

GORAIS/GORAIDA

Lubelska Biblioteka Staropolska
Series Nova

Tom I

Sebastian Fabian
Klonowic

GORAIS/GORAIDA

Wydała i przełożyła
Grażyna Łabęcka-Józwiakowska

Wydawnictwo Neriton
Warszawa 2019

RECENZENT:

Dr hab. Angelika Modlińska-Piekarz

REDAKTOR NAUKOWY:

Prof. dr hab. Dariusz Chemperek

REDAKCJA, KOREKTA:

Małgorzata Świerzyńska

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I PROJEKT OKŁADKI:

Magdalena Jędraszko

INDEKSY:

Grażyna Łabęcka-Józwiakowska

NA OKŁADCE:

Widok miasta Lublina z: Georg Braun i Frans Hogenberg, *Civitates orbis terrarum*, Kolonia 1618; źródło: www.polona.pl, domena publiczna

Copyright by Wydawnictwo Neriton

Copyright by Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa
Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach
2017-2022, nr projektu 0082/NPRH5/84/2017

ISBN 978-83-66018-45-7

Wydanie 1, Warszawa 2019

WYDAWNICTWO NERITON

Rynek Starego Miasta 29/31

00-272 Warszawa

tel. 22 831-02-61 w. 26

www.neriton.pl

neriton@ihpan.edu.pl

DRUK I OPRAWA

Fabryka Druku

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

Wstęp

W 1587 r. w drukarni Aleksego Rodeckiego w Krakowie rozpoczęto druk poematu Sebastiana Fabiana Klonowica *Victoria deorum, in qua continetur veri herois educatio*, liczącego kilkanaście tysięcy heksametrów. Zgodnie z przekazem Szymona Starowolskiego, poeta pracował nad nim dziesięć lat¹. Pierwsza redakcja tekstu była gotowa już 24 kwietnia 1587 r. Taka bowiem data widnieje pod listem dedykacyjnym dla Mikołaja Firleja, kasztelana wiślickiego i rawskiego, a także wojewody lubelskiego. W tymże jednak roku wyszło tylko pierwszych 96 kart. Druk przerwano z powodu trudnej sytuacji w Krakowie – wybuchały tumulty przeciw różnowiercom, a Maksymilian Habsburg, kandydat na króla Polski w wolnej elekcji, oblegał miasto. Sam Rodecki miał poważne kłopoty². Na tym jednak nie skończyły się problemy z wydaniem poematu *Victoria deorum*. Firlej zmarł nagle 5 września 1588 r.³, a Klonowic został zmuszony do szukania nowego mecenasa i fundatora swojego *opus vitae*. Został nim Adam Gorajski. Wydaje się jednak, że to nie on był pierwszym wyborem poety.

Na mocy kontraktu z 9 czerwca 1589 r. Acernus nawiązał oficjalną współpracę z Janem Zamoyskim, sekretarzem królewskim, kanclerzem wielkim koronnym i hetmanem wielkim koronnym Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Najwcześniejsze zapisy, świadczące o ich kontaktach, znajdują się w *Roxolanii* z 1584 r., gdzie w katalogu miast mowa jest

¹ „Scripsit [...] versu autem Latino *Victoriam Deorum* (opus decem annorum), *Roxolantiam, Zusannam* atque soluta descriptione *Honorem Paternum* [...]”, tj. „Wierszem łacińskim natomiast [...] napisał poematy *Victoria deorum* (dzieło dziesięciu lat), *Roxolania, Zuzanna* oraz prozą mówę *Honos paternus*” [tłum. G.Ł.-J.], zob. S. Starowolscius, *Scriptorum Polonicorum bekatontas seu centum Illustrium Poloniae scriptorum elogia et vitae*, Francoforti, sumpt. Iacobi de Zeuter, 1625, k. P2. Podobną informację przekazał sam poeta w przedmowie do Adama Gorajskiego do wydania *Victorii deorum*: „Hos nostros conatus, hos complurium annorum labores et vigiliis tibi, generosissime et magnifice vir Adame Goraiski, antiquorum heroum egregie fili atque nepos, tibi inquam atque tuae domui addico nominatimque nuncupo”, tj. „Te więc zamierzenia moje, te oto owoce pracy i bezsenności w ciągu lat wielu Tobie, szlachetny i wspaniały mężu, Adamie Gorajski, znakomity synu i wnuku dawnych bohaterów, Tobie, powiadam, i domu Twemu ofiarowuję i imiennie poświęcam” (tłum. M. Cytowska, w: *Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI w. do końca XVII w.*, oprac. K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański, Warszawa 1954, s. 97), zob. Przedmowa do Adama Gorajskiego, w: *Victoria deorum, in qua continetur veri herois educatio*, [Kraków, typ. A. Rodecki, post 1587, ante 1595], [B4]r.

² A. Kawecka-Gryczowa, *Ariańskie oficyny wydawnicze Rodeckiego i Sternackiego. Dzieje i bibliografia*, Wrocław 1974, s. 38–39 i 159.

³ K. Lepszy, *Firlej Mikołaj (zm. 1588)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 7, red. W. Konopczyński, Kraków 1948–1958, s. 11–12.

o powstającym, wspaniałym mieście Zamościu i o jego założycielu⁴. W 1586 w sądzie lubelskim poeta urzędowo potwierdził, że jest klientem Jana Zamoyskiego⁵. Sam zaś hetman w liście do Szymona Szymonowicza z 1587 r. wspominał o wierszach lubelskiego poety Acerna⁶. Służba u hetmana, jednego z najbardziej wpływowych ludzi owego czasu, była ogromnym wyróżnieniem, a także szansą na uzyskanie odpowiedniej pozycji społecznej i ekonomicznej. Kanclerz, dzięki swoim wpływom i dobrze zaplanowanym działaniom, znalazł się wśród osób najściślej współpracujących z królem Stefanem Batorym, zapewniając sobie tym samym bezpośredni wpływ na politykę państwa⁷. W ciągu całego życia zgromadził ponad 6000 kilometrów kwadratowych ziemi⁸, która w 1589 stała się Ordynacją⁹. Zamoyski był nie tylko politykiem, dyplomatą i strategiem, lecz także mecenasem humanistów polskich i zagranicznych oraz reformatorem szkolnictwa. Zainteresowanie sprawami edukacji połączyło wykształconego mówcę i filologa z autorem *Flisa*, który został organizatorem, gospodarzem i nauczycielem szkoły zamojskiej. Służba w Zamościu zakończyła się już w grudniu 1591 r. z nieznanymi przyczynami¹⁰. *Victoria deorum* musiała jeszcze poczekać na swojego mecenasa.

Do pierwszych kontaktów lubelskiego poety i Adama Gorajskiego doszło już w połowie lat 80. XVI w. W tym czasie Klonowicz był łąwnikiem miejskim, a do jego obowiązków należało m.in. uczestniczenie w rozlicznych sprawach natury prawnej i sądowej¹¹. Popularna jest opinia¹², że młody szlachcic zaczął regularnie bywać w urzędzie dopiero w 1589 r., o czym mają świadczyć zapisy w księgach lubelskich dotyczące jego spraw

⁴ S.F. Klonowicz, *Roxolania – Roksolania, czyli ziemie Czerwonej Rusi*, wyd. i tłum. M. Mejer, Warszawa 1996, w. 1281–1300 (s. 96–97); komentarz do sprawy Zamościa w poemacie *Roxolania* zob. M. Mejer, *Wprowadzenie do lektury*, w: S.F. Klonowicz, *Roxolania*, s. 11–12.

⁵ Informację tę wraz z krótkim omówieniem podaje J. Detmerski, *Nowe szczegóły do życiorysu Klonowicza*, „Ateneum” t. 1, 1882, s. 486.

⁶ S. Łempicki, *Mecenas wielkiego kanclerza. Studia o Janie Zamoyskim*, oprac. S. Grzybowski, Warszawa 1980, s. 123–124.

⁷ E. Dubas-Urwanowicz, *O nowy kształt Rzeczypospolitej. Kryzys polityczny w państwie w latach 1576–1586*, Warszawa 2013, s. 161 i n.

⁸ Do tego należy doliczyć 11 054 km² w dożywotnich królewszczyznach.

⁹ Głód ziemi Zamoyskiego jest ważny w kontekście historii rodu Gorajskich, o czym niżej.

¹⁰ S. Łempicki, *Mecenas wielkiego kanclerza*, s. 132.

¹¹ Zob. więcej H. Wiśniewska, *Renesansowe życie i dzieło Sebastiana Fabiana Klonowicza*, Lublin 2006, s. 41–61.

¹² M.in. tamże, s. 56.

finansowych¹³. Zachował się jednak wpis w księdze wójtowsko-ławniczej miasta Lublina¹⁴, zgodnie z którym niejaki Adam Gorajski w urzędzie miejskim pojawił się osobiście w styczniu 1584 r. Trudno jednoznacznie orzec, czy owa notatka odnosi się do Adama Gorajskiego „młodsze”, czy jego stryja, noszącego to samo imię i nazwisko.

W 1583 r. Adam Gorajski „młodszy” wrócił ze studiów w Bazylei i zwyczajowej podróży po Europie. Swoją działalność publiczną rozpoczął w 1584 r., gdy został deputatem na Trybunał Główny Koronny w Lublinie¹⁵. Potwierdza to zatem tezę, że przyjeżdżał do wspomnianego miasta królewskiego już w połowie lat 80. Trzeba zaznaczyć, że obradowanie Lubelskiego Trybunału, w którym orzekano sprawy z województw małopolskich, zaczynało się po Wielkanocy i trwało aż do wyczerpania agendy. Do miasta zjeżdżali wówczas wszyscy deputaci; z tej okazji odbywały się liczne uroczystości, przyjęcia oraz bale¹⁶. Gorajski mógł więc spędzać w Lublinie dużą część roku¹⁷.

U progu kariery przyszłym fundatorem poematu *Vicoria deorum* zaopiekował się wspomniany już stryj Adam Gorajski „starszy”, podkomorzy lubelski. Wprowadził go m.in. w działania związane z wolną elekcją 1587 r.¹⁸ Wówczas obydwaj Gorajscy poparli kandydaturę cara Fiodora¹⁹. Dopiero później opowiedzieli się po stronie Zygmunta III Wazy, dołączyli do stronnictwa z Janem Zamoyskim²⁰ na czele i wystąpili przeciwko Maksymilianowi III Habsburgowi, konkurencyjnemu kandydatowi do

¹³ Wpis *Feria secunda post Dominicam Invocavit proximam generoso Adamo Goraiski 100 floreni*, w: *Księga wójtowsko-ławnicza 1588 10 VIII – 14 III 1590*, s. 313 (Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 16 [http://szukajwarchiwach.pl/35/22/0/2.1.1.1/16/skan/full/xUqEOwf7juYPrMvHaX6cw; dostęp: 21.02.2019]).

¹⁴ *Księga wójtowsko-ławnicza 1580 8 X – 11 IV 1584*, s. 1219 (Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 14 [http://szukajwarchiwach.pl/35/22/0/2.1.1.1/14/skan/full/02ci-pqI7IjImNKcBg8Hfg; dostęp: 21.02.2019]).

¹⁵ D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski (1596–1655). Studium z dziejów szlachty protestanckiej w Małopolsce w pierwszej połowie XVII wieku*, Warszawa 2000, s. 20.

¹⁶ M. Baum, *Trybunał Główny Koronny 1578–1649*, w portalu: *Teatr NN.pl, Leksykon Lublin*, http://teatrn.pl/leksykon/node/1387/trybuna%C5%82_g%C5%82%C3%B3wny_koronny_1578_1649; (dostęp: 23.02.2019).

¹⁷ Jak pisze D. Kupisz, Gorajski miał w Lublinie nie tylko kamienicę, lecz także całą jurydykę (zob. D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski*, s. 22).

¹⁸ Tamże, s. 20.

¹⁹ Na temat wolnej elekcji 1587 r. zob. np.: U. Augustyniak, *Historia Polski 1572–1795*, Warszawa 2008, s. 586–590 i literatura tam przywołana.

²⁰ Warto zaznaczyć, że jak wielu młodych szlachciców, rozpoczynających dopiero swoje życie publiczne, Adam Gorajski i jego brat Piotr pozostawali w kręgu hetmana wielkiego koronnego, zob. D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski*, s. 21.

tronu. Starszy Gorajski wziął bezpośredni udział w zwołaniu pospolitego ruszenia przeciwko arcyksięciu²¹. Został także jednym z posłów, którzy mieli powiadomić Habsburga o unieważnieniu jego elekcji²². Wygląda na to, że w poselstwie uczestniczył także Adam Gorajski „młodszy”. W *Goraidos liber unicus* mowa bowiem o jego poselstwie do Maksymiliana (zob. XVIII, w. 59–63), który rozłożył się obozem pod Krakowem²³.

We wrześniu 1589 r. podczas sejmiku zwołanego z powodu nadciągającego niebezpieczeństwa ze strony Tatarów młody Gorajski został wybrany na rotmistrza jednej z chorągwi zaciągniętych przez województwo lubelskie. Dowodził oddziałem złożonym ze stu koni, a nadto służył trzy miesiące pod komendą Zamoyskiego podczas obrony granic Rzeczypospolitej przed Tatarami²⁴. Przez resztę życia stale brał udział w obradach Trybunału, posłował na sejmy i uczestniczył w rozmaitych szlacheckich zgromadzeniach, jednak nie sprawował żadnego szczególnie zaszczytnego urzędu²⁵. Skupił się na działalności religijnej. Należał do najaktywniejszych działaczy kalwińskich (występował m.in. jako senior świecki dystryktu lubelskiego, uczestnik synodów, wizytator zborów, szafarz zawiadujący kolektą)²⁶. Wskazać wypada, że hołdował zasadzie tolerancji wyznaniowej, m.in. stanął w obronie arianina Wojciecha z Kalisza, oskarżonego o napisanie pamfletu przeciwko jezuitom²⁷, i dążył usilnie do zawarcia porozumienia z Kościołem prawosławnym²⁸.

²¹ Tamże, s. 18.

²² H. Heitzman, *Gorajski (Gorayski) Adam h. Korczak (zm. ok. 1591)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 8, red. K. Lepszy, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960, s. 280–281.

²³ Adam Gorajski „młodszy” mógł brać udział w poselstwie nieformalnie – towarzyszyć swojemu doświadczonemu stryjowi. Jak pisze Kupisz (*Zbigniew Gorajski*, s. 18), w literaturze przedmiotu występuje wiele pomyłek związanych z tożsamością imion obydwu Gorajskich, którzy zamieszkiwali ten sam dwór w Radzięcinie. To z kolei pozwala postawić drugą, równoważną hipotezę, że jednym z posłów do Maksymiliana był młodszy z Adamów. O poselstwie tym napomknął także Paweł Trojanowski w genealogii rodu Gorajskich, zob. P. Trojanowski, *Genealogia Illustris et Nobilissimae ac vetustae familiae Dominorum Goraisiorum, Roxolanicae gentis in Sarmatia Europaea aboriginum [...] ex Chronicis Polonicis ac Monumentis Privilegiorum antiquis acuratissime et ad bonam fidem selecta et scripta*, Biblioteka Narodowa, sygn. BOZ 948, k. 78v.

²⁴ S. Grzybowski, *Jan Zamoyski*, Warszawa 1994, s. 232.

²⁵ D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski*, s. 21–22.

²⁶ H. Heitzman, *Gorajski (Gorayski) Adam*, s. 281.

²⁷ H. Merczyng, *Zbory i senatorowie protestancy w Rzeczypospolitej*, Warszawa 1904, s. 47. Dziełko to nosiło tytuł *Equitis Poloni in Iesuitas actio prima* i zostało wydane anonimowo w 1589 r. O jego napisanie posądzano także Sebastiana Fabiana Klonowica.

²⁸ *Akta synodów różnowierczych w Polsce*, t. 3: *Małopolska 1571–1632*, oprac. M. Sipayllo, Warszawa 1983, s. 113. Wiadomości te zebrał D. Kupisz.

Szybko powiększał majątek, dzięki czemu z mało znanego szlachcica przeobraził się w prawdziwego potentata²⁹. Nowe posiadłości nabywał w drodze spadkobrania i kupna³⁰. Podejmował także szeroko zakrojone akcje osadnicze, doprowadzając w ten sposób m.in. do założenia Biłgoraja już w 1578 r.³¹

Gniazdo rodowe było dla każdego rodu miejscem szczególnym. Budowało jego tożsamość i wiązało się z pamięcią o jego protoplastach i ich czynach. W miarę możliwości rodziny szlacheckie starały się utrzymać swoje małe ojczyzny. Ród Gorajskich niestety utracił część swoich rodzinnych stron, w tym najważniejszą miejscowość, tj. Goraj³². W 1580 r. Paweł Trojanowski z Trojanowic, przyjaciel Adama Gorajskiego „młodsze­go” i jego braci, po bezpotomnej śmierci ostatniego z rodu Górków objął w posiadanie część Goraja, wraz z kilkoma mniejszymi wsiami. Późniejszy protektor Klonowica podejmował starania, by tereny te wykupić. Do tego samego przymierzał się również Jan Zamoyski, by powiększyć tym samym obszar swojej Ordynacji. Trojanowski ostatecznie sprzedał Goraj kanclerzowi w 1596 r.³³, podobnie jak Turobin, darowany w 1389 r. Dymitrowi z Goraja, przodkowi Adama, przez Władysława Jagiełłę³⁴. Hetman wielki koronny wszedł nadto w 1593 r. w posiadanie Szczebrzeszyna poprzez działania pozaprawne³⁵. To właśnie podkupowanie rodowych włości doprowadziło do ostatecznego zerwania współpracy Gorajskiego i Zamoyskiego. Doszło do wieloletniego konfliktu, połączonego z wzajemnymi oskarżeniami i zajazdami zbrojnymi³⁶. Niegdysiejszy rotmistrz królewski w liście z 5 maja 1597 r., adresowanym do wielkiego kanclerza, prosił, by ów nie dokonywał szkód w jego lasach, kamieniołomach i barciach, co oznacza, że to Zamoyski był głównym sprawcą agresywnych

²⁹ H. Heitzman, *Gorajski (Gorajski) Adam*, s. 281.

³⁰ D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski*, s. 24.

³¹ Zob. więcej J. Markiewicz, R. Szczygiel, W. Śładkowski, *Dzieje Biłgoraja*, Lublin 1985, s. 11–15.

³² Zob. więcej kom. do II, 21–22.

³³ A. Tarnawski, *Działalność gospodarcza Jana Zamoyskiego*, Lwów 1935, s. 22; D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski*, s. 23. O mniej uczciwych praktykach hetmana wielkiego koronnego pisze E. Dubas-Urwanowicz, *O nowy kształt*.

³⁴ J. Górak, *Miasta i miasteczka Zamojszczyzny*, Zamość 1990, s. 84.

³⁵ Choć formalnie do Ordynacji włączył go dwa lata później, zob. tamże, s. 69.

³⁶ Tamże; D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski*, s. 23; zob. więcej A. Tarnawski, *Działalność gospodarcza*, s. 60–63; J. Markiewicz, R. Szczygiel, W. Śładkowski, *Dzieje Biłgoraja*, s. 21–22.

poczynań³⁷. Dariusz Kupisz stwierdził, że być może to właśnie ten zatarg sprawił, że Adam Gorajski „młodszy” nie piastował żadnego konkretnego urzędu³⁸.

Wydaje się, że te wydarzenia łączą się bezpośrednio z genezą dzieła *Goraidos liber unicus*. Adam Gorajski zaczął się starać o odzyskanie Goraja już w 1591 r., gdy w Lublinie oblatował przywilej Władysława Jagiełły, świadczący o posiadaniu klucza gorajskiego przez dziedziców Iwana z Klecia. Jak już wspomniano, dokładnie w tym samym czasie posiadłości te postanowił nabyć Zamoyski³⁹. Późniejszy fundator druku poematu *Victoria deorum* zapewne już wtedy walczył o wcielenie do rodzinnego majątku nie tylko Goraja, lecz także pozostałych dawno utraconych rodowych gniazd.

Można uznać, że *Goraida* miała wesprzeć dążenia Adama Gorajskiego i udowodnić, że to on ma największe prawo do klucza gorajskiego. Istotne miejsce zajmują w niej bowiem posiadłości należące do Gorajskich, zwłaszcza właśnie owe gniazda, za które uznano Goraj, Szczebreszyn, Kraśnik, Turobin, Stojanice, a także Radzięcin. Na kartach *Gorais* wspomniane są dla usankcjonowania starożytności rodu Gorajskich, potwierdzenia jego bytności na Lubelszczyźnie od zarania dziejów⁴⁰, oznaczenia przynależności tych ziem do poszczególnych członków rodu⁴¹, przedstawienia podziału dóbr przy spadkobraniu⁴² oraz wskazania, na czyją rzecz ród utracił dany teren⁴³. Klonowic w niektórych miejscach informuje

³⁷ D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski*, s. 23. W tym konflikcie po stronie Gorajskiego byli Ostrogscy i Zborowscy. Druga z wymienionych rodzin stanowiła na arenie Rzeczypospolitej przeciwwagę dla Zamoyskiego, zob. E. Dubas-Urwanowicz, *O nowy kształt*.

³⁸ D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski*, s. 24.

³⁹ Zob. tamże, s. 23.

⁴⁰ I, 14; cały *cap.* II (szczególnie II, 36 i II, [1]).

⁴¹ Chodzi o identyfikację miejsca pochodzenia danego bohatera, zamieszczoną przede wszystkim w tytułach rozdziałów, np. *Krystyn z Goraja* (III), *Janusz Gorajski, dziedzic Goraja, Stojanic i Kraśnika* (IV), *Aleksander, syn Iwana, z Goraja* (X) etc.

⁴² Zob. *cap.* V, [8] (podział między Dymitrem a Iwanem), VI, [9] (podział między córkami Dymitra i synami Iwana). Nazwy pozostałych miejscowości znajdujących się w posiadaniu Gorajskich pojawiają się jedynie przy okazji wspomnianych drobiazgowych opisów podziałów dóbr między konkretne pokolenia.

⁴³ Chodzi przede wszystkim o posagi. Córki Dymitra „odbierają” rodowi Kraśnik (przechodzi w ręce Tęczyńskich, VI, 51–52, powtórzone w VI, [5]) i Turobin (dostaje się Szamotulskim, VI, 53–54, powt. w VI, [5]) Zygmunta Gorajskiego wnieśli w wianie Szczebreszyn do Tarnowskich, a co za tym idzie z czasem i Górków (VIII, 14–16 i powt. VIII, [4]). Inaczej było ze Stojanicami, które przypadły Andrzejowi z Goraja, synowi Iwana. Andrzej jednak przyjął nazwisko Czuryło, dając tym samym początek nowemu rodowi (zob. *cap.* IX).

czytelnika, że do przejścia danej miejscowości w inne ręce doszło zgodnie z prawem⁴⁴. Spośród wspomnianych miejscowości najważniejszy jest Goraj⁴⁵, razem z Kraśnikiem wskazany jako „źródło rodziny”⁴⁶. Od niego bowiem Gorajscy wzięli swoje nazwisko. Co ciekawe, w *Gorais* nie zostały wyjaśnione okoliczności jego utraty przez potomków Krystyna⁴⁷. Jan Gorajski, wnuk Aleksandra, łowczego lubelskiego, odziedziczył Goraj po śmierci swojego ojca Mikołaja. W 1508 r. oddał jednak miasteczko Mikołajowi Firlejowi, otrzymując w zamian miejscowość Płouszowice. Prawdopodobnie było to wynikiem kłopotów finansowych⁴⁸. Z pierwotnych ziem przy potomkach Dymitra z Goraja zostały jedynie dobra radzielińskie.

Teżę tę wspiera data powstania *Goraidos liber unicus*. Pierwszy jej wydawca, Władysław Okęcki, ustalił, że musiała powstać nie wcześniej niż w 1587 i nie później niż w 1592 r. W 1587 r. odbyło się bowiem wspomniane już poselstwo do arcyksięcia Maksymiliana Habsburga. Dnia 23 października 1592 r. zmarł natomiast bezpotomnie Stanisław Górka, ostatni władarz Szczebrzeszyna. Według Okęckiego treść rozdziału VIII wskazuje, że ostatni z Górków jeszcze żyje⁴⁹. Nie jest to jednak jednoznaczne. Mowa tam bowiem wyłącznie o tym, że miasto przeszło w ręce Górków zgodnie z prawem pokrewieństwa⁵⁰.

Problem ten pozwala wyjaśnić dedykacja *Gorais*. Do Adama Gorajskiego, głównego adresata tejsze, poeta zwrócił się jako do dziedzica Radzięcina, Żukowa i Osmolic. Kupisz ustalił, że mecenas Klonowica został właścicielem Osmolic w 1594 r. po bezpotomnej śmierci Jana Osmólskiego, wybitnego działacza ewangelickiego, jego wuja⁵¹. Oznacza

⁴⁴ Np. VIII, 15–16: „[...] tandem dotalia rura / Gorcano generi cedere iure vides” – „[...] Widzisz wreszcie, że należące do posagu / wieś dostają się rodowi Górków zgodnie z prawem”. Być może jest to przytyk do ruchów Zamoyskiego.

⁴⁵ Goraj został wspomniany w *Goraidzie* 26 razy, pozostałe zaś ze zdecydowanie mniejszą frekwencją: Szczebrzeszyn 15, Kraśnik 13, Turobin 7, Stojanice 6, a Radzięcina 5. Klecie, z którego zgodnie z przekazami pisał się Iwan (zob. D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski*, s. 15), zostało przywołane tylko jeden raz przy okazji podziału dóbr (V, [8]).

⁴⁶ II, 20–24.

⁴⁷ Wspomina o tym jednak bardzo krótko Trojanowski, zob. *Genealogia X*: „Habit is Nicolaus filium Ioannem, qui e[st] mutavit bona sua Gorai cum Nicolao Firlei, palatino Sandomiriensi, pro bonis Płowyszowicze et Debycza”.

⁴⁸ Sprawę tę omawia D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski*, s. 16.

⁴⁹ S.F. Klonowic, *Gorais*, wyd. W. Okęcki, Warszawa 1875, s. 1.

⁵⁰ Zob. *cap.* VIII.

⁵¹ D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski*, s. 24.

to, że *Goraida* nie mogła powstać przed 1594 r. Warto wspomnieć, że Szczebrzeszyn był już wtedy w rękach Zamoyskiego, choć jeszcze nie formalnie. Widoczne były już też zapewne jego starania o pozostałe dobra po przodkach Adama.

Dodatkowych wskazówek w tym względzie dostarcza treść omawianego dzieła. W rozdziale XVIII i epilogu⁵² poeta zamieszcza życzenia szczęścia i błogosławieństwa dla Adama Gorajskiego i jego żony Katarzyny, córki Stanisława Słupeckiego, kasztelana lubelskiego. Zgodnie z tekstem utworu małżeństwo nie posiada jeszcze potomstwa. Można byłoby więc uznać, że *Goraida* powstała także z okazji ślubu dziedzica Radzięcina. Z ustaleń Kupisza wynika jednak, że do ślubu doszło znacznie wcześniej – w 1600 r. najstarsza córka Gorajskich, Teofila, nosiła już nazwisko męża – Horonostajowa⁵³. Oznacza to, że musiała urodzić się przed 1587 czy 1588 r. Tym samym i ślub Gorajskiego ze Słupecką musiał odbyć się między jego powrotem z Bazylei (1583 r.) a narodzinami Teofili⁵⁴.

Pojawia się zatem pytanie, dlaczego poeta przypomina szlachcicowi o jego obowiązku względem antenatów i ojczyzny oraz konieczności sprowadzenia na świat potomstwa, które przedłuży cnotę przodków. Biorąc pod uwagę, że Zbigniew Gorajski urodził się dopiero w 1596 r.⁵⁵ (a więc po napisaniu *Goraidy*), można domniemywać, że Klonowicz pisze konkretnie o potrzebie spłodzenia męskiego potomka. Jest to zresztą zgodne z przekazem całego dzieła na cześć Gorajskich – to mężczyźni są nosicielami zalet rodu, jego przedłużeniem i nadzieją na przyszłość⁵⁶.

W ten sposób czas powstania *Goraidos liber unicus* można zamknąć w latach 1594–1596. Datę tę umocowują w dodatku okoliczności wydania poematu *Victoria deorum*. Jak już wspomniano, ufundował go Adam Gorajski po 1595 r. Zachował się autograf tegoż dzieła⁵⁷, zawierający

⁵² Zob. XVIII, 70–77 oraz Epilog, [3]–[5].

⁵³ D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski*, s. 25.

⁵⁴ Tym samym ustalenia H. Heitzman (taż, *Gorajski (Gorayski) Zbigniew b. Korczak*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 8, s. 285) nie są zgodne ze stanem faktycznym. Według badaczki ślub Adama i Katarzyny oraz narodziny ich pierwotnego syna miały mieć miejsce ok. 1590 r. Kupisz (*Zbigniew Gorajski*, s. 25) wyjaśnia jeszcze problem istnienia drugiej córki, Felicjanny, która zmarła przed 1632 r. Data jej urodzenia nie jest znana.

⁵⁵ Ustalił to: D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski*, s. 28.

⁵⁶ Zob. chociażby *cap.* VI.

⁵⁷ S. Klonowicz, *Victoria deorum*, rkps BOZ Cim. 203.

część rozdziału 24, rozdziały 25–39 i część rozdziału 40⁵⁸. Mieczysław Mejor ustalił, że rękopis powstał między 1590 a 1594 r.⁵⁹ dla kogoś z kręgu Akademii Zamojskiej, w celu uzyskania pomocy finansowej w druku⁶⁰. Zebrane informacje wskazują, że rękopis mógł powstać dla Adama Gorajskiego, być może właśnie w 1594 r.

Warto zaznaczyć, że zawartość poematów *Victoria deorum* i *Gorais* jest spójna – teksty się przenikają. *Opus vitae* autora powstało jako pierwsze, wobec czego to jego treść wpłynęła na kształt *Goraidy*. Obydwa opierają się na założeniu, że prawdziwe szlachectwo pochodzi nie tylko z krwi, lecz także, i to przede wszystkim, z cnoty⁶¹. Prawdziwy szlachcic ma się więc odznaczać dobrym urodzeniem, dobrym sposobem życia i takimi samymi obyczajami. W tym zestawieniu *Victoria deorum* wydaje się zbiorem zasad teoretycznych: prezentuje sylwetkę wzorowego szlachcica polskiego, a przy okazji daje wskazówki, jak wychować młodzieńca, by postępował jak *heros Polonus*⁶². *Gorais* zaś stanowi realizację tych zasad w praktyce. Liczy osiemnaście rozdziałów i opowiada historię rodu, wywiedzioną od legendarnego przodka Krystyna z Goraja. Każdy z antenatów Gorajskich urzeczywistnia wzór wyłożony w poemacie *Victoria deorum*. List dedykacyjny poematu o zwycięstwie bogów, skierowany do niegdyśszego rotmistrza królewskiego, odnosi się z kolei do najznamienitszych pradziadów z Goraja. Poeta wprost pisze:

Quoties enim cogitatione percurro Christinos, Janussios, Demetrios,
Ivones, Procopios, Alexandros de Goray, Petrum item egregium avum
et Ioannem bellicosissimum parentem tuum, semper in tuis virtuti-
bus non sine magna animi voluptate, herere et commorari me oportet,
dum me omnium illorum vivam et quasi ex membris expressam

⁵⁸ B. Milewska, *Wersja rękopiśmienna poematu Klonowica „Victoria deorum”*. *Uwagi do książki dwudziestej piątej*, „Meander” 32, 1977, nr 4–5, s. 173.

⁵⁹ Zob. więcej M. Mejor, *Uwagi do dwóch wersji „Victoria Deorum” S.F. Klonowica*, w: *Problemy edytorskie literatur słowiańskich*, red. J. Pelc i P. Buchwald-Pelcowa, t. 1, Wrocław 1991, s. 169–179.

⁶⁰ Tenże, *Wstęp*, w: S.F. Klonowic, *Victoria Deorum, siue Herois educatio*, cap. XXXVI–XXXVIII, wyd. i oprac. M. Mejor, Warszawa 1995, s. 7.

⁶¹ Jak wskazuje większość literatury przedmiotu, Klonowic wagę szlacheckiej cnoty podkreślał w wielu swoich utworach, m.in. w: *Gorais* (1594–1596), *Flisic* (1595), poemacie *Victoria Deorum* (po 1595) czy *Worku Judaszowym* (1600).

⁶² M. Cytowska, *Victoria Deorum Sebastiana Fabiana Klonowica*, w: *Łacińska poezja w dawnej Polsce*, red. T. Michałowska, Warszawa 1995, s. 121–122.

iconem, communemque omnium virtutum et meritorum congeriem in te uno videre videor. Et si me alia exempla destituerunt, ex una tua familia et ex te uno ideam virtutis absolvere potuissem. Cui ergo istam herois educationem meliori iure confecraturus eram quam tibi, ut pote ex heroibus nato, heroice educato, heroiceque viventem⁶³.

List dedykacyjny najwyraźniej powstał po napisaniu poematu *Gorais*, o którym wiemy, że zaistniał z inicjatywy Gorajskiego⁶⁴. Uzasadnione staje się przypuszczenie, że *Victoria deorum* stanowiła rodzaj odwdzięczenia się za wykonaną pracę literacką.

* * *

Twórczość literacka Sebastiana Fabiana Klonowica, nieczęsto będąca przedmiotem zainteresowania badaczy⁶⁵, dotrwała do naszych czasów niemal w całości. Poeta i urzędnik Lublina dbał o efekty swojej pracy literackiej i zabiegał o ich publikację. W jego dorobku znajdują się dłuższe i krótsze utwory łacińskie, polskie, drobne wiersze greckie, tłumaczenia z polszczyzny na łacinę i z łaciny na polszczyznę, a także dedykacje w książkach i wpisy w lubelskich księgach miejskich⁶⁶. Należy też pamiętać, że nie wszystkie dzieła się zachowały⁶⁷. Jak dowiedli tego wcześniejsi badacze, Acernus lubował się w formach nieoczywistych, wpisujących się w kon-

⁶³ Przedmowa do Adama Gorajskiego, w: *Victoria deorum, in qua continetur veri herois educatio*, [Kraków, typ. A. Rodecki, post 1587, ante 1595], [B4]r. Przekład M. Cytowskiej (M. Cytowska, w: *Literatura mieszczańska*, s. 97): „Ilekoć bowiem powróć myślą do owych Krystynów, Januszów, Dymitrów, Iwanów, Prokopów, Aleksandrów z Goraja, a także do znakomitego dziadka Twego, Piotra, i do ojca Twego, Jana, bardzo dzielnego rycerza, zawsze muszę zatrzymać się i wspomnieć z prawdziwym zadowoleniem Twe cnoty. Wydaje mi się bowiem, że w Tobie jednym dostrzegam żywy obraz ich wszystkich, jakby z poszczególnych członków stworzony, zespolenie się wszystkich cnót i zasług. I gdyby mnie zawiodły inne przykłady, dzięki Twojej rodzinie, dzięki Tobie jednemu mogę przedstawić ideał cnoty. Komuż więc ten oto obraz wychowania młodego bohatera słuszniej mogę poświęcić, jeżeli nie Tobie, wywodzącemu się właśnie od bohaterów, w sposób godny bohatera wychowanemu i pędzącemu życie?”

⁶⁴ Zob. Przedmowa, [9].

⁶⁵ Zagadnieniami tymi zajęli się m.in. J.I. Kraszewski, B. Nadolski, M. Cytowska, M. Mejer, B. Milewska-Ważbińska, a w mniejszym stopniu A. Karpiński i W. Pokrywka.

⁶⁶ Na temat biografii i twórczości autora zob. m.in.: J. Detmerski, *Nowe szczegóły*, s. 473–518; H. Wiśniewska, *Kalendarium życia i twórczości Sebastiana Fabiana Klonowica*, „Pamiętnik Literacki” 74, 1983, z. 3, s. 241–272; M. Mejer, *Supplementum Acernianum. Nowe szczegóły do życiorysu i twórczości Sebastiana Fabiana Klonowica*, „Ruch Literacki” XLV, 2004, z. 2, s. 141–154; H. Wiśniewska, *Renesansowe życie i dzieło*.

⁶⁷ Np. wspomniany przez Starowolskiego poemat *Zuzanna* czy wiersze okolicznościowe, za które poeta otrzymał wynagrodzenie, zob. H. Wiśniewska, *Kalendarium życia*, s. 253.

wencie różnych, niekiedy odległych gatunków. W całej jego spuściźnie trudno byłoby wskazać choć jedno dzieło „czyste” gatunkowo.

Jak już zasugerowano, prezentowane dzieło miało świadczyć o znamienitości i dawności szlacheckiego rodu Gorajskich⁶⁸, dowieść, że ich szlachectwo wynika nie z urodzenia, ale z cnoty⁶⁹, oraz usankcjonować ich prawo do konkretnych ziem na Lubelszczyźnie. Opowiada przy tym historię rodu, wywiedzioną od legendarnego przodka Krystyna z Goraja.

Bohaterskie czyny, a takich dokonują członkowie rodziny Gorajskich, pieczętujących się herbem Korczak, zazwyczaj są materią eposu. Autor jednak zrezygnował z oczywistego gatunku na rzecz hybrydy. Trudno określić przynależność gatunkową *Gorais*, ponieważ dzieło na różnych poziomach wykazuje związki z eposem, biografią pochwalną, gatunkami historiograficznymi oraz enkomionem⁷⁰.

Sam autor w przedmowie zasugerował, jak należy kwalifikować wytwór jego pracy:

Conscripsi hisce diebus libellum istum, cui *Goraidis* nomen imposui, nam in eo maiorum genus, vitas, mores, aetates, res gestas, dignitates, opes, mutationes, propagationes, mortes et alia non parum multa, quae iam inde a trecentis annis usque ad tua tempora deducta sunt. Usus sum in conscribenda **genealogia tua et rebus vitisque gentilium tuorum** [podkr. G.Ł.-J.] simpliciter facilique stilo, ne lector non intelligendo negligere incipiat, sed ut oblectetur carminis modulatione, detineatur spe levitatis, doceatur facilitate, proficiatque et ipse alienae virtutis admiratione, imo virtutes alienas imitando faciat suas, vel saltem non invidet neque culpet, si nolit imitari⁷¹.

⁶⁸ W XVI w. literatura dotycząca szlachty, jej historii, cech i wpływu na kształt Rzeczypospolitej była popularna czemu swoją poczytność zawdzięczały np. pisma Mikołaja Reja, Bartosza Paprockiego czy Macieja Strykowski.

⁶⁹ Był to dość rozpowszechniony pogląd, zob. np.: Klemens Janicki w *Querela Reipublicae* (1538), Mikołaj Rej w *Żywocie człowieka poczciwego* (1567/1568) czy Andrzej Frycz Modrzewski w *Commentariorum de Republica emendanda libri quinque* (1551).

⁷⁰ Zob. też G. Łabęcka-Jóźwiakowska, *Źródła inspiracji „Gorais” Sebastiana Fabiana Klonowica*, w: *Inwencja i inspiracja w kulturze wczesnonowożytnej*, red. B. Niebelska-Rajca, M. Pieczyński, Lublin 2018, s. 135–149.

⁷¹ Zob. Przedmowa, [9].

Zarówno genealogia, jak i żywoty (biografie) są pokrewne historiografii, której głównym zadaniem była deskrypcja dziejów i dokonań wodzów czy władców⁷². Dzieło historiograficzne miało być napisane prozą, zgodnie z prawdą i z powołaniem na źródła, a także charakteryzować się pięknym, jasnym i poważnym stylem. W historiografiach renesansowych ogromną wagę przykładano do heroizmu opisywanych postaci, co z czasem nieco zbliżyło dzieła historyczne do galerii portretów⁷³.

Antyczną tradycję *imagines* przywróciło właśnie Odrodzenie⁷⁴. Dzieła o sławnych postaciach historycznych oraz wybitnych ludziach ówczesnej epoki cieszyły się poczytnością. W całej Europie pisano i wydawano, wzorowane na Warronie czy Auzoniuszu, zbiory portretów literackich z tekstami wierszem lub prozą, często, choć nie zawsze, ozdobione podobiznami drzeworytowymi⁷⁵. Na *imagines* składały się zatem biogramy zasłużonych lub wysoko urodzonych osób. Galerie postaci budowały zbiory biografii w odmianie pochwalnej, której głównymi wyznacznikami gatunkowymi były panegiryzm, historyczność i dydaktyzm⁷⁶, który uwidaczniał się m.in. poprzez wskazywanie godnych naśladowania cech, zachowań i postaw⁷⁷.

W *Gorais* każdy rozdział od III do XVII jest wykazem czynów i osiągnięć najslawniejszych przodków w linii męskiej Adama Gorajskiego, tj. wspomnianego już Krystyna z Goraja⁷⁸, Janusza Gorajskiego⁷⁹, Dymitra z Goraja⁸⁰, Dymitra II⁸¹, Iwana, syna Dymitra I⁸², Prokopa⁸³, Andrzeja

⁷² Później także całych narodów, wojen, miast etc.

⁷³ H. Dziechcińska, *Historiografia*, w: *Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze – Renesans – Barok*, red. T. Michałowska, współp. B. Otwinowska i E. Sarnowska-Temeriusz, Wrocław–Warszawa–Kraków 2002, s. 304–307.

⁷⁴ Por. np. Paulus Iovius Novocomensis, Episcopus Nucerinus, *Illustrium Virorum Vitae*, Florentiae, in off. Laurentii Torrentini, 1549.

⁷⁵ Zob. więcej M. Cytowska, *Nowe uwagi o „Żywotach Królów Polskich” Klemensa Janickiego*, w: *Europejskie związki literatury polskiej*, red. J. Z. Jakubowski, J. Kulczycka-Saloni, Z. Libera, Warszawa 1969, s. 77–88.

⁷⁶ H. Dziechcińska, *Biografistyka staropolska w latach 1476–1627 (kierunki i odmiany)*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971, s. 62–63.

⁷⁷ M. Mieszek, „Rodowitym rytmem pracy Janickiego dopełniam” – *Vitae Regum Polonorum Klemensa Janickiego w przekładzie Jana Bielskiego*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Polonica” 2014, z. 3, s. 241.

⁷⁸ *Christinus Goray*, cap. III (k. 13v–17r).

⁷⁹ *Ianusius Gorayski*, in *Gorai, Stoianice et in Krasnik heres*, cap. IV (k. 17r–18v).

⁸⁰ *Demetrius de Goray, Ianussii filius, Regni Poloniae thesaurarius*, cap. V (k. 19r–22v).

⁸¹ *Demetrius Demetriades, Ivonis frater, Regni Poloniae marschalculus*, cap. VI (k. 22v–26v).

⁸² *Ivo Demetriades, Demetrii Secundi marschalci frater*, cap. VII (k. 27r–27v).

⁸³ *Procopius Ivonides alias Procz*, cap. VIII (k. 27v–28v).

i Mikołaja⁸⁴, Aleksandra⁸⁵, Jana⁸⁶, Aleksandra II⁸⁷, Jana Gorajskiego⁸⁸, Piotra Gorajskiego⁸⁹, Adama Gorajskiego, syna Piotra⁹⁰, Abrahama Gorajskiego⁹¹ oraz Jana Gorajskiego, starszego syna Piotra⁹². Ostatni rozdział został poświęcony sprawom Adama, który dopiero tworzy historię (Rzeczypospolitej i własną) i nie posiada następców.

Dzieło byłoby więc niewielką galerią postaci (pozbawioną rycin). Każdy rozdział nosi własny tytuł, na który składają się imię bohatera, informacje o pokrewieństwie z bezpośrednio poprzedzającym członkiem rodziny oraz w przypadku niektórych członków rodu wiadomość o sprawowanym urzędzie. Każda z biografii traktuje o czynach i zasługach zacnego protoplasty, akcentując przy tym jego cnoty i umiejętności. Gorajscy kolejno spełniają swoje obowiązki względem rodziny i ojczyzny – stanowią ucieleśnienie renesansowego ideału szlachcica, również ci, których życie datuje się na XIV w. Są przedstawiani jako herosi sarmaccy czy też chrześcijańscy „Herkulesi”, a niektórzy z nich charakteryzują się wyjątkowym talentem, np. Janusz darem nadzwyczajnej wymowy.

W literaturze staropolskiej z tradycją *imagines* łączy się twórczość elogijna. Elogium, w największym uproszczeniu, to forma literacka naśladowująca napisy na tablicach, łącząca element słowny z wizualnym⁹³. Do najważniejszych cech gatunku należą: brak formalnej łączności między wersami (liniami czy też członami), lakoniczność wypowiedzi literackiej oraz nagromadzenie konceptów⁹⁴. Elogia występują w odmianie wierszowanej (w heksametrze lub wierszu saturnijskim) i niewierszowanej

⁸⁴ *Andreas et Nicolaus Ivonidae, duarum familiarum genearcbae, cap. IX* (k. 28v–29v).

⁸⁵ *Alexander Ivonides de Goray propagat familiam et retinet nomen, cap. X* (k. 29v–31r).

⁸⁶ *Ioannes Alexandrides, assertor familiae paternae, cap. XI* (k. 31r–31v).

⁸⁷ *Alexander Secundus, Ioannis Alexandridae filius, cap. XII* (k. 31v–32r).

⁸⁸ *Ioannes Gorayski, Alexandri Secundi filius, cap. XIII* (k. 32r–32v).

⁸⁹ *Petrus Gorayski, Alexandri Secundi filius, in Goray et Radzenczin heres, cap. XIV* (k. 33r–33v).

⁹⁰ *Adamus Gorayski, Petri filius et Ioannis rotmagistri frater natu minor, cap. XV* (k. 33v–34r).

⁹¹ *Abraam Gorayski, Adami filius, succamerarii Lublinensis, cap. XVI* (k. 34r–34v).

⁹² *Ioannes Goraiscius, Petri senior filius, cohortibus Regiis praefectus, eius nominis secundus, cap. XVII* (k. 34r–37r).

⁹³ J. Gruchała, „Psalmy, hymny, pieśni pełne ducha”. *Studia o staropolskich tekstach religijnych*, Kraków 2013, s. 86.

⁹⁴ B. Otwinowska, *Elogium*, w: *Słownik literatury staropolskiej*, s. 192. Więcej na temat elogium zob. też, *Elogium – „flos floris, anima et essentia” poetyki siedemnastowiecznego panegiryzmu*, w: *Studia z teorii i historii poezji*, red. M. Głowiński, Wrocław 1967,

(o różnorodnym zapisie, niekiedy kunsztownym)⁹⁵. Od renesansu gatunek ten zyskiwał na popularności, powstawały całe zbiory elogiów. Autorem i wydawcą najpopularniejszych z nich był Paolo Giovio⁹⁶. Jego *Elogia virorum bellica* oraz *Elogia virorum litteris illustrium* z 1546 r. są zbiorami na sławnych mężów⁹⁷, mającymi bardzo uporządkowaną strukturę. Każde elogium jest zbudowane z: tytułu, będącego nazwiskiem bohatera, jego wizerunku, prozatorskiego opisu dziejów oraz wiersza (lub wierszy) innego autorstwa.

Gorais Klonowica nie wydaje się zbiorem elogiów w sensie genologicznym. Jej skomplikowana forma budową przypomina jednak *Elogia virorum bellica* Giovia. Każdy biogram ma konstrukcję dwudzielną – składa się z części wierszem oraz części prozą. Niemniej obie prezentują tę samą materię, przy czym proza pełni funkcję dopowiadającą – uzupełnia wiersz o daty, nazwiska, konkretne wydarzenia (np. okoliczności nadania przywilejów przez królów), a także wyjaśnia niejasne poetyckie miejsca. Obie części różnią się sposobami obrazowania, wykorzystywanymi środkami literackiego wyrazu, a także stylem. Wiersze pełne są metafor, niedomówień, patetycznych i eleganckich formuł. W prozie komunikaty są formułowane w prosty i jasny sposób, choć niepozbawiony walorów artystycznych. Brak w nich jednak poetyckiej nadbudowy. Kreślą komentarz historyczny, bez bajecznych informacji czy metafor⁹⁸.

O historyczności *Goraidy* świadczy nie tylko prezentacja wysoko urodzonych i zasłużonych postaci rzeczywiście żyjących⁹⁹ czy opowieści

s. 148–184; J. Gruchała, *Poezja jezuitów czy poezja jezuicka? Od parodii horacjańskiej do elogium*, w: tegoż, „*Psalmy, hymny, pieśni pełne ducha*”, s. 135–152; tenże, *Latin Poetry written by Polish Jesuits in the seventeenth Century. From Horatian Parody to Elogium*, w: *Motiejus Kazimieras Sarbievijus Lietuvas, Lenkijos, Europos kulturoje. Matbias Casim rus Sarbievijus in cultura Lithuaniae, Poloniae, Europae. Materis conventus scientifici internationalis anniversario quadringentesimo a die natali Poetae dedicati, Vilnae, 19–21 Octobris, A.D. MCMXCV*, Vilnius 1998, s. 175–193.

⁹⁵ B. Otwinowska, *Elogium*, s. 193.

⁹⁶ Tamże.

⁹⁷ Pierwszy zawiera biogramy władców, książąt, biskupów i innych zasłużonych, drugi pisarzy i poetów.

⁹⁸ Rozdział poświęcony Adamowi Gorajskiemu „młodszemu” (XVIII, k. 37r–39r) różni się znacząco od pozostałych – nie został wyposażony w komentarz prozą. Wydaje się, że dlatego, iż wiersz ten odnosił się do teraźniejszości i przyszłości – nie potrzebował żadnych objaśnień.

⁹⁹ Można mieć wątpliwości względem istnienia Krystyna z Goraja, Janusza czy tzw. Dymitra I, zob. np. F. Piekosiński, *Rycerstwo polskie wieków średnich*, t. 3: *Rycerstwo małopolskie w dobie piastowskiej*, Kraków 1902, s. 628–629.

o czasach minionych, lecz także konstrukcja wypowiedzi. Zarówno osoba mówiąca w wierszu, jak i narrator prozaicznych *declarations* wielokrotnie akcentują prawdziwość informacji, które przytaczają. Klonowicz przywołuje konkretne źródło, z którego korzystał podczas pisania, a które samo bazowało na „prawdziwych dokumentach i pismach historycznych”, tj. wspomnianą już genealogię Pawła Trojanowskiego¹⁰⁰. Kieruje także uwagę czytelnika na miejsca, którym nie daje wiary, np.:

[...] contendat se Phoebi Dianaeque patriam esse fabulosae Delos,
ostendet cunas et monumenta Iovis Optimi Maximi <Cr>eta – ficta
ista et vana esse ambigit nemo¹⁰¹.

Dzieło traktuje o życiu i czynach bohaterów, wplecionych w ogólny bieg powszechnej historii, obfitującej w wydarzenia polityczne i wojenne. Taka treść w XVI w. często była materia eposu bohaterskiego bądź historycznego. *Gorais* nosi tytuł nawiązujący do *Aeneis* czy *Thebais* i w znacznych partiach została napisana heksametrem daktylicznym, a więc metrum heroicznym. Są w niej obecne także inne elementy charakterystyczne dla eposu, jak np. rozpoczęcie inwokacją do muzy, przedstawianie czynów herosów¹⁰², katalog przodków etc. Stosunkowo niewielka objętość tekstu (mieszcząca się w jednej księdze – *liber unicus*), obecność prozy o narracji historycznej i zmienne metrum świadczą jednak o tym, że *Goraida* nie jest eposem.

Wewnętrzny tytuł dzieła, zamieszczony po przedmowie, tj. *Gorais, in qua continetur vetustissimae Goraisciorum gentis genealogia et encomium*¹⁰³, sugeruje związki z greckimi pieśniami sławiącymi bohatera lub zwycięzcę igrzysk sportowych, które głosiły chwałę zwycięzcy, jego rodziny czy miejsca pochodzenia¹⁰⁴. Niekiedy pojawiały się w nich wspomnienia czy rodowe historie i legendy, które stanowią podstawowy element treści *Gorais*. Rozdział II, zatytułowany *Natalis Goraisciorum locus*, został

¹⁰⁰ Zob. I, [3].

¹⁰¹ Zob. I, [4]. Należy dodać, że jest to tendencja charakterystyczna dla przełomu renesansowo-barokowego, zob. L. Szczerbicka-Słęk, *W kręgu Klio i Kalliope. Staropolska epika historyczna*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1973, s. 9.

¹⁰² Tak właśnie nazywani są przez Klonowicza Gorajscy.

¹⁰³ Na karcie tytułowej widnieje wspomniany już tytuł krótszy.

¹⁰⁴ T. Kostkiewiczowa, *Enkomion*, w: M. Głowiński i in., *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław–Warszawa–Kraków 2007, s. 130.

w całości poświęcony wspaniałej ziemi, która wydała całe pokolenia znacznych Gorajskich. Kolejne zaś rozdziały traktują o przodkach i ich czynach, budując tym samym tło dla późniejszej wspaniałości Adama Gorajskiego, który w ostatnim rozdziale zostaje przedstawiony jako zwycięzca oraz doskonały jeździec i woźnica, przewyższający nawet starożytne ludy, biegłe w obu sztukach, tj. Maurów i Alanów. Częste cytowanie dzieł Pindara i określanie go mianem najlepszego z poetów wzmacniają wrażenie związku z tradycją enkomiasyczną.

Obecność wyznaczników kilku gatunków może sugerować nawiązanie formalne do twórczości w typie satyry menippejskiej. Podstawową cechą menippeji jest bowiem heterogeniczność, uwidaczniająca się w płaszczyźnie formalnej, estetycznej i treściowej, m.in. jako wielość konwencji gatunkowych, *prosimetrum* (łączenie prozy i poezji), polimetria, wielojęzyczność, a także przesycenie cytatami i nawiązaniami literackimi. Wszystkie te cechy manifestują się w *Goraidzie*¹⁰⁵.

Tekst został skonstruowany w *prosimetrum*. W częściach poetyckich pojawiają się co najmniej dwa różne metra – heksametr i dystych elegijny (dostosowane do omawianej materii). W dziele wykorzystywane są trzy języki – łacina, greka i w znikomym zakresie polszczyzna.

W niektórych miejscach obrazowanie bywa oparte na kontrastach, np. w rozdziale II czytelnik zapoznaje się z należąca do Gorajskich sielankową krainą, gdzie dominuje zieleń, latają miodonośne pszczoły, dzika zwierzyna biega po bujnych lasach, dojrzewają złote kłosa na żyznych polach, a pomiędzy nimi przepływają, pełne bezwonnymi (nieśmierdzącymi) ryb, rzeki o przejrzystej, czystej wodzie. Tymczasem w kolejnym rozdziale świeża, gorąca krew spływa gęstym potokiem z gór do białej rzeki, gdzie zbita w odrażające skrzepy straszy niewinną nimfę, *caput IV* zaś sprawozdaje pokojowe poselstwo Janusza do Tatarów¹⁰⁶.

Różnice zaznaczają się także w sposobie charakteryzowania bohaterów dzieła. Członkowie szlacheckiej rodziny są stateczni, ale rzutcy, przy-

¹⁰⁵ Na temat satyry menippejskiej zob. m.in. F. Hoelker, *Menippean Satire as a Genre: Tradition, Form, and Function in the 17th and 18th Centuries*, Chicago 2003; J. Kusiak, *Staropolskie struktury i satyry menippejskie. Próba typologii gatunku*, „Przestrzenie Teorii” 2008, nr 10, s. 245–246; M. Szczot, *Od Herkulesa do „żony wyćwiczonej”. W kręgu staropolskich satyr menippejskich*, Poznań 2013; D. Musgrave, *Grotesque Anatomies: Menippean Satire since the Renaissance*, Cambridge 2014.

¹⁰⁶ O poselstwie tym trudno cokolwiek powiedzieć. Jak już wspomniano, z późniejszych ustaleń wynika, że Janusz z Goraja prawdopodobnie nie istniał (zob. F. Piekosiński, *Rycerstwo polskie*, s. 628).

stojni i cnotliwi. Stanowią zatem ideał znany od starożytności – καλὸς κάγαθός (piękny i dobry). Tatarzy i inni wrogowie ojczyzny są dzicy i okrutni, przedstawiani raczej jak nieludzkie bestie – w czytelniku wzbudzają strach i obrzydzenie.

Niezbędnym elementem satyry menippejskiej są cytaty i nawiązania literackie. W tekście o Gorajskich przywoływane są cytaty z Homera, Herodota, Pindara, Platona, Owidiusza, Cyserona, Horacego, Wergiliusza, Marcjalisa, Stacjusza, Lukana, Seneki Młodszego, Lukrecjusza, Pliniusza, Justyniana, a także nowożytnych, np. Erazma z Rotterdamu czy polskich Jana Długosza, Macieja z Miechowa, Marcina Kromera, Bartosza Paprockiego oraz nieznanego skądinąd Pawła Trojanowskiego. Do tego grona wypada dodać jeszcze Galla Anonima. Za „menippejskie” można byłoby poczytać te nawiązania, które są cytatami sygnalizowanymi, tj. wyminki z Pindara i Wergiliusza. Pozostałe kryptocytaty i nawiązania stanowią, jak się zdaje, realizację zasady *imitatio et aemulatio*.

Nie można jednak uznać *Gorais* za satyrę menippejską. Cel dzieła w poetyce renesansowej odgrywał kluczową rolę w wyborze gatunku. Rozbudowany panegiryk Gorajskich został zaś napisany, by wychwalać szlachecką rodzinę, a nie piętnować świat¹⁰⁷. Tezę tę wspiera brak ironii i komizmu w dziele, a także wysoki stopień uporządkowania treści.

Taka obfitość konwencji nie musi jednak oznaczać, że Klonowic, pisząc *Gorais*, stworzył nowy gatunek. Autorzy tekstów nowołacińskich mierzyli się bowiem z nieco inną materią niż starożytni mistrzowie słowa pisanego. Poetyka klasyczna nie dysponowała gotowymi wzorami dla współczesnych zjawisk literackich. W związku z tym twórcy nowożytni musieli szukać nowych sposobów realizowania swoich pomysłów. Wykorzystywali zatem rozmaite konwencje, dopasowując je do planowanego dzieła. Stąd wzięła się kategoria *varietas*, przykładana do wielu dzieł, niepasujących do żadnej konkretnej wizji genologicznej.

By nakreślić szerzej problem gatunku *Gorais*, wypada wziąć pod uwagę jej treściową, a w mniejszym stopniu formalną, zależność od *Gniazda cnoty* oraz *Herbów Rycerstwa Polskiego* Bartosza Paprockiego. W przedmowie do *Gniazda cnoty*, skierowanej do Stefana Batorego, Paprocki

¹⁰⁷ Dzieło wpisuje się w renesansową konwencję literatury parenetycznej. Hołduje zasadzie nauczania przez właściwe przykłady, a nie przez typowe potępienie złych zachowań i postaw; zob. więcej H. Dziechcińska, *Paranetyka – jej tradycje i znaczenie w literaturze*, w: *Problemy literatury staropolskiej*, s. I, red. J. Pelc, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972, s. 355–390.

przyczytał parafrazę szóstego wersu Psalmu 111 (112): „Bo to jest wola Jego, co znac dają święci, || By człowiek sprawiedliwy był w wiecznej pamięci”¹⁰⁸. Ten sam dwuwiers, przyczytany dosłownie za tekstem psalmu według Wulgaty, stanowi motto *Gorais* – „In memoria aeterna erit iustus, ab auditione mala non timebit”. Kwestia pamięci u potomnych, która pozwala bohaterom i poetom przetrwać wieki, szczyt swojego rozwoju osiągnęła w XVI w. Zarówno Klonowic, jak i pisarz z Głogół uznawali pamięć o szlachetnych przodkach za element konieczny w wychowaniu młodzieży. W przedmowie do pierwszego herbarza Paprocki stwierdził:

A gdyż to sam Bóg chce mieć od czasu dawnego,
Każe zawsze wspominać sprawy poczciwego,
Chce, aby potomkowie nimi się cieszyli,
A sami ich przykładem aby także żyli.
[...]

Tobie godność w potomkach pokazuje taką,
Pokazując męstwo ich i cnotę wszelaką,
Chce, by insze narody zacność ich poznały,
A także jak i ony w cnocie się kochały
[...]¹⁰⁹.

W podobnym tonie, w odniesieniu do rodziny Gorajskich, Acernus pisze wielokrotnie w dziele im poświęconym, np.:

Et spiramus opus, sed avos numeramus avorum,
Et magnae stirpis veteres deducimus ortus
A primisque rudimentis aevoque remoto,
Per medios patres usque ad suprema nepotum
Saecula, qui nostra modo tempestate coruscant
Moreque maiorum, virtutis munia sanctae
Non segnes obeunt specimenque notabile praebent¹¹⁰.

¹⁰⁸ B. Paprocki, *Gniazdo cnoty, skąd berby rycerstwa sławnego Królestwa Polskiego [...] początek swój mają* [...], Kraków, druk. A. Piotrkowczyk, 1578, k. A4r.

¹⁰⁹ Tamże.

¹¹⁰ Zob. I, 7–13.

W obydwu dziełach jest mowa o wielkiej wartości cnoty i o potomności, która podczas lektury o czynach przodków sama będzie nabywać odpowiedniego charakteru i ćwiczyć swoją *virtus*.

Hasło o herbie Korczak składa się z prozatorskiej legendy herbowej, ryciny herbu oraz wizerunków członków rodzin herbowych z prozatorskimi lub wierszowanymi, krótkimi bądź dłuższymi, opisami ich członków. Potomkowie Krystyna z Goraja zostali przez Paprockiego omówieni bardzo skrótowo. Pod formułą „Dom Gorayskich z Goraja starodawny i zacny” zamieszczono siedem rycin pojedynczych osób („Demetriusz z Goraja, mąż wielki”; „Jan Gorayski, rotmistrz i mąż sławny”; „Gerzy Gorayski, mąż sławny”; „Jadam Gorayski, człowiek zacny”; „Jan Lipski z Goraja, człowiek zacny”; „Mikołaj Lipski z Goraja, brat Janów”; „Anna Prochahska z Goraja, pani świątobliwego żywota”), jedną rycinę zbiorową („potomstwo Gerzego Gorayskiego drobne”) oraz jedną rycinę odnoszącą się do potomków Adama Gorajskiego, prawdopodobnie „starszego” („potomstwo Adama Gorajskiego drobne”). Pod wizerunkami wpisano krótki wiersz ku czci omawianej rodziny:

Wielki dom tych Gorayskich w Rusi był zawsze,
Wejźrzawszy w pierwszy tytuł, przyzna mi to każdy,
Aleć i w tym, co jeszcze widzimy, je wieku,
Nie opuszcza w nich cnota swojego opieku.
Znaczeni są i w dowcipie, znaczeni w męźnej sprawie,
Możesz Jana dziś równać z Sycyjuszem prawie,
Bo go w każdej potrzebie wyźrżysz gotowego,
Tak sławnemu mężowi męstwem podobnego¹¹¹.

Należy zaznaczyć, że innym rodzinom tego samego herbu Paprocki poświęcił więcej miejsca i nieco bardziej wyrafinowane opisy i wyrazy uznania za zasługi.

Znakomitość Gorajskich została nieco bardziej zaznaczona w *Herbach Rycerstwa Polskiego*, gdzie autor poświęcił im półtorej strony prozatorskiego historycznego wywodu¹¹². Powołując się na przywileje królewskie i pisma historyczne, Paprocki przedstawił krótką historię rodziny.

¹¹¹ B. Paprocki, *Gniazdo cnoty*, k. [He+v] (s. 1034).

¹¹² Tenże, *Herby rycerstwa polskiego na pięćdziesięciu ksiąg rozdzielone*, Kraków, druk. Maciej Garwolczyk, 1584, k. [OCf4] (s. 535–536).

Wymienił nazwiska najznacniejszych przodków (w większości tych samych co w *Gnieździe cnoty*), największe osiągnięcia oraz posiadane dobra, a także najznamienitsze koligacje. Informacje te pojawiają się także w *Gorais*, choć są rozwinięte i wzbogacone faktami, datami i innymi informacjami szczegółowymi.

Pozwala to stwierdzić, że na kształt *Gorais* wpływ mogły wywrzeć dzieła pisarza z Głogół. Warto jednak wspomnieć, że podstawową częścią *imagines* Acerna jest wiersz. W *Gnieździe cnoty* i *Herbach Rycerstwa Polskiego* proza i poezja również współwystępują¹¹³, nie są jednak tak uporządkowane jak u Klonowica. W herbarzach język polski przeplata się z łacińskim, w *Gorais* zaś łacina z greką. W dziełach ojca heraldyki polskiej i czeskiej umieszczono ryciny z wizerunkami członków rodziny, w tekście o potomkach Krystyna z Goraja ich brakuje, jednak z powodzeniem można byłoby je tam umieścić. Zbliżone są także stosowane przez obu autorów sposoby obrazowania, powtarzają się też konkretne epitety.

Opisanie czynów i zasług Adama Gorajskiego, pokazane przez pryzmat dokonań jego przodków, bardzo przypomina metodę kronikarską, zastosowaną m.in. przez Galla Anonima, który opowieść o Bolesławie Krzywoustym rozpoczął od Piasta, postępując przy tym za chronologią wydarzeń¹¹⁴. Klonowic rozpoczął swoje dzieło od Krystyna z Goraja, legendarnego przodka Gorajskich, i doprowadził je do czasu działalności Adama Gorajskiego „młodszego”, swojego patrona. Jego wypowiedź została zbudowana na zaczerpniętym z Galla Anonima genealogicznym schemacie rozgałęzionego drzewa¹¹⁵. Poeta nawiązuje w kilku miejscach do tego motywu, odwołując się wyraźnie do korzenia, gałęzi, szczepu oraz owoców drzewa¹¹⁶. Jakkolwiek kroniki opowiadają o dziejach królów i książąt polskich, to w *Gorais* oglądamy dzieje szlachciców polskich od średniowiecza po czasy współczesne. Byłaby to więc opowieść o przodkach żyjącego przedstawiciela rodu, przechodząca płynnie w przekaz na temat jego najnowszych czynów. Poszczególne przodkowie stanowią

¹¹³ Podobnie jest w kronice Macieja Strykowskiego (*Która przedtem nigdy światła nie widziała Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkiej Rusi*, Królewiec, druk. G. Osterberger, 1582).

¹¹⁴ Zob. L. Szczerbicka-Ślęk, *W kręgu Klio i Kalliope*, s. 15–16.

¹¹⁵ Schemat ów omawia Szczerbicka-Ślęk, zob. tamże, s. 56.

¹¹⁶ Zob. np. I, 8–10; VI, 11; IX, 18; XI, 5–6 i n.; XVI, 1 *passim*.

zresztą ogniwa łączące największego protoplastę z żyjącym dziedzicem, tj. Krystyna z Goraja z Adamem Gorajskim¹¹⁷.

* * *

Skoro *Goraidos liber unicus* opowiada o postaciach i wydarzeniach w dużej mierze historycznych, wypada przyjrzeć się źródłom, z których korzystał Klonowic podczas tworzenia swojego dzieła.

Podstawą wiadomości na temat rodu Gorajskich jest *Genealogia Illustris et Nobilissimae ac vetustae familiae Dominorum Goraisciorum, Roxolanicae gentis in Sarmatia Europea aboriginum*¹¹⁸ pióra Pawła Trojanowskiego¹¹⁹. Poeta podaje tę informację wprost w rozdziale I:

Primus ergo generis vetustate, maiorum gloria et virtute vir clarissimus Paulus Troyanowski de Troyanowicze, eques Polonus et omnis Polonicae vetustatis consultissimus, partim ex literis ac privilegiis ducum et regum Sarmaticae gentis, quibus genus, antiquae sedis posteritas, merita et insignia, domus Gorayovideae regumque liberalitas in eam domum collocuta continentur, partim ex annualibus Polonicis, partim ex sua et avorum memoria contextuit veram et simplicem historiam et genealogiam eius prosapiae, quantum diligentia et observatio, memoriaque optimi viri assequi potuit¹²⁰.

oraz

Modestius nos et verius de nostris heroibus et de eorum primordiis et incrementis tractabimus, Troianowi nostri diligentiam et candorem secuti¹²¹.

¹¹⁷ Zob. np. VII, 7–8; X, 9; XIII, [1]; XVIII, 13–15 i 72–73; Epilog, [1]. Zagadnienia te porusza L. Szczerbicka-Ślęk, *W kręgu Klío i Kalliope*, s. 56–57 w odniesieniu do dziejów królów i książąt.

¹¹⁸ P. Trojanowski, *Genealogia*, k. 69–78v. Utwór ten jest bardzo krótki – liczy jedynie szesnaście lapidarnych notek pisanych prozą. Każda z nich omawia jednego przedstawiciela rodu (poza XV, która podaje kilka informacji na temat trzech synów Jana Gorajskiego, tj. Jana, Piotra i Adama). Czas jej powstania można wyznaczyć między 1587 (poselstwo Adama do Maksymiliana) a 1594 r. (Adam nie jest jeszcze dziedzicem Osmolic). Na zakończenie autor umieścił zmodyfikowaną frazę z *Eneidy* Wergiliusza: „Disce, puer, virtutem a me, Fortunam ab aliis”, por. Publius Vergilius Maro, *Aeneis*; przekład: Wergiliusz, *Eneida*, tłum. T. Karyłowski, oprac. T. Sinko, Wrocław 1981, XII, 435: „Disce, puer, virtutem ex me, verumque laborem; Fortunam ex aliis”.

¹¹⁹ Na temat Trojanowskiego zob. komentarz do I, [3].

¹²⁰ Zob. I, [3].

¹²¹ Zob. I, [4].

I Klonowic, i Trojanowski podkreślają, że źródłami genealogii były kroniki polskie i zbiory dawnych przywilejów królów i władców polskich¹²². Lubelski poeta swoją wypowiedzią sugeruje wprawdzie, że tekst przyjaciela Gorajskich stanowił jedyne źródło napisanego dla nich poematu¹²³, jednak nie jest to prawda.

O ile wiadomości na temat członków rodu poeta przekazuje rzeczywiście za Trojanowskim, to poprawia zebrane przez niego informacje zgodnie z własnymi przekonaniem. Metodę tę można zauważyć już na przykładzie fragmentu notatki I na temat Krystyna z Goraja:

Magnam illis temporibus illatam esse per Tartaros cladem atque calamitatem nostris provinciis, testantur omnes historici, praecipue autem in expugnatione ac devastatione territorii civitatis et arcis Sandomiriensis, Petrus de Krempa cum fratre suo Zbigneo et cum eo multa milia nobilitatis Polonicae occubuerunt. Acta sunt haec per Tartaros anno Nativitatis Christi millesimo ducesimo sexagesimo, caris et ducibus Tatarorum, Bato et Kaidano, Russorum ducibus, in Tartarico exercitu militantibus, Leone et Basilio, filiis Danielis, regis Russiae¹²⁴.

Trojanowski datuje „zgubę i nieszczęścia” zadane przez Tatarów na 1260 r. Píše, że stali za tym wodzowie tatarscy Batu i Kadan oraz wodzowie ruscy Leon i Bazyli, synowie Daniela. Szlachcic z Trojanowic miesza tu informacje o obu najazdach mongolskich na Rzeczpospolitą, np. według niego w 1260 r. Batu i Kadan spustoszyli polskie ziemie. Klonowic porządkuje te dane historyczne. Opisuje dokładnie, kto i kiedy najechał kraj. Wskazuje wyraźnie, że najazdy były dwa – w 1241 r., gdy wodzami byli Kadan, Peta i Batu, a Sandomierz został zdobyty i skąpany we krwi koprzywnickich mnichów, oraz w 1259 r., gdy wodzami tatarskimi byli Nogaj i Telebuga, a ruskimi Bazyli, Lew i Roman¹²⁵. Wiadomości te pozwalają dostrzec, za czyją relacją podążył lubelski poeta. Długosz i Miecho-

¹²² Przywileje dla rodu Gorajskich zostały wpisane do kodeksu *Liber procedentiae prosapiae Gorajskich* razem z *Goraidą* Klonowica i genealogią Trojanowskiego (sygn. BOZ 948).

¹²³ Nie nazywa go jednak autorem (*author*), ale tym, który ją zebrał (*collector genealogiae*), zob. marg. do I, [3].

¹²⁴ *In primis ante trecentos annos Cristinus, Wladislai principis, Regni Poloniae dapifer, in Goraj et Krasnik heres*, w: Trojanowski, *Genealogia*, k. 71.

¹²⁵ Zob. *cap.* III.

wita podają, że w pierwszym najeździe tatarskim brali udział Batu, Kadan i Peta. Obaj też datują drugi najazd tatarski na 1259 r.¹²⁶ Krakowski historyk w związku z owym najazdem wśród Tatarów wspomina Nogaja i Telebugę, ze strony Rusinów zaś jedynie Lwa i Romana. O Bazylim pisze zaś Kromer, wymieniając go pośród atakujących członków rodziny Daniela, króla Rusi¹²⁷.

Krótką analiza wiadomości historycznych, dotyczących ogólnej historii Polski, wskazuje, że wśród źródeł Klonowica znajdowały się kroniki Jana Długosza, Macieja z Miechowa i Marcina Kromera. Świadczą o tym nie tylko wskazane wydarzenia związane z najazdami mongolskimi, lecz także stosowana frazeologia – *sal minerale* (Miechowita)¹²⁸, *Albidus amnis* (Długosz)¹²⁹ oraz np. sposób obrazowania rzezi Sandomierza (Długosz)¹³⁰. Jak już wspomniano wcześniej, zasada porządkująca wywód została zapożyczona z Galla Anonima, kształt formalny zaś, jak się zdaje, z Paprockiego.

* * *

Pewne jest, że *Goraidos liber unicus* wpisuje się w nurt gatunków nieklasycznych. Jak dostrzegli niemal wszyscy badacze spuścizny Sebastiana Klonownica, uciekanie się do niekonwencjonalnych rozwiązań formalnych stanowi jego ulubiony twórczy *modus operandi*. Daje to asumpt do wzmożonych badań nad poetyką Acerna, poety niedocenianego i umieszczonego wśród twórców *minorum gentium*.

Gorais jest dziełem wyjątkowym nie tylko w odniesieniu do twórczości samego Acerna, lecz także literatury drugiej połowy XVI w. Nadal wpisuje się jednak w konwencje przełomu renesansowo-barokowego¹³¹. Uporządkowana w swoim skomplikowaniu formy stanowi przykład konkretnego ogniwa rozwojowego polskiego piarstwa historycznego i parnetycznego zarazem, w tym eposu czy historii szlacheckiej.

¹²⁶ Gdy tymczasem Marcin Kromer umieszcza go w roku 1260.

¹²⁷ Zob. kom. do III, 18.

¹²⁸ Zob. kom. do V, [4].

¹²⁹ Zob. kom. do III, 71–72.

¹³⁰ Zob. kom. do III.

¹³¹ Skłonność do łączenia poezji i prozy czy stosowania skomplikowanych środków wyrazu, odżegnywanie się od tego, co zmyślone etc.

Niniejsza edycja stanowi fragment pracy doktorskiej zatytułowanej „Późnorennesansowy poemat *Gorais* Sebastiana Fabiana Klonowica”, przygotowywanej pod kierunkiem Profesora Mieczysława Mejora. Za wnikliwą lekturę tekstu, niezwykle cenne uwagi i wszelką pomoc autorka wyraża wdzięczność promotorowi pracy, Profesor Angelice Modlińskiej-Piekarz, recenzentce wydawniczej oraz Profesorowi Dariuszowi Chemperkowi, kierownikowi i redaktorowi naukowemu serii.

Źródło: Bartosz Paprocki, *Ogród Królewski, w którym o początku cesarzów rzymskich, arcyksiążąt rakuskich, królów polskich, czeskich, książąt śląskich, ruskich, litewskich, pruskich rozrodzenia ich krótko opisane najdziesz [...]*, Praga 1599 [bez nazwiska drukarza]; zbiory Biblioteki Książąt Czartoryskich – Muzeum Narodowego w Krakowie, sygn. 8 III Cim.

Goraidos liber unicus

—
In memoria aeterna erit iustus,
ab auditione mala non timebit.

[Ps 111, 7]
—

Goraidy księga jedna

—
W wiecznej pamiętce będzie sprawiedliwy,
nie będzie się bał posłuchu złego.

[Ps 111, 7]

[1] Magnifico Domino D[omino] Adamo Gorayski de Goray, in Radenczin, Osmolicze, Zukow etc. D[omi]no et Heredi, Sacrae Regiae Maiestatis turmarum praefecto, D[omi]no Patronoque Clementissimo.

[2] Non possum non vehementer probare acutam et veram illam Pindari sententiam, Magnifice Adame Gorayski, Patrone Clementissime, qui sanas divitias cum vera gloria coniunctas cum solis diis immortalibus beatitudine certare dicit. Cuius verba quia sunt Graeca, rotundita, suavia et arguta, non gravabor ascribere. Sunt autem eiusmodi:

Υγιέντα δ' εἴ τις ὀλβον
Ἄρδει, ἐξαρκέων κτεάτε<σσ>ι κ<α>ἰ
Εὐλογία<ν> προστι<θ>εῖς μὴ ματεύσ<η>
θεὸς γενέσθαι¹.

[3] Tribus legibus metitur lyricorum princeps veras et perfectas opes, nempe sobrietate sanitateque animi, dum suo modo vocat: *ὕγιεντα ὀλβον*, id est sanas divitias, quod aequè pertinet ad animi sapientiam et ad bonam corporis valetudinem. Sicut in dementibus et fatuis parum prodest opulentia, ut qui neque eam intelligant, neque uti sciunt. Ita valetudinarii opes hominis inopes omnino sunt, et nihil sunt aliud, quam medicorum vectigal et ingrati heredis maligna et invidiosa spes, et inquisitio in vitam aegroti domini. Mentis itaque et corporis bona et salubris habitudo divitias vere divites et beatas facit.

[4] Secundam condi<c>ionem ponit lyricus, dum hominem locupletem vult esse *ἐξαρκέων<τ>α κ<τ>εάτε<σσ>ι*, hoc est praesentibus bonis contentum et acquiescentem in his, quae adsunt, possessionibus. Nihil enim conducibilius est ad animi tranquillitatem comparandam quam virtus illa, quae Graecis *ἀντάρκεια* vocatur commodeque verti uno verbo Latine non potest. Nihil autem aliud est quam voluntas

¹ PIND. *Olymp.* V, 23–26.

[1] Wielmożnemu Panu Adamowi Gorajskiemu z Goraja, Panu i Dziedzicowi w Radzięcinie, Osmolicach, Żukowie etc., rotmistrzowi Jego Królewskiej Mości, Panu i Najłaskawszemu Opiekunowi.

[2] Wielmożny Adamie Gorajski, Opiekunie Najłaskawszy, nie mogę nie nadzwyczajnie ocenić tej celnej i prawdziwej myśli Pindara, który mówi, że uczciwe bogactwa połączone z prawdziwą sławą współzawodniczą o szczęście z jedynymi bogami nieśmiertelnymi. Ponieważ jego słowa są greckie, doskonałe, przyjemne i wnikliwe, nie zawaham się na nie powołać. Są zaś takie:

Υγίεντα δ' εἴ τις δλβον	„Ale kto szczęścia
Ἄρδει, ἐξαρκέων κτεάτεσσι και	Ma dobrze zażywać w dostatnim bogactwie
Εὐλογίαν προστιθείς μὴ ματεύ	i dobrej sławie, ten niech nie usiłuje
ση θεὸς γένησθαι.	być bogiem”

[tłum. M. Brożek]

[3] Najlepszy twórca liryków trzema regułami mierzy prawdziwe i doskonałe bogactwo, bez wątpienia dzięki roztropności i rozsądkowi, ponieważ w swoim języku przywołuje *ύγίεντα δλβον*¹, to jest uczciwe bogactwa, co odnosi się zarówno do mądrości, jak i dobrego zdrowia. Tak jak dostatek mało służy obłąkanym i głupim, ponieważ go ani nie rozumieją, ani nie potrafią użyć, tak bogactwo człowieka słabego zdrowia jest zupełną biedą i przynosi tylko dochód lekarzom, szkodliwą i wstrętną nadzieję niewdzięcznemu spadkobiercy oraz dybanie na życie chorego pana. Dobra zatem kondycja umysłu i ciała oraz właściwa postawa składają się na naprawdę błogosławione bogactwa.

[4] Liryk podaje drugi warunek, gdy chce, żeby zamożny człowiek był *ἐξαρκέοντα κτεάτεσσι*², to jest zadowolony z obecnych dóbr i zaspokojony aktualnym stanem posiadania. Nie ma bowiem niczego bardziej korzystnego dla uzyskania spokoju ducha niż ta cnota, którą Grecy nazywają *αὐτάρκεια*³ i która nie może być trafnie przełożona na łacinę za pomocą jednego słowa. Nie jest to bowiem nic innego niż wola trzymająca poządlliwość w ryzach –

¹ Dosłownie: uczciwego bogactwa, rozsądnie zdobytego bogactwa.

² Dosłownie: będącego zadowolonym z tego, co się ma.

³ Autarkia.

includens cupiditatem intra cancellos. Ita ut nihil malit, quam sua, quae adsunt bona, quibus frugaliter citra metum, dolorem et invidiam fruitur. Putat ergo divinus poeta non esse suaves et veras divitias hac virtute sublata. Quae enim voluptas animi est, quae perfectio felicitatis, quae pax et quies, ubi modus et finis nullus est, ubi cupiditate semper proceditur et nusquam consistitur esuriturque citra satietatem.

[5] Opinio divites facit, non copia. Si quisquam sibi persuadet satis pro se esse quantumcumque possideat, iam ille seipsum beavit. Croesus est mediocritate sua contentus et securus. Si vere cuiquam sua copia semper est suspecta et multa sibi deesse putat, certe Tantalus est etiam in ipso flumine sitibundus et Midas ille famelicus inter aureas dapes epulatur. Non potest vere dives esse aliquis foris, quamdiu fames et cupiditas non quiescit intus, quamdiu dominis plura possidentibus invidet, quamdiu privatione dolet absentium bonorum, quamdiu praesentibus metuit. Ergo Thebanus vates in divite viro recte et sapienter requirit τὴν ἀ<τ>ἀρκειαν, tanquam solitudinis et avaritiae portum, requiem et silentium.

[6] Tertia lex et condi<c>io est hominis beati et vere locupletis, ut bene audiat, et haec est, quae proposito meo maxime inservit. Ceterum divitiae famosae et cum ignominia coniunctae sordes non divitiae sunt, quales fere videmus opes Iudaicas et fenebres, vel arte aliqua ignobili partas, quae nihil honoris, nihil ponderis et pretii conferunt suis possessoribus. Sed ea tandem possessio felix perfecta et vere beata est, quam integra existimatio et fausta grataque hominum admurmuratio comitatur, quam sincera et non extorta praedicatio et gloria consequitur, quam bona fama et populi non assentantis acclamatio (ἐὐλογία vocat poeta noster) excipit et cohonestat. Conciliatur autem celebre nomen et bona fama divitibus viris duplici fere via: altera quidem, si bene quaerant, altera si bene utantur. Utriusque autem finis est neminem laedere et prodesse quam plurimis.

tak żeby nie chciała niczego poza tymi dobrami, które posiada, a którymi będzie się cieszyła z umiarem, bez strachu, bólu i zazdrości. Boski poeta uważa więc, że nie ma przyjemnych i prawdziwych bogactw bez tejże wspaniałej cnoty. Ona bowiem jest przyjemnością ducha, ona doskonałością szczęścia, ona pokojem i wypoczynkiem tam, gdzie nie ma żadnego umiaru ani granicy, gdzie pożądliwość zawsze jest drogowskazem, zawsze brakuje spokoju ducha i gdy łaknie się więcej nad sytość.

[5] Własne przekonanie o posiadanych bogactwie czyni człowieka bogatym, nie zaś same bogactwa. Jeśli ktokolwiek przekonałby sam siebie, że wystarczy mu majątku dla niego samego, już sam by się uszczęśliwił. Krezusem jest zadowolonym i spokojnym dzięki swojemu umiarkowaniu. Jeśli ktoś naprawdę wątpi w swoją majątność i sądzi, że brakuje mu wiele, z pewnością jest spragnionym Tantalem, uwięzionym w owej rzece, i tym Midasem głodującym – biesiadnikiem otoczonym potrawami ze złota. Nikt nie może być naprawdę bogaty na zewnątrz, jak długo głód i żądza nie zamilkną wewnątrz, jak długo zazdrości majątku zamożnym panom, jak długo boleje nad utratą nieobecnych dóbr, jak długo boi się o te, które ma. Tebański więc wieszcz w bogatym człowieku słusznie i w sposób godny mędrca szuka τὴν αὐτάρκειαν⁴, jak gdyby ucieczki, odpoczynku i spokoju od wzburzenia i chciwości.

[6] Dla człowieka szczęśliwego i prawdziwie bogatego przewidziano trzecią regułę i warunek, żeby uważnie słuchał i przestrzegał tego, co zostało przeze mnie najdokładniej przedstawione. Zresztą źle nabyte majątności, połączone z hańbą, są brudem, nie bogactwem. Zazwyczaj uważamy je za majątek żydowski i lichwiarski albo zdobyty jaką sztuczką niegodną człowieka szlachetnie urodzonego, które nie przynoszą swoim posiadaczom niczego zaszczytnego, niczego doniosłego ani wartościowego. Lecz wreszcie to błogie posiadanie wtedy jest doskonałe i naprawdę szczęśliwe, gdy występuje razem z nieposzlakowaną opinią oraz przychylnym i wdzięcznym pomrukiem ludzi, gdy podążają za nią czyste i niewymuszone pochwały oraz sława, gdy ją wyróżnia i honoruje dobra opinia i aprobata ludu, który się nie podlizuje (co nasz poeta nazywa εὐλογίαν⁵). Znane imię i dobra sława są zatem pozyskiwane przez bogatych obywateli niemal dwojaką drogą: po pierwsze, bez wątpienia, jeśli właściwie starają się o majątek, po drugie, jeśli właściwie go

⁴ Autarkii.

⁵ Dobrą sławą.

[7] Sed illae facultates maximum offerunt famae, splendori et auctoritati adiumentum, quae erogantur in res bellicas, ut patria sit sospes, ut publica omnium salus defendatur, ut pura receptaque religio conservetur, ut virtutes et bonae artes promoveantur, ut bonae leges et boni mores tuti sint. Quom antiqui proceres, quantumvis divites et opulenti, nomina et cognomina sua {ex} media re militari mutabantur, domumque ex acie deportabant. Inde Nicocles, inde Stratocles, inde Philostratus et alii multi sunt appellati. Inde quoque apud nostros Polonos Vogislavorum, Dobislavorum, Stanislavorum et Pacoslavorum sunt vocabula. Sola enim gloria, quae Graecis κλέος, Polonis *slawa* vocatur, ea tandem vera existimata est, quae in castris et in exercitu nata quaesitaque est. Ille ergo omne tulit punctum, qui sobriis et sanis opibus contentus, verum sibi laudem et gloriam comparavit, quae quidem gloria, veluti fragrans virtutis odor et suffitus, auget honorem et maiestatem possidenti. Et qui ita possidet, ille se verum dominum et regem et soli Deo secundum esse sciat sibi que certo persuadeat, neque iam sibi amplius delubra, victimas, aras, verbenas, ludos currules aut equestres optet μή ματεύσ<η> θεός γενέ<σ>θαι, ut poeta noster inquit: Verum hic illi murus aeneus esto².

[8] Sed ego te, Magnificentissime Vir et Patrone, multum observande, eum esse perspexi semper, qui iuxta illud poetae Graeci votum facultatibus tuis salubriter et laudabiliter utaris. Nam tibi Deus Optimus Maximus pro sua divina liberalitate concessit patrimonium satis lautum et opes bono titulo partas et possessas, quas tu sanas habes ac tueris, ipse animo sanus et corpore illisque contentus grate frugaliter et non insolenter frueris, in Deum et in patriam pius, in amicos liberalis, in doctos eruditosque viros humanus, in pauperes misericors. Dumque tuis possessionibus contentus es, neminem in captandis bonis regalibus praepedis, vel quovis modo praevertis, neque titulos honoresve in permissis artibus aucuparis. Imo privata quoque

² HOR. *Epist.* 1, 1, 60.

używają. Celem jednego i drugiego jest, żeby nikogo nie krzywdzić i pomagać jak najliczniejszym.

[7] Lecz największą pomoc dobrej sławie, szlachetności i powadze przynoszą te środki majątkowe, które są wydawane na sprawy wojenne, żeby ojczyzna pozostała nietknięta, żeby publiczne bezpieczeństwo było strzeżone, żeby była zachowana czysta wiara, którą się wyznaje, żeby dbano o rozwój cnót i dobrego wykształcenia, a dobre prawa i dobre obyczaje bezpieczne. Tak starożytni najznakomitsi obywatele, chociaż bogaci i potężni, swoje imiona i nazwiska zmieniali za sprawą zasług wojennych i wywodzili swój przydomek z potyczki. Stąd Nikokles, stąd Stratokles, stąd Filostrat i wielu innych zyskało imiona. Stąd także u naszych Polaków występują imiona Wodzisławów, Dobiesławów, Stanisławów i Pakosławów. Jedyna bowiem *gloria* (przez Greków κλέος, przez Polaków *sławą* nazywana) wreszcie została uznana za prawdziwą, która rodzi się w służbie wojennej oraz na polu bitwy i tam się jej poszukuje. Ten więc trafił w sedno, kto zadowolony z rozsądnie i uczciwie zdobytego majątku zasłużył sobie na prawdziwe uznanie i sławę, która to sława jak pachnąca woń cnoty i jak dym rozprzestrzenia szacunek i powagę temu, który ją posiada. I ten, który w ten sposób posiada, wie, że sam jest prawdziwym panem i królem podległym jednemu Bogu, i siebie z pewnością może przekonać, że już nie pragnie dla siebie więcej świątyń, ofiar, ołtarzy, gałązek wawrzynu, zabaw wyścigowych albo rycerskich, μή ματεύσῃ θεὸς γενέσθαι⁶, jak poeta nasz rzekł – „zaiste bądź tu dla niego spiszowym murem”.

[8] Lecz ja dostrzegłem, Wielmożny Panie i Opiekunie, że ty dlatego jesteś zawsze wielce godny czci, że zgodnie z owym zaleceniem greckiego poety korzystnie i chlubnie używasz swoich możliwości. Albowiem Bóg najwyższy i potężny stosownie do swojej Boskiej szczodroblewości przyznał ci dobra rodowe dosyć okazałe, majątek zyskany dzięki dobrej opinii i własności, które ty uczciwie zdobywasz i o które dbasz, sam zdrowy na umyśle i ciele, nimi usatysfakcjonowany, a których używasz z wdzięcznym umiarkowaniem i bez zbytku, wierny Bogu i ojczyźnie, hojny dla przyjaciół, łaskawy dla uczonych i wykształconych mężów, a miłosierny dla ubogich. A skoro jesteś zadowolony ze swojego majątku, nikomu nie przeszkadzasz w staraniu się o dobra królewskie, a nawet cokolwiek tylko przedsięwierzysz, nie czyhasz na tytuły ani

⁶ „Niech nie usiłuje być bogiem”.

bona et te ipsum patriae necessitatibus impendis in omni bellica expeditione. Si non primus, certe proximus primis, equitandi eminus cominusque pugnandi peritissimus.

[9] Ergo praeter illas divitiarum duas condi<c>iones, ut sunt ὑγίεια καὶ ἀτάρκεια, offero, nuncupo et consecro tibi hanc tertiam, videlicet <τῆ>ν ἐλόγιαν, hoc est addo et adiungo laudum tuarum cumulis hanc appendicem et hoc exiguum suffragiolum meum, ut sit animi mei erga inclitam familiam tuam perpetua testificatio. Patiaris te progenitores tuos a me laudari decantarique, bono animo opus aggredior, de successu alii iudicabunt. Conscripsi hisce diebus libellum istum, cui *Goraidis* nomen imposui, nam in eo maiorum genus, vitas, mores, aetates, res gestas, dignitates, opes, mutationes, propagationes, mortes et alia non parum multa, quae iam inde a trecentis annis usque ad tua tempora deducta sunt. Usus sum in conscribenda genealogia tua et rebus vitisque gentilium tuorum simplici facilique stilo, ne lector non intelligendo negligere incipiat, sed ut oblectetur carminis modulatione, detineatur spe levitatis, doceatur facilitate, proficiatque et ipse alienae virtutis admiratione, imo virtutes alienas imitando faciat suas, vel saltem non invideat neque culpet, si nolit imitari.

[10] Hanc igitur *Goraidem* inter strepitus et molestias fori, inter assiduas occupationes, inter amicorum interpellationes, inter invidiae morsus et stimulos, inter domesticas curas et sollicitudines, denique inter labores et aerumnas, quae politico viro usu venire solent, elucubraturam, quae abortus potius quam partus appellanda est, suscipias, perlegas et commendatam habeas, mihi que, clienti tuo, nihil adhuc de te merito praebeas patrociniū et me in gratiam consanguineorum et amicorum tuorum insinua. Ego vero dabo operam, ut me Goraisciana domus non indecorem famulum et sui cultorem experiatur. Vale, decus familiae praesidiumque nostrum.

zaszczyty w powierzonych zadaniach. Co więcej, poświęcasz także osobiste dobra i siebie samego dla nieodzownych potrzeb ojczyzny w każdej wojennej wyprawie. Jeśli nie pierwszy, z pewnością najbliższy pierwszym, biegły w jeździe konnej oraz w walce wręcz i nie wręcz.

[9] Obok więc tych dwóch podstaw bogactwa, jakimi są *ὕγεια καὶ ἀντάρχεια*⁷, ofiarowuję, dedykuję i poświęcam tobie tę trzecią, a mianowicie *τὴν ἐδλογίαν*, to jest dodaję i włączam do mrowia twoich zasług to uzupełnienie i tę moją niewiele znaczącą opinię, żeby była trwałym świadectwem mojego stosunku do twojej sławnej rodziny. Skoro pozwalasz, żebyście ty i twoi przodkowie przeze mnie byli chwaleni i wysławiani, przystępuję do dzieła z dobrymi intencjami, a o powodzeniu niechaj osądzą inni. Spisałem w tychże dniach tę książeczkę, której *Gorais* imię nadałem, ponieważ w niej oto zostały opisane wielkich ludzi ród, żywoty, obyczaje, epoki, czyny, zajmowane stanowiska, majątki, zmiany losu, rozrastanie się, okoliczności zgonów i inne naprawdę liczne rzeczy (od trzystu lat aż do twoich czasów). Posłużyłem się w spisywaniu twojej genealogii oraz spraw i żywotów twoich krewnych prostym i stosownym stylem, żeby czytelnik, powodowany brakiem zrozumienia, nie zaczynał od lekceważenia, lecz żeby cieszył się melodią pieśni, żeby wstrzymywał się od nadziei na frywolność, żeby łatwo przyswoił wiedzę oraz żeby sam czynił postępy z powodu zachwyty nad cudzą cnotą, a nawet żeby naśladowaniem cudzych cnót budował własne, albo żeby przynajmniej nie zazdrościł ani nie potępiał, jeśli nie zechce naśladować.

[10] Tę więc *Goraidę*, pisaną po nocach, pośród hałasu i przykrości życia publicznego, pośród pilnych prac, pośród zajmowania się sprawami sądowymi przyjaciół, pośród ukąszeń zawiści i udręk, pośród domowych trosk i niepokojów, a wreszcie pośród trudów i cierpień, które zazwyczaj zdarzają się mężowi politycznemu, która powinna zostać nazwana raczej płodem przedwcześnie urodzonym niż donoszonym, proszę, przyjmij, przeczytaj i oddaną ci miej przy sobie, zaś mnie – twojemu lennikowi – wedle zasług – zapewnij łaskawą opiekę i wprowadź mnie we względy twoich krewnych i przyjaciół. Ja naprawdę stworzę dzieło, by rodzina Gorajskich poznała mnie jako godnego sługę i jej zwolennika. Bądź zdrow, Chlubno rodziny i Obrono nasza.

⁷ „Zdrowie i przestawanie na tym, co się ma”.

I. Gorais,
in qua continetur vetustissimae
Goraisciorum gentis genealogia et encomium
authore Sebastiano Fabiano Acerno

- Musa, mihi memora genus egregiique vetustos
Sanguinis authores, longo dic ordine gentem
Illustrique loco natam caeloque secundo.
O mea Calliope, gens est Goraiscia nobis
- 5 Sublimi celebranda stilo maioreque flatu,
Nunc opus est, nec enim leve, nec triviale movemus.
Et spiramus opus, sed avos numeramus avorum
Et magnae stirpis veteres deducimus ortus
A primisque rudimentis aevoque remoto
- 10 Per medios patres usque ad suprema nepotum
Saecula, qui nostra modo tempestate coruscant
Moreque maiorum, virtutis munia sanctae
Non segnes obeunt specimenque notabile praebent.
- Docilitas
- 15 Principio natale solum sedesque paternas,
Ingentes proavos totamque a stipite prolem,
Tandem vitas et mores, et gesta virorum
Congeriemque libet meritorum dicere versu.
Semper erat praeclara domus Goraisciadarum,
Marte togaque potens, spectata domique forisque,
- 20 Sed quia maiores plus indulsero labori
Quam titulis, ergo latuit sine nomine virtus
Priscaque simplicitas, vera dulcedine rerum
Gestarum contenta diu, caruitque libenter
Saeclorum strepit<u> et vano tibicine laudis
- 25 Conscia factorum et non ambitiosa vetustas.
Tu nobis, Christine, prior caligine longa
Frueris patrum, Laethea ruptus ab unda.
Tu, versus caput, es nostri memorisque Camenae,
Auspiciis tuis seriem texemus aviti
- Opusculum a Christino
incipit, desinit in
Adamo
- 30 Sanguinis et generis, donec veniamus ad annos,
Acer Adame, tuos. In te subsistere tandem
Est animus, nostrae tu portus et ancora Musae.

I. Goraida,
na którą składają się enkomion
i genealogia najstarszego rodu Gorajskich
autora Sebastiana Fabiana Klonowica

Muzo, przypomnij mi o rodzie i starodawnych twórcach
wspaniałej krwi, przedstaw rodzinę o długiej linii,
narodzoną w znakomitym miejscu i pod szczęsnym niebem.
O moja Kalliope, rodzinę Gorajskich powinniśmy chwalić
5 wzniosłym stylem i większego natchnienia teraz potrzeba,
ani bowiem lekko, ani pospolicie nie zaczynamy.
I nie tworzymy dzieła, lecz wyliczamy poprzedników przodków,
wywodzimy dawne początki rozłożystego korzenia
od samych początków rodu i najodleglejszych czasów,
10 przez pośrednich przodków aż do ostatnich pokoleń
wnuków, którzy w naszym właśnie czasie błyszczą
obyczajem przodków – pełni inicjatywy podejmują się
obowiązków świętej cnoty i dają wybitne świadectwo.
Najpierw miejsce urodzenia i siedziby ojcowskie,
15 nadzwyczajnych przodków i całe potomstwo od pnia,
wreszcie żywoty mężów, zwyczaje, czyny i liczne
zasługi podoba mi się opisać wierszem.
Dom Gorajskich był zawsze wspaniały,
silny w czasie wojny i pokoju, podziwiany w kraju i poza nim.
20 Jako że przodkowie bardziej oddawali się pracy
niż staraniom o tytuły, bez imienia cnota i starodawna prostota
ukrywały się, prawdziwą słodyczą czynów
się zadowalając; dobrowolnie wyrzekła się
rozgłosu pokoleń i czczego piewcy zasług
25 świadoma czynów i niełaknąca szczytów starożytność.
Ty, Krystynie, pierwszy z przodków po długotrwałej
ciemności się z nas ucieszysz, z Letejskiej wydobyty strugi,
zwróciłeś głowę ku nam i Kamienie o dobrej pamięci,
dzięki twoim wskazówkom ułożymy linię odziedziczonych
30 po przodkach krwi i rodu, aż dojdziemy do lat twoich,
bystry Adamie. W tobie wreszcie przetrwać
może duch, porcie i kotwico naszej Muzy.

Uwaga

Pojętność

Dawni członkowie rodu,
ciesząc się świadomością
własnej wartości i zasług,
nie starali się o sławę

Dzielko, które od
Krystyna się zaczyna,
kończy się na Adamie

- Salve, natalis domus et venerabile fanum
 Virtutis, totum peragens in odoribus aevum
- 35 Antiquae laudis, nulla temerabile culpa!
 Felices animae, dextris et pectore quondam
 Insignes, caeli stellata parte receptae,
 Et vos, incolumis quibus est concredita patrum
 Gloria, natorum nati, salvet, nepotes,
- 40 In Goraisciadum praeclarum nomen ituri!
 Strenua posteritas et sera debita luci,
 Te voco, te celebros, quamvis dignissima sacro.
 Carmine vatis eras, quem Graecia vindicat omnis,
 Et septem patriae de quo iurgantur alumno.
- 45 Sed quia Maeonides vir<o> contingit Achilli,
 Aeneae pietas Andinum nacta Maronem,
 Et manet, et vivit tanto praecone superstes.
 Tu vero, qualem tibi sors tulit, utere vate,
 Quodsi scribenti deerit successus, amantem
- 50 Servantemque tui ne despice, quaeso, poetam!

Septem urbes altercan-
 tique de stipite Homeri:
 Smyrna, Rodos,
 Colophon, Salamis,
 Ios, Argos, Athenae

Declaratio

[1] Humana gloria labore acquiritur, iudicio sapientum vel opinionione populi constat, retinetur memoria, tempore convalescit. Memoria una cum testibus et spectatoribus alioqui interitura fuit, nisi Musarum beneficio propagaretur. Nam et Musas ipsas Memoriae filias esse prodiderunt antiqui, ita tamen filiae sunt, ut regenerent matrem et pariant parentem, ut enim ipsa Mnemosyne propagat Musas, ita propagatur a Musis. Cum et historiam suam vetustissimus Herodotus per sacra Musarum nomina distinxit, et quod mortalis et viva vox efficere non potuit multa.

[2] Scribentium lucubratio consecuta est aeternaque legentium successio. Quod vel in vetusta et illustri Goraisciorum familia videre licet. Non deerat clarissimis eorum factis domesticae aetatis suae gloria, non defuit labor et hominum approbatio,

Mnemosyne enim Musarum mater Memoriam significat

- Bądź zdrów, rodzinny domu i czcigodny przybytku
 cnoty, który spędzasz cały wiek w przeczuciu
 35 starożytnej chwały, żadną niesplamiony winą!
 Szczęśliwe dusze, odznaczające się niegdyś walecznością
 i odwagą, przyjęte do gwiazdzistej części nieba,
 i wy, którym powierzono nietkniętą sławę przodków,
 synowie nad synami, potomkowie mający podążać za
 40 wspaniałym imieniem Gorajskich, bądźcie zdrowi!
 Dzielną i przeznaczoną do sławy późna potomności,
 ciebie wołam, ciebie czczę, boś najbardziej czci godna!
 Byłaś w pieśni wieszczka, do którego rości sobie prawa cała Grecja
 i siedem ojczyzn sprzecza się, której jest synem.
 45 Jako że Meonida trafił się Achillesowi,
 a zbożność Eneasza spotkała Andyńskiego Marona,
 przez takiego piewczę trwa i żyje świadek.
 Korzystaj zaś z wieszczka, którego los ci przyniósł,
 przeto jeżeli piszący nie będzie miał powodzenia,
 50 nie wzgardź, proszę, kochającym i służącym ci poetą!

Siedem miast toczyło
 spór o pochodzenie
 Homera: Smyrna,
 Rodos, Kolofon, Sa-
 lamina, Chios, Argos
 i Ateny

Objaśnienie

[1] Ludzka sława jest zdobywana ciężką pracą, a opiera się na sądach mędrców lub opiniach ludu; dzięki Pamięci zostaje zachowana, a z upływem czasu nabiera znaczenia. Sama Pamięć razem ze świadkami i obserwatorami przepadłaby, jeśli nie zostałaby przedłużona z pomocą Muz. Albowiem starożytni przekazali informację, że Muzy są córkami Pamięci. Córki przecież istnieją w ten sposób, że odradzają matkę, wydają na świat rodzica. Jak bowiem sama Mnemosyne przedłuża życie Muz, tak jej życie jest przedłużane przez Muzy. Tak starożytny Herodot podzielił swoją historię na rozdziały zatytułowane świętymi imionami Muz, ponieważ śmiertelny i żywy głos nie mógł wiele dokonać.

Mnemosyne bowiem,
 matka Muz, oznacza
 Pamięć

[2] Niekończące się następstwo czytelników zrównuje się z pracą pisarzy przy świetle lampy. To niewątpliwie można zauważyć w przypadku starej i znakomitej rodziny Gorajskich. Dzięki ich wielce sławnym czynom nie brakowało sławy wśród własnego pokolenia, nie brakło uznania

non deerant praemia et ornamenta. Sola scribentium opera et fides pro temporum condi<c>ione desiderabatur.

Paulus Troianowski,
collector genealogiae

[3] Primus ergo generis vetustate, maiorum gloria et virtute vir clarissimus Paulus Troyanowski de Troyanowicze, eques Polonus et omnis Polonicae vetustatis consultissimus, partim ex literis ac privilegiis ducum et regum Sarmaticae gentis, quibus genus, antiquae sedis posteritas, merita et insignia, domus Gorayovideae regumque liberalitas in eam domum collocuta continentur, partim ex annualibus Polonicis, partim ex sua et avorum memoria contexit veram et simplicem historiam et genealogiam eius prosapiae, quantum diligentia et observatio, memoriaque optimi viri assequi potuit.

Athenienses ἀυτόχθονες

[4] Ascribant sibi vetustatem Arcades et se Prosel<e>nos, id est, ante Lunam genitos iactent. Aegyptii et Scythae de originis altercentur antiquitate, gloriantur se terrae suae filios et autochthonas Athenienses, contendat se Phoebi Dianaeque patriam esse fabulosae Delos, ostendet cunas et monumenta Iovis Optimi Maximi <Cr>eta – ficta ista et vana esse ambigit nemo. Modestius nos et verius de nostris heroibus et de eorum primordiis et incrementis tractabimus, Troianowi nostri diligentiam et candorem secuti. Quos licet aborigines in his terris esse credimus, texemus tamen *Goraidem* nostrum a Christino illo Goraiski, claro cum primis et strenuo viro usque ad aetatem Maecenatis nostri Generosissimi Viri Adami Goraiski, cui peculiariter hoc opusculum nostrum dedicamus et consecramus.

Gorayscios aborigines
esse

[5] Quo tu, benevole et amice Lector, quoad volueris, fruire virtutisque potius faveas, quam invidias.

ludzi, nie brakowało przywilejów i zaszczytów. Potrzeba było jedynie tylko dzieł pisarzy i dobrej opinii stosownie do czasów.

[3] Mąż wielce sławny, Paweł Trojanowski z Trojanowic, wyróżniający się dawnością rodu, sławą przodków i cnotą, szlachcic polski, świetnie zorientowany w całej polskiej starożytności, po części z pism i przywilejów wodzów i królów sarmackich (dzięki którym utrzymują się ród, przyszłość starożytnej siedziby, zasługi i herby, domu Gorajskich i hojność królów udzielana temu domowi), po części z polskich kronik, a po części ze swojej i przodków pamięci ułożył prawdziwą i prostą historię oraz genealogię tego rodu, na ile staranność, sumienność i pamięć tak zdolnego męża zdołały sięgnąć.

Paweł Trojanowski,
twórca genealogii

[4] Niech Arkadowie przypisują sobie starożytność i chępią się, że są Proselenami, to jest tymi, którzy narodzili się przed Luną. Niech Egipcjanie i Scytowie toczą spór o starodawność początku. Niech ziemie ateńskie przechwalają się synami autochtońskimi. Niech Delos twierdzi, że jest ojczyzną Feba i mitycznej Diany. Niech Kreta chlubi się kołyską i pomnikami Jowisza Najlepszego Najwyższego – nikt nie wątpi, że jest zmyślona i czcza. My zaś skromniej i bardziej prawdziwie powiemy o naszych bohaterach, ich początkach i potomkach, podążywszy za starannością i szczerością naszego Trojanowskiego. Jakkolwiek wierzymy, że Gorajscy byli pierwotnymi mieszkańcami tych ziem, to jednak będziemy układać naszą *Goraidę* od owego Krystyna Gorajskiego, sławnego wśród najprzedniejszych i dzielnego męża, aż do naszego mecenasa, najhojniejszego pana Adama Gorajskiego, któremu szczególnie przypisujemy i poświęcamy to nasze dziełko.

Ateńczycy autochtoni

Gorajscy są pierwotnymi mieszkańcami Lubelszczyzny

[5] Dlatego ty, życzliwy i miły Czytelniku, jak długo zechcesz, korzystaj, a cnotcie raczej sprzyjaj niż zazdrość.

II. Natalis Goraisciorum locus

Terra Lublinensis est
quasi peninsula inter tres
navigabiles fluvios

Sarmatiae locus est veluti peninsula saeptus
Amnibus aeternis. Apti sunt navibus amnes,
Remigio Cereris clari ratibusque ferendis.

Vistula, regnator fluviorum, currit ab alto

- 5 Vespere, defertur pluvioso Sannus ab Austro,
Parte alia sinuosus Aper, qui, natus ad Ortum,
Paulatim sese geminas obliquat in Arctos,
Sed postquam, spatio crescens, adolevit, in undam
Desinit Istuleam, ripas et nomina perdens,
10 Fert matrice sua cognomen tractus ab urbe,
Lublinensis enim tellus est iure vocata.

Isthmus eius peninsu-
lae, ubi se fluvii ripis
contingant

Inter Apri fontem nebulosaque flumina Sanni
Isthmus habet silvas, quae protenduntur ab Ortu
In Corum et Zephyros, opportunamque ferarum

- 15 Efficiunt latebram nigra calligine saltus.
Sed Boream versus, qua se porrexit eremus,
Qua medios agitant Aquilonum flabra recessus,
Silvarumque sinus aperit se campus et aequor
Pingue feracis agri et fecundis collibus arva,
20 Oppida stant <s>parsim per agros villaeque paternae,
Hic positae sedes, hic incunabula gentis,
Nobile Crasnicium et Goraium, nidus aviti
Nominis et generis numerosaque praedia circum
Centum rura satis uberrima. Gramine valles

Molae aquaticae

25 Paula suppeditant pecori purisque secantur
Fluminibus passim. Tum saxa rotaeque molarum
Circumaguntur aquis, Cererem vertigine frangunt.
Pratensis alit aggeribus remeabilis unda
Pisces, qui nullam redolent sapiuntque mephitim,

- 30 In silvisque frequens <v>enatio visque favorum
Ingens, arboribus passim congesta cavatis.
Aureus hic terrae positus campique beati
Obtigerant priscis heredibus atque vetustae
Semideum stirpi, cui fervidus ignis et ardor

Gorayscy indigenae

- 35 Virtutis Goraiorum cognomina fecit.

II. Rodowe gniazdo Gorajskich

Jest miejsce w Sarmacji jak półwysep otoczone
wiecznymi rzekami; rzeki te są odpowiednie do żeglugi
znane ze spławu zboża i traw;

Ziemia lubelska jest
jak półwysep między
trzema żeglownymi
rzekami

- 5 Wisła, władczyni rzek, biegnie od dalekiego
zachodu, San spływa z dżdżystego południa,
gdzie indziej kręty Wieprz, biorący swe źródła
na wschodzie, lekko zakręca ku północy,
lecz odtąd, zwiększając objętość, przybiera i kończy się
w wiślanej fali, tracąc brzegi i imię, wypłynąwszy
10 z miasta, nosi przydomek od swojej matki;
zaprawdę to miejsce zostało nazwane ziemią lubelską.
Na przesmyku między źródłem Wieprza i mętными
nurtami Sanu rosną lasy, które rozciągają się od wschodu
na północny zachód i zachód, tworzą dogodną kryjówkę
15 dla dzikich zwierząt w nieprzeniknionej ciemności lasów.
Lecz zwróciwszy się ku północy, gdzie rozciąga się pustkowie,
gdzie podmuchy z północy poruszają leśne zakątki,
otwiera się pole i soczysta przestrzeń urodzajnego pola
w leśnej kotlinie, a na żyznych wzniesieniach rolnicze
20 miasta rozsypane stoją wśród pól i ojczyście wioski,
tutaj położona siedziba, tutaj kołyska rodu,
sławne Kraśnik i Goraj, gniazdo dziedzicznego
imienia i rodu oraz liczne posiadłości, w pobliżu stu
wsi wystarczająco zasobnych. Doliny dzięki trawie
25 dostarczają paszę bydłu i są poprzecinane wszere i wzdłuż
czystymi strumykami. Tam żarna i koła młyńskie
są napędzane wodą, miazdzą zboże obrotem.
Cofająca się fala materią z łąk żywi ryby,
które nie mają zapachu i nie trącą żadnym smrodem,
30 w lasach mrowie zwierzyny i wielka ilość miodu,
zgromadzona wszędzie w wydrążonych pniach.
To doskonałe położenie ziemi i wspaniałego pola
przypadły w udziale prastarym dziedzicom i dawnemu
rodowi półbogów, któremu gwałtowny ogień i żar
35 cnoty nadał imiona rodowe Gorajskich.

Przesmyk tego
półwyspu, gdzie rzeki
dotykają się brzegami

Młyńskie koła wodne

Gorajscy tuziemcy

Hic erat ἀυτό<χ>θων semper patriaeque coevus,
Non alio caelo genitus, non advena sanguis,
Ex hoc saepe loco totum prodibat in orbem.

Fama decusque virum et totos dimanat in annos
40 Gloria, non secus ut virtus erupit Ulissis
Ex utero praegnantis equi, dum conscia Graium
Agmina coniunxit, Troianasque occupat arces.

Ex hoc saepe loco patriae succurritur atque
Publica magnanimes obierunt munia cives,

A proventu bonorum
virorum

45 Consilioque manuque boni, quos curia, quos pax,
Quos fremitus Martis probat immensique laborum
Fluctus, et quoties caedas, reparabilis Hydra,
Caedant Pelidae Laertiadaeque, canorus
Quos fecit <l>ituus tantos et carmen Homeri.

Dignum laude virum
Musa vetat mori

50 Heu! Non exemplis superat nos Graecula virtus:
Testem non habuit nostrorum gloria, testem
Calliopen; aberat sudorum conscia Musa,
Vocalisque chorus celebratoresque deserti
<T>antis aerumnis a<ber>ant latoque <l>abori.

55 Haec duo dexteritas, si nacta fuisset avita,
Multos Pelidas, multos legeremus Atridas.

Declaratio

[1] Sedes antiqua et natalis locus Goraisciorum est {arx, iam per vetustatem collapsa, et oppidum} Goray, dictu{m} sive ab eius gentis proavo, eo nomine primum appellato, sive a casu aliquo conflagrationis eo loci incidentis. {Oppidum} autem ill{ud} suorum alumnorum virtute celebr{e} situ{m} est in tractu Lublinensi in ea parte, quae antiquitus ad Sandomiriensem districtum pertinebat.

Districtorum
mutatio

[2] Solum est fertile, omnibus naturae dotibus affluens, campis et silvis natales agros ambientibus; [locus] imprimis amoenus et frugifer, omni satorum et armentorum genere, lacte, melle, feris,

- Tu αὐτόχθων⁸ był zawsze rówieśny ojczyźnie,
nie urodził się pod innym niebem, nie był obcej krwi.
Z tego często miejsca wyruszał na cały świat
(rozgłos i chwała mężów i sława rozszerza się
40 na całe wieki, zupełnie jak cnota Ulissego wyrwała się
z brzucha ciężarnego konia, gdy wchłonął wtajemniczone
oddziały Greków i zajął twierdzę trojańską).
Z tego często miejsca spieszą ojczyźnie z pomocą,
obywatele wielkiego serca podejmują publiczne obowiązki,
45 znakomici i w radzie, i w czynie, których rada, których pokój,
których zgiełk wojny i nieskończona fala trudów czynią godnymi
uznania; jak często uderzyłabyś, odradzająca się Hydro,
uderzyłiby Pelidzi i Laertiadzi, których
takimi stworzyły dźwięczny róg i pieśń Homera.
50 Och, grecka cnota nie przewyższa nas przykładami:
nie miała świadka sława naszych bohaterów, świadka
Kalliope; świadoma trudów Muza była nieobecna,
a głośny chór i biegli w mowie chwalcy
nie uczestniczyli w trudach i znoju.
55 Jeśli by te dwie spotkała prawość dziedziczona po przodkach,
czytalibyśmy o wielu Pelidach i wielu Atrydach.

O wzrastaniu dobrych
mężów

Muza nie pozwala, żeby
przepadł mąż godny
chwały

Objaśnienie

[1] Na prastarą siedzibę i rodowe gniazdo Gorajskich składają się zamek, naruszony przez wiek, oraz miasto Goraj, które wzięło nazwę albo od pradziada tego rodu, określanego najpierw takim imieniem, albo od jakiegoś pożaru szalejącego w tym miejscu. Miasto to zaś, sławne zacnością swoich synów, zostało włączone do ziemi lubelskiej, w tej części, która od zamierzchłych czasów przynależała do województwa sandomierskiego.

Zmiana województw

[2] Ziemia jest żyzna, opływająca we wszystkie dary natury, z polami i lasami okalającymi ojczyste ziemie, miejsce nade wszystko przyjemne i płodne, bogate i obfitujące we wszystkie rodzaje zasiewów i stad, mle-

⁸ Tubylec, miejscowy.

rivis et fontibus opulentus et abundans. Unde et piscium laudatissimorum, et molarum aquaticarum magna copia, et summa in pratis pabuli laetitia est. Hic etiam probatissimi vitri magnus est proventus, quod nullis in eo genere officinis cedit.

[3] Verum enim vero ea terra semper optimorum heroum ita ferax erat, ut omni aevo huic Reipublicae egregios Phoenices, et [nec] non arrogantes propugnatores et suffecerit, et sufficiat, ut ex iis, quae sequuntur, patebit.

ko, miód, dziką zwierzynę, strumienie i źródła. Tam jest wielka obfitość
wybornych ryb i młynów wodnych oraz ogromny dostatek paszy na
łąkach. Tutaj rośnie obficie także wysoko ceniony urzet farbiarski, który Plon urzetu farbiar-
skiego
nie ustępuje żadnym wytwórcom w tej dziedzinie.

[3] Rzeczywiście ziemia ta zawsze obfitowała w najlepszych bohaterów
i w każdej epoce Rzeczypospolitej dostarczała doskonałych Fenicjan i zu-
chwałych obrońców, a że było ich wystarczająco, okaże się dzięki tym
bohaterom, którzy zostaną tutaj przedstawieni.

III. Christinus Goray

- Et quia saeculorum absorbent oblivia plures,
Quorum res gestas quamvis ingrata vetustas
His premat in terris, tamen illa Deus memor astris
Intulit in vivoque omnes adamante notavit.
- 5 Scilicet et veniet tempus, cum facta bonorum
In caelo signata legent per saecula gentes,
Et mirabuntur proavorum gesta minores,
Agnoscentque suos, facies et nomina discent.
Tales te, Christine, patres abavique nepotem
- 10 Praecessere bonum, iustique bonique parentes,
Quorum virtutes iniuria supprimit aevi,
Scriptorumque illos penuria condidit atris
In tenebris et nocturna caligine mersit.
Subduxit annis famae inclementia nostris
- 15 Authores, exempla, viros et nomina mille.
Non potuere tamen caelari pressa silenti
Annorum invidia, quae tu, Christine, gerebas
Tempore funesto, quando vis magna Scytharum
Sarmaticos intra fines irrupit et urbes,
- 20 Agros et vicos foedavit sanguine, ferro,
Vulcanoque furens, Nogaio Telebugaque,
Sub ducibus saevis, Euxina per aequora vectis.
Qui multas hominum patriae in praecordia nostra
Myriadas ducunt Hircano littore, gentem
- 25 Caedibus assuetam, quae dum superavit Imaum,
Qua dorsum vicinus agit, qua brachia Taurus
Porrigit et populos variis amplexibus ambit.
Evasere solum in nostrum cognataque iungunt
Agmina, cultores Asiae cum robore toto
- 30 Europaeorum, qui fusca mapalia fingunt
Cis Tanaim, Lachidi magna contermina pestis,
Ergo praedonum vires et foedera linguae,
Sanguinis et moris, corpus stipantur in unum.
Et veluti quando geminae per inania nubes,
- 35 Quas diversus agit ventus, cogantur in atrum

III. Krystyn z Goraja

Ponieważ zapomnienie pochłonęło bardzo wiele pokoleń,
których dzieje chociaż niewdzięczna dawność
ukryła na tych ziemiach, to jednak Bóg o dobrej pamięci
przeniósł je do gwiazd i wyrył diamentem.

- 5 Oczywiście przyjdzie czas, gdy o czynach prawych mężów,
zapisanych w niebie, ludy będą czytały przez wieki,
młodszy popatrzą z podziwem na dzieje przodków,
poznają swoich, nauczą się postaci i imion.
Tacy ciebie, Krystynie, zacnego potomka, ojcowie
10 i prapradziadowie poprzedzili oraz prawi i zacni rodzice,
których cnoty stłumiła niesprawiedliwość czasu,
a ułomność pisarzy pogrzebała ich w nieprzeniknionych
ciemnościach i zanurzyła w mroku nocy.
W naszych czasach bezwzględność odebrała legendzie
15 autorów, przykłady, mężów i tysięcy imion.
Nie mogło jednak zostać zakryte przez milczącą zazdrość
minionych lat to, co ty, Krystynie, działałaś
w strasliwym czasie, kiedy całe mrowie Scytów
wtargnęło w sarmackie granice i zniszczyło
20 miasta, pola i wioski, napawając się krwią,
ogniem i żelazem, pod wodzą Nogaja i Telebugi,
wodzów okrutnych, niesionych przez wody Euksynu.
Oni do serca naszej ojczyzny ludzi wiele dziesiątek
tysięcy prowadzili hirkańskim brzegiem, ród
25 nawykły do mordowania, który wtedy przekroczył Imaus,
grzbiet wyrastający w ich sąsiedztwie i miejsce, gdzie Taurus ramiona
rozciga, i tak ród ten okraża ludność, osaczając ją różnymi oskrzydleniami.
Wyruszyły do naszej ziemi i łączą się pokrewne
oddziały, mieszkańcy Azji z mnóstwem
30 Europejczyków, którzy kleką namioty ciemne
z tej strony Donu, wielka zguba dla Lacha w sąsiedztwie,
zatem siły łotrów oraz przymierze języka,
krwi i obyczaju zostają stłoczone w jedno ciało.
Podobnie jak bliźniacze chmury, które przez pustą
35 przestrzeń pędzi przeciwny wiatr, zostaną zbite w czarną

Pakt azjatyckich
Scytów z Europej-
czykami

Romanus, Leo et Basilius, regis Russiae filii, iungunt se cum Tartaris

Petrus de Crempa capit Sandomiriam

- Et caligantem fumum pluviumque vaporem,
Fit fragor in caelo, glomerantur in aethere fluctus
Nimborumque globi, tempestas horrida surgit,
Aëra proscindunt flammae, quas dira sequuntur
40 Fulmina, et annosae quercus feruntur, et orni,
Atque tremunt crebris concussa Ceraunia plagis,
Grando petit culmos, Cererem prosternit adultam
Et lapidat spes agricolae, territ hordea, messes,
Sic vis illa fuit coniurataeque phalanges
45 Tartaricae, quas, heu, fratres auxere Rutheni
Perfidia insigni, Danielis regia proles,
Romanusque Leoque ferox, qui pectore Christum
Invido produnt, ausi confundere foedus
Contra fas et iura Deumque hominumque feruntur.
50 Undique collecti cõeunt Russique Scythaeque
Atque ruunt in nos, grassantur et obvia vastant
Omnia, nec morbum, sexum, aetatemque morantur.
Dumque fefellerunt pacis dulcedine Petrum
Crempicidem, capiunt te, Sandomiria, princeps
55 Immensi tractus olim sedesque ducalis.
Imbelles animos, leti formidine claus<o>s
Ac desiderio vitae castique pudoris,
Non bene defendis, proceres turbamque trementem
Indubiae cladi portis exponis apertis,
60 Dum te credulitas et spes malefida quietis
Atque Vasilconis fratrumque nefaria prodit
Impietas et consilii taeterrima labes.
Impiger hostis adest, intrat foedissimus urbem,
Barbari<a> indomita crudelibus imbuit arcem
65 Caedibus, accumulatur strages et stragibus addit.
Sanguinis humani torrens in prona cucurrit
Flumina clivoso montis de vertice lapsus,
Vistuleas rubefecit aquas Mars impius, atque
Purpurei fluctus largoque cruore coacti
70 <L>entius in salsas immensae Theti<d>os undae
Ibant, et stupuit ferrali gurgite nympa
Cracias, ex qua cognomen tulit Albidus amnis.

i nieprzejrzystą mgłę oraz deszczowy opar,
podnosi się zgiełk na niebie, wirują w powietrzu burze
i kłęby chmur, straszliwa nastaje nawałnica.
Powietrze przecinają ognie, po których następują grzmoty
40 złowieszcze, miota wiekowymi dębami i jesionami,
drżą góry, wstrząsane częstymi uderzeniami,
grad bombarduje źdźbła, rzuca na ziemię dojrzałe kłosy,
niszczy jęczmień i kamieniuje zbiory, nadzieję rolnika.
Taka była owa siła i sprzysiężone tatarskie hordy,
45 które – biada – bracia Rusini wzmocnili
straszną zdradą, królewskie potomstwo Daniela,
dzicy Roman i Leon, którzy wydalili Chrystusa z serc
zazdrosnych i ośmielili się zawiązać przymierze
przeciw prawom boskim i prawom ludzkim.
50 Skądkolwiek przychodzą zjednoczeni Rusini i Scytowie,
rzucają się na nas, plądrują i niszczą wszystko, co napotkają
na drodze; nie oglądają się ani na stan zdrowia, ani płeć, ani wiek.
Podczas gdy słodyczą pokoju zwiedli Piotra
z Krępy, zdobywają cię, Sandomierzu, stolico
55 niezmiernego niegdyś obszaru i siedzibo księcia.
Serc pełnych pokoju, zdjętych strachem przed śmiercią,
przepojonych pragnieniem życia i nieskalanej cnoty,
nie bronisz dobrze, najzacniejszych obywateli i drżący tłum
narażasz na niewątpliwą zgubę, otwierając bramy,
60 podczas gdy tobą łatwowierność i zdradliwa nadzieja pokoju
kierują oraz Wasylka i braci niegodziwa
bezbożność i hańba zgniłej rady,
zbliża się gorliwy wróg, odrażający wchodzi do miasta,
nieokiełznana dzicz kala zamek okrutnie
65 przelaną krwią, zaostrza rzeź i rzezi dodaje.
Gorący potok ludzkiej krwi spłynął prosto
strumieniami ze stromego szczytu góry,
niegodziwy Mars zaczerwienił wiślane wody,
a purpurowe fale, zagęszczone obfitością krwi,
70 płynęły wolniej ku słonym falom niezmiernego
morza; i osłupiała na widok żałobnej topieli nimfa
Kracias, od której imię wzięła Biaława rzeka.

Roman, Leon i Bazyli,
synowie ruskiego króla,
jednoczą się z Tatarami

Piotr z Krępy przejmuje
Sandomierz

- Barbarie tandem propria lassatus anhelat,
Nec iam dignatur gladio dirisque sagittis
- 75 Tartarus attonitos homines, sed caedit agitique
Turmatim in fluvium fera per compendia mortis,
Opprimit et perdit, vivos deturbat in amnem.
Interea dum barbaries in caede natabat
Sandomiriacis in agris victaque sub urbe,
- 80 Christinus gessit rem, Goraiovius heros,
Intrepide patriaeque memor virtutis, in arce
Crasnicia multos homines tutatur inermes,
Palantes, trepidos instantibus eripit armis.
Hic multi angustis habuere in rebus asyllum
- 85 Et se Christino vicinia credidit omnis.
Ille, Deo dextraque sua confisus, ab urbe
Natalique sol<o> violentum depulit hostem
Occiso ductore Scythia multisque necatis.
Ergo multa viro deb<e>ban<t> millia vitam
- 90 Et coetus hominum: debebat casta pudorem
Femina servatum, foedus matrona iugale,
Virgoque debebat salv<u>m purissima cestum,
Et possessor opes, patriae solacia civis.
Christino debetis avos aviasque, nepotes,
- 95 Et generis non ingratae neptesque nurusque.
Praecipue vos, indigenae Lublinidos orae,
Vicinos colles patriis qui bobus aratis,
Crasnicio qui contiguos offringitis agros,
Et qui Bystriciam bibitis Porumque liquentem,
- 100 Incelebresque alios centum sine nomine rivos.
Vos, non immemores, non ingratosque, decebit
Iure recordari, magnus quae fecerit heros,
Qui se pro vestris atavis devoverat olim,
Funera contemnens, ut nostro redderet aevo
- 105 Sospes depositum, tot millia totque virorum
Agmina et incolumes per tot connubia stirpes.
Hac virtute viri meritisque ingentibus ille
Rex delectatus, pumilo sub corpore magnos
Exortans animos, Loctecus nomine dictus,

Zmęczony wreszcie własnym okrucieństwem Tatar
już nie uznaje za godnych śmierci od miecza i zabójczych strzał
75 przerażonych ludzi, lecz smaga biczem i pędzi
gromadnie do rzeki dla okrutnego przyspieszenia śmierci,
topi i unicestwia, żywych zrzuca do rzeki.
Tymczasem gdy barbarzyńcy pływali w przelanej krwi
na sandomierskich polach i pod zwyciężonym miastem,
80 Krystyn, bohater z Goraja, wojował
odważnie; pamiętający o ojczyźnie i cnocie, w zamku
kraśnickim broni wielu bezbronnych ludzi, pogubionych,
ogarniętych paniką ratuje przed nadciągającymi wojskami.
Tutaj wielu miało schronienie w trudnym położeniu,
85 a cała okolica oddała się Krystynowi w opiekę.
Ów, zaufawszy Bogu i swojej ręce, od miasta
rodzinnego i okolicy odpędził gwałtownego wroga
po usieczeniu wodza Scyty i zabiciu wielu z nich.
Temu zatem mężowi życie zawdzięczało nieskończenie wielu
90 ludzi: zawdzięczała zachowaną cześć
niewiasta czysta, mężatka związek małżeński,
najczystsza dziewica zawdzięczała nietkniętą przepaskę,
właściciel majątek, a obywatel pomoc ojczyzny.
Wnuki, zawdzięczacie Krystynowi dziadków i babki
95 oraz wnuczki i synowe wdzięcznego rodu.
Szczególnie wy, mieszkańcy lubelskiego brzegu,
którzy orzecie wołami pobliskie wzgórze na ojcowiznie,
wy z Kraśnika, którzy rozkruszcacie sąsiednie pola,
którzy pijecie z Bystrzycy i przezroczystego Poru,
100 i ze stu innych nieznanymi potoków bez imion;
wypadnie, że wy, wielce wdzięczni i życzliwi,
słusznie będziecie pamiętali, co uczynił wielki bohater,
który niegdyś poświęcił siebie za waszych przodków,
lekceważąc śmierć, żeby naszemu wiekowi oddać
105 nietknięte powierzone dobro, tyle tysięcy, tyle zastępów
ludzi oraz całe i zdrowe potomstwo z tyłu małżeństw.
Tą cnotą i ogromnymi zasługami męża sam
król zachwycony, w niewielkim ciele wielkiego
ducha ujawniając, zwany imieniem Łokietka,

110 Praemia decernit factis fidoque labori
Herois tanti, dat vectigalia, fundos
Et titulos auget, mensis epulisque merentem
Praeficit ipse suis operum rex, arbiter aequus.

Declaratio

[1] Christinus Goraiski, in Gorai et Krasnik heres, apud Vladislaum principem (qui ob staturae humilitatem Cubitalis seu Loctecus est appellatus) a ferculis seu dapifer Regni Poloniae, non est quidem ille novus familiae Goraisciana nobilitator aut primus author stemmatis, quod antiquissimum esse constat.

[2] Sed quia sub Boleslao Pudico vixit, quo tempore patria maxime periclitabatur propter duas easque cruentissimas Tartarorum invasiones, ergo tanto rerum discrimine explorata Christini virtus, tum maxime post hominum memoriam refluere et innotuit posteritati. Sub caelibe enim illo et Pudico rege bis debacchata est in Regno et provinciis Regni Tartaricae feritatis temulentia, bisque Sandomiria capta est, et magna binaque Christiani sanguinis inundatione fuit irrigata.

[3] Prima et crudelissima non solum Poloniae, verum etiam Silesiae et Hungariae vastatio erat anno Christi millesimo ducesimo quadagesimo primo, ducibus Tartarorum Kaydano, Peta et Bathi, quo tempore Sandomiria est expugnata, et abbatis monachorumque Koprziwnicensium sanguine, nec non multorum virorum et matronarum, infantium et senum promiscuae condicionis primum respersa.

[4] Secunda Tartarorum irruptio et vastatio mitior quidem alibi fuit, sed Sandomiriae et in districtu Lublinensi omnium saevissima, quae fuit sub anno Salutis millesimo ducesimo quinquagesimo nono, ducibus Tartarorum Nogaio ac Telebuga, ductu vero et consilio trium filiorum Danielis, Russiae regis, tum primum ab Opisone creati. Filiorum autem nomina sunt:

Tempore Pudici duplex
Tartarorum irruptio

110 nadaje przywileje za czyny i wierny trud
wielkiego bohatera, przyznaje dochody, grunty
i pomnaża zaszczyty; zarządcą swoich uczt i biesiad czyni
zasłużonego sam król, czynów sędzia łaskawy.

Objaśnienie

[1] Krystyn Gorajski, dziedzic Goraja i Kraśnika, u króla Władysława (który z powodu znikomej postury jest nazywany Łokieć lub Łokietek) ten od potraw dworskich albo stolnik wielki koronny Polski, nie jest owym pierwszym uszlachconym w rodzinie Gorajskich albo protoplastą rodu, choć wiadomo, że należy do zamierchłych czasów.

[2] Jako że Krystyn żył za Bolesława Wstydlivego, kiedy to ojczyzna była najbardziej narażona na niebezpieczeństwo z powodu tych dwóch najbardziej krwawych najazdów Tatarów, dlatego jego męstwo, objawione w tak trudnym położeniu, wtedy najbardziej rozkwitło za ludzkiej pamięci i stało się znane potomnym. Albowiem za panowania tego wstrzeźliwego i Wstydlivego króla pijani dzikością Tatarzy dwa razy szaleli w królestwie i prowincjach, także dwa razy zdobyto Sandomierz i zalano wielkim, podwójnym potopem krwi chrześcijańskiej.

Dwukrotny najazd
Tatarów za panowania
króla Wstydlivego

[3] Pierwsze i najokrutniejsze spustoszenie nie tylko Polski, lecz także Śląska i Węgier miało miejsce w 1241 roku po Chrystusie, pod wodzą Tatarów Kadana, Pety i Batu, kiedy to został zdobyty Sandomierz, najpierw skropiony krwią opata koprzywnickich mnichów, a także wymieszaną krwią wielu mężczyzn i kobiet, niemowląt i starców.

[4] Drugi najazd i spustoszenie Tatarów były wprawdzie słabsze w innych miejscach, ale w Sandomierzu i w województwie lubelskim najsrozsze ze wszystkich; stało się to około roku Pańskiego 1259, pod wodzą Tatarów Nogaja i Telebugi, acz pod prawdziwym przewodnictwem i według planu trzech synów Daniela, króla Rusi, dopiero co koronowanego przez Opizona. Nosili zaś następujące imiona: Bazyli, Lew i Roman. Oni

Basilii, Leo et Romanus. Hi Petro de Crempa, urbi praefecto, et aliis primoribus insidiose persuaserunt, ut arcem dederent, qua dedita miserrime in omnes homines desaevitum est, ita ut sanguis iugulorum magno impetu de arce in subiectas valles et in praeterlabentem fluvium spumabundus per praeceps ferretur.

[5] In ea rerum tempestate ac perturbatione Christinus Goraiski, vir cordatus ac bellicosus, in oppido suo Crasnik, tumultuario opere munito, totam vim Tartarorum sustinuit et multa hominum milia, qui ad eum ex circumiacentibus oppidis et villis confugerant, sua dexteritate et summa virtute defendit et a barbara truculentia vindicavit, primario Tartarorum duce interfecto, cuius quidem ducis interitu percussus hostis obsidionem solvit et oppidum intactum laetamque victoriam nostris reliquit.

[6] Hac singulari et rara strenuitate permoti reges Poloniae antiquissimam Goraisiorum familiam per omnes occasiones magis ac magis ornabant et subinde promovebant et insigni munificentia prosecuti sunt, quod ex prioris literarum monumentis videre est. Exstat in chartophylacio monasterii Cracovien-sis (quod per eiusdem Christini posteritatem conditum dotatumque esse constat) privilegium Wladislai Lokietek, scriptum anno Domini MCC nonagesimo, quo eidem Christino in comitiis Sandomiriensibus exactio telonei portoriique totius Regni senatus consulto et ordinum consensu decreta concessaque est.

[7] Constat igitur Christinum fuisse robustum longaezumque heroem, ut qui iam inde sub Boleslao Pudico rem bene gesserit ad Crasnicium. Vixeritque per quatuor aetates mediorum principum et regum Poloniae, nempe Lesconis Nigri, Henrici Probi, Praemislai Secundi, Venceslai Bohemi, usque ad tempora Wladislai Cubitalis, cui Christinus fuit cum primis carus.

[8] Intercesserunt autem inter Crasnicii oppugnationem (sub qua Christinum virum adultum fuisse oportet) et Wladislai regnum quadraginta fere et septem anni. Quibus temporibus

podstępnie przekonywali Piotra z Krępy, dowódcę miasta, i innych ważnych obywateli, żeby oddali zamek, po którego oddaniu bardzo okrutnie postąpiono ze wszystkimi ludźmi – w ten sposób, że prędko płynąca, spieniona krew z poderżniętych gardel spływała wartko od zamku ku O potoku krwi niżej położonym dolinom, a dalej do przepływającej obok rzeki.

[5] W tak trudnym położeniu spraw i w takim niepokoju Krystyn Gorajski, mąż rozumny i stworzony do walki, zatrzymał całą potęgę tatarską na swoim mieście Kraśniku, naprędce obwarowanym, a wiele tysięcy ludzi, którzy uciekli do niego z okolicznych miast i dolin, obronił dzięki swojej waleczności i najwyższemu męstwu oraz uchronił przed barbarzyńską srogością dzięki zabiciu najważniejszego wodza Tatarów, śmiercią którego wstrząśnięty wróg zakończył oblężenie i pozostawił naszemu nietknięte miasto i wesołe zwycięstwo.

[6] Królowie Polski, poruszeni tą jedyną w swoim rodzaju i rzadko spotykaną energią, coraz bardziej i bardziej przy każdej sposobności odznaczali wielce starożytną rodzinę Gorajskich, stopniowo wynosili na wyższe stanowiska i obdarzali znaczną hojnością, co wiadomo z pierwszych pisanych źródeł. Ostał się w archiwum klasztoru kraśnickiego (o którym wiadomo, że został założony i uposażony przez potomnych tego Krystyna) przywilej Władysława Łokietka, spisany w roku pańskim 1290, zgodnie z którym podczas zgromadzenia obywateli sandomierskich pobór podatku celnego i myta portowego w całym królestwie, uchwałę senatu i w zgodzie stanów, zostały przekazane i przyznane temuż Krystynowi.

[7] Wiadomo więc, że Krystyn był bohaterem tak silnym i długowiecznym, że już za panowania Bolesława Wstydlwego dobrze dowodził pod Kraśnikiem. Żył w czasach czterech pokoleń średniowiecznych książąt i królów Polski, a mianowicie Leszka Czarnego, Henryka IV Prawego, Przemysła II, Władysława Czeskiego, aż do czasów Władysława Łokcia, któremu Krystyn był bardzo drogi. Czas Krystyna

[8] Między oblężeniem Kraśnika (można się domyślać, że Krystyn był wtedy dorosłym mężczyzną) a królowaniem Władysława upłynęło zatem niemal czterdzieści siedem lat. W tych czasach Jazygowie i Połowcy Hojność Łokietka dla Krystyna

Iaziges et Polowcy usque ad interneccionem fusi deletique sunt. His omnibus bellis cum interfuisset Christinus, vir de patria et rege suo bene meritus, merito quoque ab optimo et pugnacissimo principe decoratus donatusque est et amplissimis honoribus cumulatus, dapifer Regni effectus.

zostali wybici co do nogi i zniknęli. Krystyn, mąż wielce zasłużony ojczyźnie i swojemu królestwu, uczestniczył w tych wszystkich wojnach, został także słusznie wyróżniony i obdarowany przez najlepszego i najwaleczniejszego władcę, obsypany rozlicznymi zaszczytami, uczyniony stolnikiem królestwa.

**IV. Ianussius Goraiski,
in Gorai, Stoianice et in Krasnik heres**

- Goraio Stoianiciisque feracibus ortum
Acceptum tulit et patrii Ianussius heres
Crasnicii, proles non decolor illa parentum,
Multa facit toleratque soli natalis amore,
- 5 Clarus et invidia maior, sapiensque bonusque,
Iuraque non segni studio vernacula discens
Atque probe callens, iudex est voce creatus
Unanimi tractus Chelmensis et inclita magnae
Aequum cognoscens tenuit subsellia terrae.
- 10 Dumque hominum causas aequo libramine pensat,
Arte togae clarus, summa cum laude ministrat
Iustitiam populis, auxit sanctissima famam
Functio conciliatque viro sine crimine nomen.
Sed quia segne videbatur, ne stemmate dignum
- 15 Egregio in causis interque senescere lites,
Semper et ignavo velut intabescere iuri,
Ergo petit, maiori licet coniuncta periclis
Officia in patriam factis rebusque probare.
Proposito favet ingenuo rex atque senatus,
- 20 Virtutisque fovet motum atque incendia nutrit,
Et maiora homini et graviora negotia mandat,
Quae fortes poscunt animos humerosque valentes.
Exploratque foris in pace domique probata
Pectora, difficiles partes delegat et offert
- 25 Magnanimo heroi, decernitur ergo volenti
Sponteque poscenti legatio plena timorum
Ad magnae Scythiae <c>rudum immitemque tyrannum,
Quem tum forte recens victoria parta ferocem
Reddidit ad praedamque furens Fortuna vocabat;
- 30 Namque madebat adhuc nostrorum sanguine victor
Barbarus et curvas vix dum bene terserat harp<e>s,
Vix bene corytis infestos condidit arcus,
Vix bene composuit pharetris imbuta veneno
Spicula, vixque fuit rabies exstincta duelli,

IV. Janusz Gorajski, dziedzic Goraja, Stojanic i Kraśnika

- Z Goraja i urodzajnych Stojanic pochodzenie
miłe wziął Janusz, dziedzic rodowego
Kraśnika, potomek niepozbawiony blasku rodziców.
Wiele uczynił i zniósł z miłości do ziemi rodzinnej,
5 sławny i triumfujący nad zazdrością, roztropny i sprawiedliwy;
ponieważ z gorliwym staraniem uczył się prawa krajowego
i był w nim należyście biegły, został mianowany na sędziego
województwa chełmskiego jednogłośnie i na zaszczytnej ławie
sędziowskiej wspaniałej krainy zasiadł, sprawiedliwie sądząc.
10 Podczas gdy równą wagą sądzi sprawy ludzi,
sławny dzięki sztuce wymowy, z największą chwałą oddaje
sprawiedliwość ludowi; pomnaża dobrą sławę wielce czcigodne
sprawowanie urzędu i przynosi mężowi imię bez skazy.
Jako że powoli wydawało się, że godny antenatów
15 wspaniałych nie słabnie podczas spraw spornych ani w trakcie procesów,
zawsze jakby marnieje w obliczu nierychliwego prawa,
by jako lepszemu było mu wolno podjąć się obowiązków związanych
z niebezpieczeństwami i trudami, czynionymi dla ojczyzny.
Król i senat sprzyjają temu szlachetnemu przedsięwzięciu,
20 pielęgnują pęd ku dzielności i podsycają ogień,
powierzają Januszowi ważniejsze i trudniejsze sprawy,
które wymagają mężnego serca i silnych barków.
W czasie pokoju szukając w kraju i poza nim wypróbowanych
serc, zlecają trudne zadania i poruczają je
25 mężnemu bohaterowi; zostaje więc przyznane
odważnemu ochotnikowi budzące lęk poselstwo
do okrutnego i bezlitosnego tyrana wielkiej Scytii,
którego wtedy właśnie niedawno odniesione zwycięstwo dzikim
ukazało, a srożąca się Fortuna nawoływała do grabieży.
30 Albowiem dotąd ociekał krwią naszych zwycięzca
barbarzyński i ledwie tylko wytarł łukowate bułaty,
ledwie włożył do sajdkaków groźne łuki,
ledwie zebrał w kołczanach nasączone trucizną
groty, i ledwie wściekły głód walki został zaspokojony,

Poselstwo Janusza do
Oczakowa

Casimirus firmam
pacem in Russia fecit

- 35 Hunc talemque adiit Ianusius impiger hostem,
Influit in diros animos orator amicus,
Insinuat se crudeli facundia menti,
Mulcet et invadit placidis praecordia dictis,
Proelia dissuadet fera relliquiasque furoris
- 40 Extirpat penitus, frondem pacalis olivae
Infert patriam assiduique silentia Martis.
Rex meriti gratus iudex Casimirus in illa
Tempestate regens magna cum laude Polonos,
Lecteco genitus, nec patris degener heres,
- 45 Qui subigit postremus opes arcesque Ruthenas,
Primus in officio victas qui continet urbes,
Maxima Ianussi decedit praemia factis
Iuraque Goraioviacae longaevaeque gentis
Ornamenta probat, fundos et praedia profert,
- 50 Lege nova firmat, virtutibus addit et auget
Praemia praeteritis invitamenta futuris.

Declaratio

[1] Ianussius Goraiski, vir sua aetate legum patriarum peritissimus, animo vivax et inconcussus, moribus integer et omni virtutum genere instructus, sed quia singulari prudentia moderabatur vitae suae curriculum, ideo virtus et honestum heroici animi propositum nunquam fuit sine successu. His, inquam, artibus efficiebatur, ut et veteres amici retinerentur et novorum assidua esset et constans accessio, et famae non vana celebritas augeretur.

[2] Quam rem Deus Optimus Maximus non solum domesticis hominum calculis, verum etiam externo hostilique suffragio comprobabatur. Nam Ianussius primum quidem domi et in toga virtutis suae non obscura documenta praebuit, dum iudex terrae Chelmensis declaratus ita se pro tribunali gesserit, ut et boni omnes illo sub iudice semper obtinerent, et iniustorum fremitus iure contemnerentur. Denique foris idque apud ho-

- 35 a ochoczy Janusz natarł na takiego oto wroga,
przyjazny mówca dotarł do złowieszczych serc;
dzięki darowi wymowy wkrada się do okrutnych umysłów,
gładzi serca i wdziera się do nich kojącymi słowy,
odradza dzikie bitwy i pozostałości szaleństwa
- 40 usuwa zupełnie, gałązkę oznaczającej pokój oliwki
wnosi do ojczyzny i odpoczynek dla obecnego ciągle Marsa.
Wdzięczny za te zasługi król i sędzia Kazimierz, w tym czasie
panujący z wielką chwałą nad Polakami,
zrodzony z Łokietka, dziedzic nieróżny od ojca,
- 45 który jako ostatni ujarzmił wojska i zamki ruskie,
i jako pierwszy władca zatrzymuje zwyciężone miasta,
z powodu dokonań Janusza zapisuje największe przywileje
i długowieczne prawa dla Gorajskiego rodu
zatwierdza jego zaszczyty, rozszerza grunty i majątki ziemskie,
- 50 te przywileje zatwierdza wedle nowego prawa, do tych zaszczytów dodaje nowe
nagrody, przywileje na zachętę dla przyszłych pokoleń.

Kazimierz zaprowadził
w Rusi pewny pokój

Objaśnienie

[1] Jako że Janusz Gorajski, w swoim czasie mąż bardzo biegły w obojętnych w ojczyźnie prawach, żywotny duchem i niewzruszony, niezaprawiony moralnie, wyposażony w cnotę każdego rodzaju, jedyną roztropnością kierował bieg swojego życia, to cnota i dobro moralne bohaterskiego ducha nigdy nie pozostały bez powodzenia. Dzięki takim, powiadam, zaletom działo się tak, że i starzy przyjaciele trwali, i że nieprzerwany i stały był przyływ nowych, a prawdziwa świetność dobrej sławy się powiększała.

[2] Bóg najlepszy i największy pochwalił tę rzecz nie tylko z powodu głosów ludzi w kraju, lecz zaprawdę także z powodu opinii cudzoziemskiego wroga. Albowiem Janusz najpierw przecież dostarczył w ojczyźnie wyraźne dowody swojej cnoty sędziowskiej, gdy obwołany sędzią ziemi chełmskiej tak nadzorował trybunał, że wszyscy porządni zawsze wygrywali przed tym sądem, a ujadanie niegodziwych było zgodne z prawem lekceważone. Wreszcie poza krajem, i to u wroga pysznącego się niedaw-

stem recentibus victoriis insolescentem, quanto fuerit Goraiscius animo, quod in patria nondum constabat, inter barbaros praedones declaravit.

[3] Nam sub Casimiro Magno, Locteci filio, Orczacoviam orator destinatus principes Tartarorum, natura immanes, manubiis Christianorum locupletatos, latrocinii prosperitate feroces, opum incrementis avariores, stragibus nostrorum editis insigniter audaces, locorum viarumque gnaros, copiis et armis paratos, tanto animo adiit, tanta suavitate orationis fascinavit ac demulsit, ut de voluntatibus animisque vel potius de furiis barbarorum victoriam in toga reportaverit, quam non pauci reges in armis reportare non potuerunt, incruentamque pacem comparavit, quae cruentis conditionibus non potuit comparari.

[4] Legatione enim optimi et gravissimi et viri effectum est, ut Tartarici tumultus multo tempore intersiluerint, sed et rex Casimirus abusus otio non est, sed eo tempore Leopolim et alias primarias civitates et arces Ruthenorum subiugavit et in fide societateque Polonorum ita continuit, ut iam Russia sacrorum ritu, moribus, artibus, lingua, legibus, commerciis, consanguinitatibus omnino polonizet.

nymi zwycięstwami, Gorajski okazał tak wielkiego ducha, że to, czego w ojczyźnie jeszcze nie ustalono, on już ogłosił między barbarzyńskimi grabieżcami.

[3] Za panowania bowiem Kazimierza Wielkiego, syna Łokietka, mówca został wysłany z poselstwem do Oczakowa, do wodzów tatarskich, z natury straszliwych, wzbogaconych chrześcijańskimi łupami, zuchwałych dzięki pomysłnej grabieży, jeszcze zachłanniejszych w powiększeniu bogactw, niezwykle śmiałych z powodu zadanych nam klęsk, rozeznacznych w miejscach i drogach, z przygotowanym wojskiem i bronią, gdzie okazał wielką siłę ducha, i urzekł ich tak słodką przemową i ugłaskał, że drogą negocjacji, bardziej za pomocą dobrej woli i umysłu, odniósł zwycięstwo nad barbarzyńcami, którego wielu królów nie mogło odnieść zbrojnie. Wynegocjował bezkrwawy pokój, na warunkach, których nie mógłby uzyskać nawet przelewem krwi.

[4] Dzięki bowiem poselstwu najlepszego i wielce czciwego męża doszło do tego, że tatarskie burze ucichły na długi czas. Król Kazimierz jednak nie zażył wypoczynku, ale przeciwnie, w owym czasie ujarzmił Lwów, inne znakomite miasta i zamki ruskie, i w taki sposób zespolił w wierze i wspólnocie Polaków, że już Ruś spolonizował całkowicie pod względem obrzędu religijnego, obyczajów, nauk, języka, praw, handlu i więzów pokrewieństwa.

**V. Demetrius de Goray, Ianussii filius,
Regni Poloniae thesaurarius**

- Ut solet angustis enasci fontibus amnis,
Primum deprensus tenuique erumpere vena,
Procursuque suo crescit maiorque subinde
Infusis comitatus aquis assumit eundo
- 5 Vires et speciem praeclaraque nomina iusti
Fluminis. Et qui principio vix lintribus aptus
Alveus est, magnas deportat in aequora naves,
Plena valle fluens, in septem cornua fissus.
Sic nascens virtus simul ut conceperit auram
- 10 Igniculumque Dei caelesti fomite raptum,
Se profert ipsam spatiorumque celerrima crescit.
Arcta non contenta via parvisque cuniculis
Prodit in apricum, per campos, aequora, montes
Fertur et incedens agitata ventilat ignem
- 15 Motibus assiduis importunoque labore
Donec ab exigua scintilla incendia surgant.
Intus erat virtus excelsa domique latebat
Vestraque dexteritas parvo contenta susurro,
Exiguaque aura famae spatiorumque pusillo.
- 20 O generosa domus Goraisciadumque propago,
Sed te non capiens ipsam pomeria rupit
Et claustris latebrisque suis erumpere coepit
In mundi caveam vastumque egressa theatrum.
Praemia susceptos educavere labores
- 25 Et labor invitat gratos ad praemia reges.
Ordine succedit proavis Demetrius ille,
Maiorum fama clarus meritisque vetustis,
Sed non inferior proprio quoque Marte coruscat.
Cum duplicat virtutis opus, duplicantur honores,
- 30 Dum patris et nati rerum velut unica moles
Inclita strennuitas coalescit nomen in unum,
Ergo virtuti patriae successit, ut heres,
Filius et per se partam possedit, ut author
Possessamque diu nostrum diffudit in aevum.

Ab angustis initiis omnia
usque in infinitum
procedere solere

V. Dymitr z Goraja, syn Janusza, podskarbi królestwa Polski

- Jak rzeka zazwyczaj powstaje z wąskich źródeł,
ledwo wypłynąwszy, wątlą wytryskuje żyłką,
rośnie wraz ze swoim biegiem, coraz większa,
otoczona rozlanymi wodami, uzyskuje w drodze
- 5 siłę, postać i znakomite imię prawdziwej
rzeki. I choć z początku nurt ledwo nadaje się dla łódek,
wielkie unosi ku morzu okręty,
płynąc wypełnioną doliną, rozdzielony na siedem odnóg.
Tak rodząc się cnota, skoro tylko przyjęła tchnienie
- 10 i isierkę porwaną z niebieskiego zarzewia Boga,
naprzód niesie samą siebie i wzrasta w bardzo krótkim czasie.
Zatrzymana niewymuszoną drogą małymi podziemnymi korytarzami
wypływa na świat, przez pola, równiny, góry
szybko płynie, a postępując, rozdmuchuje gwałtowny ogień
- 15 nieustannym ruchem i uciążliwym wysiłkiem,
dopóki z niewielkiej iskry nie powstaną pożary.
Wewnątrz była wyborna cnota, w domu ukrywała się
wasza prawość, zadowolona z nikłego szeptu,
niewielkiego tchnienia sławy i niedużego zasięgu.
- 20 O szlachetny domu i potomku Gorajskich,
lecz ciebie samego nie chwytając, przedarła się przez mury
i zaczęła wymykać się ze swoich zamknięć i kryjówek,
uwolniona, ku widowni świata i obszernemu teatrowi.
Korzyści przewyższyły podjęte trudy,
- 25 a trud zachęca wdzięcznych królów do dzielenia łask.
Porządkiem po pradziadach następuje ów Dymitr,
sławny legendą przodków i dawnymi zasługami,
lecz nie słabszy także własnym Marsem błyszczący.
Gdy podwaja dzieło cnoty, są podwajane zaszczyty,
- 30 podczas gdy jak jedna masa czynów ojca i syna
zacna skrzętność zrasta się w jedno imię,
tedy poszedł za cnotą ojcowską jako dziedzic
syn, posiadł zrodzoną w sobie, jako twórca
długo rozporządzaną upowszechniał w naszych czasach.

Wszystko zwykle po-
stępuje od skromnego
początku aż do nieskoń-
czoności

- 35 Ergo sacer fiscus, Regni thesaurus et ille,
 Qualem tum patriae vires populique ministrant
 Symbola Sarmatici, et frugalia tempora condunt,
 Mandatur tibi, Demetri, tibi creditur uni,
 Redditus ille novus Lachica tellure repertus
- 40 Caelibe regina emergens et rege Pudico.
 Cedite Cappadoces, Indi, concedite Car<r>hae,
 Urbs caeso sale quadrato pro marmore structa,
 In qua compositas moles ferruminat unda
 Massis interfusa suis et salsa resurgunt
- 45 Moenia, quae duris fiunt excisa salinis.
 Ochus aqua celebri mordax et reptilis Oxus
 Hispanae, cedant, Egelastae, Caspia Porta,
 Fluminibus canis clara et salsugine lymphae ,
 Pigribus et lentis, Tattaei gloria, nec non
- 50 Fama Tarentini salis Amm<o>nidesque fodinae
 Et fontes muriae, et laticum scaturigine salsi.
 Omne salis genus insignesque Polonia vincit
 Montes atque specus, puteos et flumina, fontes,
 Sive pruinose spectes, in littore natum,
- 55 Hircanumque salem, extremaque palude coactum
 Et lacuum ripis anima, qui liqu<e>tur Austri,
 Cogitur et crescit, saevis Aquilonibus auctus.
 Sive quis anteferat micas et caedua frusta
 Atque salinarum obscuris effossa cavernis
- 60 Fragmina et Indoo glebas de monte refectas,
 Quae sunt sub tellure leves, in luce gravescunt.
 Hoc Regni vectigal erat magnumque recensque
 Sarmatici, quod tum Demetrius exigit, heros
 Regibus et nostris aeraria publica ditat.
- 65 Hunc genuisse duos, praestantia corpora natos
 Certum est, alter erat patri cognominis atque
 Demetri nomen παρὰ τῆς <Δ>ημητέρος aufert.
 Et quia non fuerat locupletis mascula proles
 Felicique viro, transit cum stemmate nomen
- 70 Feminei sexus connubia clara secutum,
 In titulosque maritorum cum divite migrat

Salinarum Polonicarum
 et Russicarum laus

Sal Austri flatu liquescit,
 Aquilonibus angetur

Sal in specu leve, in luce
 gravescit

Demetrius a Cerere
 dictus, quae Graecis
 Δημήτηρ est

35 Tedy święty skarb publiczny, skarbiec królewski i ten,
 jakiego wtedy ojczyźnie dostarczają wojsko i lud
 sarmacki w daninie i w dostatnich czasach gromadzą,
 powierza tobie, Dymitrze, tobie jedynemu ufa,
 że zostanie oddany ów nowy, znaleziony w lackiej ziemi,
 40 wydobyty dzięki dziewiczej królowej i królowi Wstydliwemu.
 Ustąpcie, Kapadoci, Indowie, odejź, Charan,
 miasto wzniesione z cegieł wyciętych z soli zamiast z marmuru,
 w którym złożone z części budowle spaja fala
 rozlewająca się wśród tych brył i powstają słone
 45 mury, które w pokładach twardej soli zostają wycięte.
 Ochus gryzący sławną wodą i pełzający Oksus,
 hiszpańskie Egelastae, ustępują, Kaspjska Brama,
 znana z zasolenia czystej wody i białych rzek,
 leniwych i powolnych, sława soli tatejskiej, a także
 50 dobre imię soli tarentyjskiej oraz kopalnie ammonidyjskie,
 i źródła solanki i cieków tryskającej słonej wody.
 Polska zwycięża każdy gatunek soli i znakomite
 góry i jaskinie, studnie i rzeki, źródła;
 czy to widziałbyś podobną do szronu, zrodzoną na brzegu morza,
 55 sól hirkańską, dzięki bryzie skryształizowaną w najodleglejszej zatoce
 i na brzegach jezior, która topi się w ciepłym wietrze,
 ścina się i zyskuje na objętości, wzmocniona srogimi akwilonami;
 czy to ktoś ceniłby bardziej ziarnka i nadające się do odłupania kęsy,
 i z ciemnych pieczar kopalń solnych wykopane
 60 odłamki i z góry w Indusie powstałe bryły soli,
 które są pod ziemią lekkie, w słońcu stają się cięższe.
 Ten był wielki i świeży podatek królestwa
 sarmackiego, który wtedy Dymitr pobrał, bohater
 wzbogacił dla naszych królów skarbce publiczne.
 65 Że on spłodził dwóch synów o wspaniałej postawie
 jest pewne. Drugi nosił to samo imię co ojciec,
 a Dymitra imię *παρὰ τῆς Δημητέρας*⁹ się wywodzi.
 A ponieważ nie miał męskiego potomka zamożny
 i szczęśny mąż, przechodzi z herbem imię
 70 na płeć niewieścią, za małżeństwem szlachetnym idące,
 przynosi się na dobrej sławy mężów wraz z bogatym

Chwała polskich
i ruskich salin

Sól od południowego
wichru topnieje, od
północnych cięższe

Sól, w grocie krucha,
w świetle staje się ciężka

Dymitr został nazwany
od Ceres, która po
grecku to *Δημήτηρ*

⁹ Od Demeter.

Ivo, masculorum progenitor, ideo familiam conservat

- Dote genus. Verum decus et servator aviti
Sanguinis alter erat generosus et inclitus Ivo,
Qui natis pater est maritus, gentisque tenorem
75 Iusto coniugio nostrum deducit in aevum.
Posteritatis avus, quae nostro vivido saeclo
Exercet virtutis opus caelumque capescit.
Fratribus his primum quoque non ignobile cessit
Scebresinum, tractusque ferax arvumque benignum
80 Mellis Eleusinae Cereris castaeque Dianae
Dulce receptaculum, Nympharum limpida sedes,
Oppoliae ducis illustre et memorabile domum.

Declaratio

Palladium de caelo dicitur decidisse

Curetes ex imbre nati

[1] Sicut flumina ab angustis fontibus et rivulis oriuntur et sicut magna incendia ab exigua scintilla proficiscuntur, ita semina virtutis parva esse, laboribus tamen et sudoribus convalescere in infinitumque progredi solere, sed et amplissimas heroum familias non subito coortas esse, quemadmodum de simulacro Palladis et de Curetum populis fabulatur antiquitas, quos repente cum pluvia de caelo in terras decidisse ferunt, sed eas sensim beneficio virtutis adolevisse et saeculis innotuisse constat.

[2] Nam et Goraisiorum inclita domus, quamvis aetatibus et memoria hominum circumscribi posse non videtur, tamen progressu temporis et incrementum virtutis indigebat, et merita statim non modo probari, sed ne spectari quidem subito poterant, nec praemia simul omnia congeri, sed sensim ad fastigium gloriae verae et famae perventum est.

[3] Christinus praeficitur missibus dapibusque regiis. Ianusius pro tribunali hominum popularium suorum lites et controversias dirimit. Sed Demetrio census et omnes redditus Regni concreduntur, qui tum maxime proventu salinarum Bochenensium constabat, quae repertae sunt anno Christi millesimo ducesimo quinquagesimo primo regnante Boleslao Pudico.

Salinae Bochenenses repertae sunt anno 1251

posagiem ród. Prawdziwą chlubą i strażnikiem pradziadów
krwi był drugi syn – szlachetny i powszechnie znany Iwan,
który żonaty był ojcem synów, a nieprzerwany ciąg rodu
75 doprowadził do naszego wieku dzięki prawemu małżeństwu.
Potomności dziad, która w naszym żyjącym pokoleniu
uprawia cnoty i jest posłuszna rozkazom z nieba.
Braciom tym najlepszy, także dobrze znany, przypadł
Szczepreszyn, urodzajna kraina i pole obfitujące
80 w miód eleuzyńskiej Cerery, dziewiczej Diany
słodkie schronienie, Nimf czysta siedziba,
opolskiego wodza znakomity i pamiętny dom.

Iwan był protoplastą
linii męskiej, dzięki
czemu ocalił rodzinę

Objaśnienie

[1] Jak rzeki biorą początek od wąskich źródeł i rzeczek, jak wielkie pożary wzniesają się od słabej iskry, tak ziarna cnoty zazwyczaj są niewielkie, jednak wzmacniają się w trudach i potach i bez końca się rozwijają, lecz oto wiadomo, że najznakomitsze rodziny bohaterów nie pojawiły się nagle, jak starożytność baje o posagu Pallady i o ludzie Kuretów, którzy niespodziewanie mieli spaść z deszczem z nieba na ziemię, lecz z wolna dojrzały dzięki dobrodziejstwu cnoty i z upływem czasu stały się znane. Mówi się, że posąg Pallady spadł z nieba Kureci zrodzeni z ulewy

[2] Albowiem i słynny dom Gorajskich, chociaż nie wydaje się, by mógł się zapisać w pokoleniach i pamięci ludzkiej, to jednak potrzeba było upływu czasu i pomnożenia cnót, a zasługi nie tylko nie mogły być natychmiast chwalone, lecz nawet szybko wzięte pod uwagę, wszystkie przywileje jednocześnie otrzymane, ale powoli dochodzono do szczytu prawdziwej chwały i sławy.

[3] Krystyn zarządzał wydawaniem królewskich uczt, Janusz rozsądzał przed trybunałem spory i swady współobywateli, Dymitrowi zaś zostały powierzone podatki i daniny dla królestwa, które opierały się najwięcej na przychodach z salin bocheńskich; te zaś zostały odkryte w roku Chrystusowym 1251, to jest za panowania Bolesława Wstydliwego. Saliny bocheńskie zostały odkryte w roku 1251

[4] Quarum inventionem illa prisca aetas beatæ Cunegundi, coniugi regiae, feminae sanctae et continentissimae imputavit, quam ex Ungaria, quasi dotali iure, tam necessarium generi humano obsonium eduleque metallum dicunt esse secutum. Habet autem nostra patria sal et metallicum (quod et minerale vocant) in agris Bochenensibus et Velicensibus, affatim proveniens et aquaticum, quod Drohobiciae et Coloniae pa<s>sim ex puteis hauritur et excoquitur.

Mons Oromenus

[5] Laudet igitur aliquis in India montem Or<o>menum sol<e> et renascente sale nobilitatum, qui maiorem quaestum regibus affere dicitur quam ipsum aurum et margaritas, quas ibi copia viles facit. Commendet quis celebres Carrhas, Arabiae oppidum, ubi ex massis salis aedes civium conficiuntur, quae caementi vice ferruminantur aquis. Praedicet quisquam Cyrenensem seu Ammoniacum salem, ab arenis, sub quibus effoditur, ita nuncupatum et in medicina cum primis effic{ac}em, evehat in caelum usque in Hispania Egelastinum.

Carrhae

Sal Ammoniacum ab arenis ita dicitur, arena enim <ἄμμ>ος Graece

Vulgo *oczkwata sól*

Cocanicum

[6] In Polonia certe sal Velicense gustu iucundissimum est. Bochenense vero praeter saporis gratiam oculos etiam ipsos delectat, cum sit lapide speculari pellucidius, ita ut imagines etiam recipiat. Praeterea si aquaticae salinae spectentur, sive sint marinae, sive puteales, sive fluviatiles, sive palustres, profecto sal nostrum Drohobicense superat in Italia Tarentinum, vincit Cocanicum in Sicilia, non cedit Bactriano, quod in Oxo et Ocho fluminibus coagulatur. Praefertur illi, sub quo apud portas Caspiae, quasi sub glacie, flumina deferuntur. Antecellit quoque Tattaeum in Phrygia et in laterculos coactum in Cappadocia, muria siquidem Drohobicensis hausta ex puteis et sartaginibus excocta maximum salis proventum suppeditat.

Sal Tattaeum

[7] Unde et magna populis commoditas et regibus insigne vectigal est, sed ad propositum redeamus. Demetrius itaque Ianussides tam excellenti apud nostros munere feliciter et ex usu Regni Poloniae functus duos progenuit egyptia indole filios, Deme-

[4] Ich odkrycie minione czasy przypisały błogosławionej Kunegundzie, małżonce królewskiej, niewieście świętej i wielce wstrzeźmliwej. Mówią, że z nią z Węgier, jakby prawem posagu, przyszedł niezbędny rodzajowi ludzkiemu przysmak i jadalny kruszec. Ma zaś nasza ojczyzna sól i kruszywo (które i minerałem nazywają) na polach bocheńskich i wielickich, występujące pod dostatkiem, oraz powstające w wodzie, które w Drohobyczu i Kołomyi tu i tam ze studni się czerpie i wygotowuje.

[5] Niech chwali więc ktoś w Indiach górę Oromen, wslawioną słońcem i odradzającą się solą, o której mówi się, że większy dochód przynosi królom niż owe złoto i perły, które w tamtych stronach obfitość czyni tanimi. Niech zachwala ktoś głośne Charan, miasto na Półwyspie Arabskim, gdzie z brył soli wykonywane są domy mieszkańców, które na wzór zaprawy murarskiej są spajane za pomocą wody. Niech śławi ktoś sól cyrenejską albo amonijską, od piasków, spod których jest wydobywana, tak nazwaną i w leczeniu szczególnie pomocną, niech wynosi aż do nieba sól egelastyńską w Hiszpanii.

Góra Oromen

Charan

Sól amonijska od piasku tak jest nazywana; po grecku piasek bowiem to άμμος

[6] W Polsce oczywiście sól wielicka w smaku jest najlepsza. Bocheńska, naprawdę, pominąwszy względy smaku, cieszy jeszcze oczy, gdyż jest bardziej przezroczysta od szkła, tak że refleksy jeszcze odbija. Nadto jeśli wodne saliny byłyby poddawane ocenie, byłyby to morskie czy źródlane, czy rzeczne, czy bagienne, zaiste nasza sól drohobycka przewyższa tarenetyjską w Italii, zwycięża kokaniską na Sycylii, nie ustępuje baktryjskiej, która gromadzi się w rzekach Oksus i Ochus. Jest przedkładana nad tę, pod którą u Bram Kaspjskich, jakby pod lodem, toczą się rzeki. Przewyższa także tatejską we Frygii i zbitą w cegielki w Kapadocji. Solanka drohobycka, o ile tylko zaczerpnięta ze studni i wygotowana w rondlach, dostarcza największy zbiór soli. Stąd i lud ma wielki pożytek, i królowie znakomity dochód.

Pospolicie sól oczkowska

Sól kokaniska

Sól tatejska

[7] Lecz powróćmy do tematu. I tak Dymitr, syn Janusza, dopełniwszy szczęśliwie wzniosłego obowiązku względem nas i na korzyść królestwa polskiego, spłodził dwóch synów o wspaniałym charakterze – Dymitra, swojego imiennika, oraz Iwana. Szczep Dymitra w linii męskiej ustał

trium, cognominem suum, et Ivonem. Demetrii genus paternum in filiabus conquevit, clarissimis affinitatibus et coniugiis terminatum. Stirps vero Ivonis masculina paternam familiam continuavit et nomen imaginesque Goraisciorum transmittit ad posteros.

[8] His duobus fratribus obtigit Scebresinum cum adiunctis villis, praediis et latifundiis, quae concessa sunt eisdem Goraisciis a Wladislao, duce Opoliensi, sub rege Ludovico Loisz nuncupato, anno Domini millesimo t<re>centesimo octuagesimo septimo, eodem anno ut ex diplomate Wladislai Iaiellonis, regis Poloniae, Posnaniae concessio, apparet. Iidem Demetrius et Ivo, fratres, inter se bona diviserunt ad hunc fere modum. Demetrio quidem obtigit oppidum Gorai cum pertinentibus bonis, item oppidum Szebrzeszin cum villis eo spectantibus, item villae in terris Lemburgensi et Belzensi. Ivoni vero cesserunt hae villae: Kleczycze, Blaszkowa, Stoianicze, Ianuszkowicze, Smarzewa, Gorzewa cum praetoriis et id genus pertinentiis.

Divisio bonorum inter fratres

Lemburg Germanico vocatur Leopoli ergo hic terra Leopoliensi intelligitur

na córkach, zakończony najdostojniejszymi powinowactwami i małżeństwami. Linia zaiste męska Iwana przedłuży istnienie rodu pochodzącego od ojca oraz przekazuje potomnym nazwisko i wizerunki Gorajskich.

[8] Tym dwóm braciom przypadł w udziale Szczebrzeszyn z sąsiadującymi folwarkami, majątkami i posiadłościami ziemskimi, które zostały nadane tymże Gorajskim przez Władysława, księcia opolskiego, mianowanego w czasie panowania króla Ludwika zwanego Loiszem, w roku Pańskim 1387, jak się okazuje z dokumentu z tego roku Władysława Jagiełły, króla Polski, wydanego w Poznaniu. Owi Dymitr i Iwan, bracia, rozdzielili między siebie dobra w następujący sposób. Dymitrowi mianowicie przypadło w udziale miasto Goraj z przyległymi dobrami, podobnie miasto Szczebrzeszyn z folwarkami przy nim położonymi, podobnie folwarki w ziemi lwowskiej i bełskiej. Iwanowi zaś dostały się te wsie: Klecie, Błaszkowa, Stojanice, Januszkowice, Smarzowa, Gorzejowa z dworami i tego rodzaju przynależnościami.

Podział dóbr między braci

Lemburg po niemiecku nazywa się Lwów, więc tutaj chodzi o ziemię lwowską

VI. Demetrius Demetriades, Ivonis frater, Regni Poloniae marschalcus

Sexigradum carmen
pro heroico quod et
hexametron

Reliquit enim femina
patrem et matrem et
adhaeret viro iuxta
decretum divinum

Mulier sequitur con-
di<<>ionem mariti, non
e contra

Demetrio Turobinum
et Scebrzesinum datur

Beatrix de Bozidar

- Demetrii, pater, imbellis ditissimi sexus
Matres heroum cui pia nupta parit
(Iam non sexigrado, quo coepi, carmine ludam,
Nam celebrare mares aptius illud erit),
5 Tu florente creas forma, tu dote puellas
Insignes, claris pignora connubiis,
Praestantes Nymphas, alienae gaudia stirpi,
Matres alterius praesidiumque domus,
Formosasque nurus, alienum in nomen ituras,
10 Cum quibus a proprio stipite transit amor
In sobolem sponsi, per quas divortia fiunt
Sanguinis agnati primigenaeque domus.
Transportantur opes patriae, cum nubilis exit
Filia, consortis iura secuta sui,
15 Ergo nunc elegia sonet, non mascula fundens
Carmina, sed tremulum femineumque melos.
Dum Ludovicus obit gemini duo munia regni
Sceptraque Pannonici fert Lachicique soli,
Marschalci gessit nostrae Demetrius orae
20 Nomen et officium, gessit honoris onus
Tempestate illa, quando regina Vilhelmi
Coniugio sponsi iussa carere fuit.
Iussa carere fuit. Nam Curosvancius arce
Tum movet Austriacum strenuus ille ducem
25 Orbataque Goraisciades excluserat aula
Atque choris arcet colloquiis procu<l>,>
Nam tibi, Wladislaë, favet Litavasque tuetur
Partes et regem te cupit esse suum.
At tu votorum, Iagelo, rerumque potitus
30 Facta notas, meritis praemia digna refers,
Das Goraisciadae Turobinum, dasque merenti
Scebrzesinum, et largus iura paterna probas.
Moxque viro nupsit locuples et pulchra Beatrix,
De Bozidarea casta puella domo,

VI. Dymitr, syn Dymitra I, brat Iwana, marszałek Królestwa Polskiego

- Dymitrze, ojcze, któremu o płci stroniącej od walki i wielce płodnej
matki bohaterów pełna oddania małżonka rodzi
(już nie szczęsiopową, od jakiej zacząłem, pieśnią będę grał,
albowiem do sławienia mężów stosowniejsza ta będzie),
- 5 ty stwarzasz kwitnący stan, ty posagiem dziewczęta
odznaczasz, dzieci w szlchetnych małżeństwach,
dorodne dziewice, niosące radość obcemu rodowi,
matki i wsparcie dla drugiego domu,
i piękne synowe, mające iść pod obce nazwisko;
- 10 razem z nimi od własnego rodu przechodzi miłość
na potomstwo małżonka, przez które następuje rozłączenie
z krwią ojcowską i rodzinnym domem.
Majątek ojcowski jest przenoszony, gdy do małżeństwa dorasta
córka, poddawszy się prawom swojego towarzysza.
- 15 Teraz więc elegia niech zabrzmi, nie o mężach tworząca
pieśni, lecz drżącą i niewieścią melodię.
Gdy Ludwik objął dwa obowiązki w bliźniaczym królestwie
i sprawował władzę królewską nad ziemią węgierską i lacką,
nosił Dymitr tytuł i obowiązek marszałka
- 20 naszego kraju, dźwigał ciężar zaszczytu
w owym czasie, kiedy uznano, żeby królowa wyrzekła się
małżeństwa z narzeczonym Wilhelmem.
Żeby wyrzekła się, uznano; albowiem ów mężny Kurozwęcki
wtedy wypędził austriackiego księcia z zamku,
- 25 a Gorajski utrzymał go z dala od osieroconego dworu,
powstrzymał zalotnika i od tańców, i od rozmów.
Tobie bowiem, Władysławie, sprzyja i o litewskie dba
strony i chce, żebyś ty był jego królem.
Ale przecież ty, Jagiełło, ślubami i majątkiem dysponując,
- 30 zauważasz czyny, odpłacasz za przysługi stosownymi nagrodami,
dajesz Gorajskiemu Turobin i dajesz zasłużonemu
Szczebreszyn i hojny uznajesz prawa ojcowskie.
I zaraz potem za męża wydała się posażna i piękna Beatrycze,
niewinne dziewczę z Bożydarowego domu,

Sześciostopowa pieśń
o bohaterskich czynach
to heksametr

Zostawiła bowiem
niewiasta ojca i matkę
i trzyma się męża
zgodnie z wyrokiem
boskim
Kobieta podąża za
narzuconymi zasadami
męża, a nie odwrotnie

Dymitrowi zostały
dane Turobin i Szczebreszyn
Beatrycze z Bożydaru

- 35 Coniuge de tali generosus postea coniu<n>x
 Suscipit ingenui pignora lecta tori.
 Non equidem parit illa mares, sed ut alma Dione
 Mater erat pulchrae Cypridos atque parens,
 Utque trium Charitum Venus est formosa creatrix
- 40 (Sive quis Eurynomen has peperisse putet),
 Sic quoque Demetrii coniu<n>x praeclara puellas
 Tres genuit, specie, dote, lepore pares,
 Iudicio Paridis dignas pomoque notato,
 Quod causam litis materiamque tulit,
- 45 Illustres veniunt sponsi, connubia poscunt.
 Invitat generis fama decusque viros,
 Invitat virtus, generosi pectoris illex,
 Invitat formae gratia praecipuae,
 Ergo Dobeslaus qu<o>ndam Olesnicus ille
- 50 Egregiam Nympham, te, Catharina, petit.
 Ambit te Andreas, Annam, Tencinius heros,
 Indeque Crasnicium nomine dotis habet,
 Inclitus egregiam Samotulius ambit Elisam
 Atque Turobinum et pingua rura tulit.
- 55 Sic Goraisciadum affines generique potentes
 Fundos atque nurus obtinere simul,
 Sed pater indoluit stimulatus amore virilis
 Germinis et gentis stemmatis atque sui.
 Ne totus pereat generorum sanguine mersus,
- 60 Exstinguatque in se nomen opesque patris,
 Assignat validis ex fratre nepotibus arcem
 Scebrzesinum, dives quae fuit usus avus,
 Ut memores titulos conservet mascula fratris
 Progenies, et spem praesidiumque domus.
- 65 Nec deceptus erat, si quidem proseminat illa
 Armis non fuis pectora fida mares.

Dobeslaus Olessniczki,
 palatinus Sendomi-
 riensis

Andreas Tenczinsky,
 palatinus Cracoviensis

Dobrogostius Szwidwa,
 castellanus Posnaniensis
 et generalis capitaneus
 Maioris Poloniae

Demetrius ex fratre
 nepotibus donat Sce-
 brzesinum

- 35 następnie z tą małżonką szlachetny małżonek
począł dzieci wyborne z prawego łoża.
Wprawdzie nie zrodziła ona mężczyzn, lecz jak płodna Dione
była matką pięknej Kipydy i rodzicem
i jak Wenus była kształtną rodzicielką trzech Charyt
40 (albo jeżeli ktoś by sądził, że urodziła je Eurynome),
tak również promieniejąca małżonka Dymitra powiła
trzy córki, równe urodą, zaletami i wdziękiem,
godne sądu Parysa i opisanego jabłka,
które zostało uznane za przyczynę i źródło sporu.
45 Znakomici przybywają zalotnicy, ubiegają się o małżeństwa,
przyciąga mężczyzn dobre imię i dostojęństwo rodu,
przyciąga cnota, wabik na szlachetne serca,
przyciąga wdzięk wyjątkowego piękna,
więc niegdyś znany Dobiesław Oleśnicki
50 stara się o wspaniałą pannę, ciebie, Katarzyno.
Bohater Andrzej Tęczyński zabiega o ciebie, Annę,
i stąd ma Kraśnik tytułem posagu.
Słynny Szamotulczyk zabiega o wspaniałą Elżbietę
i otrzymuje Turobin wraz z dostatnimi wsiami.
55 Tak Gorajskich silni krewni, przystępując do rodziny,
posiedli jednocześnie włości i żony,
lecz ojciec cierpiał, dręczony pragnieniem męskiego
potomka i dla genealogii rodu, i dla siebie.
By nie wszystko umarł, w zięciów krwi zatopiony,
60 i nie wygasły na nim nazwisko i ojcowizna,
przeznacza dla mocnych synów brata zamek
Szczepreszyn, bogaty przodek miał do niego prawa,
żeby pamiętne tytuły zachowało męskie brata
potomstwo i nadzieję, i opokę domu Gorajskich.
65 Nie został zawiedziony, skoro przecież rozsiewa ów dom
bez sięgania po broń wierne serca mężczyzn.

Dobiesław Oleśnicki,
wojewoda sandomierski

Andrzej Tęczyński,
wojewoda krakowski

Dobrogost Świdwa,
kasztelan poznański
i generalny starosta
Wielkopolski

Dymitr ofiarowuje
synom brata Szczepreszyn

Declaratio

[1] Demetrii Demetriadae posteritas, quando quidem in feminam prolem desinit, elegiaco nobis carmine describi debere videtur, dum heroici versus bellicoso virilique sexui sint accommodatiores, nam in eo sexu et nomen paternum, et antiqua gloria, et res familiaris et insignia domi suae permanere solent: cum interim feminea proles accidat transferatque substantiam patris, migretque in alterius familiam.

[2] Et cum incipit esse mater, cessat esse filia, dumque cogitur obsequi marito, negligit plerumque parentes. Et cum descendens illa caritas occupatur amore posteritatis: saepe maiorum suorum obliviscitur, et erga illos, a quibus genita est, friget, dum a se genitos et amat, et admiratur.

[3] Erat quidem Demetrius, frater Ivonis, aetate sua vir sapiens, dives et potens, et maxima in his terris existimatione et auctoritate, quippe qui marschalcus apud Ludovicum, Poloniae, Ungariae, Dalmatiae, Croatiaeque regem fuerit. Prole tamen virili destitutus, filias tres reliquit, forma educationeque perquam liberali, quarum praeclaris nuptiis paterna et materna opulentia in tres illustrissimas domos divisa translataque fuit. Obtigerant autem Demetrio marschalco non mediocres opes, partim relictæ a maioribus, partim regum gratia comparatae, partim ex fausto prosperoque matrimonio quaesitae. De bonis paternis iam supra attigimus nonnihil.

[4] Ceterum Demetrius ob eximias naturae Fortunaequae dotes gratus erat Ludovico regi, sed Wladislao Jageloni multo etiam gratissimus. Cum enim in ea tempora incidisset, quando Ludovicus rex vita functus, Hedvigim, filiam pupillam eamque unicam reliquit, quae contra senatus procerumque Regni Poloniae voluntatem Vilhelmo, Austriae duci <s> Leopoldi filio, nubere voluit, Demetrius cum praecipuis senatoribus, quorum sententia in Republica sanior eo tempore videbatur, ideoque et obtinuit, futuris nuptiis obstitit, partes

Objaśnienie

[1] Ponieważ potomność Dymitra, syna Dymitra I, ustała na potomku płci żeńskiej, wydaje się, że powinna zostać przez nas opisana pieśnią elegijną, gdyż bohaterskie wiersze są stosowniejsze dla skłonnej do wojny płci męskiej. Albowiem w tejże płci mają zwyczaj pozostawać i nazwisko ojcowskie, i starożytna chwała, i dobra rodzinne, i pamiątki własnego domu, gdy tymczasem potomek płci żeńskiej uszczupla i przenosi majątek ojca i odchodzi do innej rodziny.

[2] I gdy zostaje matką, przestaje być córką, a skoro musi być posłuszną mężowi, nie dba przewaźnie o rodziców. I gdy odchodzi, miejsce miłości do rodziców zajmuje miłość macierzyńska, często o swoich przodkach zapomina i względem tych, przez których została sprowadzona na świat, staje się obojętna, podczas gdy z siebie zrodzonych i kocha, i podziwia.

[3] Był przecież Dymitr, brat Iwana, w swoim czasie mężem roztropnym, bogatym i wpływowym, o najlepszej opinii i największym poważaniu na tych ziemiach, jako że był marszałkiem u Ludwika, króla Polski, Węgier, Dalmacji i Kroacji. Pozbawiony jednak męskiego potomka zostawił trzy córki, piękne i bardzo wykształcone w sztukach, przez których znakomite śluby ojcowski i matczyne majątek na trzy najświetniejsze domy został rozdzielony i do nich przeniesiony. Marszałkowi Dymitrowi przypadł zaś w udziale niepospolity majątek, częścią przekazany przez przodków, częścią pozyskany dzięki wdzięczności królów, częścią otrzymany ze szczęśliwego i pomyślnego małżeństwa. O dobrach ojcowskich już wyżej powiedzieliśmy sporo.

[4] Pod każdym innym względem Dymitr był wdzięczny za niepospolite dary losu i natury królowi Ludwikowi, ale daleko bardziej wdzięczny Władysławowi Jagielle. Gdy mianowicie w tym czasie się zdarzyło, że król Ludwik dokonał żywota, pozostawił Jadwigę, osieroconą i jedyną córkę, która wbrew woli senatu i dostojników Królestwa Polskiego chciała się wydać za Wilhelma, syna Leopolda, księcia Austrii, Dymitr z wybitnymi senatorami, których zdanie w tym czasie w Rzeczypospolitej uważano za nieskażone, dlatego to powstrzymał, przeszkodził przyszłym zaślubinom, stanął po stronie Władysława Jagiełły, Litwina,

Wladislaw Jagellonius, Lituani secutus, Wilhelmumque arce, urbe, Regno, coniugioque reginae submovit.

[5] Vladislaus itaque, voti sui compos factus, procerum erga se suorum studia per omnes occasiones compensabat fautoresque partium suarum promovebat; quum Demetrio quoque marschalco donavit iure perpetuo hereditarioque Turobinum cum adhaerentibus bonis et villis, item Scebrzesinum cum vasallis seu nobilibus emphyteutis eo loci pertinentibus. Quod in privilegio eiusdem regis Jagellonis videre est. Eiuscemodi autem privilegium concessum indultumque Demetrio est Cracoviae sub anno Domini t<re>centesimo octuagesimo nono supra millesimum.

[6] Sic igitur de rege suo et de Republica meritis totque animi, corporis Fortunaeque ornamentis decoratus Demetrius de Gorai, eius nominis secundus, duxit uxorem Beatricem sive Beatam de Bozydar, feminam genere, forma et moribus egregiam et praestantem multarumque possessionum unicam heredem.

[7] Haec autem peperit illi <tres> elegantes optimasque filias, veluti tres alteras Gratias Ieporis, venustatis et humanitatis deas, videlicet Catharinam, Annam et Elizabetham. Sed cum desiderio masculinae prolis accensus esset pater et perpetuus ille feminarum progenitor, veritus ne familia et nomen proavorum suorum subsisteret in filiabus et affinitatibus, quas obliteraretur, donavit agnatis suis, nempe Propicio, Nicolao, Andreae et Alexandro Goraiskim, ex Ivone, germano suo, nepotibus, bona sua hereditaria Scebrzesinensia. Quae quidem solennis donatio facta est coram rege Jagellone Cracoviae anno Domini millesimo t<re>centesimo nonagesimo octavo.

[8] Post mortem vero Demetrii Demetriadae, marschalci Regni Poloniae et Ivonis fratrum de Gorai, facta celebrataque est inter posteritatem illorum eiusmodi bonorum paternorum divisio, idque in duas stirpes paternas, intercedente auctoritate illustrium virorum, Ioannis de Tenczin Cracoviensis, Nicolai Woinicensis et Christini Sandocensis castellanorum.

utrzymał Wilhelma z dala od zamku, miasta, królestwa i małżeństwa z królową.

[5] Władysław wobec tego, że osiągnął swoje życzenie, odplacał wysiłki swoich dostojników względem siebie przy każdej sposobności i awansował swoich stronników, wtedy także marszałkowi Dymitrowi ofiarował jako stałe i dziedziczne dobro Turobin z przyległymi włościami i wioskami, tak samo Szczebreszyn z lennikami, czyli szlachetnymi wieczystymi dzierżawami w tym miejscu się rozciągającymi. To widnieje w przywileju owego króla Jagiełły. Tego rodzaju zaś przywilej został udzielony i przyznany Dymitrowi w Krakowie w roku Pańskim 1389.

[6] Tak więc Dymitr z Goraja, o tym imieniu drugi, zasłużony względem swojego króla i względem Rzeczypospolitej i ozdobiony aż tyloma klejnotami umysłu, ciała i pomyślnego losu, wziął za żonę Beatrycze czy też Beatę z Bożegodar, niewiastę znakomitą pochodzeniem, urodą i obyczajami oraz świetną i jedyną dziedziczkę wielkiego majątku.

[7] Ta zaś urodziła mu trzy gładkie i najlepsze córki, jakby trzy drugie Gracje, boginie uroku, wdzięku i życzliwości, mianowicie Katarzynę, Annę i Elżbietę. Lecz gdy zapłonął pragnieniem ojcostwa męskiego, ów ustawiczny płodzieciel niewiast, zląkłszy się, że rodzina i nazwisko jego przodków nie przetrwa w córkach i powinowactwach, które mogłyby pójść w niepamięć, ofiarował swoje dziedziczne dobra szczebreszyńskie swoim krewnym, mianowicie Prokopowi, Mikołajowi, Andrzejowi i Aleksandrowi Gorajskim, potomkom z Iwana, swojego rodzzonego brata. Ta oto uroczysta darowizna została uczyniona w obecności króla Jagiełły w Krakowie w roku Pańskim 1398.

[8] Po śmierci zaś Dymitra, syna Dymitra I, marszałka królestwa polskiego, i Iwana, braci na Goraju, został dokonany i uświęcony podział dóbr ojcowskich między ich potomkami, i to na dwie linie ojcowskie, za poręczeniem prawnym wybitnych mężów, Jana z Tęczyna, kasztelana krakowskiego, Mikołaja, kasztelana wojnickiego i Krystyna, kasztelana sądeckiego.

[9] Filiabus quidem Demetrii, Catharinae, Annae et Elizabethae, cesserunt haec bona paterna: Biala, Zwolia, Koczudza, Stroza, Botorz, Gumienicze, Bieliny, Piaseczna Wolia, oppidum Crasnik, Visnicza, Viszienka, Sucha in terra Lublinensi, Czernięczin, Czernięczinska Vola, Turobin, Turobinska Wola, Tarnawa, Zabno, Biskupie in terra Russiae. Procopio vero sive Proczowi, Nicolao, Andreae et Alexandro, fratribus Ivonidis, cesserunt: Gorai, natalis {arx et} oppidum, Chrzanow, Lada, Radzięczin in palatinatu Sandomiriensi et districtu Lublinensi, item Sczebrzeszin, oppidum cum pertinentibus villis, Stoianicze in terra Praemisiensi cum suis villis et complures alii fundi in districtu Pilznensi, nec non in terris Sandomiriensi et Belzensi. Cuiusmodi quidem divisio peracta est Cracoviae in colloquiis generalibus anno Domini millesimo quadringentesimo quinto.

[10] Tandem praedictae virgines per eosdem fratres patruales, in quorum naturali tutela fuerant, in matrimonium locatae sunt clarissimis viris, huius Regni proceribus, eoque modo singula bona sua paterna et materna diviserunt ac inter se partitae sunt.

[11] In primis Elizabetha desponsata est Dobrogostio Schamotulio, castellano Posnaniensi et Maioris Poloniae generali capitaneo, cui concessit oppidum Turobin cum bonis ad id spectantibus in terra Russiae et in territorio Chelmensi, item Biala, Zwola et Koczudza in palatinatu Lublinensi territorioque Urzędoviensi.

[12] Anna vero nupsit Andreae Tenczinio, qui postea fuit palatinus Cracoviensis. Huic obtigit oppidum Crasnik cum omnibus villis et fundis, quae hoc ipsum oppidum iure antiquo contingunt in districtu Urzędoviensi, palatinatu vero, qui modo est Lublinensis, tum vero fuit Sandomiriensis, item bona Botorz et Zdzilowie.

[13] Catharina denique traditur in matrimonium Dobieslao de Olesnicza alias de Sienna, palatino Sandomiriensi, cui haec fere

[9] Córkom mianowicie Dymitra – Katarzynie, Annie i Elżbiecie – przypadły takie dobra ojcowskie: Biała, Zwola, Kocudza, Stróża, Batorz, Grębienica, Bieliny, Piaseczna Wola, miasto Kraśnik, Wyznica, Wyznianka, Suchynia w ziemi lubelskiej, Czernięcin, Czernięcińska Wola, Turobin, Turobińska Wola, Tarnawa, Żabno, Biskupie w ziemi ruskiej. Prokopowi zaś czy też Procowi, Mikołajowi, Andrzejowi i Aleksandrowi, braciom z Iwana, przypadły: Goraj, rodowy zamek i miasto, Chrzanów, Łada, Radzięcín w województwie sandomierskim i powiecie lubelskim, tak samo Szczebreszyn, miasto z przyległymi posiadłościami wiejskimi, Stojanice w ziemi przemyskiej z własnymi posiadłościami wiejskimi oraz wiele innych dóbr w powiecie pilzneńskim, a także w ziemiach sandomierskiej i bełskiej. Taki właśnie podział został dokonany w Krakowie podczas wieców walnych w roku Pańskim 1405.

[10] Wreszcie wspomniane wyżej dziewczęta przez tychże braci stryjecznych, pod których opieką wynikającą z natury rzeczy się znajdowały, zostały wydane za mąż za najślawniejszych mężów, dostojników tego królestwa, i tym sposobem rozproszyły i między siebie podzieliły swoje dobra ojcowskie i matczyne.

[11] Najpierw Elżbieta została poślubiona Dobrogostowi Szamotulskiemu, kasztelanowi poznańskiemu i generalnemu staroście Wielkopolski, której przypadło miasto Turobin z dobrami przy nim położonymi w ziemi ruskiej i w powiecie chełmskim, tak samo Biała, Zwola i Kocudza w województwie lubelskim i w powiecie urządowskim.

[12] Anna zaś poślubiła Andrzeja Tęczyńskiego, który później został wojewodą krakowskim. Jej przypadły miasto Kraśnik ze wszystkimi posiadłościami wiejskimi i gruntami, które zgodnie z owym starożytnym prawem do tego miasta dosięgały w powiecie urządowskim, w województwie zaś, które jest lubelskie, wtedy było sandomierskie, tak samo dobra Batorz i Zdziłowice.

[13] Katarzyna na koniec została oddana za żonę Dobiesławowi z Oleśnicy lub inaczej z Sienna, wojewodzie sandomierskiemu, której przypadły

bona materna obvenerunt, post mortem generosissimae matronae Beatae de Bozidar devoluta. Imprimis vero arx Bozydar, Wrzawy, Oczyrchow, Glinnyk, Niekiszialka, Chruslina, Boyska, Walowycze, Olbięcin, Zmylidisz, Dlotlicze, Kamionka, Nasutow, Lantawice, Nadolna, Sepnicza, Zawada, Parsczina, Ostrow, Suloslowa, Lake, Blonie, Wola, Piawkowicze. Acta sunt haec Lublini anno Salutis humanae millesimo quadringentesimo quindecimo. Quae bona etiam nunc apud maritorum successores permanent.

te dobra matczyne, przekazane po śmierci najszlachetniejszej pani Beaty z Bożydara. Przede wszystkim zamek Bożydar, Wrzawy, Ocierzchów, Glinnik, Niekisiałka, Chrusłina, Boiska, Wałowice, Olbięcín, Zmyk-Dys, Dłotlice, Kamionka, Nasutów, Łętowice, Nadolna, Sepnica, Zawada, Paszczyna, Ostrów, Sułostowa, Łąki, Błonie, Wola, Piawkowice. Te sprawy zostały przeprowadzone w Lublinie w roku Pańskim 1405. Dobra te jeszcze teraz pozostają w posiadaniu spadkobierców owych małżeństw.

**VII. Ivo Demetriades,
Demetrii Secundi, marschalci, frater**

- Iam Demetriades Ivo Goraicius heros
Sat sibi dives erat, fundis contentus avitis,
Non tam multa tenet dotalia praedia quondam,
Ut germanus habet felix uxore Beata,
5 Quatuor egregiis maribus felicior Ivo,
His, inquam, domus est Goraiscia nixa columnis,
His se continuat fulcitque satoribus olim
Christini genus et nostro demittitur aevo.
Proces primus adest, Andreas dicitur alter,
10 Nicoleos quoque tertius est, sed nomina Magni
Quartus Alexandri tenuit, fortissimus ille,
Sanguinis ac tituli et praeclarus imaginis heres,
Qui Goraiorum Lethaeo gurgite vindex
Asseruit rapuitque genus, manesque parentum
15 Restituit patriae fastis lucique diurnae,
Maiorumque facem accendit, quae iugiter ardet.

Declaratio

[1] Ivo Demetriades de Gorai, Demetrii Secundi frater, non genuit prolem femininam, calat<h>is tantum, fusis et nuptiis aptam, sed procreavit quatuor generosos et validos filios, militiae domique claros laboribusque bellicis idoneos, quorum sane nomina sunt haec: Procopius, vulgo Procz appellatus, Andreas, Nicolaus et Alexander.

[2] Hi prosapiam substantiamque paternam in quatuor stirpes partiuntur ac findunt, et tres quidem illorum gentile patrumque nomen intermiserunt, solo Alexandro in familia domique suae permanente et sustinente onus sufficiens posteritatis, de quibus ordine suo dicitur.

VII. Iwan, syn Dymitra I, brat marszałka Dymitra II

- Już Iwan, syn Dymitra I, bohater z Goraja,
wystarczająco był bogaty, miał grunty po przodkach,
nie tak wiele posiadał dóbr należących niegdyś do posagu,
jak jego rodzony brat szczęśliwy miał z posagu żony Beaty,
5 ale Iwan szczęśliwszy dzięki czterem wspaniałym potomkom,
na których to, powiadam, podporach dom Gorajski się wspiera;
dzięki tym siewcom przedłuża się i umacnia niegdysiejszego
Krystyna ród i do naszego wieku jest doprowadzony.
Proc pierwszy się zjawia, Andrzej ma być drugi,
10 Mikołaj nadto jest trzeci, lecz imię Wielkiego
Aleksandra otrzymał czwarty, najmężniejszy ów,
przesławny dziedzic krwi, tytułu, i wizerunku.
Ten oto wybawca Gorajskich od letejskiej topieli
uwolnił i wyrwał ród, a duchy zmarłych przodków
15 przywrócił do kronik ojczyzny i dziennego światła
i zapalił przodków pochodnię, która zawsze płonie.

Objaśnienie

[1] Iwan z Goraja, syn Dymitra I i brat Dymitra II, nie spłodził potomka płci żeńskiej, odpowiedniego tylko do koszyków, wrzecion i małżeństw, lecz spłodził czterech szlachetnych i silnych synów, sławnych w czasie wojny i pokoju oraz zdatnych do trudów wojennych, których imiona są rzeczywiście takie: Prokop, pospolicie Procem nazywany, Andrzej, Mikołaj i Aleksander.

[2] Oni ród i majątek ojcowski dzielą i rozcinają na cztery linie. Trzej przecież z nich poniechali rodowego i ojcowskiego nazwiska. Mówi się, że po nich w kolejności jedyny Aleksander w rodzinie i domu swoim pozostał oraz sprostał obowiązkowi spłodzenia potomstwa, o którym we właściwym miejscu będzie mowa.

VIII. Procopius Ivonides alias Procz

Ioannes Tarnovius Amor

- Dives eras, Procopi, sed fecit filius orbem,
Parca Sigismundum quem tibi saeva rapit,
Ergo Sigismundam, pater, in solacia nati
Filiolam tristis pignora cara vocas,
5 Quae pupilla manet post rapti funera patris
Atque tribus patruis unica neptis erat.
Hanc generosus Ioannes Tarnovius ambit,
Filius ut Veneris nomine dictus Amor.
Concedunt patrui. Quis tibi enim, magne, recuset
10 Tarnovii, patriae flosque iubarque tuae!
Ergo transit in affines a stirpe parentis
Orditurque novam femina prole domum,
A Goraisciadis aufert lectissima virgo
Sczebrzesin, veteri praemia digna fide
15 Et meritis atavum, tandem dotalia rura
Gorcano generi cedere iure vides.
Sic nihil in terris statione quiescit eadem,
Sed rotat humanas mobilis aura vices.

Declaratio

[1] Procopio Ivonide iure tituloque familiae obvenit Scebresinum cum villis et fundis certis. Hic Procopius cum genuisset filium Sigismundum, isque cum fuisset patri superstiti immatura morte praereptus, ergo filiam deinceps natam in solacium filii adempti Sigismundam appellavit, ut similitudine nominis desiderium carissimi filii minueretur.

[2] Post mortem vero parentis Sigismunda filia patruis auctoribus, ad quos tutela iure patrio recidit, in matrimonium collocatur Ioanni de Tarnow, qui cognominatus est Amor et qui pater fuit alterius Ioannis Amoris a Tarnow, patrum memoria bellatoris insignis, exercituumque Regni Poloniae supremi et felicissimi ducis.

VIII. Prokop, syn Iwana, inaczej Proc

Bogaty byłeś, Prokopie, lecz syn cię osierocił!
Parka sroga zabiera ci tego Zygmunta,
więc Zygmunta, ojczy, córeczkę syna na pociechę,
smutny, jako drogi dowód miłości nazywasz.

- 5 Ta dziewczynka została po pogrzebie ojca
i dla trzech stryjów była jedyną wnuczką.
O nią zabiegał szlachetny Jan Tarnowski,
podobnie jak syn Wenery nazwany imieniem Amor.
Ustąpili stryjowie, któż bowiem by tobie odmówił, wielki
10 Tarnowski, i kwiecie, i blasku twojej ojczyzny?
Przechodzi więc do powinowatych od rodu rodzica
kobieta, dzięki potomkom zaczyna nowy dom.
Z dóbr Gorajskich najwspanialsza dziewica zabiera
Szczepreszyn, nagrodę godną za starą wierność
15 i zasługi przodków. Widzisz wreszcie, że należące do posagu
wsie dostają się rodowi Górków zgodnie z prawem.
Tak nic na ziemi w miejscu nie spoczywa jednakim,
lecz ruchliwe tchnienie obraca ludzkimi losami.

Jan Amor Tarnowski

Objaśnienie

[1] Prokopowi, synowi Iwana, zgodnie z prawem i tytułem rodziny przypadł w udziale Szczepreszyn z wiejskimi posiadłościami i określonymi gruntami. Gdy ten Prokop spłodził syna Zygmunta, a ów pozostałemu przy życiu ojcu został odebrany przedwczesną śmiercią, jego córkę zaraz potem urodzoną na pociechę po zmarłym synu nazwał Zygmunta, żeby podobieństwem imienia osłabić tęsknotę za najdroższym synem.

[2] Zygmunta, córka, po śmierci zaiste rodzica za sprawą stryjów, pod których opiekę przeszła zgodnie z prawem ojcowskim, została przeznaczona do małżeństwa Janowi z Tarnowa, który nazwany został Amorem i który był ojcem drugiego Jana Amora z Tarnowa, za pamięci ojców wspaniałego wojownika, królestwa polskiego najlepszego i wielce szczęsnego hetmana.

[3] Haec autem gesta sunt anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo primo.

[4] Tandem eadem bona Scebrzesinensia propinquitatis iure devoluta sunt ad illustres comites de Gorka, nempe Lucam, palatinum Posnaniensem, Andream, castellanum Miedzircensem, et Stanislaum, qui successit Lucae fratri in palatinatu Posnaniensi. Quae bona obtigerunt illis post abaviam Goraiska, supremam in Scebrzesin heredem.

[3] Działo się to w roku pańskim 1461.

[4] Wreszcie pierwotne dobra szczeczeszyńskie zostały przeniesione prawem pokrewieństwa do znakomitych wielmożów z Górki, mianowicie Łukasza, wojewody poznańskiego, Andrzeja, kasztelana międzyrzeckiego, i Stanisława, który zastąpił brata Łukasza na województwie poznańskim. Te dobra w udziale przypadły im po praprababce Gorajskiej, ostatniej na Szczeczeszynie dziedziczce.

IX. Andreas et Nicolaus Ivonidae, duarum familiarum genearchae

Separatio familiae in
duas stirpes

- Magna Curillonum soboles, agnosce parentem
Authoremque tuae posteritatis avum!
Conditor est generis vestri Gorayscius heros,
Andreas, magni filius ille patris.
- 5 Inchoat ille domum vestram, gaudete, nepotes,
Qui Stoianicios iure tenetis agros.
At tibi Nicole<o>s pater est, o Lipsia proles,
Illius et qu<o>ndam sors tibi cessit avi.
Matricem gentis ne sperne Goraida vestrae,
- 10 Stemmatis exemplar perlege, quaeso, tui.
Patribus ex istis bifido ceu stipite rami
Proveniunt geminae sidera bina domus.
O utinam viridis tantum mihi suppetat aevi,
Ut singulatim gesta utriusque canam.
- 15 Non elego certe canerem tu<a> stemmata Lipsi.
Carmine, nec tenui grandia facta stilo,
Vosque Curillones, antiquo foedere iuncti
Contiguaque patrum stirpe Goraisciadis,
Certe Calliopen, vates, in magna vocarem
- 20 Vota, sonans celebri fortia gesta tuba.

Declaratio

[1] Andreae, Ivonis filio, inter alios fratres obvenerunt bona Stoyanice in tractu Praemisliensi, quae iam inde a multis annis Goraisciorum erant. Verum enim vero cum eidem Andreae de Goraj cessissent, effectum sane est, et saeculorum intervallis, et locorum intercapedine, ut posteritas illius dedisceret uti veteribus titulis et sensim assuesceret novis. Czurilonumque nomen acquisivit clarissima familia, praestantissimorum alumnorum et genitrix, et nutrix, et antiquum domicilium.

IX. Andrzej i Mikołaj, synowie Iwana, ojcowie założyciele dwóch rodzin

Podział rodziny na
dwie linie

Wielka Czuryłów latorośli, poznaj rodzica
i twórcę twojej potomności, dziadka!
Założycielem waszego rodu jest Gorajski, bohater,
Andrzej, ów syn wielkiego ojca.

- 5 On zaczął wasz dom, cieszcie się, potomkowie,
którzy macie zgodnie z prawem stojanicke pola.
A ty Mikołaja masz ojca, o Lipskie dziecię,
którego to dziadka dziedzictwo niegdyś tobie przypadło;
źródła waszego rodu nie odrzucaj, Gorajski,
- 10 przeczytaj, proszę, twojej genealogii wykład.
Z ojców tych jak gdyby konary z rozszczepionego drzewa
wyrastają bliźniacze domy, para gwiazdozbiorów.
Och, gdybym za młodego wieku tak wiele miał do pomocy,
żeby z osobna dzieje każdego z dwóch rodów wyśpiewać!
- 15 Nie elegijną pieśnią oczywiście opiewałbym przodków,
o Lipski, ani wielkich czynów lichym stylem,
i was, Czuryłowie, złączonych starożytnym przymierzem
i stykającym się korzeniem ojców z Gorajskich;
oczywiście Kalliopę, wieszczkę, na wielkie wezwałbym
- 20 śluby, opiewając mężne czyny sławną trąbą.

Objaśnienie

[1] Andrzejowi, synowi Iwana, pomiędzy innymi braćmi nadarzyły się dobra Stojanice w okolicy Przemyśla, które już wtedy należały od wielu lat do Gorajskich. Niemniej jednak gdy temu Andrzejowi z Goraja przypadły w udziale, stało się rzeczywiście tak, za sprawą i różnicy pokoleń, i oddalenia od rodzinnych stron, że potomkowie jego odzwyczaili się od używania dawnych godności i z wolna przywykli do nowych. Jakoż Czuryłów nazwisko pozyskała najślawniejsza rodzina, najznakomitszych synów i rodzicielka, i starożytne siedlisko.

[2] Nicolaus vero, alter Ivonis filius, ex vi divisionis consecutus est non ignobilem pagum Lypsko, qui a corpore bonorum tractusque Scebrzesinensis una cum pluribus villis et silvis avulsus est, Nicolaique successoribus obtigit et quoniam cariores erant posteritati praesentes propriaeque possessiones quam paternarum sedium penes alios dominos existentium recordatio, ergo Nicolai de Gorai nepotes Lypsci, quarum Goraiscii deinceps appellari maluerunt a sedibus nimirum, in quibus consederunt et quibus longa iam aetate consueverunt. Hic iuventutis heroicae seminarium est, hic gymnasium virtutis, hic totius humanitatis et liberalitatis hospitium.

[3] Sed harum duarum familiarum laudes iustum aliquod volumen requirunt. At nos quia *Goraidem* scribimus, oblivisci non decet.

[2] Mikołaj zaś, drugi syn Iwana, na mocy podziału majątku uzyskał znaną wieś Lipsko, która została oderwana od całości dóbr i okolic Szczębrzeszyna razem z licznymi wioskami i lasami i przypadła w udziale następcom Mikołaja; i ponieważ potomkom droższe były obecne i własne posiadłości niż pamięć ojcowskich siedzib, znajdujących się w rękach innych panów, stąd Lipscy, potomkowie Mikołaja z Goraja, z których Gorajscy zaraz potem woleli być nazywani bez wątpienia od siedzib, w których się osiedlili i do których od długiego już czasu przywykli. Tu-taj młodzieży bohaterskiej jest rozsadnik, tu gimnazjum cnoty, tu całej szlachetności i szczodroblowości gospoda.

[3] Lecz chwalebne czyny tych dwóch rodzin domagają się jakiegoś sprawiedliwego dzieła. Ale ponieważ my piszemy *Goraidę*, nie godzi się o nich zapomnieć.

**X. Alexander Ivonides de Goray
propagat familiam et retinet nomen**

- Patris Alexander sedes possedit avitas
Atque paterna tenet patrimonia masculus heres
Natalemque locum, nec non sacraria priscae
Nobilitatis habet, virtutis et ardua templa
5 Nobile Goraium, unde ferunt insignia nati,
Unde patres duxere genus titulosque perennes.
Descendunt alii fratres a stirpe novumque
Adsciscunt a coniugiis vel nomen ab agris.
Solus Alexander, Christini dia propago,
10 Non sinit interiisse genus cerasque vetustas,
Ergo quinque mares genuit, sine crimine natos,
Egregios Goraisciadas gentisque futurae
Dulce rudimentum et magnae incunnabula stirpis.
Primus Ioannes natum, vir maximus, atque
15 Nicolaus sequitur, patrueli nomine dictus,
Natus Alexander, patris cognominis alter,
Iunior Henrico, Andreas, aliaque Curellus.
Tres sine prole viros Lachesis tulit impia, nempe
Stamen Alexandri primum praecidit et inde
20 Demetit Andream, verum dulcedine captus
Italiae fuit Henricus, nec velle reverti
Dicitur in patriam laetatus caelibe vita.
Immoritur desiderio Goraiscius ille,
Maxima Roma, tuo, nam creditur esse gal<e>ro
25 Praesbyter insignis, cui fecit purpura nomen,
Unus et ex multis Romam cardin<e>is atlas.
Nicleus vero natum genuisse Ioannem
Fertur, progenitor non longo tempore felix
Unigenae sobolis, quae mox decessit et in qua
30 Substitit omnis spes abruptaque linea patris.

Filii Alexandri

Henricus in Italia
permanet

X. Aleksander z Goraja, syn Iwana, rozkrzewia rodzinę i utrzymuje nazwisko

- Od ojca Aleksander wziął siedziby pochodzące od przodków,
a nadto jako dziedzic płci męskiej trzyma ojcowiznę
i rodowe gniazdo, a poza tym ma sanktuaria dawnego
stanu szlacheckiego i wzniosłe przybytki cnoty,
5 sławny Goraj, skąd synowie niosą rodowe klejnoty,
skąd ojcowie wyprowadzili ród i wieczyste tytuły.
Odchodzą inni bracia od korzenia i nowe
imiona biorą od małżonek albo od gruntów.
Sam jeden Aleksander, boski potomek Krystyna,
10 nie dopuszcza, by przepadły ród i stare pośmiertne maski.
Pięciu więc spłodził mężów, synów bez skazy,
wspaniałych Gorajskich i przyszłego klanu
słodkie pierwociny i kołyskę wielkiego rodu.
Pierwszy urodził się Jan, mąż najsilniejszy,
15 Mikołaj był następnym, nazwany imieniem stryja,
urodził się Aleksander, drugi o przydomku ojca,
młodszy od Henryka, Andrzej, inaczej Czuryło.
Lachezis niegodziwa porwała bezpotomnie trzech mężów, to jest
pierwszą przecięła nić Aleksandra i zaraz potem
20 Andrzeja, a Henryk został uwiedziony słodyczą
Italii; mówi się, że nie chciał wracać
do ojczyzny, zadowolony z życia w celibacie.
Umiera ów Gorajski z pragnienia zdobycia ciebie,
największy Rzymie, wierzy się bowiem, że był twoim kapłanem,
25 ozdobionym kapeluszem, któremu urobiła purpura miano,
I jednym z najznakomitszych atlasów zaniesionych do Rzymu.
Mikołaj zaś, jak podają, spłodził syna Jana,
od niedawna szczęśliwy ojciec jednorodzonego
potomka, który zaraz potem odszedł i w którym
30 zatrzymała się cała nadzieja i urwana linia ojcowska.

Synowie Aleksandra

Henryk pozostaje
w Italii

Declaratio

[1] Alexander, Ivonis filius natu minimus, obtinuit natalem maiorum suorum sedem et avitos penates, videlicet arcem et vicum Goray, et quemadmodum paterni domicilii factus est heres, ita et iustam liberis operam dedit, generisque sui perpetuum tenorem prosecutus est.

[2] Procreavit enim quinq̄ue eximia et generosa indole filios, Ioannem, Nicolaum, Alexandrum, Henricum et Andream alias Curillonum appellatum. Horum Alexander et Andreas sine liberis decesserunt. Ceterum de Henrico celebris fama est, quod factus esset praesbyter cardinalis in Urbe. Sed ut res est, istum Henricum omnino constat Italiae terris ita delectatum esse, ut nunquam appulerit animum in patriam reverti. Imo vero Romae mortuus humatusque esse p̄hibetur.

[3] Nicolaus Ivonides de Gorai genuit quidem Ioannem filium, eumque unicum [orbavit], sed is filius contentus neminem propagavit. Solus igitur Ioannes, Alexandri filius, et naturae legibus, et patris expectationi morem gessit, de quo statim dicemus.

Objaśnienie

[1] Aleksander, najmłodszy syn Iwana, otrzymał siedzibę rodową swoich przodków i pochodzące od nich ognisko domowe, mianowicie zamek i wieś Goraj, i w ten sposób został dziedzicem należącej do ojca siedziby, tak i słusznie postarał się o dzieci i pociągnął nieprzerwany bieg swojego rodu.

[2] Spłodził bowiem pięciu synów o wybornym i szlachetnym charakterze: Jana, Mikołaja, Aleksandra, Henryka i Andrzeja, inaczej Czuryłą zwanego. Z nich Aleksander i Andrzej zmarli bezpotomnie. Poza tym o Henryku znana wieść niesie, że został wybrany kardynałem w Rzymie. Lecz rzecz tak się ma: wiadomo, że ów Henryk tak się zachwycił krainą Italii, że nigdy przez myśl mu nie przeszło, by wrócić do ojczyzny. I owszem twierdzi się, że zmarł i został pogrzebany w Rzymie.

[3] Mikołaj z Goraja, potomek Iwana, spłodził wprawdzie syna Jana, tego jedynego, lecz ten syn, choć się starał, nikogo nie sprowadził na świat. Sam jeden więc Jan, syn Aleksandra, wypełnił prawa natury i oczekiwania ojca; o nim zaraz opowiemy.

XI. Ioannes Alexandrides, assertor familiae paternae

- Solus Ioannes atavitos assertit ortus,
Solus ab interitu pronepotes vendicat, almae
Continuator avus magnaepque propaginis altor
Sevit Alexandrum, fausti spem germinis atque
5 Radicem, de qua ramosa repullulat arbor,
Heroum nutrix, sexcentis prolibus aucta.
Sic adductus in angustum sua brachia stipes
Expandit vegetatque suas per saecula frondes,
Sic accisa salix, rigoon si stabit ad amnem,
10 Corpore truncato instaurat rediviva salictum.

Declaratio

[1] Ioannes de Gorai, Alexandri Ivonidae filius, solus inter fratres feliciter consuluit posteritati, quam pene desperatam et adductam in arctum, ex unoque tantum coniugio pendentem, quam ex antro naturae revocavit, idque aegre et veluti invito renitenteque genio, nam unicum tantum filium, Alexandrum de Gorai, aviti nominis heredem reliquit, ad quem solum sanguinis Goraisciani summa delata fuit.

XI. Jan, syn Aleksandra, obrońca ojcowskiej rodziny

Sam jeden Jan broni miejsca po prapradziadach,
sam jeden zachowuje siebie od śmierci przez prawnuki,
trwając jako dziad i opiekun płodnego i wielkiego potomstwa,
spłodził Aleksandra, nadzieję pomyślnego szczepu oraz
5 korzeń, z którego znowu kiełkuje rozłożyste drzewo,
piastunka bohaterów, powiększone mnóstwem potomków.
Tak właśnie ściśnięty w ciasnocie pień swoje gałęzie
rozpościera i ożywia przez pokolenia swoje listowie,
tak właśnie ścięta wierzba, jeśli stanie nad nawadniającą rzeką,
10 z ciała okaleczonego odrodzona przywraca wierzbowy gaj.

Objaśnienie

[1] Jan z Goraja, syn Aleksandra, syna Iwana, sam jeden wśród braci pomyślnie zatroszczył się o potomność, którą niemal pozbawioną nadziei i wobec groźby zagłady od jednego tylko małżeństwa zależną wywołał z pieczary natury, to jest jak gdyby za sprawą niechętnego oraz opornego geniusza; pozostawił bowiem jedyne takiego wielkiego syna, Aleksandra z Goraja, dziedzica o imieniu dziadka. Na niego jedyne to, co najznakomitsze z krwi Gorajskich, zostało przeniesione.

XII. Alexander Secundus, Ioannis Alexandridae filius

Terruit ambiguum prolis natura, quod unus
Immensi generis molem sufferet, ut olim
Mercurii maternus avus dum sidera dorso
Sustinet atque deos, magno sub pondere nutans.

- 5 Attamen et caelum trepidis cervicibus iste
Baiulat, et magnam accingit se condere gentem
Dius Alexander, qui nomen gessit avitum,
Quattuor authores generis producit in auras
Aethereas, quibus est fato concredita tanta
- 10 Stirpis ad augendae spes et provincia. Petrus
Primus erat germanorum tandemque Ioannes,
Ordine Nicolausque, Stanislausque sequuntur.
Omnibus his est cura domus et sanguinis aequi,
Et mandata viris et munus, non tamen omnes
- 15 Voto respondere patris, nam perfida Cl<o>tho
Niclaïque, Stanislaïque intercipit aevum,
Atque viris longo pro stamine destinat urnam.
Non tamen interiit proles dilecta Tonanti,
Petrus Ioannesque patri post facta supersunt.

Declaratio

[1] Alexander Secundus, Ioannis Alexandridae filius, vir aetate sua omnibus virtutum ornamentis undequaque redimitus et familia sua dignissimus, hic angustias generis, quod unius tantum capitis fato constabat, ad eam numerositatem et amplitudinem, quae nunc est (sitque in dies felicior), revocavit. Genuit enim quattuor bonos et sapientes filios: Petrum, Ioannem, Nicolaum et Stanislaum. Nicolaus et Stanislaus propter praecocem illorum mortem in familia desiderati sunt, Ioanne et Petro superstitibus.

XII. Aleksander II, syn Jana, syna Aleksandra

Natura straszyla wąpiącego w potomstwo, poniewaz sam jeden
miał podtrzymać ciężar ogromnego rodu, jak niegdyś
dziad Merkurego ze strony matki, skoro niebios na plecach

Atlas dźwigający niebo

- 5 a tymczasem i sklepienie nieba na drżącym karku
dźwiga, tak do zapoczątkowania wielkiego rodu sposobi się
Aleksander pochodzący od bogów, który imię miał dziadka,
wychowuje czterech twórców rodu do łask
niebiańskich; tym przez los powierzona jest wielka
10 nadzieja i zadanie powiększenia rodziny. Piotr
pierwszy był spośród rodzonych braci, wreszcie Jan,
kolejno następują Mikołaj i Stanisław.
Wszyscy ci mężowie mają mieć obowiązek troski
o dom i krew jednaką, a jednak nie wszyscy
15 sprostali życzeniu ojca, albowiem niegodziwa Kloto
przerzywa czas życia i Mikołaja, i Stanisława,
jako że mężom zamiast długiego żywota przernacza urnę.
Jednak nie ginie potomstwo upodobane Gromowładnemu,
Piotr i Jan pozostają po ojcu.

Objaśnienie

[1] Aleksander II, syn Jana, syna Aleksandra, mąż w swoim pokoleniu
uwieńczony wszystkimi klejnotami cnót i najbardziej zasłużony dla
swojej rodziny, zakończył bowiem stan zagrożenia wygaśnięciem swego
rodu, gdyż wyrokiem losu od niego jednego zależało wtedy tylko jego
przetrwanie i doprowadził go do takiej liczby i znaczenia, które są teraz
(i niech będą z dnia na dzień coraz szczęśliwsze). Spłodził bowiem czte-
rech dobrych i roztropnych synów: Piotra, Jana, Mikołaja i Stanisława.
Mikołaja i Stanisława rodzinie zabrakło z powodu ich przedwczesnej
śmierci, gdy tymczasem Jan i Piotr pozostali przy życiu.

XIII. Ioannes Goraiski, Alexandri Secundi filius

Natus Ioanni generosa Georgius atque
Unica progenies, virtuti nata colendae,
Filius eximio quondam genitore bonisque
Optimus et frugi, dignus maioribus heros,
5 Isque Stanislaum genuit genuitque Ioannem,
Nascitur extremo sequiturque Georgius ortu.
Omnes egregii, clari virtutibus omnes,
Ingenua probitate pares: belloque, togaque
Acres consilio, dextra non de<s>ide prompti
10 Et patria, et caelo dignissima sidera fulgent.

Declaratio

[1] Ioannes Goraisky, Alexandri Secundi filius, et Petri, de quo mox dicitur, germanus, homo prisca nobilitate et propriis virtutum et meritorum accessionibus insignis et clarus, procreavit prope divinum heroem Georgium Goraisky, et patri, et patriae non indecorem, qui tandem genuit filios non degeneres, neque Christino magno illo proavo indignos, abnepotes verum domestici archetypique laboris et splendoris imitatores, et authores novae propriaeque gloriae, nempe Stanislaum, Ioannem et Georgium, quos Deus et sua dextra ad fastigium verae nobilitatis evexit.

XIII. Jan Gorajski, syn Aleksandra II

- Jerzy szlachetnego rodu, zrodzony z Jana, a nadto
jedyne potomce stworzone do godnej pielęgnowania cnoty,
syn po wybornym niegdyś rodzicielu i o dobrych
dziadach, najlepszy i uczciwy, godny przodków bohater,
5 ten i Stanisława spłodził, i spłodził Jana,
wziął początek z najpóźniejszych narodzin i był następny Jerzy.
Wszyscy wspaniali, sławni za sprawą cnot wszyscy,
szczerą uczciwością równi: i podczas wojny, i podczas pokoju
gorliwi w radzie, do waleczności nieopieszanej ochoczy,
10 i w ojczyźnie, i w niebie błyszczą jako najgodniejsze gwiazdy.

Objaśnienie

[1] Jan Gorajski, syn Aleksandra II i brat rodzony Piotra, o którym zaraz zostanie powiedziane, człowiek wyróżniający się i sławny za sprawą dawnego szlachectwa i swoich własnych postępów w cnotach i zdolnościach, wnet powołał na świat boskiego bohatera – Jerzego Gorajskiego – miłego i ojcu, i ojczyźnie. On wreszcie spłodził synów niepospolitych, a także praprawnuków Krystyna, godnych owego wielkiego pradziada, zaprawdę naśladowców rodzinnego pierwowzoru oraz pracowitości i godności, a także twórców nowej i własnej sławy, mianowicie Stanisława, Jana i Jerzego, których Bóg wyniósł w swojej łaskawości do szczytu prawdziwego szlachectwa.

**XIV. Petrus Goraisky,
Alexandri Secundi filius, in Goray et Radzenczin heres**

- Petrus in heroum numero clarissimus ardet
Et patrum sidus caelo gratissimus ignis,
Tutellare domus numen columenque paternae
Et gentiliciae stirpis, velut aurea torques,
5 Producit non degeneres, generosus, alumnos,
 Supplementa sui natos horumque minores,
 Dignus avis atavisque nepos et prole beatus,
 Egregia nostro quae nunc quoque splendet in aevo,
 Nam duo laetificant praestantiae pignora patrem.
10 Alter Ioannes acer, Ma<vor>tia proles,
 Alter Adam fulget, vir strenuus atque probatae
 Relligionis amans, pietate coruscat et armis
 Integer, innocuus decoris successor aviti,
 Prole parens felix, de qua spes maxima surgit.

Declaratio

[1] Petrus Goraisky, Alexandri Secundi filius, avus vero istorum, qui nunc officium virtutis exercent, Goraiscorum, fuit vir apprime nobilis, omninoque dignus, qui saeculis omnibus omnique posteritati innotescat.

[2] Hic ex iusto matrimonio proseminavit egregium par filiorum, nempe Ioannem et Adamum, non minus egregiae generosaeque posteritatis propagatores.

[3] Sed Ioannem et illius filios in finem huius opusculi consulto distulimus. Nunc vero de Adamo et Abraamo, illius filiis, verba faciemus, praeposterum quendam ordinem secuti, quod ut bona venia primogenitorum fiat, rogo.

XIV. Piotr Gorajski, syn Aleksandra II, dziedzic na Goraju i Radzięcinie

- Piotr w gronie bohaterów najjaśniejszy świeci
i w ojców gwiazdozbiorze na niebie jako najpiękniejszy ogień,
opiekuńcze bóstwo domu ojcowskiego i podpora
potomstwa szlacheckiego rodu, jakoby złoty łańcuch,
- 5 wydaje na świat niepospolitych, szlachetny, młodzianów,
dopełnienie jego samego przez synów i ich potomnych,
godny dziadów i prapradziadów wnuk, cieszący się potomstwem.
Dzięki wspaniałym czynom w naszym teraz także błyszczą wieki,
bowiem dwoje dzieci raduje ojca doskonałością.
- 10 Jeden Jan bystry, Marsowy potomek,
drugi Adam błyszczą, mąż dzielny i uznaną
religię miłujący, wyróżniający się pobożnością, w walce
niepokonany, prawy następca godności cechującej dziada,
rodzic szczęśliwy dzięki dziecku, z którego nadzieja największa rośnie.

Objaśnienie

[1] Piotr Gorajski, syn Aleksandra II, dziad zaś tych Gorajskich, którzy teraz spełniają obowiązek cnoty, był mężem bardzo znakomitym i jednym słowem godnym, który niech będzie znany w każdym pokoleniu i całej potomności.

[2] Ten z prawego małżeństwa spłodził dwóch wspaniałych synów, mianowicie Jana i Adama, nie mniej wspaniałej i szlachetnej potomności krzewicieli.

[3] Lecz omówienie Jana i jego synów odłożyliśmy na koniec tego dzieła. Teraz zaś słowo powiemy o Adamie i Abrahamie, potomkach jego, podążywszy w odwrotnym porządku, proszę, by to się stało za pozwoleniem pierworodnych.

**XV. Adamus Goraiski,
Petri filius et Ioannis rotmagistri frater natu minor**

Bono viro eadem cura
debet esse religionis, ut
defensionis patriae
et Ecclesiae

2 Esd 4, 17: Una manu
faciebant opus, altera
tenebant gladium

In otio et pace pietatem
exercendam esse

Civis utraque bonus

Relligione domi radias, tamen illa severum
Martis opus, dum res vocat, haud emasculat aequi,
Non secus ut quondam reficit venerabile fanum
Nobilitas Iudaeorum populusque bidexter,
5 Altera namque manus gladium predebat et arma,
Ut turbatores operis depelleret hostes,
Altera quo summi raperetur numinis aedes,
Intritam latere et ferramenta premebat,
Sic animosus Adam, si Martia bella fremebant,
10 Impiger exutum vaginis arripit ensem,
Otia consummit precibus votisque, Tonantem
Sollicitat mentemque sacro meditamine pascit.
Sic decet heroem, sic nobilitate decorum,
Ut sit utraque bonus civis belloque, togaque.

Declaratio

[1] Adamus Goraiscius, Petri, eius nominis primi, filius, succamerarius (quem vocant) Lublinensis, in bello strenuus, in otio pius, in omni Fortuna constans, veraeque nobilitatis vivum et ipsissimum exemplar, qui genuit magnae spei filium Abraamum, prosapiae suae decus indubitatum.

XV. Adam Gorajski, syn Piotra i młodszy brat Jana rotmistrza

- Pobożnością w domu blyszczysz, jednak tam surowe
dzieło Marsa, gdy wojna wzywa, nie osłabia dzielności.
Nie inaczej jak niegdyś odbudowywało czcigodną świątynię
szlachectwo żydowskie i lud używający obydwu rąk,
5 jedną bowiem ręką miecz obejmował i tarczę,
by siejących zamęt odpędzić wrogów,
drugą, by szybko wznieść świątynię najwyższego Boga,
trzymał świeżą cegłę i zrobione z żelaza narzędzia.
Tak odważny Adam, jeśli huczały Marsowe wojny,
10 łapał ochoczo dobyte z pochwy miecz,
czas wolny spędzał na modlitwach i ślubach, Gromowładnego
zjednywał i umysł karmił nabożnym rozmyślaniem.
Tak oto przystoi bohaterowi, taka oto szlachetności zaleta,
by był dobrym obywatelem i w czasie wojny, i pokoju.

Trzeba, żeby dobry mąż
troszczył się o religię, ja-
ko i o obronę ojczyzny
i Kościoła

2 Ezd 4, 17: „jedną ręką
robił, a drugą miecz
trzymał”

W spoczynku i pokoju
trzeba, by pobożność
była utrzymana

Dobry obywatel w każ-
dych okolicznościach

Objaśnienie

[1] Adam Gorajski, syn Piotra, pierwszy o tym imieniu, znany jako podkomorzy lubelski, w wojnie dzielny, w pokoju pełen pobożnego oddania, w każdych okolicznościach losu niezmienny, żywy wzór prawdziwej szlachetności i najbardziej jemu właściwy, który spłodził jako wielką nadzieję syna Abrahama, niewątpliwą ozdobę swojego rodu.

**XVI. Abraam Goraisky,
Adami filius, succamerarii Lublinensis**

- Spes in flore tua est, ergo ne decidat iste
Veris honor, flabris animi decussus iniquis,
Tempore sic verno, sic utere floribus istis,
Ut tuus autumnus pleno ferat ubere fructu<s>,
5 Tempestas animi quovis est turbine peior,
Ergo virtutum doctis reprimatur habenis,
Nam si liberior magno ruet agmine ventus,
Floribus amissis fructu privabitur arbor,
Sed quid opus verbis, cum tu praesentia patris
10 Inspicias exempla domi, semper tibi fortes
Auribus atque oculis patruī obversantur avique,
Ingeniumque tibi ad virtutis munia proum est.

Declaratio

[1] Abrahamus Adamides Goraiski, quoniam iuuenis eo est ingenio, ut suapte natura feratur ad res praeclare gerendas habeatque domi suae avita, paterna et patruelia exempla, quae sunt omnium sapientum praeceptis (quibus et ille abundat) efficaciora, ergo non temere multam de se spem apud omnes bonos excitavit.

[2] Nam bona natura, bonis iisdemque familiaribus exemplis intenta, virtutis certe perfectissimam imaginem absolvere, si non per omnia potest, certe prorsus cupit.

XVI. Abraham Gorajski, syn Adama, podkomorzego lubelskiego

Twoja nadzieja jest w kwiecie, więc niech nie słabnie ów
wdzięk wiosny, strącony niesprzyjającymi powiewami,
w porze prawdziwie wiosennej korzystaj zatem z tych kwiatów,
żeby twój jesienny owoc obrodził w pełnej obfitości.

- 5 Niepokój ducha jest gorszy od każdego huraganu,
dlatego hamuje się go uczonymi cugłami cnót,
Jeśli bowiem mocniejszy wiatr zrzuci kwiaty z wysokiego czubka,
to drzewo, straciwszy je, zostanie pozbawione owocu,
lecz na cóż dzieło ze słów, gdy ty oglądasz ojca
- 10 terazniejsze przykłady w domu, zawsze tobie
mężni stryjowie i dziadkowie pojawiają się przed uszami i oczami,
a wrodzone usposobienie jest skłonne do podjęcia obowiązków cnót.

Objaśnienie

[1] Abraham Gorajski, syn Adama, jest młodzieńcem tak wspaniałego, usposobienia, że za sprawą przyrodzonego charakteru jest stworzony do wspaniałych czynów, ponieważ ma w swoim domu przykłady dziadka, ojca i stryjów, które są od wszystkich zaleceń mędrców (w które i ów obfituje) bardziej skuteczne, tak więc nie przez przypadek wzbudził wielką nadzieję co do siebie u wszystkich zacnych ludzi.

[2] Dobry charakter bowiem, skłonny ulegać dobrym rodzinnym wzorcom, pragnie przedstawiać sobą jak najdoskonalszy obraz cnoty, i jeśli nawet nie we wszystkim, to z pewnością w jak największym stopniu.

**XVII. Ioannes Goraiscius,
Petri senior filius, cohortibus regiis
praefectus, eius nominis secundus**

- Duri Martis opus tractas, animose Ioannes,
Magne Goraisciada, generosi sanguinis ingens
Progenitor columenque, decusque vetustae,
Author et exemplum, virtutis imagoque viva
5 Bellatoris eras, quem nulla tonitrua Martis
Nullaque tempestas et nulla pericula terrent.
Nulla Sigismundo quondam sub principe gesta
Proelia sunt, quin pars etiam spectanda fuisset.
Fidus Ioannes patriae se totus ubique
10 Devovet impigras ducitque, regitque cohortes.
Concilium heroum celebratur in Aulide quondam,
Ilion ad magnum Phrygiosque in Troas iturum,
In quo Demophoon erat et versutus Ulisses,
Imperio Atrides insignis et aemulus Ajax,
15 Et quonda<m> sociis aegre placatus Achilles,
Sed si quis nostros heroas et arma videret
Radoscoviadis in agris procerumque coronam,
In Moscumque profecturos et proelia Mosco
Intentaturos, altissima corda Polonos,
20 Omnes Aeacidas dixisset et Hectoras omnes.
Hoc in conventu procerum lectaque corona
Instruit egregias acies ducitque phalangas,
Et numero multas, animis et corpore firmas.
Saepe Sigismundo specimen virtutis adultae
25 Praebuit Augusto factisque probaverat ipsis
Goraioviacae gentis non futile pectus.
Coniugio tandem iusto tria lumina, fortes
Progenuit natos et pignora digna parente.
Nascitur imprimis patri robusta propago
30 Viribus ingenuis firmus, validis lacertis,
Dignus avis, dignus cognomine patre, Ioannes,
Dignus et a sera qui posteritate legatur.
Nascitur et Petrus, dextra vir Pallade natus,

Conventus Graecorum
in Aulide comparat<us>
conventui Radoscovi-
censis

**XVII. Jan Gorajski,
starszy syn Piotra, rotmistrz królewski,
drugi o tym imieniu**

- Twardego Marsa pracą się zajmujesz, odważny Janie,
wielki Gorajski, szlachetnej krwi nadzwyczajnym
praojcem i podporą, i ozdobą dawnej cnoty,
jej sprawcą i przykładem, i podobizną żywą
- 5 wojownika byłeś, którego żadne grzmoty Marsa
i żadna nawałnica, i żadne niebezpieczeństwa nie przerażają.
Ongiś za panowania Zygmunta nie prowadzono żadnej wojny,
w której nie byłoby jego uczestnictwa godnego uwagi.
Wierny Jan wszędzie cały siebie ojczyźnie
- 10 poświęca, i prowadzi gorliwe wojska i nimi dowodzi.
Zebranie bohaterów urządzono niegdyś w Aulidzie,
mające iść do Ilionu wielkiego i Frygijczyków w Troi,
na którym Demofont był i wielce przebiegły Ulisses,
władzą znakomity Atryda i współzawodniczący Ajas,
- 15 i niegdyś przez towarzyszy z trudem uciszony Achilles.
Lecz jeśli ktoś zobaczyłby naszych bohaterów i broń
na radoszkowickich polach i najznakomitszych mężów grono,
na Moskwę mających wyruszyć i Moskwie
grożących wojną, o najdzielniejszych sercach Polaków,
20 powiedziałby: oto wszyscy Ajakidzi i Hektorydzi wszyscy.
Na tym zgromadzeniu najznakomitszych i w wybranym kręgu
formuje szyki i prowadzi znakomite oddziały,
silne i liczebnością, i duchem, i kondycją.
Często dowód cnoty dojrzałej Zygmunтови
- 25 Augustowi dawał i takimi czynami pokazywał
silny charakter rodu Gorajskich.
Z małżeństwa wreszcie prawego trzy pochodnie, męźnych
synów i dzieci godne rodzica sprowadził na świat.
Urodził się najpierw ojcu silny potomek,
- 30 mocny dzięki siłom wrodzonym i krzepkim ramionom,
Jan, godny dziadów, godny imienia po ojcu,
godny, by i późna potomność o nim czytała.
Urodził się i Piotr, mąż zrodzony ze sprzyjającej Pallady,

Zgromadzenie Greków
w Aulidzie w zestawie-
niu ze zgromadzeniem
radoszkowickim

- Quin etiam dextro Cithaerei numinis astro,
 35 Se tu mireris faciem, cui gratia formae
 Atque venustatis magnos afflabat honores,
 Seu mores et virtutum redimicula species
 Ingenuasque artes, quas consummavit in illo
 Usus et insignis rerum experientia, nec non
 40 Urbes conspectae, totum lustrata per orbem,
 Scita virum, leges, artes, opulentia, vires,
 Quae caput ingenuum cognoscere singula prodest.

Declaratio

[1] Ioannes Goraiscius, Petri filius et Adami frater, in Gorai, Radzeczyn etc. heres, homo integerrimus et omni exceptione maior, cuius egregia in patriam merita grata sunt omni posteritati, et suapte sponte animis et memoriae hominum sese insinuant, invidiae dentibus inviolata et inextincta saeculis. Scientiam rei militaris perpetuo sibi usu comparavit, in laboresque bellicos et molestias omnes paene occalluerat, patriae incolumitatem omnibus rebus anteferendo.

[2] Quoniam vero Sigismundo Augusto fere coetaneus fuerat, qui cum duce Moscoviae multa vario eventu bella gerebat, certe nulla in eum hostem expeditio decreta fuit, quin ei Ioannes Goraisky non modo interfuisset, verum etiam instructis delectorum militum legionibus praefuisset exercitumque insigniter ausisset, ita ut perpetua militia rotmagistri nomen sit adeptus, quod et in Adamum, generosae dexteritatis filium, iure quasi hereditario derivavit.

[3] Ita denique vixit, ut militaris et equestris ordinis primum virum decuit plusque vitae suae contrivit in castris et sub pabulionibus inter armorum stridores tubarumque contentus quam in pace et otio, idemque fere sensit, quod sapientissimus ille poeta, qui dicit: ἀκίνδυνος <ν>ο <ι> δ' ἀρεταί <τ>αι <οὐ>τε παρ' ἀνδράσιν <οὐ>τ' ἐν ναυσὶ κοίλαις τίμαιαι.

Id est: Periculorum expertes virtutes neque apud viros, neque in navibus pretiosae sunt

- a nawet ze sprzyjającej gwiazdy Kitajrońskiego bóstwa.
- 35 Ty zdziwiłbyś się jego postaci, której piękno,
a nadto wdzięk wielkie stanowiły ozdoby,
czy też dostrzegłbyś obyczaje i wstęgi cnót,
i szlachetne sztuki, które udoskonaliła w nim
praktyka i znakomita biegłość w rzeczach, a także
- 40 miasta okrzyczane, po całym świecie poznane
mądrości obywateli, prawa, sztuki, zamożność, siły,
które rozum szlachetny pomógł poznać pojedynczo.

Objaśnienie

[1] Jan Gorajski, syn Piotra i brat Adama, dziedzic na Goraju, Radzięcinie itd., człowiek nieskazitelny i bez wyjątku wybitny, którego wspa-
niałe zasługi dla ojczyzny są mile dla całej potomności i same trafiają
do umysłów i pamięci ludzi, zębami zazdrości nietknięte i niewygasłe
przez pokolenia, stale sobie przez praktykę przyswajał wiedzę na temat
sztuki wojennej, stał się niemal nieczuły na trudy bitewne i wszystkie
przykrości, przedkładając ponad wszystko zachowanie ojczyzny w nie-
naruszonym stanie.

[2] Że naprawdę był prawie rówieśnikiem Zygmunta Augusta, który
z różnym skutkiem prowadził wiele wojen z wodzem Moskwy, z pew-
nością nie podjęto żadnej wyprawy wojennej przeciwko temu wrogowi,
w której by nie tylko nie brał udziału Jan Gorajski, lecz także by nie prze-
wodził oddziałom wyborowych żołnierzy i by wojska w znaczący sposób
do walki nie zachęcał. Tak że w nieprzerwanej służbie wojskowej uzyskał
stopień rotmistrza, który przeszedł i na Adama, syna zacnej prawości,
jakby dziedzicznym prawem.

[3] W ten sposób wreszcie żył, jak przystało przodownikowi wojsko-
wego i rycerskiego stanu i więcej swojego życia strawił w obozach i pod
namiotami wśród chrzęstu broni i głosu trąb niż w czasach pokoju i spo-
koju, i on sam na własnej skórze odczuł to, co ów najmądrzejszy poeta

wyraził: ἀκίνδουνοι δ' ἀρεταὶ οὕτε παρ' ἀνδράσιν οὕτ' ἐν ναυσὶ κοίλαις τίμιαι.

To jest: Niebezpie-
czeństw pozbawione
cnoty ani u mężów,
ani na statkach nie są
wysokiej wartości

[4] Vilescent enim quodammodo desides otiosaeque virtutes, quae citra discrimen et arenam, citra solem, pulverem et sudorem exercentur. Heros itaque noster periculosam gloriam delicatae virtuti saepe antetulit, modo patriae esset profuturus, qui tandem inter tot curas bellicas tres filios gignit, se patriaeque dignos, rebusque bene gerendis natos, videlicet Ioannem, Petrum, Adamum.

[5] Ioannes praeter multa et magna virtutum excellentiaeque documenta animo valet generoso et intrepido membrorumque viribus pancraticis, ita ut sit in corpore firmo animus fortissimus rebusque maximis paret idoneus.

[6] Petrus egregiis donorum Dei cumulibus affluens, virtutibus et liberalibus doctrinis excultus, ad gloriam et honestatem a natura introductus et compositus esse non ambigitur. Quas dotes in eo summa rerum experientia consummavit ex diuturna peregrinatione collecta, et quia ut inquit Maro: Gravior est pulchro veniens e corpore virtus.

[7] Ergo decens et liberalis facies multum reliquit, ornamentis gratiae et commendationis addidit Petro, qui Venere Palladeque propitio quodam fato natus est, et animo solers, et facie clara. Sed ad Adamum, operis nostri quasi tutelare numen, accedamus.

[4] Marnieją poniekąd beczynne i wolne od obowiązków cnoty, które są rozwijane bez zagrożenia i pola bitwy, bez skwaru, kurzu i potu. Tak też nasz bohater często przedkładał niebezpieczną sławę nad wygodną zasługę w urzędach, byle tylko móc przysłużyć się ojczyźnie, który wreszcie wśród tylu wojennych zajęć spłodził trzech synów, godnych siebie i ojczyzny, stworzonych do sumiennego pełnienia obowiązków, mianowicie Jana, Piotra i Adama.

[5] Jan obok licznych i wielkich dowodów cnót i znakomitości jest mocny szlachetnym i nieuległym duchem oraz siłą fizyczną, tak że w silnym ciele duch jest najsilniejszy i do największych spraw okazuje się odpowiedni.

[6] Nie można wątpić, że Piotr we wspaniały ogrom darów Boga zaopatrzone, wykształcony w cnotach i w naukach wyzwolonych, do sławy i godności z natury został wprowadzony i zbudowany. Te przymioty przyniosło mu największe doświadczenie, zebrane z długotrwałych podróży, bo jak rzekł Maron: „w pięknym cnota wdzięczniejsza jest ciele”.

[7] Tak więc przystojna i szlachetna postać wiele pozostawiła, ozdób wdzięku i uznania przydała Piotrowi, który dzięki Wenerze i Palladzie urodził się pod przychylną gwiazdą, inteligentny, przystojny. Lecz przejdźmy do Adama, naszego dzieła jakby opiekuńczego ducha.

**XVIII. Adamus Goraiski de Gorai, Ioannis filius,
in Radzeczyn, Osmolicze, Zukow etc. dominus et heres,
Sacrae Regiae Maiestatis cohortium praefectus**

- Summa est *Iliados* Pelidae vivida virtus,
Atque Anchisiadae pietas *Aeneide* constat,
Thebais et magna canit Statiique Camena,
Cadmi dive nepos, varium celebravit Ulissem
5 Summus *Odyssea* docta princepsque poeta,
Te mea Calliope (modo sit componere magnis
Fas humiles versus male nataque carmina sanctis
Vatibus), o sate Goraisci maioribus olim
Semideis, mea te confidentissima Musa,
10 Laude tua minor, exili de<c>antat avena,
Tu scopus es nostri, tu portus et ancora versus,
Tu meus es vindex nostraeque *Goraidis* h<e>r<o>s.
Per capita et stirpes apicesque propaginis almae,
Omne per hospitium virtutis avosque per omnes,
15 Ad te carminibus nostris evasimus atque
Te series tangit generis, te iam premit ordo
Propositi, tibi sudatum ne sperne libellum,
Praesidium praedul<ce> domus astrumque coruscum,
Acer Adame, tuae. Iam nunc peragravimus omnes
20 Sanguinis antiqui, velut internodia, patres
Authoresque atavos: in te subsistere tandem
Tempus erit laudesque tuas, verosque labores
Pertenui versu et summis attingere labris,
Idque verecunde, ne qua palpator ineptus
25 Ardua detererem vanis applausibus acta,
Vera cano praesentem tamen carmina testem
Atque exemplar habent, scaena versaris in ipsa
Virtutisque sacrae pleno spectare theatro,
Ut vivax animus tibi contemptorque pericli,
30 Nec non illorum, quae reptili<s> vulgus abhorret,
Non dubitans vera vitam cum laude pacisci,
Aerumnas in vestibulo virtutis atroces
Et sudoris vim tolerans, discrimine maior,

**XVIII. Adam Gorajski z Goraja, syn Jana,
pan i dziedzic na Radzięcinie, Osmolicach, Żukowie etc.,
rotmistrz Jego Królewskiej Mości**

- Najznakomitsza jest w *Iliadzie* żywotna cnota Pelidy,
a nadto zbożność Anchizesa w *Encidzie* trwa niezmienniona,
Tebaida ciebie opiewa i Stacjusza wielka Kamena,
Kadmosa boski potomku, rozsławili zmiennego Ulissesa
- 5 *Odysęja* uczona i najznakomitszy i pierwszy poeta,
ciebie moja Kalliope (by tylko godziło się układać
liche wiersze dla wielkich ludzi i pieśni nisko urodzone dla
prześwietnych), o Gorajski zrodzony z przodków niegdyś
półboskich, ciebie moja najbardziej ufna Muza,
- 10 od chwały twojej mniejsza, cienką śpiewa piszczałką,
ty celem jesteś naszym, ty portem i kotwicą wiersza,
ty moim jesteś obrońcą i naszej *Goraidy* bohaterem.
Od postaci i rodów, i wybitnych potomków,
przez każdą siedzibę cnoty i przez wszystkich dziadów,
- 15 aż do ciebie w naszych pieśniach dotarliśmy, a nadto
ciebie następstwo obejmuje rodu, ciebie już dotyka porządek
wykładu; dla ciebie w pocie czoła wykonanej nie odrzucaj książeczki,
opieki bardzo miłej nad domem i gwiazdy błyszczącej,
bystry Adamie, twoim. Już teraz prześledziliśmy wszystkich
- 20 antenatów dawnej krwi, jak gdyby punkty łączące, ojców
i przodków: żeby na tobie zatrzymać się wreszcie
nadszedł czas i żeby zasługi twoje i prawdziwe dokonania
lichym wierszem i z największym dotknąć trudem,
i to skromnie, żebym jako pochlebca bezużyteczny nie
- 25 umniejszył próżnymi poklaskami poważnych czynów.
Prawdziwe śpiewam pieśni, terazniejszego jednak świadka,
a nadto wzór mają, znajdujesz się na tej scenie
i cnoty świętej pełnej przyglądasz się widowni,
żeby tobie duch żywotny i lekceważący niebezpieczeństwo,
- 30 a także to, czym straszy nędzny gmin,
zjednał życie z prawdziwą chwałą bez wahania,
troski w przedśionku cnoty okropne
i wysiłek pracy znosząc, większy nad niebezpieczeństwo,

- Et qui degeneri lucro praeponit honestum,
 35 Enormes animi ventos ratione gubernans.
 Est etiam innatus iusti delectus et aequi,
 Est veri studiosus amor, clementia mites
 Inclinans animos commotaque pectora mulcens,
 Vel si quid virtutis ad haec melioris et artis
 40 Ignea nobilitas et vera requirit abunde,
 Te Deus et natura parens congegessit in aevum,
 Membris quin etiam vis est agilisque facultas,
 Ingenuum robur, gravitas heroica vultus
 Et morum, et placidae suavissima gratia vitae,
 45 Per<n>ices artus, matura laboribus aetas,
 Sive sit ascendendus equus, velociter curris,
 Sive sit assiduo cursu exercendus in armis,
 Tu domitor, tu non segnis desultor equorum,
 Nec te belligeri pernicios occupat armos
 50 Quadrupedis Maurus levis aut equitator Alanus.
 Est equidem Fortuna tibi, Fortuna secundo
 Velificans flatu, tamen haec quoque paret habenis
 Invictae mentis, nec turbat vota magistris;
 Est genus, est res, est accessio iugis honorum,
 55 Virtutum successus alens et in ardua ducens,
 Nam contra Turcas Lachicis legionibus olim
 Designatus eras, ductor magnusque tribunus,
 Missus et orator nostri caducifer orbis,
 Dum sua Craciadam Austriacus metatur ad <u>rbem
 60 Credula castra, sacrae dum strenuus imminet arcu,
 Ambiguum sceptrum properataque vota secutus:
 Mandatum peragit, qua dexteritate decebat,
 <N>uncius incolumi cum maiestate peroras,
 Sed quid praeteriti pondus molemq; laboris
 65 Commemoro, cum nunc viridis tibi floreat aetas,
 Apti ministeriis patriae saevoque calori,
 Sudorique trucis Gradivi, nec tibi fervor,
 Nec desiderium praedulce refrixit agendi,
 Res aevo dignas et posteritate sonora.
 70 Vive diu, stirpis columen, meritisque studeto

Mauri, Gaetuli et Alani,
 equitatores egregii

Maximilianus, archidux
 Austriae, affectator
 Regni

- który od nikczemnego zysku woli uczciwość,
35 kierując ogromnymi wichrami serca rozsądkiem.
Jest w nim też wrodzona zdolność wybierania sprawiedliwości i słuszności,
jest prawdy łaknąca miłość, łagodność ku spokojnym
kierująca się umysłem i kojąca rozszalałe serca.
Jeśli czegoś do cnoty i dobrych sztuk
40 płomienna i prawdziwa domaga się zacność, obficie
ciebie Bóg i matka natura szczerze obdarzyli na czas życia.
Ciało doprawdy ma siłę i fizyczną sprawność,
jest wrodzona moc, godna bohaterów powaga oblicza,
i obyczajów, i spokojnego życia najśłodsza łaska,
45 żwawe nogi, dojrzały do trudów wiek;
czy to byłby koń, którego trzeba dosiąść, szybko biegiesz,
czy taki, którego trzeba wyćwiczyć do ciągłej jazdy na wojnie,
ty poskramiaczem, ty nie ospałym woltyżerem koni,
od ciebie szybszy nie dosiada grzbietu walecznego
50 konia prędki Maur albo jeździec Alanus.
Masz rzeczywiście Fortunę po swojej stronie, Fortuna, z pomyslnym
płynąc wiatrem, sama jednak także jest posłuszna cugłom
niezwyczajonego rozumu, nie narusza życzeń mistrza.
Masz pochodzenie, masz majątek, masz nieprzerwany przyrost zaszczytów,
55 wspinający się i ku szczytom prowadzący postęp cnot.
Przeciw Turkom bowiem niegdyś zostałeś wyznaczony
na dowódcę i wielkiego naczelnika lackich wojsk,
posłańca i mówcę, naszego posła,
gdy Austriak rozbił pod miastem Krakowem
60 swój wierny obóz, nastając mocno na święty zamek,
starając się o podwójne berło i spełnienie przedwczesnych obietnic,
polecenie wykonał, jak się godziło,
jako posłaniec z nienaruszoną dostojunością przemawiasz.
Lecz po co przeszłości ciężar i brzemień trudu
65 przypominam, gdy teraz młody tobie rozkwita wiek,
związany ze służbą ojczyźnie i srogim żarem,
i znojem okrutnego Gradiwa, ani w tobie zapął,
ani pragnienie działania bardzo miłe nie osłabło,
uznajesz czyny za godne wieku i potomności dźwięcznej.
70 Żyj długo, podporo rodu, staraj się o powiększanie

Maurowie, Getulowie
i Alanowie, wspaniali
jeźdźcy

Maksymilian,
główny wódz Austrii,
pretendent do tronu
Królestwa

- Augendis, qui nunc generis velut anulus ardes
Continuaturus longam aeternamque catenam
Et seriem contexturus virtutis avitae,
Iamque novum priscis annalibus argumentum
- 75 Suppedita, similesque tui Slupecia natos
Heroïna tibi pariat, fidissima coniu<n>x,
Examen sobolis tanto te compare dignum!
Postea cum vitae satur ad limenque senectae
Admotus fato vivacia saecula claudes,
- 80 Parte recollectus caeli puraque receptus
Et nitida regione Deum coetuque beato,
Ignibus aeternis accessio pulchra resurgas
Emergasque novum iubar, hic ubi iugiter ardens,
Magna repr<i>mit immanem Tiryntius Hydram,
- 85 Vel potius quae parte Deo sine fine fruuntur
Felices animae securaque gaudia plaudunt,
Hic ubi pulvi<n>us placidaeque sedilia pacis
Aeternaeque iuventutis viridaria florent.

zasług, który teraz jak ogniwo rodu błyszczysz,
mając przedłużyć długi i wieczny łańcuch,
i szereg ułożyć cnoty dziedziczonej po przodkach,
i już dawnym rocznikom nowego świadectwa
75 dostarcz; jakoż podobnych tobie synów Słupecka,
półbogini, najwierniejsza małżonka, tobie niech urodzi,
pozyskaj gromadę potomków wielce ciebie godną!
Później, gdy życia syty do progu starości
się zbliżywszy, śmiercią zakończysz doczesność pełną życia,
80 zabrany do nieba i do czystej przyjęty
i jawnej okolicy bogów oraz towarzystwa szczęsnego,
obys się odrodził jako dopełnienie piękne wiecznych ciał niebieskich
i wynurzył się jako nowa gwiazda, tu, gdzie bezustannie płonąc,
z wielką trudnością odpiera Tyrentyjczyk straszliwą Hydre,
85 albo raczej gdzie z bliskości Boga bez końca korzystają
szczęśliwe dusze i cieszą się beztroską radością,
tu, gdzie wezglowie i tron przyjemnego pokoju
i gdzie ogrody wiecznej młodości kwitną.

Declarationum totiusque libelli epilógus

[1] Genealogiam stirpis et catalogum avorum abavorumque tuorum, Clarissime et Magni[fi]ce vir, Adame Goraiski, qua potui, fide et brevitate perstrinxi. Habes in promptu tersum limpidumque speculum, in quo filum et lineam quam vocant sanguinis tui rectam contemplari, et collibuerit, legere et relegere poteris, et tui omnes poterunt.

[2] Nam omissis collateralibus, patruis, propatruis, amitis, materteris, affinibus, generis, progeneris, socrubus, nurubus, glo<r>ibus recta linea agnationis tuae ab ascendentibus ad descendentes ita gradatim proceditur: Christino succedit Ianusius, iudex Chelmensis, Ianusius tandem procreat Ivonem, Ivo gignit Alexandrum, eo nomine primum, Alexander propagat Ioannem, Ioannes Alexandrum Secundum, Alexander producit Petrum, Petrus Ioannem rotmagistrum, huius nominis secundum, qui te carum, carissimus et strenuus pater, ex indulgentissima tua genitrice Anna Osmolscia filium reliquit, virtutum, meritorum, gloriae Fortunarumque heredem, natura et legibus ad successionem ratae partis vocatum.

[3] Quod igitur superest, ego Tuae Magnificentiae medios dies et annos omnes, una cum generosa et obsequentissima coniuge tua, laetos et felices opto, ut virtuti et naturae vivas quam diutissime. Virtutem quidem innata benefaciendi voluntate colis et quoad vives, culturus es semper.

[4] Sed abs te natura reposcit, ut tu quoque quasi debitor parentum tuorum, qui certe creditores tui erant, eos post te relinquant, quos apud te Deus et natura deposuerunt futuros pietatis cultores.

[5] Precor itaque, ut abundes et affluas beatissima messe felicissimae vindemia benedictionum Domini, per Iesum Christum in Spiritu Sancto. Amen.

Gradus agnationis Goraisciorum ex paterna linea

Votum authoris

Zakończenie objaśnień i całej książeczki

[1] Genealogię rodu i spis dziadów i pradziadów twoich, Najjaśniejszy i Najwspanialszy mężu, Adamie Gorajski, na ile mogłem, z sumiennością i bez ozdobników pokrótce omówiłem. Masz przed oczyma czyste i jasne zwierciadło, w którym ty i wszyscy twoi krewni będziecie mogli prosto biegnące nić i linię, jak mówią, pokrewieństwa oglądać, i jak się spodoba, czytać i czytać na nowo.

[2] Albowiem pominąwszy małżonki, stryjów, dziadów stryjecznych, ciotki ze strony ojca, ciotki ze strony matki, krewnych, zięciów, mężów wnuczek, teściowe, synowe, szwagierki prosta linia pokrewieństwa po mieczu od wstępujących do zstępujących w ten sposób kolejno przebiega: po Krystynie następuje Janusz, sędzia chełmski, Janusz wreszcie płodzi Iwana, Iwan powołuje na świat Aleksandra, o tym imieniu pierwszego, Aleksander dodaje Jana, Jan Aleksandra II, Aleksander wyprowadza na świat Piotra, Piotr Jana rotmistrza, o tym imieniu drugiego, który z najmilszej twojej rodzicielki Anny Osmólskiej najdroższy i mężny ojciec ciebie drogiego syna pozostawił jako dziedzica cnót, zasług, sławy i majątku, dzięki prawu naturalnemu i prawom stanowionym do powołanego dziedziczenia określonej części.

Stopnie pokrewieństwa
po mieczu Gorajskich
z ojcowskiej linii

[3] To więc pozostaje – ja Twej Wspaniałości wspólnych dni i lat wszystkich ze szlachetną i najbardziej posłuszną małżonką twoją przyjemnych i błogosławionych życzę, żebyś przez cnotę i naturę żył jak najdłużej. *Zyczenia autora* Cnotę zaś dzięki wrodzonej woli wyświadczania dobrodziejstw czcisz i będziesz jej hołdował, póki żyjesz.

[4] Lecz od ciebie natura wymaga, byś ty także, jako dłużnik twoich rodziców, którzy z pewnością byli twoimi wierzycielami, tych przyszłych pobożności czcicieli po sobie zostawił, których powierzyli tobie Bóg i natura.

[5] Modłę się przeto, żebyś miał pod dostatkiem i opływał w najbardziej błogosławione plony i najbardziej szczęsne zbiory błogosławieństw Pańskich, przez Jezusa Chrystusa, w Duchu Świętym. Amen.

KOMENTARZ EDYTORSKI

I. Wykaz znaków i skrótów edytorskich

1. Znaki i skróty stosowane w transkrypcji i komentarzach

- [] uzupełnienia pochodzące od wydawcy oraz oznaczenie rozwinięcia abrewiacji
< > koniektury wydawcy
{ } fragmenty dopisane na rękopisie inną ręką „z epoki”
cap. caput

2. Skróty cytowanych źródeł

- ACERN. *Flis* – Sebastian Fabian Klonowic, *Flis to jest spuszczenie statków Wisłą i innymi rzekami do niej przypadającymi*, oprac. A. Karpiński, Warszawa 1984.
- ACERN. *Philtron* – Sebastian Fabian Klonowic, *Philtron. Filtron*, tłum. M. Mejor, oprac. M. Mejor i T. Lawenda, Warszawa 2019.
- ACERN. *Rox*. – Sebastian Fabian Klonowic, *Roxolania. Roksolania, czyli ziemie Czerwonej Rusi*, wyd. i tłum. M. Mejor, Warszawa 1996.
- ACERN. *Victoria* – Sebastianus Acernus, *Victoria deorum, in qua continentur veri herois educatio [...]*, [Cracoviae, typ.: Aleksy Rodecki, po 1594] (*Zwycięstwo bogów, na które składa się wychowanie prawdziwego bohatera*).
- ALCIAT. *Emblem.* – Andreas Alciatus, *Omnia [...] Emblemata: cum commentariis, quibus Emblematum omnium aperta origine, mens auctoris explicatur, et obscura omnia dubiaque illustrantur: per Claudium Minoem divionensem, Antverpiae, ex off. Christophori Plantini, 1577 (Wszystkie [...] emblematy)*.
- AN. *Aetna* – *Aetna*, w: *Appendix Vergiliana*; przekład: *Incerti auctoris Aetna*, red. S. Śnieżewski, „Terminus” 2002, z. 2, s. 105–145.
- AN. *Pieśń II* – Anonim, *Druga pieśń Sandomierzanina* (inc. Mamy wszyscy k temu się dziś brać) (http://staropolska.pl/sredniowiecze/poezja_swiecka/sandomierzanin2.html; dostęp: 31.05.2018).

- ARIOST. *Orland* – Ludovico Ariosto, *Orlando furioso*, Ferrara, Francesco Rosso, 1532; przekład: Ludwik Ariost, *Orland szalony*, t. 3, tłum. P. Kochanowski, wyd. J. Czubek, Kraków 1905.
- BASIL. *Admon.* – Basilius Caesareae, *Admonitio ad filium spiritualem* (*Wezwanie do syna duchowego*) (http://www.mlat.uzh.ch/MLS/verzeichnis4.php?tabelle=Basilius_Caesareae_cps2&id=Basilius_Caesareae_cps2,%20Admonitio%20ad%20filium%20spiritualem,%20%20%20%20%20p1&level=4&nummer=&corpus=2&step=&lang=0; dostęp: 31.10.2018).
- BERN. *Dilig.* – Bernardus Claraevallensis, *De diligendo Deo*; przekład: św. Bernard z Clairvaux, *O miłowaniu Boga*, tłum. S. Kiełtyka, Kraków 1991.
- BOET. *Consol.* – Anicius Manlius Severinus Boethius, *De consolazione philosophiae*, w: *Theological Tractates and the Consolation of Philosophy, Boethius*, ed. by H.F. Stewart, London 1918; przekład: Boecjusz, *O pocieszeniu, jakie daje filozofia*, tłum. G. Kurylewicz, M. Antczak, Kęty 2006.
- CALV. *Inst.* – Ioannes Calvinus, *Institutio Christianae religionis* [...], p. 1, ed. by A. Tholuck, Berolini 1834; przekład: Jan Kalwin, *Zasady religii chrześcijańskiej. Wola w niewoli*, 2016; *Grzech pierworodny*, 2016; *Natura ludzka. Uświęcenie*, 2017.
- CATULL. – Caius Valerius Catullus, *Carmina*; przekład: Katullus, *Poezje wszystkie*, tłum. G. Franczak, A. Klęczar, wstęp A. Klęczar, Kraków 2013.
- CELS. – Aulus Cornelius Celsus, *De medicina*; przekład: A. Korneliusz Celsus, *O lecznictwie ksiąg ósmioro*, tłum. H. Łuczkiwicz, Warszawa 1889.
- CIC. *Cato* – Marcus Tullius Cicero, *Cato maior de senectute*; przekład: Ciceron, *Katon Starszy o starości*, tłum. Z. Cierniakowa, przyp. M. Szymański, w: *Pochwała starości*, Warszawa 1996.
- CIC. *Div.* – M. Tullius Cicero, *De divinatione*; przekład: Ciceron, *O wróżbiarstwie*, w: tenże, *Pisma filozoficzne*, t. I, tłum. W. Kornatowski, J. Śmigaj, Z. Cierniakowa, komentarz i posłowie K. Leśniak, Warszawa 1960.
- CIC. *Fin.* – M. Tullius Cicero, *De finibus bonorum et malorum*; przekład: Ciceron, *O najwyższym dobru i złu*, w: tenże, *Pisma filozoficzne*, t. III, tłum. W. Kornatowski, J. Śmigaj, Z. Cierniakowa, komentarz i posłowie K. Leśniak, Warszawa 1961.

- CIC. *Flac.* – M. Tullius Cicero, *Pro Flacco* (*Mowa w obronie Flakka*).
- CIC. *Phil.* – M. Tullius Cicero, *In M. Antonium orationes Philippicae XIV*; przekład: Cycleron, *Filipiiki. Mowy przeciwko Markowi Antoniuszowi*, tłum. K. Ekas, Warszawa 2002.
- CIC. *Verr.* – M. Tullius Cicero, *In Verrem actio prima*; przekład: Cyce-ron, *Pierwsza mowa przeciw Werresowi*, w: Marek Tulliusz Cycleron, *Mowy*, tłum. E. Rykaczewski, t. I, Paryż 1870.
- CLAUD. *Carm.* [*Bell.*] – Claudius Claudianus, *Carmina: Bellum Geticum*; przekład: Klaudiusz Klaudianus, *O wojnie z Gotami*, tłum. B. Olejniczak, w: tenże, *O II konsulacie Fl. Stylichona. O wojnie z Go-tami*, tłum. B. Olejniczak, Warszawa 2002.
- CLAUD. *Carm.* [*Pan.*] – Claudius Claudianus, *Carmina: panegyricus dictus Manlio Theodoro consuli* (*Pieśni. Panegiryk na konsula Man-liusza Teodora*).
- CNAP. – Gregorius Cnapius, *Thesaurus polono-latino-graecus*, Cracoviae, typ. Francisci Caesarii, 1621 (*Skarbiec polsko-lacińsko-grecki lub pod-ręczne kompendium języka lacińskiego i greckiego*).
- COLUM. – Lucius Iunius Moderatus Columella, *De agri cultura*; prze-kład: Lucjusz Juniusz Moderatus Kolumella, *O rolnictwie*, t. I i II, tłum. i oprac. I. Mikołajczyk, Toruń 1991.
- CORIPP. *Laus* – Flavius Cresconius Corippus, *In laudem Iustini Augu-stini minoris libri IV*; przekład: Flawiusz Kreskoniusz Koryppus, *Pochwała cesarza Justyna Młodszege*, w: tenże, *Joannida, albo o wojnach libijskich poemat w VIII księgach; Pochwała cesarza Justyna Młodsze-ge*, tłum. i oprac. B.J. Kołoczek, Kraków 2016.
- CURT. – Quintus Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni*; przekład: Kwintus Kurcjusz Rufus, *Historia Aleksandra Wielkiego*, tłum. pod red. L. Winniczuk, Warszawa 1976.
- DLUG. *Annales I* – Ioannes Długossius, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae liber I–II*, wyd. I. Dąbrowski i in., Warszawa 1964; przekład: Jan Długosz, *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. I, ks. II, transkr. W. Semkowicz-Zarembina, tłum. S. Ga-węda i in., oprac. K. Pieradzka, B. Modelska-Strzelecka, wstęp i red. J. Dąbrowski, Warszawa 2009.
- DLUG. *Annales VI* – Ioannes Długossius, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae liber V–VI*, wyd. S. Budkowa i in., Warszawa 1973; przekład: Jan Długosz, *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa*

- Polskiego*, ks. V, ks. VI, transkr. D. Turkowska, M. Kowalczyk, tłum. J. Mrukówna, red. i oprac. K. Pieradzka, Warszawa 2009.
- DLUG. *Annales VII* – Ioannes Dlugossius, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae liber VII–VIII*, wyd. S. Budkowa i in., Warszawa 1975; przekład: Jan Długosz, *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. VII, ks. VIII, transkr. D. Turkowska, M. Kowalczyk, tłum. J. Mrukówna, red. i oprac. K. Pieradzka, Warszawa 2009.
- DLUG. *Annales IX* – Ioannes Dlugossius, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae liber IX*, wyd. S. Budkowa i in., Warszawa 1978; przekład: Jan Długosz, *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. IX, transkr. D. Turkowska, M. Kowalczyk, tłum. J. Mrukówna, red. i oprac. J. Garbacik, K. Pieradzka i in., Warszawa 2009.
- ERASM. *Adag.* – Desiderius Erasmus Roterodamus, *Adagiorum chiliades [...] quatuor cum dimidia ex postrema autoris recognitione [...]*, Basileae, Froben, 1551; przekład: Erazm z Rotterdamu, *Adagia* (wybór), tłum. M. Cytowska, Wrocław 1973.
- ERASM. *Ambr.* – D. Erasmus Roterodamus, *Epistola DCCCLXXXVIII. In Ambrosium*, w: tenże, *Opera omnia emendatiora et auctiora [...]*, tomi tertii pars prior, Lugduni Batavorum 1703 (*List 878: na Ambrożego*).
- ERASM. *Apo.* – D. Erasmus Roterodamus, *Apophthegmatum libri octo cum primis frugiferi, denuo vigilanter ab ipso recogniti autore, non sine lucro novae accessionis [...]*, Burgundiae, apud Ioan[nem] Stelsius, 1540 (*Apoftegmatów ksiąg osiem*).
- ERASM. *Epist.* – D. Erasmus Roterodamus, *Operum tertius tomus epistolas complectens universas [...]*, Basilea, ex off. Frobiniana, 1540 (*Trzeci tom dzieł, obejmujący wszystkie listy*).
- FLOR. – Annius Florus, *Epitoma de Tito Livio*; przekład: Lucjusz Anneusz Florus, *Zarys dziejów rzymskich*, tłum. I. Lewandowski, Wrocław 2006.
- FRISCH. *Nupt.* – Nicodemus Frischlinus, *Libri septem de primis nuptiis Illustrissimi Principis Ludovici Ducis Wirtembergici [...]*, w: tenże, *Operum Poeticorum [...] Pars epica [...]*, Argentorati, excudebant heredes Bernh[oldi] Iobini, 1599 (*Siedem ksiąg o zaślubinach Najzaczniejszego Księcia i Ludwika wodza Wirtemberskiego [...]*; powstała: 1575).
- GAL. *Parv.* – Claudius Galenus, *Librum de parvae pilae exercitio [...]*, ed. by J. Marquardt, Gustroviae 1879 (*Księga o zabawie małą piłką*).

- GALIL. *Dial.* – Galileo Galilei, *Dialogus de systemate mundi*, Leiden: impensis [Bonaventurae et Abrahami] Elzeviriorum, typis: Davidis Hautti, 1635 (*Dialog o porządku świata*).
- GALL *Cronica* – Gallus Anonymus, *Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum*, wyd. K. Maleczyński, w: *Monumenta Poloniae Historica, Series Nova*, t. 2, 1952; przekład: Gall Anonim, *Kronika Polska*, tłum. R. Grodecki, wstęp i oprac. M. Plezia, Wrocław 2003.
- GELL. – Aulus Gellius, *Noctes Atticae (Noce attyckie)*.
- GERM. – Germanicus Iulius Caesar, *Aratea*; przekład: Germanicus Iulius Caesar, *Aratea*, tłum. E. Bielecka, Poznań 2010.
- HER. *Hist.* – Herodotus, *Historiae*; przekład: Herodot, *Dzieje*, tłum. i oprac. S. Hammer, Warszawa 2004.
- HESS. *Bucol.* – Helius Eobanus Hessus, *Bucolicorum Idyllia XVII [...]* (https://www2.uni-mannheim.de/mateo/camena/hessus1/books/hessuspriorfarrago_1.html; dostęp: 16.11.2018) (*Siedemnaście idylli bukolicznych*).
- [HESS.], *Il. Hom.* – *Ilias Homerica* ab Helio Eobano Hesso Latinitate donata, w: *Belli Troiani scriptores praecipui, Dictys Cretensis, Dares Phrygius et Homerus*, Basileae, typ.: Petrus Perna, 1573 (*Iliada Homerowa*).
- HOM. *Il.* – Homerus, *Ilias*; przekład: Homer, *Iliada*, tłum. K. Jeżewska, wstęp i oprac. J. Łanowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1986.
- HOM. *Od.* – Homerus, *Odyssea*; przekład: Homer, *Odyseja* (wybór), tłum. L. Siemieński, wstęp Z. Abramowiczówna, oprac. J. Łanowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1975.
- HONT. – Joannes Honterus, *De cosmographiae rudimentis [...]*, w: Procli *De sphaera liber I*, Cleomedis *De mundo, sive circularis inspectionis meteororum libri II*, Arati Solensis *Phaenomena, sive apparentia*, Dionysi Afri *Descriptio orbis habitabilis [...]*, Omnia Graece et Latine, adiectis annotationibus, una cum Jo. Honteri Coronensis *De cosmographiae rudimentis duplici editione*, ligata et soluta, Basileae, Henricus Petrus, 1561 (*O podstawach kosmografii*).
- HOR. *Ars* – Quintus Horatius Flaccus, *De arte poetica*; przekład: Horacy, *List do Pizonów*, w: *Trzy poetyki klasyczne: Arystoteles – Horacy – Pseudo-Longinos*, tłum. T. Sinko, Wrocław–Warszawa–Kraków 1951.
- HOR. *Carm.* – Q. Horatius Flaccus, *Carmina*; przekład: Horacy, *Pieśni (Ody)*, w: tenże, *Dzieła wszystkie*, tłum. i oprac. A. Lam, Pułtusk 2010.

- HOR. *Epist.* – Q. Horatius Flaccus, *Epistulae*; przekład: Horacy, *Listy*, w: tenże, *Dzieła wszystkie*, tłum. i oprac. A. Lam, Pułtusk 2010.
- HOR. *Epod.* – Q. Horatius Flaccus, *Epodon liber*; przekład: Horacy, *Jamby (Epody)*, w: tenże, *Dzieła wszystkie*, tłum. i oprac. A. Lam, Pułtusk 2010.
- HOR. *Sat.* – Q. Horatius Flaccus, *Sermones*; przekład: Horacy, *Gawędy (Satyry)*, w: tenże, *Dzieła wszystkie*, tłum. i oprac. A. Lam, Pułtusk 2010.
- HUGO. *Med.* – Hugo de S. Victore, *De meditando seu meditandi artificio*, PL 176, 993–998 (*O rozmyślaniu albo o biegłości w rozmyślaniu*).
- HYG. *Fab.* – Caius Iulius Hyginus, *Fabulae (Bajki)*.
- HUSS. *Bison.* – Nicolaus Hussovianus, *Carmen de statura, feritate ac venatione bisontis*, Kraków, druk. Hieronim Wietor, 1523; przekład: Mikołaj Hussowski, *Pieśń o żubrze*, tłum. J. Kasproicz, w: *Najstarsza poezja polsko-lacińska*, oprac. M. Plezia, Warszawa 1952.
- ISID. *Etym.* – Isidorus Hispalensis, *Etymologiae*, Augsburg, typ. Günther Zainer, 1472 (*Etymologie, czyli początki*).
- IUSTIN. *Inst.* – *Corpus turis civilis. Iustiniani institutiones*, Venetiae: Reynoldus de Novimagio, 1490; przekład: Justynian I Wielki, *Institucje Justyniana*, tłum. i oprac. C. Kunderewicz, Warszawa 1986.
- IUV. – Decimus Iunius Iuvenalis, *Saturae sedecim*; przekład: Juwenalis, *Satyry*, w: *Trzej satyrycy rzymscy: Horacy, Persjusz, Juwenalis* (wybór tekstów), tłum. J. Czubek, J. Sękowski, wstęp i oprac. L. Winniczuk, Warszawa 1958.
- IUVENC. *Hist.* – Caius Vettius Aquilinus Iuvenus, *Historiae Evangelicae libri IV [...]* (*Historii ewangelicznej cztery księgi*).
- KOCH. *Macaron.* – Jan Kochanowski, *Carmen macaronicum, de eligendo vitae genere*, w: tenże, *Fragmenta albo pozostałe pisma*, w Krakowie, w Drukarni Łazarzowej, 1604; przekład: J. Kochanowski, *Pieśń makaroniczna o wyborze drogi życiowej*, w: *Ioannes Cochanius: pisma łacińskie*, oprac. zespół pod kierunkiem W. Waleckiego, Kraków 2008.
- KOCHAN. *Rotuły* – Mikołaj Kochanowski, *Rotuły do synów swych*, wyd. A. Karpiński, Warszawa 1997.
- LUCAN. – Marcus Annaeus Lucanus, *De bello civili libri X*; przekład: Marek Anneusz Lukan, *Wojna domowa*, tłum. i oprac. M. Brożek, Kraków 1994.

- LUCR. – Titus Lucretius Carus, *De rerum natura libri VI*; przekład: Lukrecjusz, *O naturze wszechrzeczy*, tłum. E. Szymański, Warszawa 1957.
- MANIL. – Marcus Manilius, *Astronomica (Rzeczy astronomiczne)*.
- MART. – M. Valerius Martialis *Epigrammaton libri*; przekład: Marcjalis, *Epigramy*, tłum. S. Kołodziejczyk, Warszawa 1985.
- MELA – Pomponius Mela, *De chorographia libri tres*; przekład: Pomponiusz Mela, *Chorographia czyli Opis kręgu Ziemi*, tłum. M. Golias, komentarz S. Szarypkin, K.T. Witczak, wstęp i posłowie S. Szarypkin, Piotrków Trybunalski 2011.
- MIECH. *Chronica* – Mathias de Mechow, *Chronica Polonorum*, [Cracoviae, druk. Hieronim Wietor, 1521] (*Kronika Polska*).
- NEP. *Dat.* – Cornelius Nepos, *Datames*; przekład: Korneliusz Nepos, *Datames*, tłum. A. Krajewska-Wieczorek, w: tenże, *Żywoty wybitnych mężów*, red. i oprac. L. Winniczuk, Warszawa 1974.
- NEP. *Dion* – Cornelius Nepos, *Dion*; przekład: Korneliusz Nepos, *Dion*, tłum. B. Miara, w: tenże, *Żywoty wybitnych mężów*, red. i oprac. L. Winniczuk, Warszawa 1974.
- NIES. *Herbarz 4* – Kasper Niesiecki, *Herbarz polski [...]*, powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych, t. 4, wyd. J.N. Bobrowicz, Lipsk 1839.
- NIES. *Herbarz 8* – Kasper Niesiecki, *Herbarz polski [...]*, powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych, t. 8, wyd. J.N. Bobrowicz, Lipsk 1841.
- NIES. *Korona 3* – Kasper Niesiecki, *Korona polska przy złotej wolności starożytnemi rycerstwa polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego Klejnotami [...] ozdobiona [...]*, t. 3, Lwów 1740.
- NIG. *Spec.* – Nigellus de Longo Campo, *Speculum stultorum*, Coloniae 1499 (https://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost12/Nigellus/nig_stu1.html; dostęp: 31.10.2018) (*Zwierciadło głupich*).
- OV. *Ars.* – Publius Ovidius Naso, *Ars Amatoria*; przekład: Owidiusz, *Sztuka kochania*, tłum. i oprac. E. Skwara, Warszawa 2008.
- OV. *Epist.* – P. Ovidius Naso, *Epistulae*; przekład: Owidiusz, *Heroidy*, tłum. i oprac. W. Markowska, Kraków 1986.
- OV. *Fast.* – P. Ovidius Naso, *Fastorum libri sex*; przekład: Owidiusz, *Fasti: kalendarz poetycki*, tłum. i oprac. E. Wesołowska, Wrocław 2008.
- OV. *Medic.* – P. Ovidius Naso, *Medicamina faciei feminae (O kosmetykach)*.

- OV. *Met.* – P. Ovidius Naso, *Metamorphoses*; przekład: Owidiusz, *Meta-
morfozy*, tłum. A. Kamińska i S. Stabryła, oprac. S. Stabryła, Wro-
cław–Kraków 1995.
- OV. *Pont.* – P. Ovidius Naso, *Ex Ponto libri quattuor*; przekład: Owidiusz,
Listy z Pontu, w: tenże, *Wiersze na wygnaniu pisane, to jest Rzeczy
smutne, Kłątwa na Ibisa, Listy z Pontu*, tłum. J.I. Przybylski, Kraków
1802.
- OV. *Trist.* – P. Ovidius Naso, *Tristia*; przekład: Owidiusz, *Rzeczy smutne*,
w: tenże, *Wiersze na wygnaniu pisane, to jest Rzeczy smutne, Kłątwa
na Ibisa, Listy z Pontu*, tłum. J.I. Przybylski, Kraków 1802.
- PALING. *Zodiacus* – Marcellus Palingenius Stellatus, poeta doctissimus,
*Zodiacus vitae: hoc est De hominis vita, studio ac moribus optime insti-
tuendis libri XII* [...], Basileae, ex off. Brylingeriana, 1574; przekład:
Palingeniusz, *Zodiak życia*, tłum. i oprac. U. Bednarz, wstęp U. Bed-
narz, J. Sokolski, Wrocław 2015.
- PAPR. *Gniazdo* – Bartosz Paprocki, *Gniazdo cnoty, skąd herby rycerstwa
sławnego Królestwa Polskiego, Wielkiego Księstwa Litewskiego, Ruskie-
go, Pruskiego, Mazowieckiego, Żmudzkiego, i inszych państw do tego
Królestwa należących Książąt, i Panów początek swój mają*, Kraków,
druk. A. Piotrkowczyk, 1584.
- PAPR. *Herby* – Bartosz Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego na pięćoro
ksiąg rozdzielone* [...], Kraków, druk. M. Garwolczyk, 1578.
- PETRAR. *Ep.* – Francesco Petrarca, *Epistulae Metricae*, hrsg. von O. i U.
Schönberger, Würzburg 2004 (*Listy metryczne*).
- PIND. *Olymp.* – Pindarus, *Carmina cum fragmentis, pars I. Epinicia*;
przekład: Pindar, *Ody zwycięskie. Olimpijskie, pytyjskie, nemejskie,
istmijskie*, tłum. i oprac. M. Brożek, Kraków 1987.
- PINT. *Ezech.* – F. Hector Pintus Lusitanus Hieronymianus, *In Ezechie-
lem Prophetam Commentaria* [...], Lugduni: apud Ioannem Iacobi
Iuntae F., 1581 (*Komentarze do proroka Ezechiela*).
- PLAT. *Leg.* – Plato, *Leges*; przekład: Platon, *Prawa*, tłum. D. Zygmun-
towicz, Kęty 2017.
- PLAT. *Rep.* – Plato, *Republica*; przekład: Platon, *Państwo*, tłum. W. Wi-
twicki, Kęty 2009.
- PLIN. *Epist.* – Caius Plinius Caecilius Secundus (Minor), *Epistulae*;
przekład: K. Pliniusz Cecyliusz Sekundus (Młodszy), *Listy*, t. 1 i 2,
tłum. R. Ziolecki, Wrocław 1837.

- PLIN. *Nat.* – Caius Plinius Secundus (Maior), *Naturalis Historia*; przekład: K. Pliniusz Starszy, *Historji naturalnej ksiąg XXXVII*, tłum. J. Łukaszewicz, Poznań 1845.
- Privilegium* II – Przywilej Kazimierza Wielkiego dla Janusza ze Stojanic, w: S.F. Klonowicz, *Gorais*, wyd. W. Okęcki, Warszawa 1875, s. 51–52.
- PROP. – Propertius Sextus, *Elegiarum libri IV*; przekład: Propercjusz, *Poezje wybrane*, tłum. M. Brożek, Warszawa 1986.
- PRUD. *Apo.* – Aurelius Prudentius Clemens, *Apotheosis (Ubóstwienie)*.
- Ps-App. *Epitome* – Apollodor, *Bibliotheca*, ex. rec. J. Bekkeri, Lipsiae 1854 (*Biblioteka*).
- QUINT. *Inst.* – M. Fabius Quintilianus, *Institutionis oratoriae libri XII*; przekład: Marek Fabiusz Kwintylian, *Kształcenie mówcy*, ks. VIII 6–XII, tłum. S. Śnieżewski, Kraków 2012.
- SARN. *Annales* – S. Sarnicki, *Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Litvanorum*, Cracoviae, [A. Rodecki], 1587 (*Roczniki albo o początku i dziejach Polaków i Litwinów*).
- SCRIB. LARG. – Scribonius Largus, *Compositiones medicamentorum (O sporządzaniu leków)*.
- SEN. *Benef.* – Lucius Annaeus Seneca, *De beneficiis*; przekład: Seneka, *O dobrodziejstwach*, w: tenże, *Pisma filozoficzne*, t. 2, tłum. i oprac. L. Joachimowicz, Warszawa 1965.
- SEN. *Dial.* – Lucius Annaeus Seneca, *Dialogorum libri 12*; przekład: Seneka, *O gniewie; O pocieszeniu do Marcji; O krótkości życia; O pocieszeniu do Polibiusza*, w: tenże, *Pisma filozoficzne*, t. 1, tłum. i oprac. L. Joachimowicz, Warszawa 1965.
- SEN. *Epist.* – Lucius Annaeus Seneca, *Epistulae ad Lucilium*; przekład: Seneka, *Listy moralne do Lucyliusza*, tłum. W. Kornatowski, Warszawa 2010.
- SEN. *Herc. O.* – Lucius Annaeus Seneca, *Hercules Oetaeus (Herkules etejski)*.
- SEN. *Nat.* – Lucius Annaeus Seneca, *Naturales quaestiones*; przekład: Seneka, *O zjawiskach Natury*, w: tenże, *Pisma filozoficzne*, t. 3, tłum. i oprac. L. Joachimowicz, Warszawa 1965.
- SERV. *Comm. Georg.* – [Maurus Servius Honoratus], *In Vergilii carmina commentarii*, ed. by G. Thilo i H. Hagen, Leipzig 1881 (*Komentarze do pieśni Wergiliusza*).

- SIL. – Silius Italicus, *Punica* (*Rzeczy punickie*).
- SIMON. *Lectoris* – Simon Simonides, *Lectoris*, w: PAPR. *Gniazdo* (*Do czytelnika*).
- STAT. *Ach.* – Publius Papinius Statius, *Achilleis* (*Achilleida*).
- STAT. *Silv.* – P. Papinius Statius, *Silvae*; przekład: Stacjusz, *Sylwy*, tłum. i oprac. M. Brożek, Wrocław 1996.
- STAT. *Theb.* – P. Papinius Statius, *Thebais*; przekład: Stacjusz, *Tebaida*, tłum., wstęp i oprac. M. Brożek, Kraków 1996.
- TAC. *Ann.* – Cornelius Tacitus, *Annales*; przekład: Tacyt, *Roczniki*, w: tenże, *Dziela*, t. 1, tłum. S. Hammer, Warszawa 2004.
- TAC. *Germ.* – Cornelius Tacitus, *Germania*; przekład: Tacyt, *Germania*, w: tenże, *Dziela*, t. 2, tłum. S. Hammer, Warszawa 2004.
- TIB. – Albius Tibullus, *Elegiae*; przekład: Albius Tibullus, *Elegie*, tłum. J. Sękowski, wstęp L. Winiczuk, Warszawa 1987.
- TROJAN. *Gen.* – Paulus Troianowski, *Genealogia Illustris et Nobilissimae ac vetustae familiae Dominorum Goraisciorum, Roxolanicae gentis in Sarmatia Europaea aboriginum [...] ex Chronicis Polonicis ac Monumentis Privilegiorum antiquis acuratissime et ad bonam fidem selecta et scripta*, Biblioteka Narodowa, sygn. BOZ 948, k. 69–78v.
- VAL. FL. – Caius Valerius Flaccus, *Argonauticon libri VIII*; Gajusz Waleriusz Flakkus, *Argonautyki. Ksiąg osiem*, tłum., oprac. i wstęp S. Śnieżewski, Kraków 2004.
- VERG. *Aen.* – Publius Vergilius Maro, *Aeneis*; przekład: Wergiliusz, *Eneida*, tłum. T. Karyłowski, oprac. T. Sinko, Wrocław 1981.
- VERG. *Ecl.* – P. Vergilius Maro, *Eclogae*; przekład: Wergiliusz, *Bukoliki*, w: tenże, *Bukoliki i Georgiki*, tłum. Z. Abramowiczówna, Wrocław 1953.
- VERG. *Georg.* – P. Vergilius Maro, *Georgica*; przekład: Wergiliusz, *Georgiki*, w: tenże, *Bukoliki i Georgiki*, tłum. Z. Abramowiczówna, Wrocław 1953.
- VIDA *Bomb.* – Marcus Hieronymus Vida, *De bombyce libri II*, w: tenże, *Poemata omnia [...]*, [b.m.d.] 1550 (*O jedwabniku dwie księgi*).
- VOLSC. *Proteus* – Ioachimus Volscus, *Proteus [...]*, Posnaniae, Melchior Nering, 1577 (*Proteusz*).

3. Skróty cytowanych opracowań

- Arnold – Stanisław Arnold, *Dymitr z Goraja. Przyczynek do wschodniej polityki Polski w XIV w. (dokończenie)*, „Teka Zamojska” 1921, nr 3 i 4, s. 45–49.
- Curtius – E.R. Curtius, *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, tłum. i oprac. A. Borowski, Kraków 1997.
- DGR – *A Dictionary of Greek and Roman biography and mythology*, ed. by W. Smith, Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Library, 2005.
- D’Orazio – M. D’Orazio, *Meteorite records in the ancient Greek and Latin literature: between history and myth*, w: *Myth and Geology*, ed. by L. Piccardi, W.B. Masse, The Geological Society, London 2007.
- Garin – E. Garin, *Filozofia odrodzenia we Włoszech*, tłum. K. Żaboklicki, Warszawa 1969.
- Górak – J. Górak, *Miasta i miasteczka Zamojszczyzny*, Zamość 1990.
- Jaeger – W. Jaeger, *Paideia. Formowanie człowieka greckiego*, tłum. M. Plezia, H. Bednarek, Warszawa 2001.
- Kazańczuk, *Oblicza II* – M. Kazańczuk, *Czy Bartosz Paprocki korzystał z Kroniki Galla?*, w: *Oblicza medievalizmu II. Od recepcji antyku do recepcji średniowiecza*, red. A. Dąbrówka, M. Michalski, G. Trościński, S. Jędrzejewska, Rzeszów 2018, s. 33–51.
- Kołłątaj – H. Kołłątaj, *Rozbiór krytyczny zasad historii o początkach rodu ludzkiego*, wyd. F. Kojśiewicz, Kraków 1842.
- Kupisz – D. Kupisz, *Zbigniew Gorajski (1596–1655). Studium z dziejów szlachty protestanckiej w Małopolsce w pierwszej połowie XVII wieku*, Warszawa 2000.
- Mączyński – J. Mączyński, *Lexicon Latino-Polonicum ex optimis Latinae linguae Scriptoribus concinnatum [...]*, Regiomonti Borussiae, typ. Ioannes Daubmannus, 1564.
- Mejor, *Supplementum* – M. Mejor, *Supplementum Acernianum. Nowe szczegóły do życiorysu i twórczości Sebastiana Fabiana Klonowica*, „Ruch Literacki” XLV, 2004, z. 2, s. 141–154.
- Orgelbrand – *Encyklopedyja powszechna*, t. 16. *Kraśń.–Libelt.*, druk. S. Orgelbrand, Warszawa 1864.
- Piekosiński – F. Piekosiński, *Rycerstwo polskie wieków średnich*, t. III: *Rycerstwo małopolskie w dobie piastowskiej*, Kraków 1902.

- Sarwa – A. Sarwa, *Opowieść o Halinie, córce Piotra z Krępy*, Sandomierz 2009.
- Wiśniewska, *Renesansowe* – H. Wiśniewska, *Renesansowe życie i dzieło Sebastiana Fabiana Klonowica*, Lublin 2006.
- Wojtkowska-Maksymik – M. Wojtkowska-Maksymik, *Ocalająca funkcja pamięci w I Libri della famiglia Leona Battisty Albertiego*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Romanica” 2013, nr 8, s. 61–68.
- Zdecydowano, że informacje pochodzące z popularnych wydań słownikowych nie będą sygnalizowane przypisami. Do publikacji tych należą:
- P. Grimal, *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2008.
- Encyklopedia PWN* (wersja elektroniczna: <https://encyklopedia.pwn.pl/>; dostęp: 11.03.2019).
- Mały słownik kultury antycznej. Grecja – Rzym*, red. L. Winniczuk, Warszawa 1976.
- Polski słownik biograficzny*, t. 8, red. K. Lepszy, Wrocław 1959–1960.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1–15, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, J. Krzywicki (od t. 6), Warszawa 1880–1902.
- Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*, red. T. Jurk, oprac. informatyczne S. Prinke (edycja elektroniczna: <http://www.sloownik.ihpan.edu.pl/index.php>; dostęp: 11.03.2019).
- Słownik pisarzy antycznych*, red. A. Świderkówna, Warszawa 1982.
- Urzednicy małopolscy XII–XV wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990.

4. Źródła cytatów biblijnych i sigła biblijne

- Biblia Sacra Vulgatae [...] recognita atque edita*, Antverpiae, ex officina Plantiniana apud Ioannem Moretum, 1605.
- Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r.*, transkrypcja typu „B” oryginalnego tekstu z XVI w. i wstępy J. Frankowski, Warszawa 2000.

Gen – Księga Rodzaju
Esd, Ezd – Księga Ezdrasza
Ps – Księga Psalmów

II. Podstawa edycji

Podstawą edycji jest jedyny zachowany przekaz rękopiśmienny¹ – rkps Biblioteki Ordynacji Zamojskiej w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie, sygn. BOZ 948. Kodeks ma wymiary 32 x 21 cm i liczy 100 papierowych kart, pochodzących z tego samego źródła (świadczą o tym jednakowe filigrany). Oprawa została wykonana z karty pergaminowej księgi liturgicznej z XIV lub XV w. (nutacja rombowa na czterolinii). Grzbiet kodeksu jest uszkodzony, posiada resztki wiązań².

Kodeks datowany jest na pierwszą połowę XVII w. Na oprawie widnieje odręczny tytuł *Liber procedentiae prosapiae Gorayskich*, a na k. 1 osiemnastowieczny wpis: „Z archiwum zamojskiego”. Rękopis kolejno zawiera: *Gorais* Sebastiana Fabiana Klonowica (k. 4r–40r), zestawienie imion czerwonoruskiej rodziny Bibelskich (Bybelskich) oraz Skorutów (k. 43r–44v), legendarną genealogię książąt de Croy (k. 45r), kopie przywilejów krańcickich dokumentujących nadanie ziem przodkom Gorajskich (k. 46r–49v), niewielką rozprawę biskupa Jana Andrzeja Próchnickiego (h. Korczak) *Chotkonum ducum de Bybel privilegiorum confirmatio, bona stabilia, eorundem divisio, nomina et sepultura, qui postmodum vocati: Skorutowie, Prochnicy, Barzowie, Goraiscy*, będącą odpisem druku (Lwów 1630 r.; k. 51r–56r), podanie o rzymskim pochodzeniu książąt de Bybel i krótką genealogię Próchnickich (k. 56v–59r), kopię potwierdzenia Zygmunta I dokumentu Władysława Jagiełły, nadającego Szczepieszyn Dymitrowi z Goraja (k. 60r–62v), genealogię rodu Gorajskich (doprowadzoną do Abrahama, syna Adama), spisana przez Pawła Trojanowskiego na podstawie dokumentów, przywilejów i kronik, *Genealogia*

¹ Nie dysponujemy zatem żadnym materiałem porównawczym, z którym można byłoby zestawić wątpliwe miejsca tekstu oraz emendacje i koniektury wprowadzone przez Okęckiego. Dlatego właśnie ingerencje wydawcy w tekst są raczej ostrożne i najczęściej mało inwazyjne.

² Dane na temat kodeksu za: *Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej*, seria 3: *Zbiory Ordynacji Zamojskiej*, t. 2: *Rękopisy od XVI do XIX wieku (sygn. BOZ do 1050)*, oprac. B. Smoleńska przy współp. K. Muszyńskiej, Warszawa 1991, s. 351–353.

Illustris et Nobilissimae ac vetustae familiae Dominorum Goraisciorum, Roxolanicae gentis in Sarmatia Europaea aboriginum (k. 69r–78v), tablice genealogiczne Gorajskich i Leszczyńskich (k. 79r–79v), dokumenty dotyczące Zbigniewa Gorajskiego, syna Adama Gorajskiego „młodszego” (k. 80r–83r), sumariusz dokumentów odnoszących się do rodziny Gorajskich (k. 90r–92v), rozmaite drobne notatki genealogiczne oraz rejestry dokumentów obejmujące informacje na temat Gorajskich i innych rodzin wywodzących się od Korczaków (k. 97v–100).

Tym samym charakterem pisma wpisano do kodeksu *Gorais* i genealogię Pawła Trojanowskiego. Pozostałe dokumenty spisało kilka różnych rąk. Osoba, która wpisała *Gorais* do kodeksu, charakteryzowała się pismem wyrobionym i dość starannym, choć są miejsca trudne do odczytania. Pismo zmienia się w sposób charakterystyczny dla długiego pisania – litery zaczynają się pochylać, a zapis staje się mniej porządnym. Tekst łaciński zawiera błędy świadczące o przeciętnej znajomości języka łacińskiego, a grecki prawdopodobnie został bardziej odrysowany niż przepisany.

Analiza porównawcza autografu poematu S.F. Klonowica *Victoria deorum* i manuskryptu *Goraidy* wykazała, że to nie autor wpisał swoje dzieło do kodeksu. Tezę tę potwierdzają wspomniane już błędy, których doświadczony poeta z pewnością by nie popełnił.

Opis pierwszego wydania

Gorais prawdopodobnie nie została wydana drukiem za życia autora. Opublikował ją dopiero Władysław Okęcki w 1875 r. w Warszawie (w drukarni Józefa Bergera) pod tytułem *Gorais*. Edycja ta jest drukiem rzadkim, niemalże niedostępnym, jednak dzięki digitalizacji zbiorów można obejrzeć ją w bibliotekach cyfrowych (np. w Polsce: <https://polona.pl/item/10924439/6/> oraz Biblioteczne Cyfrowej WBP im. H. Łopacińskiego w Lublinie: <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=1949&from=pubindex&dirids=28&lp=554>)³.

³ W swoich zbiorach mają ją m.in.: Biblioteka Collegium Maius Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (sygn. 4527), Biblioteka Narodowa w Warszawie (sygn. 64.635 oraz 2.002.551 A), Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (sygn. 182061), Biblioteka Stacji Naukowej PAN w Rzymie (sygn. BG-65), Universität Heidelberg, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie (sygn. 324783 II/L). Wydawca skorzystał z egzemplarza Biblioteki Instytutu Badań Literackich PAN w Warszawie (sygn. K 12906).

Edycja ta powstała na podstawie omówionego powyżej rękopisu BOZ 948, który został odnaleziony przez Okęckiego w Bibliotece Ordynacji Zamojskiej w latach 70. XIX w.

Pierwszy wydawca opisywał swoje postępowanie z tekstem w następujący sposób:

Pismo w *Goraidzie* [...] jest jednostajne, bardzo czytelne, jednakże przepełnione błędami ortograficznymi, gramatycznymi, miarowemi; a wyrazy poopuszczane i poprzekładane, litery duże i małe dowolnie użyte, interpunkcja zupełnie opaczna, czynią tekst w bardzo wielu miejscach zupełnie niezrozumiałym, a czasem fałszywe nawet jemu nadają znaczenie. Niedokładności te z domysłu prostowano; w kilku jednak miejscach, gdzie tekst był zbyt zepsuty i niezrozumiały, zupełnie go wypuszczono, kropkami oznaczając i pozostawiając czytelnikowi możliwość dopełnienia braków i sprostowania błędów według własnego lepszego uznania. Co do pisowni przestarzałej, tę zmieniono [...]; oczywiste jednak błędy, jako też mylną interpunkcję prostowano. W nazwach, chociaż pisownia bardzo niejednostajna, trzymano się wiernie tekstu. Tylko przy wyrazach „Goray, Gorayski” po łacinie i po polsku, chociaż rozmaicie w tekście pisanych, trzymano się stale [...] pisowni Paprockiego, y lub j, gdzie się znajduje, przez i zastępując⁴.

Rzeczywiście Okęcki modyfikuje tekst według ówczasnie stosowanych zasad oraz własnej interpretacji, wymienia wyrazy na inne, podobne, zmieniając tym samym wydźwięk poszczególnych części poematu, modyfikuje formy gramatyczne, dopisuje lub usuwa partykułę *-que*, pomija marginalia itd. Wydanie to nie odpowiada więc zasadom dzisiejszych edycji krytycznych. Jest jednak wyposażone we wstęp (bez tytułu), rejestrujący wiele istotnych informacji, dokumenty pomocne w analizie dziejów rodu Gorajskich (przywileje związane z dobrami ziemskimi z lat 1290, 1356, 1377, 1387, 1398 i 1406; tablicę genealogiczną rodziny Gorajskich, objaśnienia do teże) oraz krótką erratę.

⁴ W. Okęcki, [Wstęp], w: *Gorais*, s. IV–V.

III. Zasady transkrypcji

Utrzymano pierwotny podział na rozdziały (*capita*), obowiązujący w sylwie zamojskiej. Ujednolicono jednak ich numerację, która w rękopiśmie jest wybiórcza (wynika to najprawdopodobniej z przeoczenia kopisty).

Zachowano oryginalne tytuły rozdziałów. W każdym utrzymano podział na część wierszem i część prozą (zawsze określaną jako *declaratio*).

Do części wierszem wprowadzono numerację wersów. Partie prozą zostały podzielone na tematyczne akapity, które oznaczono za pomocą cyfr arabskich w nawiasie kwadratowym, np. [1].

Skróty grzecznościowe rozwiązano i oznaczono za pomocą [], skrótów powszechnie znanych nie sygnalizowano.

Przypisy dolne w edycji pochodzą od wydawcy. Zawierają lokalizacje cytowanych w tekście źródeł oraz przekłady fraz greckich na język polski.

Tekst łaciński

Dokonano transkrypcji, opierając się przede wszystkim na metodach wypracowanych przez wydawców łacińskich tekstów renesansowych.

Doprowadzono zapisy do normy postulowanej przez *Słownik łacińsko-polski* pod redakcją Mariana Plezia⁵ (w przypadku gdy słownik dopuszcza formy jako alternatywne, zostają one zachowane):

- wprowadzono rozróżnienie *u* niespółgłoskowego i spółgłoskowego (*u / v*);
- nadano klasyczną pisownię dyftongów *ae, oe* wyrazom typu: *haeres* → *heres*, *foemina* → *femina*, *foelix* → *felix*, *foelicitas* → *felicitas*, *Craesus* → *Croesus*, *coelum* → *caelum*, *septus* → *saeptus*, *laethi* → *leti*, *cruoentis* → *cruentis*, *foeminae* → *feminae*, *premia* → *praemia*, *daecernit* → *decernit* itd.;
- nadano zgodną z klasycznymi zasadami rozdzielną i łączną pisownię w wyrażeniach typu: *quem admodum* → *quemadmodum*;

⁵ *Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, Warszawa 2007, s. XXXIV–XXXIX.

- nadano klasyczną pisownię wyrazom typu: *conmode* → *commode*, *quantulumcumque* → *quantulumcumque*, *equestres* → *equestres*;
- nadano klasyczną pisownię geminatom (wyjątkiem jest część poetycka, gdzie zachowano pisownię geminat ze względów metrycznych);
- nadano klasyczną pisownię grupom palatalnym *-cium*, *-cio* w *-tium*, *-tio*, np.: *precii* → *pretii*, *spacio* → *spatio*, *Laerciadae* → *Laertiadae*, *iusticia* → *iustitia*, *negocia* → *negotia* itd; nie dotyczy to wyrazu *condicio* we wszystkich formach, ponieważ w języku łacińskim istnieje także wyraz *conditio* o odmiennym znaczeniu;
- transkrybowano *y* jako *i*, np.: *syncera* → *sincera*, *inclytam* → *inclitiam*, *stylo* → *stilo*, *lympida* → *limpida* itd;
- nadano jednolity kształt zapisom wyrazów, np.: *Telebuga/Thelebuga* → *Thelebuga*, *charus/carus* → *carus*, *author/autor* → *author* itd.;
- nadano klasyczną pisownię mitologicznym nazwom geograficznym np. *Phrigia* → *Phrygia*; zachowano zaś pisownię staropolskich nazw własnych (w tym niekonsekwencje pisowni, jak np. nazwiska Gorajskich: Goraiski, Gorayski, Goraisky itp.);
- zmodernizowano pisownię małych i wielkich liter zgodnie z obowiązującymi zasadami (nazwy własne, po kropce, ew. wyrazy nacechowane emocjonalnie);
- zmodernizowano interpunkcję zgodnie z obowiązującymi w polszczyźnie zasadami;
- zrezygnowano także z długiego *s* (*ſ*) i długiego *j*.

Tekst grecki

Kształt tekstów greckich został ustalony na podstawie dostępnych publikacji książkowych:

1. Poezja Pindara: *Pindari Carmina cum Fragmentis. Pars I. Epinicia*, ed. by B. Snell i H. Maehler, Leipzig 1980.
2. Greckie nazwy własne: P. Grimal, *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2008.
3. Greckie słowa pospolite: *Słownik grecko-polski*, t. 1–4, Z. Abramowiczówna, Warszawa 1958–1965.

Wtrącenia polskie

W nielicznych wtrąceniach polskich wydawca dostosował się do zasad wyłożonych w publikacji *Zasady wydawania tekstów staropolskich. Projekt*, Wrocław 1955.

Tekstowi towarzyszy tłumaczenie dzieła na język polski, język łaciński stanowi bowiem barierę, która nie pozwala wielu czytelnikom zapoznać się z tekstem *Goraidy*. Przekład części wierszem nie jest tekstem poetyckim, ponieważ nie pełni funkcji estetycznej, a informującą o treści dzieła. Dzięki tłumaczeniu być może uda się włączyć *Gorais* w obieg badań nad literaturą staropolską.

IV. Aparat krytyczny

Przedmowa

- [2] Ὑγίεντα δ' εἴ τις ὀλβον / Ἄρδει, ἐξαρκέων κτεάτε<σσ>ι κ<α>ἰ /
 Εὐλογία<ν> προστι<θ>εῖς μὴ ματεύσ<η> / θεὸς γενέσθαι – popr. wyd.;
 rkps: Ὑγίεντα δ' εἴτις ὀλβον / Ἄρδει, ἐξαρκεων κτεατεσθι κι / Εὐλογιάς
 προστιτεῖς, μὴ ματεύ- / -ση θεὸς γένεσθαι
- [3] ὑγίεντα – popr. wyd.; rkps: ὑγίεντα
- [4] condi<c>ionem – popr. wyd.; rkps: conditionem
 ἐξαρκέον<τ>α κ<τ>εάτε<σσ>ι – popr. wyd.; rkps: ἐξαρκέονθα κθεάτεας
 αὐτάρκεια – popr. wyd.; rkps: αυταρκεια
- [5] τὴν αὐ<τ>άρκειαν – popr. wyd.; rkps: τὴν αυθαρκειαν
- [6] condi<c>io – popr. wyd.; rkps: conditio
 εὐλογίαν – popr. wyd.; rkps: ευλογίαν

- [7] Qu<u>m – popr. wyd.; rkps: Qum
 {ex} – uzupeł. kopisty
 μὴ ματεύσ<η> θεός γενέ<σ>θαι – popr. wyd.; rkps: μὴ ματεύση θεός
 γενέσθαι
- [9] condi<c>iones – popr. wyd.; rkps: conditiones
 ὑγίεια κ<αι> αὐτάρκεια – popr. wyd.; rkps: ὑγίεια κ αὐατρκεία
 <τῆ>ν εὐλογίαν – popr. wyd.; rkps: <M>ν εὐλογίαν

Rozdz. I

- w. 24 strepit<u> – popr. wyd.; rkps: strepita
- w. 44 marg. Colo<ph>on, Salami<s> – popr. wyd.; rkps: Colomon, Sa-
 lamin
- w. 45 vir<o> – popr. wyd.; rkps: viri
- [2] condi<c>ione – popr. wyd.; rkps: conditione
- [4] Prosel<e>nos – popr. wyd.; rkps: Proselanos
 <Cr>eta – popr. wyd.; rkps: Geta
- [4] marg. αὐτόχθονες – popr. wyd.; rkps: ἀυτόχθονες

Rozdz. II

- w. 20 <s>parsim – popr. wyd.; rkps: parsim
- w. 25 Paula – popr. wyd.; rkps: papula
- w. 30 <v>enatio – popr. wyd.; rkps: renatio
- w. 36 αὐτό<χ>θων – popr. wyd.; rkps: αὐτολθων
- w. 49 <l>ituus – popr. wyd.; rkps: Pituus
- w. 54 <T>antis – popr. wyd.; rkps: Fantis
 a<ber>ant – popr. wyd.; rkps: axant
 <l>abori – popr. wyd.; rkps: Pabori
- [1] {arx, iam per vetustatem collapsa, et oppidum} – uzupeł. obcej ręki
 z epoki
 dictu{m} – popr. naniesiona ręką z epoki
 {Oppidum} autem ill{ud} suorum alumnorum virtute celebr{e} situ{m} –
 emendacje naniesione ręką z epoki (trudno rozstrzygnąć, czy należąca
 do samego kopisty, czy obcą): ille → illud, celebris → celebre, situs
 → situm wynikające z tego, że słowo „vicus” (rodzaj męski) zostało
 zmienione na „oppidum” (rodzaj nijaki)
- [2] [locus] – uzupeł. wyd.
- [3] [nec] – uzupeł. wyd.

Rozdz. III

- w. 37 glomerantur – popr. wyd.; rkps: glomererantur
w. 55 tractus – popr. wyd.; rkps: tractus tractus
w. 56 claus<o>s – popr. wyd. ; rkps: clausas
w. 64 Barbari<a> – popr. wyd.; rkps: Barbariae
w. 70 <L>entius – popr. wyd.; rkps: Pentius
Theti<d>os – popr. wyd.; rkps: Thetios
w. 87 sol<o> – popr. wyd.; rkps: soli
w. 89 deb<e>ban<t> – popr. wyd.; rkps: debaban
w. 92 salv<u>m – popr. wyd.; rkps: salvam
[3] condi<c>ionis – popr. wyd.; rkps: conditionis
[4] Opisone – popr. wyd.; rkps: Opisosone
[5] barba<r>ica – popr. wyd.; rkps: Barbalica
[6] chartophila<t>io – popr. wyd.; rkps: Chartophilario
Cra{snj}ciensis – uzup. ręki z epoki

Rozdz. IV

- w. 27 <c>rudum – popr. wyd.; rkps: trrudum
w. 31 harp<e>s – popr. wyd.; rkps: harpas
[3] condi<c>ionibus – popr. wyd.; rkps: conditionibus

Rozdz. V

- w. 20 domus – popr. wyd.; rkps: domus domus
w. 41 Car<r>hae – popr. wyd.; rkps: Carchae
w. 50 Amm<o>nidesque – popr. wyd.; rkps: Ammanidesque
w. 56 liqu<e>tur Austri – popr. wyd.; rkps: liquitur Austris
w. 67 παρὰ τῆς <Δ>ημητέρος – popr. wyd.; rkps: παρὰ τῆς λημητέρος
marg. Δημήτηρ – popr. wyd.; rkps: δημητηρ
[1] angu{stis} – popr. kopisty
[2] increment<o> – popr. wyd.; rkps: incrementa
indigebat – popr. wyd.; rkps: indigebant
[3] dí<r>i<m>it – popr. wyd.; rkps: dimitit
constaba<n>t – popr. wyd.; rkps: constabat
[4] pa<s>sim – popr. wyd.; rkps: parsim
[5] Or<o>menum sol<e> – popr. wyd.; rkps: Oremenum soli
marg. <ἄμμ>ος – popr. wyd.; rkps: ομηος

effic{ac}em – popr. kopisty

[8] t<re>centesimo – popr. wyd.; rkps: tercentesimo

Rozdz. VI

w. 13 marg. condi<c>ionem – popr. wyd.; rkps: conditionem

w. 24 Austriacum – popr. wyd.; rkps: Austria, cum

w. 26 procu<l> – popr. wyd.; rkps: procum

w. 35 i 41 coniu<n>x – popr. wyd.; rkps: coniuux

w. 49 qu<o>ndam – popr. wyd.; rkps: quendam

[4] duci<s> – popr. wyd.; rkps: duci

[5] qu<u>m – popr. wyd.; rkps: qum

t<re>centesimo – popr. wyd.; rkps: tercentesimo

[7] t<re>centesimo – popr. wyd.; rkps: tercentesimo

<tres> – słowo jako kustosz występuje na k. 25r, ale nie pojawia się na

k. 25v; pomyłka kopisty

[9] natalis {arx et} oppidum – uzup. ręki z epoki

Rozdz. VII

[1] calat<h>is – popr. wyd.; rkps: calatlis

Rozdz. IX

w. 7 Nicole<o>s – popr. wyd.; rkps: Nicoleas

w. 8 qu<o>ndam – popr. wyd.; rkps: quendam

w. 15 tu<a> – popr. wyd.; rkps: tu

Rozdz. X

w. 18 Lachesis – popr. wyd.; rkps: Lachersis

w. 24 gal<e>ro – popr. wyd.; rkps: galoro

w. 26 cardin<e>is – popr. wyd.; rkps: cardinis

[2] p<er>hibetur – popr. wyd.; rkps: prohibetur

[3] [orbavit] – uzup. wyd.

Rozdz. XII

w. 5 Attamen – popr. wyd.; rkps: At tamen

w. 15 Cl<o>tho – popr. wyd.; rkps: Cletho

Rozdz. XIII

w. 9 de<s>ide – popr. wyd.; rkps: defide

[1] indecorem – popr. wyd.; rkps: in decorem

Rozdz. XIV

w. 10 Ma<vor>tia – popr. wyd.; rkps: Manostia

Rozdz. XV

w. 8 latere<m> – popr. wyd.; rkps: lateres

w. 11 marg. In o<t>io – popr. wyd.; rkps: Inocio

Rozdz. XVI

w. 4 fructu<s> – popr. wyd.; rkps: fructum

Rozdz. XVII

w. 11 marg. comparat<us> – popr. wyd.; rkps: comparati

w. 15 quonda<m> – popr. wyd.; rkps: quondas

[1] incolumitatem – popr. wyd.; rkps: in columitatem

[3] ἀκίνδυν<ν>ο<ι> δ' ἄρε<τ>αὶ / <οὔ>τε παρ' ἀνδράσιν <οὔ>τ' ἐν ναυσὶ
κοίλαις / τίμαι – popr. wyd.; rkps: Ακίνδυνοντ' ἀρεθαι δετε παρ' ἀνδρα
/ σιν δετ' εν ναυσὶ κοίλαις τιμαι

Rozdz. XVIII

w. 10 de<c>antat – popr. wyd.; rkps: dexantat

w. 12 h<e>r<o>s – popr. wyd.; rkps: haeres

w. 17 Propositi – popr. wyd.; rkps: Propositui

w. 18 praedul<ce> – popr. wyd.; rkps: praedulac

w. 21 in te – popr. wyd.; rkps: inte

w. 30 reptili<s> – popr. wyd.; rkps: reptili

w. 45 Per<n>ices – popr. wyd.; rkps: Perpices

w. 59 <u>rbem – popr. wyd.; rkps: orbem

w. 63 <N>uncius – popr. wyd.; rkps: Muncius

w. 76 coniu<n>x – popr. wyd.; rkps: coniuux

w. 84 repr<i>mit – popr. wyd.; rkps: repremit

w. 87 pulvi<n>us – popr. wyd.; rkps: pulvimus

Epilog

[2] glo<r>ibus – popr. wyd.; rkps: glotibus

Objaśnienia

Karta tytułowa – pod tytułem dzieła dopisek: *auctore Sebastiano Klonowicz*, wykonany innym atramentem i późniejszą ręką; litery *Kl* – podkreślone czerwoną kredką.

[Motto] *In memoria aeterna erit iustus, ab auditione mala non timebit* – *Psalmus* 111 (112), 7 (*Biblia Sacra Vulgatae Editionis SIXTI V. PONT. MAX. IVSSV recognita atque edita*, Antverpiae, ex officina Plantiniana apud Ioannem Moretum, 1605, s. 467); tłumaczenie na język polski za: *Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r.*, transkrypcja typu „B” oryginalnego tekstu z XVI w. i wstępy J. Frankowski, Warszawa 2000, s. 1161.

Przedmowa

[1] *Magnifico Domino D[omino] Adamo Gorajski de Goray* || *Wielmożnemu Panu Adamowi Gorajskiemu z Goraja* – Adam Gorajski „młodszy” h. Korczak (*Adamus Gorajski*; † 1602) był m.in. deputatem na Trybunał, rotmistrzem królewskim czy posłem na sejmy (1589, 1595, 1597, 1598 i 1600). Należał do najaktywniejszych działaczy kalwińskich (senior dystryktu, uczestnik synodów lubelskich, wizytator zborów, szafarz zawiadujący kolektą etc.). Odziedziczył duże dobra ziemskie (Radzięcín, Osmolice i in.) i systematycznie powiększał swój majątek. Adam i jego brat Piotr razem studiowali. Rotmistrz królewski był nadto możnym protektorem pisarzy, jak np. Erazm Gliczner, Antoni Lemke, Sebastian Klonowic i prawdopodobnie nieznani autorzy dzieł *Oliva pacifera* oraz *Panegyrycon* (Kraków 1598). *Gorais* traktuje o jego przodkach, jemu także została przypisana (Klonowic dedykował Gorajskiemu również obszerny poemat *Victoria deorum*).

[1] *in Radenczin, Osmolicze, Zukow etc. D[omi]no et Heredi* || *Panu i Dziedzicowi w Radzięcínie, Osmolicach, Żukowie etc.* – Radzięcín (w XV w. Radzanczyn) – wieś i folwark położony nad rzeką Ładą, 5 km od Goraja. W 1377 r. Ludwik Węgierski nadał Dymitrowi i Iwanowi,

dziedzicom z Klecz (Klecia), tę osadę wraz z zamkiem królewskim Goraj i innymi dobrami. W 1578 r. otrzymał ją Adam Gorajski, który przed 1595 r. założył tu zbór kalwiński.

Osmolice (w dokumentach także Ossmolicze) – wieś i folwark przy zbiegu rzek Bychawki i Bystrzycy, 5 km od Bychawy. W czasach Długosza (zob. *Liber beneficiorum*) należała do Mikołaja z Prawiedlnik h. Bończa. Miejscowość tę młody Gorajski otrzymał po śmierci wuja, Jana Osmólskiego, wybitnego działacza ewangelickiego, z którym, jak się zdaje, pozostawał w zażyłych kontaktach (Kupisz, s. 18, 20, 24–25); Żuków – wieś, folwark i dobra nad dopływem Bystrzycy o nieznanym dzisiaj nazwie, 17 km od Bychawy. Według Długosza (*Liber beneficiorum*) miejscowość Żuków sąsiadowała z wsiami Skrzynice i Bystrzejowice.

[2] [...] *veram illam Pindari sententiam* [...] || [...] *tej celnej i prawdziwej myśli Pindara* [...] – Pindar z Teb (ok. 518–438 p.n.e.) – wybitny poeta grecki w zakresie liryki chóralnej, twórca epinikiów, hymnów, dytyrambów, peanów, enkomiów, trenów. Z jego obfitej twórczości zachowały się cztery księgi epinikiów na cześć zwycięzców igrzysk olimpijskich, pytyjskich, istmijskich i nemejskich oraz fragmenty innych utworów.

[2] Ὑγιέντα δ' εἴ τις ὀλβον [...] || *Ale kto szczęścia* [...] – PIND. *Olymp.* V, 23–26.

[3] [...] *metitur lyricorum princeps veras et perfectas opes* [...] || *Najlepszy twórca liryków* [...] *mierzy prawdziwe i doskonałe bogactwo* [...] – tu rozpoczynają się rozważania na temat doskonałego bogactwa, a także uczciwie zdobytego majątku. Wywód ten przypomina przemyślenia Arystotelesa, zob. tenże, *Nauka o gospodarstwie domowym. Sztuka zdobywania własności. Rola pieniądza*, w: *Polityka*, s. 13–16; por. 1 Tm, 6, 17–19: „divitibus huius saeculi praecipe non sublime sapere neque sperare in incerto divitiarum sed in Deo qui praestat nobis omnia abunde ad fruendum / bene agere divites fieri in operibus bonis facile tribuere, communicare, / thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum ut adprehendant veram vitam”.

lyricorum princeps (dosłownie: książę poetów) = Pindar; por. QUINT. *Inst.* X, 1, 61: „novem vero lyricorum longe Pindarus princeps spiritu, magnificentia, sententiis, figuris, beatissima rerum verborumque

copia et velut quodam eloquentiae flumine: propter quae Horatius eum merito nemini credit imitabilem”; QUINT. *Inst.* VIII, 6, 71: „principem lyricorum Pindarum”.

[3] [...] *pertinet ad animi sapientiam et ad bonam corporis valetudinem* || [...] *odnosi się zarówno do mądrości, jak i dobrego zdrowia* – mowa tu o greckiej kategorii *καλοκάγαθία*, tj. połączeniu doskonałego umysłu z pięknem fizycznym, uzyskanemu za pomocą etycznego postępowania, zob. np. Jaeger. W renesansie popularne było związane z tą koncepcją powiedzenie, przypisywane Sokratesowi, zob. np. PAPR. *Gniazdo*, k. 12v, 1–4: „O to kiedy go pytał jeden na rozmowie, / Zostawił mu naukę w tym króciuchnym słowie: / Nobilitas quid esset sciscitanti: animae, respondit, et / corporis bona temperies. <<Stob: Ser. 84.>>”;

por.: PLAT. *Rep.* 8, 559a–β: „μέχρι ὑγιείας τε καὶ εὐεξίας καὶ αὐτοῦ σίτου τε καὶ ὄψου, ἀναγκαίως ἂν εἴη”; tłum.: „potrzeba jedzenia w granicach zdrowia i dobrego stanu ciała, i pożądanie samego chleba, i czegoś do chleba, to byłoby konieczne”; GAL. *Parv.* 3, C: „ad bonam corporis valetudinem atque animi prudentiam plurimum confert”.

[3] *Sicut in dementibus et fatuis parum prodest opulentia, ut qui neque eam intelligant, neque uti sciant* || *Tak jak dostatek mało służy obłąkanym i głupim, ponieważ go ani nie rozumieją, ani nie potrafią użyć* [...] – por. CNAP. 837: „Pięniędzmi bogactwy mądry władnie, głupi jem służy”.

[3] [...] *maligna et invidiosa spes* [...] || [...] *szkodliwą i wstrętną nadzieję* [...] – OV. *Met.* 4, 795 oraz 9, 10: „[...] fuit spes invidiosa [...]”.

[4] [...] *praesentibus bonis contentum et acquiescentem in his, quae adsunt, possessionibus* || [...] *zadowolony z obecnych dóbr i zaspokojony aktualnym stanem posiadania* – por.: HUGO. *Med.* (0997): „Propterea bonum est bono suo esse contentum, et praesentia bona supervenientibus bonis augere, non pro futuris abiicere”; BERN. *Dilig.* 7, 18: „semperque non minus anxie cupiat, quae desunt, quam quae adsunt laete possideat”; por. KOCHAN. *Rotuły*, 1.

[4] [...] *ad animi tranquillitatem comparandam quam virtus illa, quae Graecis ἀνάρκεια vocatur* [...] || [...] *dla uzyskania spokoju ducha niż*

ta cnota, którą Grecy nazywają αὐτάρκεια [...] – autarkia – pojęcie z filozofii greckiej (m.in. stoickiej i cynickiej) oznaczające wewnętrzne uniezależnienie się człowieka od świata zewnętrznego, tj. od innych ludzi i od rzeczy, pozwalające na zapewnienie samowystarczalności w dążeniu do szczęścia;
por. PINT. *Ezech.* 24: „ad animi tranquillitatem comparandam [...] quam colere virtutem”.

[4] *includens cupiditatem intra cancellos || wola trzymająca pożądliwość w ryzach* – por. ERASM. *Ambr.* 993: „rediens constitit intra cancellos”; „intra cancellos videret peragi mysteria”; „ut intra cancellos [...] consisteret [...] mysteria”; „et intra cancellos non modo consistunt”.

[5] *Opinio divites facit, non copia || Własne przekonanie o posiadanym bogactwie czyni człowieka bogatym, nie zaś same bogactwa* – por.: CIC. *Fin.* 3, 13, 42: „opinio facit, non natura, vim doloris”, OV. *Met.* 3, 466: „inopem me copia fecit”, SEN. *Dial.* 12, 11, 5: „Animus est, qui divites facit”.

[5] *Croesus est mediocritate sua contentus et securus || Krezusem jest zadowolonym i spokojnym dzięki swojemu umiarkowaniu* – Krezus († 546 p.n.e.), ostatni król Lidii, sławny dzięki ogromnym bogactwom. W swoim dworze gościł mędrców, filozofów i poetów. Podbił miasta Azji Mniejszej, dzięki czemu jego państwo rozciągało się aż do rzeki Halys. W 546 r. został pokonany przez Cyrusa i wzięty do niewoli. Następnie miał stać się jego doradcą i przyjacielem. Według mitologii Krezus, zbyt ufny i zadowolony ze swojego bogactwa i władzy, stał się zbrojnie z Cyrusem (za sprawą bogini Nemezis) i przegrał;

por. np. OV. *Trist.* 3, 7, 42: „Irus et est subito, qui modo Croesus erat”.

[5] [...] *certe Tantalus est etiam in ipso flumine sitibundus [...] || [...] z pewnością jest spragnionym Tantalem, uwięzionym w owej rzece [...]* – Tantal, najczęściej przedstawiany jako syn Zeusa i Pluto, władca Frygii lub Lidii. Był człowiekiem bardzo bogatym i lubianym przez bogów, którzy zapraszali go na uczy. Największą sławę przyniosła mu kara (HOM. *Od.* 11, 582–592), która spadła nań w Tartarze – nigdy nie zaspokoił pragnienia ani głodu – zanurzony do brody w rzece nie może się napić, ponieważ

poziom wody opada, gdy tylko zechce umoczyć w nim usta, tuż nad nim zaś rosną gałęzie uginające się od owoców, które unoszą się, gdy tylko podnosi do nich rękę; por. HOR. *Sat.* 1, 1, 68: „Tantalus a libris sitiens fugienta captat flumina – quid rides?”

[5] [...] *Midas ille famelicus inter aureas dapes epulator* || [...] *tym Midasem głodującym – biesiadnikiem otoczonym potrawami ze złota* – Midas, popularny w mitologii greckiej i rzymskiej król Frygii. Według Owidiusza uwolnił związanego przez wieśniaków Sylena, a w nagrodę zażyczył sobie daru przemieniania wszystkiego, czego dotknie, w złoto. Niestety dar ów dotyczył także pożywienia, przez co chciwy władca nie mógł się posilić, por. OV. *Met.* 11, 85 i n.

[5] [...] *quamdiu privatione dolet absentium bonorum* || [...] *jak długo boleje nad utratą nieobecnych dóbr* – por. CIC. *Fin.* 1, 38, 7: „Omnis autem privatione doloris putat Epicurus”.

[5] [...] *requirit τὴν αὐτάρκειαν* || [...] *szuka τὴν αὐτάρκειαν – τὴν αὐτάρκειαν* – sg *Accusativus* od ἡ αὐτάρκεια.

[6] *Ceterum divitiae famosae et cum ignominia coniunctae sordes non divitiae sunt* || *Zresztą źle nabyte majątności, połączone z hańbą, są brudem, nie bogactwem* – zagadnieniu „źle nabytych majątności” Klonowicz poświęcił wydany w 1600 r. poemat *Worek Judaszów, to jest źle nabycie majątności*.

[6] [...] *fausta grataque hominum admurmuratio comitatur* || [...] *przychylnym i wdzięcznym pomrukiem ludzi* – por. CIC. *Verr.* 1, 1, 45, 5: „et grata contionis admurmuratio”.

[6] [...] *εὐλογίαν vocat poeta* || [...] *poeta nazywa εὐλογίαν* – sg *Accusativus* od ἡ εὐλογία.

[6] *Utriusque autem finis est neminem laedere et prodesse quam plurimis* || *Celem jednego i drugiego jest, żeby nikogo nie krzywdzić i pomagać jak najliczniejszemu* – por.: IUSTIN. *Inst.* 1, 1, 3 „Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere”.

[7] [...] *ut pura receptaque religio conservetur* || [...] *żeby była zachowana czysta wiara, którą się wyznaje* – jest to postulat wolności religijnej.

[7] [...] *ut bonae leges et boni mores tuti sint* || [...] *a dobre prawa i dobre obyczaje bezpieczne* – por. TAC. *Germ.* 19, 5, 3: „ibi boni mores valent quam alibi bonae leges”.

[7] *Inde Nicocles, inde Stratocles, inde Philostratus et alii multi sunt appellati* || *Stąd Nikokles, stąd Stratokles, stąd Filostrat i wielu innych zyskało imiona* – mowa tu o uzyskiwaniu przydomków z powodu osiągnięć na polu walki. Jako przykłady takiej tradycji poeta przywołuje imiona greckie, należące do sławnych mężów.

Nikokles (†306 p.n.e.), król miasta Pafos na Cyprze. W 321 p.n.e. zawarł przymierze z Ptolemeuszem I Soterem przeciwko Perdikassowi i Antygonowi I Jednookiemu. Gdy w 310 p.n.e. Ptolemeusz objął we władanie cały Cypr, Nikokles zaczął spiskować z Antygonem. Hereupon, egipski monarcha, wysłał swoich dwóch przyjaciół Argeusa i Kallikratesa na Cypr, by zapobiegli niewłaściwej atmosferze tam panującej. Gdy otoczyli pałac w Pafos, Nikokles powiesił się, a jego żona zabiła ich córki, żeby nie wpadły w ręce wrogów (DGR, s. 1190). Nikokles został przywołany w tym miejscu ze względu na pochodzenie swojego imienia, które zostało utworzone z dwóch greckich słów – *ή νίκη* (zwycięstwo) oraz *τὸ κλέος* (sława).

Stratokles, polityk ateński żyjący na przełomie IV i III w. p.n.e. Miał skompilować istniejące informacje na temat znajomości taktyki wojennej, opracowanej w czasach Homera. Jego imię powstało z dwóch greckich słów: *ὁ στρατός* (wojsko, siła zbrojna) oraz *τὸ κλέος* (sława).

Filostrat – nie wiadomo, o którym Filostracie tutaj mowa (*φιλέω* – kochać, lubić, miłować oraz *ὁ στρατός* – wojsko, siła zbrojna), brak szczegółów, pozwalających na identyfikację konkretnej osoby. Znani są zaś następujący: Filostrat, syn Werusa (in. Filostrat I, ur. między 54 a 68 n.e., domniemany autor dialogu *Neron*), Flawiusz Filostrat (in. Filostrat II, Filostrat I Lemnijski, ok. 170–248 n.e., autor *Żywota Apolloniosa z Tyany*, *Listów miłosnych*, *Obrazów*, *Rozmowy o Herosach*), Filostrat III (in. Filostrat II Lemnijski, żył w III w. n.e., autor *Obrazów mniejszych*, *Mowy panatenańskiej*, *Mowy trojańskiej* oraz *Parafrazy Tarczy Homera*) oraz Filostrat IV (postać domniemana, żyjąca w III w. n.e., również brany pod uwagę jako autor *Obrazów mniejszych*). Można się domyślać, że chodzi

o Filostrata I Lemnijskiego, ponieważ to jego *Obrazy* inspirowały wielu autorów renesansowych.

[7] *Inde quoque apud nostros Polonos Vogislavorum, Dobislavorum, Stanislavorum et Pacoslavorum sunt vocabula* || *Stąd także u naszych Polaków występują imiona Wodzisławów, Dobiesławów, Stanisławów i Pakosławów* – jako podobne do greckich pod względem tworzenia i znaczeń poeta przywołuje polskie imiona z członem *-sław* (gr. *-κλήεις*): Wodzisław (in. Włodzisław, Władysław), składający się z członów *W(t)odzi-* (władac) oraz *-sław* (popularne wśród królów i książąt polskich); Dobiesław – *Dobie-* (stosowny, zdatny, waleczny, dzielny) oraz *-sław* (np. Dobiesław, kasztelan wiślicki [XIII w.], Dobiesław Kurozwęcki [XIV w.], ks. Dobiesław Sienieński [XV w.]); Stanisław – *Stani-* (stać, stanąć) oraz *-sław* (św. Stanisław ze Szczepanowa, św. Stanisław Kostka, Stanisław ze Skarbimierza, Stanisław Kiszka, Stanisław Szydłowiecki, Stanisław Tarnawski, Stanisław Żółkiewski etc.); Pakosław – *Pako-* (znów, więcej) oraz *-sław* (np. Pakosław Stary [ród Awdańców], wojewoda krakowski; Pakosław z Mstyczowa [ród Lisów]).

[7] [...] *gloria* [...] *quae in castris et in exercitu nata quaesitaque est* || [...] *gloria* [...] *która rodzi się w służbie wojennej oraz na polu bitwy i tam się jej poszukuje* – por. GELL. 11, 1, 7, 2: „cum in castris et in exercitu multa fieret”.

[7] *Ille ergo omne tulit punctum, qui sobriis et sanis opibus contentus, verum sibi laudem et gloriam comparavit* [...] || *Ten więc trafił w sedno, kto zadowolony z rozsądnie i uczciwie zdobytego majątku zasłużył sobie na prawdziwe uznanie i sławę* [...] – HOR. *Ars* 343: „omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci”; por. CIC. *Div.* 2, 78, 7: „antiquiorem enim sibi fuisse laudem et gloriam quam regnum possessiones suas”.

[7] *Verum hic illi murus abeneus esto* || *zaiste bądź tu dla niego spiżowym murem* – HOR. *Epist.* 1, 1, 60: „hic murus aeneus esto”.

[8] [...] *concessit patrimonium satis lautum* [...] || [...] *przyznał ci dobra rodowe dosyć okazałe* [...] – CIC. *Flac.* 90, 8: „Qui patrimonium satis lautum [...] conficere potuit”.

[9] [...] *cui Goraidis nomen imposui* || [...] *której Gorais imię nadałem* – *Goraidis* – sg *Genetivus* od tytułu dzieła *Gorais*, z łacińską końcówką tego przypadku *-is*. Na karcie tytułowej występuje forma *Goraidos* z końcówką grecką *-os*.

[10] *Hanc igitur Goraidem inter strepitus et molestias fori, inter assiduas occupationes, inter amicorum interpellationes, inter invidiae morsus et stimulos, inter domesticas curas et sollicitudines, denique inter labores et aerumnas* [...] || *Tę więc Goraidę, pisaną po nocach, pośród hałasu i przykrości życia publicznego, pośród pilnych prac, pośród zajmowania się sprawami sądowymi przyjaciół, pośród ukąszeń zawiści i udręk, pośród domowych trosk i niepokojów, a wreszcie pośród trudów i cierpień* [...] – mowa tu o problemach zawodowych i osobistych (np. zdrada żony, sprawy sądowe o kamienicę po teściu w Lublinie etc.) poety, jakich w owym czasie doświadczał; zob. np. Wiśniewska, *Renesansowe*; Mejer, *Supplementum*.

[10] [...] *quae abortus potius quam partus appellanda est* || [...] *która powinna zostać nazwana raczej płodem przedwczesnie urodzonym niż donoszonym* – Curtius wskazuje, że motyw wierszy-dzieci pochodzi od Owidiusza (zob. Curtius, s. 607). Wydaje się, że tak też rozumiany był ten wiersz przez późniejszych pisarzy; por. *OV. Met.* 2, 553: „*Pallas Erichthonium, prolem sine matre creatam*”.

[10] *Vale, decus familiae praesidiumque nostrum* || *Bądź zdrów, Chłubo rodziny i Obrono nasza* – por. *VERG. Georg.* 2, 40–41: „*O decus, o famae merito pars maxima nostrae, / Maecenas, pelagoque volans da vela patenti*”.

I

w. 1 *Musa, mihi memora genus* [...] || *Muzo, przypomnij mi o rodzie* [...] – muzy – grupa dziewięciu dziewcząt (córek Zeusa i Mnemozyne, o imionach: Kalliope, Klio, Polyhymnia, Euterpe, Terpsychora, Erato, Melpomene, Talia, Urania). W mitologii rzymskiej nazywano je kamunami (łac. *camenae*) i uznawano za boginie źródeł, udzielające natchnienia poetom; *VERG. Aen.* 1, 8: „*Musa, mihi causas memora* [...]”.

w. 3 [...] *natam caeloque secundo* || *narodzoną* [...] *pod szczęsnym niebem* – dosłownie także: *narodzoną w drugim niebie*, czyli w gwiazdach. Czym jest drugie niebo, opisał nieco później np. GALIL. *Dial.*, s. 698: „Secundum Caelum dicitur Caelum Stellatum, communiter Octava Sphaera vel Firmamentum, nuncupatum, in quo sunt omnes Stellae fixae”. Zgodnie z dawnym systemem wierzeń były trzy nieba – pierwsze, w którym żyli ludzie (atmosfera ziemska), drugie, gdzie znajdowały się gwiazdy i planety (kosmos) i trzecie, które należało do Boga, aniołów i świętych. Wyrażenie *sub caelo secundo* metaforycznie oznacza *pod szczęśliwą gwiazdą*.

w. 4 *O mea Calliope, gens est Goraiscia nobis* || *O moja Kalliope, rodzinę Gorajskich powinniśmy chwalić* – Kalliope była najważniejszą z dziewięciu muz, opiekunką poezji epicznej. Jej atrybutami były tabliczka i rylec; por. OV. *Trist.* 2, 1, 568: „Quem mea Calliope laeserit, unus ego”.

w. 8–9 *Et magnae stirpis veteres deducimus ortus / A primisque rudimentis aevoque remoto* || *wywodzimy dawne początki rozłożystego korzenia / od samych początków rodu i najodleglejszych czasów* – miejsce to sugeruje, że Klonowic znał *Kronikę* Galla Anonima i przyjął podobną metodę pracy literackiej. Kazańczuk dowiódł znajomości tego dzieła przez Paprockiego (*Oblicza II*). Pisarz z Głogół i lubelski autor utrzymywali kontakty z tymi samymi kręgami intelektualnymi (m.in. Wereszczyński i Gorajscy), mogli więc mieć dostęp do tych samych lektur i materiałów; por. GALL *Cronica* Proh.: „Nunc ergo sic ordiri materiam incipiamus, ut per radicem ad ramum arboris ascendamus”.

w. 14–17 *Principio natale solum sedesque paternas, / Ingentes proavos totamque a stipite prolem, / Tandem vitas et mores, et gesta virorum / Congeriemque libet meritorum dicere versu* || *Najpierw miejsce urodzenia i siedziby ojcowskie, / nadzwyczajnych przodków i całe potomstwo od pnia, / wreszcie żywoty mężów, zwyczaję, czyny i liczne / zasługi podoba mi się opisać wierszem* – od starożytności istnieje przekonanie, że poezja uwiecznia ludzi i ich czyny (Homer, Teognis, Teokryt, Propercjusz, Horacy, Owidiusz, Lukan etc.); na temat cnoty, sławy i pamięci zob. np. Garin, Wojtkowska-Maksymik;

por.: SIL. 10, 169: „conlabens operit spatioso stipite prolem”; MART. 10, 64, 5: „Non tamen erubuit lascivo dicere versu”.

w. 18 *Semper erat praecleara domus Goraisciadarum* || *Dom Gorajskich był zawsze wspaniały* – por. PAPR. *Gniazdo*, k. 245: „Wielki dom tych Gorajskich w Rusi bywał zawždy”.

w. 19 *Marte togaque potens, spectata domique forisque* || *silny w czasie wojny i pokoju, podziwiany w kraju i poza nim* – por. OV. *Met.* 15, 746–747: „Caesar in Urbe sua Deus est: quem Marte togaque / Praecipuum, non bella magis finita triumphis [...]”.

w. 20 *Sed quia maiores plus indulgere labori* || *Jako że przodkowie bardziej oddawali się pracy* – jednym z gorszych występków przeciw *virtus* jest *desidia* (gnuśność). Ta wada nie dotyczy jednak Gorajskich, którzy niczego nie cenili bardziej niż trudów.

w. 21–22 [...] *ergo latuit sine nomine virtus / Priscaque simplicitas, vera dulcedine rerum* || [...] *bez imienia cnota i starodawna prostota / ukrywały się, prawdziwą słodyczą czynów* – por. LUCAN. 10, 17: „circumit, et nulla captus dulcedine rerum”.

w. 25 *Conscia factorum et non ambitiosa vetustas* || *świadoma czynów i nieślaknąca zaszczytów starożytność* – por. STAT. *Theb.* 3, 330: „Conscia factorum sic nota in pascua taurus”.

w. 26–27 *Tu nobis, Christine, prior caligine longa / Frueris patrum, Laethea ruptus ab unda* || *Ty, Krystynie, pierwszy z przodków po długotrwałej / ciemności się z nas ucieszysz, z Letejskiej wydobyty strugi* – Krystyn z Goraja i Kraśnika, protoplasta rodu, rzekomy stolnik sandomierski, przywołany w falsyfikowanym przywileju Władysława Łokietka z 1290 r. (zob. Piekosiński, s. 628).

Zgodnie z grecką mitologią Lete to rzeka Zapomnienia, z której pili zmarli po przybyciu do Hadesu, by zapomnieć o ziemskim życiu. Filozofowie i niektórzy poeci uważali, że z owego źródła piły dusze także przed powrotem do życia i odzyskania ciała, by zapomnieć o tym, co widziały w podziemiu (np. Platon, *Rep.* X, 621; VERG. *Aen.* 6, 705, 715). Wyciąganie postaci z mroków zapomnienia jest dość częstym motywem w literaturze staropolskiej; por. np. SIMON. *Lectoris* 1–7: „Haec primordia stemmatum Poloniae / Gentis tempus edax diesque longa / Nullius memores

coegerat iam / Laethei latitare ad amnis undas, / Fortassisque perenniter bibissent / Longa oblivia in Paprosciana / Extracta e tenebris manu fuisent”; a także nieznanymi jeszcze w Rzeczypospolitej, ale pochodzący z tego okresu ARIOST. *Orland* 35, 13–16 i 21.

Wersy 26–27 wskazują, jakoby poeta w towarzystwie muzy udał się do podziemia, odbywając w ten sposób swoistą katabazę. Obraz Krystyna odwracającego się od rzeki Lete przypomina scenę z Anchizemem stojącym przy tejże samej rzece w VI księdze *Encidy*, por. VERG. *Aen.* 6, 679 i n.

w. 28 *Tu, versus caput, es nostri memorisque Camenae* || *zwróciłeś głowę ku nam i Kamenie o dobrej pamięci* – por. TIB. 3, 7, 191: „Non te deficient nostrae memorare Camenae”; tu mowa o Kalliope.

w. 31 *Acer Adame* [...] / *bystry Adamie* [...] – zwrot do Adama Go-rajskiego (zob. wyżej, przedmowa [1]), który zgodnie z w. 26–32 jest najmłodszym przedstawicielem rodu, tj. nie ma jeszcze męskiego potomka.

w. 32 [...] *nostrae tu portus et ancora Musae* || [...] *portcie i kotwico naszej Muzy* – zwrot ten wynika z popularnej w literaturze łacińskiej metafory, w której tworzenie utworu literackiego było porównywane do podróży morskiej – pisanie to rozwijanie żagla, który na zakończenie pracy zostanie zwinięty (por. VERG. *Georg.* 2, 41: „Maecenas, pelagoque volans da vela patenti” oraz *Georg.* 4, 116–117: „Atque equidem, extremo ni iam sub fine laborum / vela traham et terris festinem advertere proram”). Wypada uzupełnić, że żagiel zwija się po przybyciu do portu, a następnie rzuca kotwicę. Poeta zatem poprowadził metaforę do samego zakończenia żeglugi.

w. 34 [...] *totum peragens in odoribus aevum* || [...] *który spędzasz cały wiek w przeczuciu* – por. OV. *Met.* 15, 400: „Se super imponuit, finitque in odoribus aevum”.

w. 36–37 *Felices animae, dextris et pectore quondam / Insignes, caeli stellata parte receptae* || *Szczęśliwe dusze, odznaczające się niegdyś walecznością / i odwagą, przyjęte do gwiazdzistej części nieba – caeli stellata parte* – chodzi o tzw. drugie niebo, zob. wyżej, komentarz do I, 3;

por. OV. *Fast.* 1, 297: „felices animae, quibus haec cognoscere primis”; VERG. *Aen.* 6, 669: „Dicite, felices animae, tuque optime vates”;

SEN. *Dial.* 6, 26, 7, 2: „Nos quoque felices animae et aeternae sortitae [...]”.

w. 39 [...] *natorum nati, salvete* [...] || [...] *synowie nad synami* [...] *bądźcie zdrowi* – por. VERG. *Aen.* 2, 98: „et nati natorum et qui nascentur ab illis”.

w. 43–44 *Carminis vatis eras, quem Graecia vindicat omnis, / Et septem patriae de quo iurgantur alumno* || *Byłś w pieśni wieszczka, do którego rości sobie prawa cała Grecja / i siedem ojczyzn sprzecza się, której jest synem* – mowa tu o sporze o pochodzenie Homera. Od samego początku o miano jego ojczyzny starano się siedem miast, Klonowic podaje następujące: Smyrna, Rodos, Kolofon, Salamina, Chios, Argos i Ateny. Zachował się epigramat z II w. p.n.e. dotyczący tego sporu (*Anthologia Graeca* XVI.298): „Ἐπτὰ πόλεις μάραντο σοφὴν διὰ ῥίζαν Ὀμήρου, / Σμύρνα, Χίος, Κολοφών, Ἴθάκη, Πύλος, Ἄργος, Ἀθήναι”, tłum. za podręcznikiem M. Cytowska, H. Szelest, *Historia literatury starożytnej*, Warszawa 2007, s. 18: „Siedem miast spierało się o ród Homera | Smyrna, Chios, Kolofon, Itaka, Pylos, Argos, Ateny”.

w. 45 *Sed quia Maeonides vir<o> contigit Achilli* || *Jako że Meonida trafił się Achillesowi* – Meonides – przydomek Homera, wskazujący, że miał być synem Meona (łac. *Maeon*) lub że pochodził ze Smyrny (Lidia), nazywanej dawniej Meonią.

w. 46 *Aeneae pietas Andinum nacta Maronem* || *a zbożność Eneasza spotkała Andynskiego Marona* – chodzi o Wergiliusza (*Publius Vergilius Maro*). Określenie *Andinus* odnosi się do miejscowości, z której miał pochodzić, tj. *Andes*. Poeta rzymski opisał w *Encydzie* (*Aeneis*) dzieje Eneasza (*Aeneas*), syna Afrodyty i Anchizesa, bohatera spod Troi, przodka założycieli Rzymu. *Encida* była jednym z bardziej popularnych utworów w renesansie.

[1] *Memoria una cum testibus et spectatoribus alioqui interitura fuit, nisi Musarum beneficio propagaretur* [...] || *Sama Pamięć razem ze świadkami i obserwatorami przepadłaby, jeśli nie zostałaby przedłużona z pomocą Muz* [...] – *Memoria* (Pamięć) – rzymski odpowiednik greckiej

Mnemozyne, personifikacja pamięci, matka dziewięciu muz. Sama pamięć (jako zdolność umysłu) pozwala dziedziczyć po przodkach wiedzę, „wta- jemniczenia”, a tym samym pozwala zachować ludziom tożsamość kultu- rową (Curtius, s. 404).

[1] *Cum et historiam suam vetustissimus Herodotus per sacra Musarum nomina distinxit [...] || Tak starożytny Herodot podzielił swoją histo- rię na rozdziały zatytułowane świętymi imionami Muz [...] – mowa tu o konstrukcji, jaką dziełu historycznemu Herodota (ok. 485–425 p.n.e.) – *Dzieje* (gr. ἱστορία; łac. *Historiae*) – nadali uczeni aleksandryjscy (podzie- lili je na dziewięć ksiąg i zatytułowali imionami muz). W XVI w. wierzone jeszcze, że strukturę tę *Dziejom* nadał sam autor. Wskazany cytat sugeruje, że tak jak pierwszy grecki prozaik zatytułował poszczególne rozdzia- ły historii imionami muz, tak poeta części swojego utworu zatytułował imionami Gorajskich. Herodot kontynuował myśl logografów (autorów opracowań etnograficznych, geograficznych i genealogicznych) oraz filo- zofów jońskich. Jego *Dzieje* traktują o wydarzeniach między VI w. a 479 r. p.n.e., a ich głównym punktem jest opis wojen grecko-perskich. W dziele tym pojawiają się także dygresje etnograficzne i geograficzne.*

Lubelski autor prezentuje tutaj ciekawą koncepcję, w myśl której rodzice stwarzają dzieci, dając im życie, tym samym przekazując własne życie dalej, tj. „odradzając się”. Z tego punktu widzenia krąg życia nigdy nie zostaje przerwany. Pozwala to sądzić, że Adam Gorajski stanowi prze- dłużenie trwania Krystyna z Goraja i innych przodków, nie zatrzymując obiegu cnoty, która wciąż jest tą samą co dawniej.

[3] [...] *vir clarissimus Paulus Trojanowski de Trojanowicze [...] || Mąż wielce sławny, Paweł Trojanowski z Trojanowic [...] – Paweł Troja- nowski, szlachcic polski, znany pieniacz swego czasu, a także pełnomocnik (i dziedzic) Andrzeja, Piotra, Stanisława i Jana Czarnkowskich. Genealo- gia zamieszczona w kodeksie *Liber procedentiae prosapiae Gorajskich* to jedyny ślad działalności pisarskiej Trojanowskiego. Szlachcic ów był wła- ścicielem Goraja od 1579 do 1595 r., kiedy to sprzedał miasto Janowi Zamoyskiemu.*

[4] *Ascribant sibi vetustatem Arcades et se Prosel<e>nos, id est, ante Lunam genitos iactent || Niech Arkadowie przypisują sobie starożytność*

i chępią się, że są Proselenami, to jest tymi, którzy narodzili się przed Luną – Arkadowie – starożytni potomkowie Arkada (łac. *Ἄρκάς*), syna Zeusa i nimfy Kallisto, który miał nauczyć ludzi tkactwa i wypieku chleba; *Proselenus* oznacza „*ante Lunam*, przed miesiącem zrodzony” (Mączyński, s. 327); Luna zaś to rzymska bogini księżyca, tożsama z grecką Selene, personifikacją księżyca, którą przedstawiano jadącą po niebie na srebrzystym rydwanie, zaprzężonym w dwa rumaki;

por. SERV. *Comm. Georg.* 2, 342, 3–5: „*hunc ordinem propter Arcadas tenuit, qui se Proselenos esse adserunt, id est ante Lunam natos*”.

[4] [...] *contendat se Phoebi Dianaeque patriam esse fabulosae Delos* || *Niech Delos twierdzi, że jest ojczyzną Feba i mitycznej Diany* – Delos – wyspa na Morzu Egejskim. Według mitu była wyspą pływającą, ale zatrzymała się, by dać schronienie ciężarnej Latonie (tytanidzie), która pod palmą daktylową urodziła Apollona (rzymski *Phebus*) i Artemidę (rzymska *Diana*);

por. HYG. *Fab.* 53, 2, 4: „*ibique [...] Latona peperit Apollinem et Dianam; quae insula postea Delos est appellata*”; SERV. *Comm. Georg.* 3, 6, 4: „*Delos, in qua Latona enixa est Apollinem et Dianam*”.

[4] [...] *ostendet cunas et monumenta Iovis Optimi Maximi <Cr>eta* || *Niech Kreta chlubi się kołyską i pomnikami Jowisza Najlepszego Najwyższego* – Kreta – górzysta, lesista i urodzajna wyspa między Morzem Śródziemnym a Morzem Egejskim. Według mitu greckiego brzemienka Rea, żona Kronosa, schroniła się na Krecie przed polykającym swe dzieci mężem, by urodzić i ocalić Zeusa (rzymski *Iuppiter*, sg *G. Iovis*).

[5] *Quo tu, benevole et amice Lector, quoad volueris, fruire virtutisque potius faveas, quam invidias* || *Dlatego ty, życzliwy i miły Czytelniku, jak długo zechcesz, korzystaj, a cnocie raczej sprzyjaj niż zazdrość* – por. PAPR. *Gniazdo*, k. 15r, w. 18–23 i n.: „*Prawda, iż sam ze wstydem dziś używasz tego / Gdy czytasz o twym przodku co nieforemnego. / Toż rozumiej na potym o tych, co po tobie / Będą czytać sprawy tve, nie tu myślne sobie. / Masz tu oto naukę, jak masz przyjdź do sławy, / Będziesz-li podług niej żył, będziesz człowiek prawy*”; zob. Przedm. [9]: „*ne lector non intelligendo [...] si nolit imitari*”; ACERN. *Victoria* 1, k. 6v, w. 17–20: „*Ergo si nos abripuit vehementia maior, / Non animi vitio pergas ascribere lector, /*

Sed tu materiam libri culpare memento, / Quae rapit in praecipis, iusti
fecunda furoris”.

II

w. 1 *Sarmatiae locus est veluti peninsula saeptus* || *Jest miejsce w Sarmacji jak półwysep otoczone* – Sarmacja – położona na Wschodzie Europy ojczyzna legendarnych Sarmatów, od których początek mieli wziąć obywatele Rzeczypospolitej. Ziemia lubelska jest w *Goraïs* przedstawiona jako konkretne miejsce (ziemska Arkadia) w Sarmacji;

por. MELA 3, 33, 1–2: „Sarmatia intus quam ad mare latior, ab his quae secuntur Vistula amne discreta, qua retro abit usque ad Histrum flumen inmittitur”; PLIN. *Nat.* 4, 81, 6–8: „ad flumen Vistlam a desertis Sarmatiae prodidit. Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos”.

w. 3 *Remigio Cereris clari [...]* || *znane ze splotawu zboża [...]* – Ceres, utożsamiana z grecką Demeter, była rzymską boginią urodzajów, ziemi uprawnej i zbóż. Tutaj oznacza zboże. We *Flis*ie Klonowic informuje, że dawniej również Polacy oddawali jej boską cześć, zob. *Flis* 185 marg.: „Cererem olim Poloni pro dea colebant”.

w. 4–9 *Vistula, regnator fluviorum, currit ab alto / Vespere, defertur pluvioso Sannus ab Austro, / Parte alia sinuosus Aper, qui, natus ad Ortum, / Paulatim sese geminas obliquat in Arctos, / Sed postquam, spatio crescens, adolevit, in undam / Desinit Istuleam [...]* || *Wisła, władczyni rzek, biegnie od dalekiego / zachodu, San sływa z dżdżystego południa, / gdzie indziej kręty Wieprz, biorący swe źródła / na wschodzie, lekko zakręca ku północy, / lecz odtąd, zwiększając objętość, przybiera i kończy się / w wiślanej fali [...]* – *Vesper* – gwiazda wieczorna, widoczna na niebie po zachodzie Słońca; *Auster* – rzymska personifikacja południowego wiatru, w literaturze często stosowana do oznaczenia południa (strony świata); *Ortus* – rzymska personifikacja wschodu Słońca, używana do określenia wschodu jako strony świata; bliźniacze Niedźwiedzice (Wielka i Mała) stanowią synonim kierunku północnego;

por.: ACERN. *Flis* Przedm. [5]: „A do tego chcąc poczciwość wyrządzić rzece ojczystej a matce wszystkich wód sarmatskich – Wiśle, na której urodzajnych i wesołych brzegach [...] Tę rzekę, tę Białą Wodę od starych Słowianów rzeczoną, którą i Niemcy od białości po dziś dzień zowią Weisel, a Polacy zaś z niemieckiego Wisłą, rad bym wynieść nad on Erydan, rzekę włoską od Arata poety w niebo wprowadzoną, i wstręty, porty i pożytki jej rad bym (by to mogło być) złotem pisać”; VERG. *Aen.* 8, 77: „corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum”; OV. *Met.* 11, 192: „Prodidit agricolam. Leni nam motus ab Austro”; LUCR. 6, 721: „ille ex aestifera parti venit amnis ab Austro”; por.: OV. *Met.* 3, 45: „Si totum spectes, geminas qui separat Arctos”; MANIL. 3, 382: „Cesserat unde, redit: geminasque ascendit ad Arctos”; MANIL. 4, 604: „Italiaeque urbes dextram sinuantis in undam”; OV. *Met.* 3, 499: „Ultima vox solitam fuit haec spectantis in undam”; SIL. 15, 767: „corpora fusa iacent campos demersaque in undam”.

Wspomniane przez poetę rzeki (San i Wieprz) leżą na trasie flisowskiej Wisłą do Gdańska, zob. ACERN. *Flis* 677–680: „Jeden nad leśnym Sanem czyni targi, / Drugi nad Wieprzem, a rzadko bez skargi, / Często nad Bugiem i nad Narwią drugi / Lezie więc w długi”.

w. 13–17 [...] *silvas, quae protenduntur ab Ortu / In Corum et Zephyros, opportunamque ferarum / Efficiunt latebram nigra calligine saltus. / Sed Boream versus, qua se porrexit eremus, / Qua medios agitant Aquilonum flabra recessus* || *rosną lasy, które rozciągają się od wschodu / na północny zachód i zachód, tworzą dogodną kryjówkę / dla dzikich zwierząt w nieprzeniknionej ciemności lasów. / Lecz zwróciwszy się ku północy, gdzie rozciąga się pustkowie, / gdzie podmuchy z północy poruszają leśne zakątki* – *Corus* – rzymska personifikacja wiatru północno-zachodniego; *Zephyrus* – greckie uosobienie wiatru zachodniego; *Boreas* – grecka personifikacja wiatru północnego; *Aquilo* zaś to rzymska personifikacja wiatru północnego;

por. OV. *Trist.* 1, 2, 27–28: „nam modo purpureo vires capit Eurus ab ortu, / nunc Zephyrus sero vespere missus adest”; MANIL. 4, 591–592: „asper ab axe ruit Boreas, fugit Eurus ab ortu, / Auster amat medium solem Zephyrusque profectum”; por. VERG. *Georg.* 4, 468: „et caligantem nigra formidine lucum”; OV. *Met.* 1, 475: „protinus alter amat, fugit altera nomen amantis / silvarum latebris captivarumque ferarum”; por.

LUCR. 5, 741–742: „inde loci sequitur calor aridus et comes una / pulverulenta Ceres et etesia flabra Aquilonum” oraz 6, 729–731: „fit quoque uti pluviae forsán magis ad caput ei / tempore eo fiant, quo etesia flabra Aquilonum / nubila coniciunt in eas tunc omnia partis”.

w. 19 [...] *fecundis collibus arva* || [...] *a na żyznych wzniesieniach rolnicze* – por. OV. *Met.* 14, 347: „[...] *fecundis collibus herbas*”.

w. 21–22 *Hic positae sedes, hic incunabula gentis, / Nobile Crasnicium et Goraium, nidus aviti* || *tutaj położona siedziba, tutaj kołyska rodu, / sławne Kraśnik i Goraj, gniazdo dziedzicznego* – Kraśnik – miasto położone ok. 48 km od Lublina, które już w 1240 r. miało należeć do Krystyna z Goraja. Według źródeł historycznych miasteczko w ręce Gorajskich trafiło dopiero w 2. połowie XIV w. Następnie w posagu Anny, córki Dymitra Gorajskiego, podskarbiego koronnego, przeszło do majątku Tęczyńskich (między 1436 a 1464 r.). Niemal od samego początku swojego istnienia było dobrze obwarowane. Posiadało także zamek warowny, zbudowany na wzniesieniu. Pozostawało pod wpływem prawa magdeburskiego. Miejscowy kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny został zbudowany przez Tęczyńskich w 1448 r.

Goraj – miasteczko położone w okolicach Lublina, Zamościa i Szczebrzeszyna. Już w średniowieczu stały tam zamek i mury obronne (w XVI w. zamek był w ruinie), zob. wyżej komentarz do II, [1]. W 1377 r. Goraj wraz z okolicznymi wsiami został przyznany Dymitrowi, przodkowi Gorajskich, przez Ludwika I (króla polskiego i węgierskiego). Od 1569 r. miasto posiadało przywileje na jarmarki. W XVI w. bardzo aktywnie działał tu ważny zbór kalwiński; zob. wyżej I, [3].

w. 28–29 *Pratensis alit aggeribus remeabilis unda / Pisces, qui nullam redolent sapiuntque mephitim* || *Cofająca się fala materią z łąk żywi ryby, / które nie mają zapachu i nie trącą żadnym smrodem* – por. VERG. *Aen.* 6, 425: „evaditque celer ripam inremeabilis undae”; ACERN. *Flis* 221–224: „Ryb też dostatek prawie dobrej wody / Rodzą jeziora, stawy, rzeki, brody. / Owa Polakom na niczym nie schodzi, / Wszystko się rodzi”.

w. 30–31 *In silvisque frequens <v>enatio visque favorum / Ingens, arboribus passim congesta cavatis* || *w lasach mrowie zwierzyny i wielka*

ilość miodu, / zgromadzona wszędzie w wydrążonych pniach – por. PLIN. *Epist.* 5, 6, 8, 1: „Frequens ibi et varia venatio”; ACERN. *Flis* 213–216: „Leśne bogactwa nieoszacowane / Hojnym Polakom od Boga są dane, / A kto je sobie chce dobrze uważać, / Może ich zażyć”. Ciekawą opowieść o miodzie zgromadzonym w dziuplach poeta przytacza w: ACERN. *Rox.* 1039–1166.

w. 36–37 *Hic erat αὐτόχθων semper patriaeque coevus, / Non alio caelo genitus, non advena sanguis || Tu αὐτόχθων był zawsze rówieśny ojczyźnie, / nie urodził się pod innym niebem, nie był obcej krwi* – akcentowanie, że Gorajscy są autochtonami ziemi lubelskiej jest związane z kwestią starości rodu. Im starszy ród (i herb), tym bardziej znaczący. Cnotę bowiem nabywa się przez naśladowanie przodków. Będzie ona tym mocniejsza, im starszy jest ród. Wyprowadzenie genealogii od protoplastów średniowiecznych dodaje rodowi splendoru, ponieważ średniowiecze to najbardziej heroiczny czas w historii Rzeczypospolitej.

w. 38–44 *Ex hoc saepe loco totum prodibat in orbem. / Fama decusque virum et totos dimanat in annos / Gloria, non secus ut virtus erupit Ulisis / Ex utero praegnantis equi, dum conscia Graium / Agmina coniunxit, Troianasque occupat arces. / Ex hoc saepe loco patriae succurritur atque / Publica magnanimes obierunt munia cives || Z tego często miejsca wyruszał na cały świat / (rozgłos i chwala mężów i sława rozszerza się / na całe wieki, zupełnie jak cnota Ulisesa wyrwała się / z brzucha ciężarnego konia, gdy wchłonął wtajemniczone / oddziały Greków i zajął twierdzę trojańską). / Z tego często miejsca spieszą ojczyźnie z pomocą, / obywatele wielkiego serca podejmują publiczne obowiązki* – w. 39 *virum = virorum*;

por. OV. *Ars* 1, 83–86: „Illo saepe loco capitur consultus Amori, / Quique aliis cavit, non cavet ipse sibi: / Illo saepe loco desunt sua verba diserto, / Resque novae veniunt, causaque agenda sua est”; [HESS.], *Il. Hom.* 19, s. 841, w. 6–7: „A solio (neque enim medium prodibat in orbem) / Magnanimi heroes Danaï decet, inquit, et aequum est”; ACERN. *Victoria* 4, 32: „Indeque fama comes, totum dimanat in aevum”.

w. 47–48 [...] *et quoties caedas, reparabilis Hydra, / Caedant Pelidae Laertiadaeque [...] || [...] jak często uderzyłabyś, odradzająca się Hydro, /*

uderzyliby Pelidzi i Laertiadzi [...] – Hydra lernejska była potworem, córką Echidny i Tyfona. Miała postać węża o wielu głowach (autorzy podają różną ich liczbę – od pięciu do stu), przy czym po odcięciu jednej głowy na jej miejscu wyrastały dwie. Herakles pokonał ją z pomocą Iolosa przy użyciu płonących strzał.

Pelidzi – potomkowie Peleusa (ojca Achilleasa); Laertiadzi – potomkowie Laertes (ojca Odyszeusza).

w. 49 i n. *Quos fecit <l>ituus tantos et carmen Homeri || takimi stworzyły dźwięczny róg i pieśń Homera* – bezpośrednie wskazanie na poetę jako tego, który zapewnia bohaterom nieśmiertelną sławę (zob. Curtius, s. 495–498).

w. 56 [...] *multos* [...] *Atridas* || [...] *wielu Atrydach* – Atrydzi – potomkowie Atreusa, króla Myken (ojca Agamemnona i Menelaosa).

[1] *{Oppidum} autem ill{ud} suorum alumnorum virtute celebr{e} situ{m} est in tractu Lublinensi in ea parte, quae antiquitus ad Sendomiriensem districtum pertinebat || Miasto to zaś, sławne zacnością swoich synów, zostało włączone do ziemi lubelskiej, w tej części, która od zamierzczbłych czasów przynależała do województwa sandomierskiego* – autor nawiązuje do wyodrębnienia się z ziemi sandomierskiej ziem lubelskiej i łukowskiej (XIII/XIV w.).

[2] *Solum est fertile* [...] || *Ziemia jest żyzna* [...] – por. DLUG. *Annales* I, s. 72: „Regio Polonica fecunda frugibus, amena fructibus, delicio-sa piscibus, sapida lacticiniis, clamosa venacionibus, copiosa armentis et gregibus, dulcis mellibus, commoda equis, referta alitibus, dives ferro et plumbo, gloriosa cera, crassa butiro, esto in plerisque locis abscisa magis quam separata culture respondet fecunditas, nemorosa regio, et ideo dives pecoris et abundans lactis, <herbifera> [...]”.

[2] [...] *etiam probatissimi vitri* [...] *proventus* || [...] *wysoko ceniony urzet farbiarski* – urzet farbiarski (dziś – barwierski) – bardzo stara roślina, używana do barwienia na niebiesko. W okresie staropolskim był wysoko ceniony i pożądany.

[3] [...] *egregios Phoenices* [...] || [...] *doskonałych Fenicjan* [...] – Fenicjanie – lud pochodzenia semickiego, nazywani przez Rzymian Punijczykami, trudniący się kupiectwem i żeglarstwem. Fenicjanie słynęli z doskonale zaprojektowanych i bezpiecznych portów, stąd właśnie do nich poeta porównał obywateli Lubelszczyzny. Ponieważ Klonowicz uznawał, że życie człowieka to flisowanie (żeglowanie), metaforyka żeglarska i wodna stanowią tak ważny element jego sposobu obrazowania, zob. obie przedmowy do ACERN. *Flis*.

III

w. 4 *Intulit in vivoque omnes adamante notavit* || *przeniósł je do gwiazd i wyrył diamentem* – por. PETRAR. *Ep.* 1, 80: „Maximus artificum vivoque adamante peregit”.

w. 5–6 *Scilicet et veniet tempus, cum facta bonorum / In caelo signata legent per saecula gentes* || *Oczywiście przyjdzie czas, gdy o czynach prawych mężów, / zapisanych w niebie, ludy będą czytały przez wieki* – por. MANIL. 4, 802–803: „magna iacet tellus magnis circumdata ripis / Parthis et [a] Parthis domitae per saecula gentes”.

w. 12–13 *Scriptorumque illos penuria condidit atris / In tenebris et nocturna caligine mersit* || *a ułomność pisarzy pogrzebała ich w nieprzeznionych / ciemnościach i zanurzyła w mroku nocy* – por. VERG. *Aen.* 6, 267: „pandere res alta terra et caligine mersas!”.

w. 15 *Authores, exempla, viros et nomina mille* || *autorów, przykłady, mężów i tysiąc imion* – por. VERG. *Aen.* 7, 337: „Funereasque inferre faces; tibi nomina mille”.

w. 18 *Tempore funesto, quando vis magna Scytharum* || *w straszliwym czasie, kiedy całe mrowie Scytów* – tu Scytowie = Tatarzy.

W niniejszym rozdziale większość wiadomości na temat II najazdu mongolskiego na Rzeczpospolitą (w. 21–77 oraz [4]) autor opisał na podstawie DLUG. *Annales* VII, s. 124–125: „Advenit namque in illas statim post festum beati Andree apostoli Thartarorum ingens exercitus, plures de solis Thartaris, quorum Nogay et Telebuga erant duces,

continens legiones; hunc Ruthenorum et Litwanorum duces per suas gentes et copias ingenio fecerant. Qui dum Wislam et ceteros fluvios gelida hieme et glacibus induratis facile transissent, subito Sandomiriam perveniunt et opido Sandomiriensi incens<o> ecclesiisque conflagratis Sandomiriense castrum, in quod fere universa Sandomiriensium regio cum coniugibus, pignoribus et fortunis Thartarorum adventu vulgato confugerat, corona cingunt et nec ad quiescendum aut colligendum animos ex subito pavore spacio dato illud nocte et interdum oppugnant. A quo dum militum Polonie brachio et resistencia repulsi forent, Vaschilko dux frater <Danielis> germanus, Leo insuper et Romanus filii Danielis regis Russiae, videntes castri Sandomiriensis difficilem et periculosam expugnacionem existere, caduceatores ad Petrum de Crampa militem, Sandomiriensem tunc capitaneum mittunt persuasuros, ne cum vivere et se atque arcem et eos, qui in arcem ad se confluerant, servare possit, perdere et extrema pati contendat | humiliatusque pocius et tributum a Thartaris imponendum pensurus in Thartarorum castra securus, quam resistenciam de cetero factururus, adveniat. Neque ea per caduceatores depromere contenti, etiam ipsi personaliter Petrum de Crampa capitaneum conveniunt et iisdem, que a caduceatoribus dicta erant, et amplioribus illum, velut virum | simplicem et Ruthenice dolositatis atque fraudis parum gnarum, inescatum et circumventum, tam sibi quam omnibus, qui in castro erant, securitate data et quo magis illi fidei inesset, treuga in dies aliquot pacta, in stativa tandem Thartarorum haud procul a castro consistencia, germanum fratrem Sbigneum et alios Polonie milites magis insignes illum comitantes perducunt. Ubi etsi Thartarorum ducibus adoratis tributum se illis, quemadmodum inter eum et Russie duces convenerat, pensurum obtulisset, neque oblatione neque adulacione Thartari ad misericordiam moti tam Petrum de Crampa capitaneum Sandomiriensem quam Sbigneum fratrem suum et omnes milites Polonorum, qui secum una advenerant, sero se a Ruthenorum ducibus querentes proditos hospitali violata fide captivant et spoliatos verbatosque ad ultimum cesos capite obruncant. Cum valido deinde concursu et clamore ad castrum invecti, quo vel solo imbellis aggressium, infancium et matronarum turba, capitaneum suum et alios suos milites et defensores audiens crudeli supplicio enecatos, perterrita, castrum facile (non enim a quoquam defendebatur) irrupit et omnes pene illic repertos, virginibus tantummodo et ingenuis matronis pro explenda libidine re-

servatis, seivissime trucidant castroque rebus omnibus spoliato et incenso plerosque homines, quibus aliquorum feritas pepercerat, ad undas fluminis Wisle grege facto impulsos, quasi iam dextere cede defatigatae essent, aquis suffocant, sed et homines languidos et valitudinarios ad ecclesiam Sancte Marie confugientes laceratos necant. Fertur tantum tunc Christiani et Polonici cruoris barbarica rabie fusum, ut ex colle, in quo arx sita erat, in Wislam fluvium arci vicinum quasi quodam torrente defluerit”;

zob. też CROM. *De rebus*, 9, k. ov: „Ibi Russorum duces, Leo et Romanus, Danielis filii, et Basiliscus frater, qui in castris Tattarorum erant, primum per internuntios, deinde per se ipsi cum Petro de Crempa praefecto arci agunt, ut si se, arcemque servatum ire velit, ad Tattarorum duces in castra veniat [...]”. Imię trzeciego syna Daniela – *Basiliscus* – mogło zostać zaczerpnięte z przywołanego fragmentu kroniki Kromera. Biskup warmiński spustoszenie Sandomierza datuje na 1260 r.

w. 21–22 [...] *Nogaio Telebugaque, / Sub ducibus saevis, Euxina per aequora vectis* || [...] *pod wodzą Nogaja i Telebugi, / wodzów okrutnych, niesionych przez wody Euksynu* – Nogaj – XIII w., wódz Mongołów, emir Żółtej Ordy, prawnuk Czyngis-chana. W 1259 i 1287 r. najechał ziemie polskie (m.in. Kraków); Telebuga (Tole Buka) – XIII w., siódmy chan Żółtej Ordy (1287–1291), wnuk Batu-chana. Na przełomie 1287/1288 dokonał III najazdu mongolskiego na Polskę, w 1291 r. został obalony z inicjatywy Nogaja;

Euxina aequora = Morze Czarne;

por. DLUG. *Annales* VII, s. 124 (zob. wyżej kom. do III, 18); por. też VERG. *Georg.* 1, 206: „[...] *ventosa per aequora vectis*”; CATULL. 101, 1: „*Multas per gentes et multa per aequora vectus*”.

w. 24 *Myriadas ducunt Hircano littore, gentem* || *tysiący prowadzili birkańskim brzegiem, ród* – *Mare Hircanum = Caspium mare* (Morze Kaspijskie); por. HONT. 3, 133: „*Et premit eas Hircano littore partes*”.

w. 25–26 [...] *quae dum superavit Imaum / Qua dorsum vicinus agit, qua brachia Taurus* || [...] *który wtedy przekroczył Imaus, / grzbiet wyrostający w ich sąsiedztwie i miejsce, gdzie Taurus ramiona* – Imaus (właśc. *Imavus*) = Himalaje; Taurus – góry w dzisiejszej południowej Turcji, w pobliżu Morza Śródziemnego.

w. 28–30 *Evasere solum in nostrum cognataque iungunt / Agmina, cultores Asiae cum robore toto / Europaeorum [...]* || *Wyruszyły do naszej ziemi i łączą się pokrewne / oddziały, mieszkańcy Azji z mnóstwem / Europejczyków [...]* – por. DLUG. *Annales* VII (zob. wyżej kom. do III, 18).

w. 31 *Cis Tanaim, Lachidi magna contermina pestis* || *z tej strony Donu, wielka zguba dla Lacha w sąsiedztwie* – Lachami w XVI w. nazywano Polaków.

w. 32–33 *Ergo praedonum vires et foedera linguae, / Sanguinis et moris, corpus stipantur in unum* || *zatem siły łotrów oraz przymierze języka, / krwi i obyczaju zostają stłoczone w jedno ciało* – por. OV. *Epist.* 21, 241: „fassaque sum matri deceptae foedera linguae”; CORIPP. *Laus* III, 53: „innumerare glomerantur aves, stipantur in unum”.

w. 34 *Et veluti quando geminae per inania nubes* || *Podobnie jak bliźniacze chmury, które przez pustą* – por. VERG. *Georg.* 4, 196: „Tollunt : his sese per inania nubila librant”; LUCAN. 9, 473: „Intentusque tulit magni per inania caeli”.

w. 37 *Fit fragor in caelo, glomerantur in aethere fluctus* || *podnosi się zgiełk na niebie, wirują w powietrzu burze* – por. OV. *Met.* 1, 269: „fit fragor: hinc densi funduntur ab aethere nimbi”.

w. 38 *Nimborumque globi, tempestas horrida surgit* || *i kłęby chmur, straszliwa nastaje nawałnica* – por. HOR. *Epod.* 13, 1: „Horrida tempestas caelum contraxit et imbres”; SIL. 4, 440–442: „Fertur ab immenso tempestas horrida caelo / nigrantisque globos et turbida nubila torquens / involuit terras [...]”.

w. 40 [...] *et annosae quercus feruntur [...]* || [...] *miota wiekowymi dębami [...]* – por. ALCIAT. *Emblem.* 42: „Symbolum hic ponitur annosae quercus”; KOCH. *Macaron.* 55: „Annosae citius vertantur turbine quercus”.

w. 41 *Atque tremunt crebris concussa Ceraunia plagis* || *drżą góry, wstrząsane częstymi uderzeniami* – *Ceraunia montes (Ceraunimontes)* –

góry będące częścią północnego Kaukazu (dzisiejsza Albania), gdzie miał wychowywać się Bachus (Kołłątaj, s. 155); por. LUCAN. 2, 625–627: „Huc fuga nautarum, cum totas Hadria vires / Movit, et in nubes abiere Ceraunia, quumque / Spumoso Calaber perfunditur aequore Sason”; zob. VERG. *Georg.* 1, 323–335.

w. 42–43 *Grando petit culmos, Cererem prosternit adultam / Et lapidat spes agricolae, territ bordea, messes* || *grad bombarduje żdźbła, rzuca na ziemię dojrzałe kłosa, / niszczy jęczmień i kamieniuje zbiory, nadzieję rolnika* – por. OV. *Met.* 8, 287–293: „Fervida cum rauco latos stridore per armos / Spuma fluit : dentes aequantur dentibus Indis : / Fulmen ab ore venit : frondes afflatibus ardent. / Is modo crescenti segetes proculcat in herba : / Nec matura metit fleturi vota coloni, / Et Cererem in spicis intercipit. Area frustra, / Et frustra expectant promissas horrea messes”.

w. 44 *Sic vis illa fuit coniurataeque phalanges / Tartaricae* [...] || *Taka była owa siła i sprzyśżone tatarskie bordy* – *Tartarus* dosłownie oznacza Tartar, czyli mityczną krainę podziemi. *Tartaricus* zaś to przymiotnik urobiony od słowa *Tartarus*, czyli tartaryjski. Tutaj *Tartarus* oznacza Tatara, który, jako srogi najeźdźca, jest synonimem piekielnego zła. Takie określenie stosuje Długosz (zob. wyżej);

por. ERASM. *Epist.* 1, [2], s. 7: „Adeo sese condensant nec loco cedunt coniuratae phalanges [Lutheranae – przyp. G.Ł.-J.]”; ERASM. *Epist.* 18, [25], s. 583: „[...] Lutheri causam reddebant favorabilem. Iam et illud arguebat hoc negotium aliquo numine geri, quod quo magis in adversum nitebantur coniuratae phalanges et his favens monarcharum potentia, hoc laetius serpebat malum”.

w. 46–48 [...] *Danielis regia proles, / Romanusque Leoque ferox, qui pectore Christum / Invido produnt, ausi confundere foedus* || [...] *królewskie potomstwo Daniela, / dzicy Roman i Leon, którzy wydalili Chrystusa z serc / zazdrosnych i ośmielili się zawiązać przymierze* – Daniel Halicki, król Rusi w latach 1253–1264, założyciel Lwowa. Zmuszony do zawarcia przymierza z Tatarami najechał ziemie Rzeczypospolitej. Wśród jego synów byli wymienieni przez Klonowica Roman i Lew, ale umieszczeni dodatkowo w marginale Bazyli niemal nie pojawiają się w literaturze (być może *Basili-scus* u Kromera, zob. wyżej, III, 18). Według późniejszej relacji Niesieckiego

Bazyli miał być rzeczywiście synem Daniela Halickiego (NIES. *Korona* 3, s. 511). Szerzej omawia ten problem Okęcki w przypisie na s. 15;

por. VAL. FL. 1, 162–163: „[...] prior huic tum regia proles / advolat amplexus fraternaue pectora iungens”; VERG. *Aen.* 5, 496: „[...] iussus confundere foedus”; DLUG. *Annales* VII (zob. wyżej kom. do III, 18).

w. 50 *Undique collecti cœunt Russique Scythaeque* || *Skądkolwiek przychodzą zjednoczeni Rusini i Scytowie* – por. VERG. *Aen.* 7, 582: „Undique collecti coeunt, Martemque fatigant”.

w. 51–52 *Atque ruunt in nos, grassantur et obvia vastant / Omnia, nec morbum, sexum, actatemque morantur* || *rzucają się na nas, plądrują i niszczą wszystko, co napotkają / na drodze; nie oglądają się ani na stan zdrowia, ani płęć, ani wiek* – por. DLUG. *Annales* VII (zob. wyżej kom. do III, 18).

w. 53–55 *Dumque fefellerunt pacis dulcedine Petrum / Crempicidem, capiunt te, Sandomiria, princeps / Immensi tractus olim sedesque ducalis* || *Podczas gdy słodyczą pokoju zwiedli Piotra / z Krępy, zdobywają cię, Sandomierzu, stolico / niezmierzonego niegdyś obszaru i siedzibo księcia* – Piotr z Krępy (*Petrus de Crempa*) był kasztelanem sandomierskim (XIV w.). Dowodził obroną miasta podczas jednego z najazdów tatarskich. Licząc na układ z wrogiem, poddał miasto, co zakończyło się klęską. Według legendy jego córka Halina, uratowana z pierwszej rzezi miasta, podczas kolejnego najazdu tatarskiego zwabiła Tatarów w pułapkę, ocalając w ten sposób gród, ale tracąc życie (zob. Sarwa);

por. DLUG. *Annales* VII (zob. wyżej kom. do III, 18); AN. *Pieśń II*, 56–60: „Piotr z Krępej w ten czas starostą był, / Książd Bolesław w Sędomirzu ji zostawił, / Sam do Siradza uciekszy, zbył, / Z starostą się tam nie bronił, / W pokoju grod Tatarom spuścił”.

w. 56 *Imbelles animos, leti formidine claus<0>s* || *Serc pełnych pokoju, zdjętych strachem przed śmiercią* – HUSS. *Bison*. 769: „Imbelles animos populi exercebat agrestis”.

w. 61 *Atque Vasilconis fratrumque* [...] || [...] *oraz Wasylka i braci* [...] – Wasylko był bratem Daniela Halickiego. Uczestniczył w najeździe na Sandomierz; por. DLUG. *Annales* VII (zob. wyżej kom. do III, 18).

w. 68–69 *Vistuleas rubefecit aquas Mars impius, atque / Purpurei
fluctus largoque cruore coacti* || *niegodziwy Mars zaczerwienił wiślane
wody, / a purpurowe fale, zagęszczone obfitością krwi* – por. VERG. *Georg.*
1, 511: „[...] Mars impius orbe”.

w. 70 *<L>entius in salsas immensae Theti<d>os undae* || *płynęły wol-
niej ku słonym falom niezmiernego* – Tetyda = morze.

w. 71–72 [...] *et stupuit ferralsi gurgite nympa / Cracias, ex qua co-
gnomen tulit Albidus amnis* || [...] *i osłupiała na widok żałobnej topieli
nimfa / Kracias, od której imię wzięła Biaława rzeka* – *Albidus amnis* to
Wisła, por. DLUG. *Annales* I, s. 73–74: „Uni quidem Wysła, quem au-
tores et hystoriographi antiqui Vistulam dicunt, nonnulli vero Vandalum,
a Wandalo filio Negno primogenito Alani filii Japheth, filii Noe, plerique
a Polonorum regina Vanda, que ob victoriam de Germanis relatum diis
se devovens, in illum se dedit precipitem, a nacionibus quoque orientali-
bus Polonis vicinis ab aque candore Alba Aqua [...]”; zob. ACERN. *Flis*,
Przedm. I, s. 23: „A do tego też chcąc pocziwość wyrządzić rzece ojczystej
a matce wszystkich wód sarmatskich – Wiśle, na której urodzajnych i we-
sołych brzegach W.M. osobliwe, jako też Króla Jego Mści mieć i trzymać
raczysz iusto honestissimoque iuris titulo. Tę rzekę, tę Biełą Wodę od sta-
rych Słowianów rzeczoną, którą i Niemcy od białości po dziś dzień zowią
Weisel, a Polacy zaś z niemieckiego Wisłą [...]”.

Cracias – stosowana niekiedy dawniej nazwa miasta Krakowa. Tu
obsługuje imię nimfy, od której imię miała otrzymać rzeka Wisła (Biała
rzeka). Być może chodzi o Wandę, córkę Kraka, założyciela Krakowa, od
której zgodnie z legendą swoją nazwę otrzymała rzeka Wandalus, mają-
ca być Wisłą. Zdaje się, że taką etymologię przyjmował Klonowic, zob.
ACERN. *Flis*, s. 41: „Nie wiem, skąd ci to przyszło, żeś tak śmiały, / Iż
opuściwszy na łądzie grunt cały, / Jąłeś się pływać po Wandzinej Wodzie, /
Często ku szkodzie” – temu czterowersowi towarzyszy marginał: „Vistula
alias Vandalus”;

por. SIL. 12, 544: „[...] et cunctae fugerunt gurgite nymphae”.

w. 74–77 *Nec iam dignatur gladio dirisque sagittis / Tartarus attoni-
tos homines, sed caedit agitique / Turmatim in fluvium fera per compendia
mortis, / Opprimit et perdit, vivos deturbat in amnem* || *już nie uznaje za*

godnych śmierci od miecza i zabójczych strzał / przerażonych ludzi, lecz smaga biczem i pędzi / gromadnie do rzeki dla okrutnego przyspieszenia śmierci, / topi i unicestwia, żywych zrzuca do rzeki – por. DLUG. *Annales* VII (zob. wyżej kom. do III, 18).

w. 83 *Palantes, trepidos instantibus eripit armis* || ogarniętych paniką ratuje przed nadciągającymi wojskami – por. SIL. 10, 16: „*Cantaber urgebat, letalibus eripit armis*”.

w. 86–87 *Ille, Deo dextraque sua confisus, ab urbe / Natalique sol<o> violentum depulit hostem* || Ów, zaufawszy Bogu i swojej ręce, od miasta / rodzinnego i okolicy odpędził gwałtownego wroga – SIL. 12, 81: „*Inde furens postquam vallo vix depulit hostem*”.

w. 99 *Et qui Bystriciam bibitis Porumque liquentem* || którzy pijecie z Bystrzycy i przezroczystego Poru – Bystrzyca i Por (Pór, Pur) są dwiema z głównych rzek zasilających rzekę Wieprz (lewe dopływy). Obie przepływają przez Wyżynę Lubelską. Nad Bystrzycą leży Lublin.

w. 108–109 *Rex delectatus, pumilo sub corpore magnos / Exortans animos, Loctecus nomine dictus* || król zachwycony, w niewielkim ciele wielkiego / ducha ujawniając, zwany imieniem Łokietka – chodzi o Władysława I Łokietka, z dynastii Piastów, księcia łęczyckiego i kujawskiego, króla polskiego (1320–1333).

[2] *Sed quia sub Boleslao Pudico vixit, quo tempore patria maxime periclitabatur propter duas easque cruentissimas Tartarorum invasiones [...]* || Jako że Krystyn żył za Bolesława Wstydlivego, kiedy to ojczyzna była najbardziej narażona na niebezpieczeństwo z powodu tych dwóch najbardziej krwawych najazdów Tatarów [...] – chodzi o czasy panowania Bolesława Wstydlivego z dynastii Piastów (księcia sandomierskiego, a od 1243 r. także księcia krakowskiego), tj. lata 1243–1279, kiedy doszło do dwóch mongolskich najazdów na Polskę (1241 oraz 1259/1260).

[3] *Prima et crudelissima non solum Poloniae, verum etiam Silesiae et Hungariae vastatio [...]* ducibus Tartarorum Kaydano, Peta et Bathi || Pierwsze i najokrutniejsze spustoszenie nie tylko Polski, lecz także Śląska

i Węgier [...] pod wodzą Tatarów Kadana, Pety i Batu – chodzi o I najazd mongolski, za który odpowiadali wodzowie tatarscy: Kadan (dowódca wschodniej grupy skierowanej na Wołoszczyznę i Siedmiogród), Peta (czyli Bajdar, wódz mongolski z rodu Czagataidów, jeden z głównych dowódców I najazdu) i Batu (Batu-chan, władca mongolski, wnuk Czyngis-chana, syn Dżociego, założyciel Złotej Ordy);

por. np. DLUG. *Annales* VII, s. 15: „Et partes, quas superiori transitu vastaverant, pacifice pretergressi, dum apud Sandomiriam duobus diebus stativa habuissent, exercitum suum considerata eius multitudine biparie dividunt, et minorem quidem partem < cuius Kaydanus ductor et princeps erat > versus Lanciciam et Cuyawiam, Ruthenis quibusdam opido Polonis infestis gressus eorum et itinera dirigentibus, transmittunt, qui regiones illas sine aliquo obice crudelissime igne < et > cedibus vastarunt; maior pars, in qua solus presidebat Batthi, versus Cracowiam populatione laciis extensa contendit et omnem oram versus Iszlam opidum et flumen Kamyona sitam cede et incendio pervastat [...]”.

[3] [...] *et abbatis monachorumque Koprzywnicensium sanguine, nec non multorum virorum et matronarum, infantium et senum promiscuae condicionis primum respersa* || [...] *najpierw skropiony krwią opata koprzywnickich mnichów, a także wymieszana krwią wielu mężczyzn i kobiet, niemowląt i starców* – opactwo cystersów w Koprzywnicy zostało w 1241 r. zaatakowane przez Tatarów, którzy dokonali rzezi zakonników i ograbili klasztor;

por. DLUG. *Annales* VII, s. 12: „[...] in Sandomiriam venit et tam castro quam opido Sandomiriensi undique obsidione coartato et tandem expugnato Coprzywniczensem abbatem et omnes fratres domus Coprzywniczensis < ordinis Cisterciensis > et magnum tam ecclesiasticorum quam secularium, tam virorum quam matronarum, nobilium et plebeiorum utriusque sexus, qui illuc gracia conservande vite aut defendendi loci confugerant, numerum occidunt maximamque stragem in senes et impuberes edunt, paucis puberibus parcunt, quos et ipsos velut vilissima mancipia diris constringunt compedibus”.

[4] *Secunda Tartarorum irruptio et vastatio mitior quidem alibi fuit* [...] || *Drugi najazd i spustoszenie Tatarów były wprawdzie słabsze w innych miejscach* [...] – II najazd mongolski na Rzeczpospolitą odbył się na

przełomie 1259 i 1260 r. z inicjatywy Berke-chana, władcy Złotej Ordy, który zmusił Daniela Halickiego do zawarcia przymierza i wspólnego najazdu na Polskę. Dowódcami skierowanymi do ziemi sandomierskiej byli Nogaj i Telebuga. Relacja Długosza z najazdu na ziemię sandomierską zob. kom. do III, 18.

[4] [...] *tum primum ab Opisone creati* || [...] *dopiero co koronowanego przez Opizona* – Opizo był opatem klasztoru św. Pawła w Mediolanie oraz legatem papieża Innocentego IV w Polsce i w Prusach; o koronacji Daniela zob. np. MIECH. *Chronica* III, 142, 43.

[7] *Vixeritque per quatuor aetates mediorum principum et regum Poloniae, nempe Lesconis Nigri, Henrici Probi, Praemislai Secundi, Venceslai Bohemi, usque ad tempora Wladislai Cubitalis* [...] || *Żył w czasach czterech pokoleń średniowiecznych książąt i królów Polski, a mianowicie Leszka Czarnego, Henryka IV Prawego, Przemysła II, Władysława Czeskiego, aż do czasów Władysława Łokcia* [...] – Leszek Czarny (ok. 1240–1288) z dynastii Piastów, książę łęczycki, książę sieradzki, krakowski i sandomierski; Henryk IV Prawy (1257/1258–1290) – z dynastii Piastów, książę wrocławski i krakowski; Przemysł II (1257–1296) z dynastii Piastów, książę wielkopolski, król polski (od 1295 r.); Wacław II (Więclaw Czeski) z dynastii Przemyślidów, król czeski (1283–1305) i polski (1300–1305).

[8] *Quibus temporibus Iaziges et Polowcy usque ad internecionem fusi deletique sunt* || *W tych czasach Jazygowie i Połowcy zostali wybici co do nogi i zniknęli* – chodzi o wojska Jaćwingów (lud bałtycki wymarły już w XVI w.) i Połowców (lud pochodzenia altajskiego, pustoszący ziemie ruskie w X–XII w.), zasilające szeregi sprzymierzonych tatarskich i ruskich wojsk podczas II najazdu mongolskiego.

IV

Ianussius Goraiski, in Gorai, Stoianice et in Krasnik heres || *Janusz Gorajski, dziedzic Goraja, Stojanic i Kraśnika* – Janusz Gorajski, dziedzic Stojanic i Kraśnika, jeden z legendarnych przodków Gorajskich, rzekomy sędzia chełmski, mający żyć w XIII w. (zob. Piekosiński, s. 628). O jego

istnieniu świadczy wprawdzie przywilej Kazimierza Wielkiego dla „Janusza ze Stojanic czyli Goraja” (zob. Okęcki, s. 51), jednak badacze od dawna twierdzą, że jest to falsyfikat (Piekosiński, s. 628; Okęcki, s. 4). Janusz nie został także uwzględniony w drzewie genealogicznym, opracowanym na podstawie rozmaitych zachowanych dokumentów przez Kupisza (Kupisz, s. 217–219). Ojcem Dymitra i Iwana nie jest domniemany Janusz, a Chodko, syn Iwana (notowanego także jako Iwonia) z Goraja lub z Klecia. To właśnie ów Iwan miał być sędzią chełmskim, który zasłużył się poselstwem do Tatarów (NIES. *Herbarz* 4, s. 187); Stojanice (Stojańce) – wieś położona w województwie ruskim, 7 km od Sądowej Wiszni; miała zostać założona przez Czuryła de Goraj (XV w.). Przepływał przez nią potok.

w. 4 *Multa facit toleratque soli natalis amore* || *Wiele uczynił i zniósł z miłości do ziemi rodzinnej* – OV. *Met.* 8, 184: „exilium tactusque loci natalis amore”; dziewiętnastowieczne publikacje (np. *Selectae fabulae ex libris Metamorphoseon Ovidii Nasonis [...]*, Parisiis 1809, s. 97; *Loci memoriales metrici et poetici*, ed. E. Ruthardt, A. Schedler, Vratislaviae 1895, s. 8) wers ten notują jako: „exilium tactusque soli natalis amore”.

w. 5 *Clarus et invidia maior, sapiensque bonusque* || *sławny i triumfujący nad zazdrością, roztropny i sprawiedliwy* – por. PALING. *Zodiacus* 7, 4, s. 169: „Idcirco est per se vivens, sapiensque, bonusque”.

w. 6 i n. *Iuraque non segni studio vernacula discens* || *ponieważ z gorliwym staraniem uczył się prawa krajowego* – informacje te pochodzą z przywileju, nadanego rzekomo Januszowi przez Kazimierza Wielkiego, por. *Privilegium* II: „Notum facimus tam praesentibus quam futuris, quibus expedit universis praefatam literam inspecturis, quomodo consideratis multiplicibus servitiis strenui et nobilis militis nostri Janussii de Stoianicze alias de Goray, iudicis Chelmensis, tunc haeredis in Crasnik et praesertim legatione, qua nobis usus est ad principem Tartarorum versus Oczakow, ipsum et cunctos ejus successores de nostra speciali gratia, baronum nostrorum ad id adveniente gratia et consultu, in iuribus ejus super bona in Goray et Krasnik habitis et specialiter in jure thelonei quod per antecessores nostros ipsi loco et fortalitio Krasnik datum est [...]”.

w. 19 i n. *Proposito favet ingenuo rex atque senatus* || *Król i senat sprzyjają temu szlachetnemu przedsięwzięciu* – chodzi o Kazimierza III Wielkiego, króla polskiego (1333–1370). Powiększył on powierzchnię państwa i zaprowadził liczne reformy;

mowa tu o poselstwie Janusza do Tatarów, zob. fragment przywileju w komentarzu do w. 6 oraz kom. do tytułu *cap. IV*.

w. 20 [...] *atque incendia nutrit* || [...] *i podsycają ogień* – por. AN. *Aetna* 413: „[...] *vias incendia nutrit*”.

w. 27 *Ad magnae Scythiae <c>rudum immitemque tyrannum* || *do okrutnego i bezlitosnego tyrana wielkiej Scytii* – Scytia – obszar Eurazji. Zwykle za tereny scytyjskie uważa się tereny dzisiejszych: Kazachstanu, południowej Rosji, wschodniej Ukrainy, Białorusi i Polski (aż do Oceanu Sarmackiego, czyli Morza Bałtyckiego); tu Scytia = ziemie tatarskie.

w. 30 *Namque madebat adhuc nostrorum sanguine victor* || *Albowiem dotąd ociekał krwią naszych zwycięzca* – por. SIL. 6, 625: „[...] *perfusus sanguine victor*”.

w. 40 [...] *frondem pacalis olivae* || [...] *gałązkę oznaczającej pokój oliwki* – gałązka oliwna jako symbol pokoju występuje już w Księdze Rodzaju (Gen 8, 11): „*At illa venit ad eum ad vesperam, portans ramum olivae virentibus foliis in ore suo: intellexit ergo Noe quod cessassent aquae super terram*”.

w. 42 i n. *Rex meriti gratus iudex Casimirus in illa* || *Wdzięczny za te zasługi król i sędzia Kazimierz, w tym czasie* – wersy te odnoszą się do zdobycia Lwowa i jego okolic podczas wojny o Księstwo Halicko-Włodzimierskie (1340–1392).

w. 47 i n. *Maxima Ianussi decedit praemia factis* || *z powodu dokonai Janusza zapisuje największe przywileje* – zob. przywołany już (kom. do w. 6) przywilej, potwierdzający poprzednie prawa Gorajskich i nadający nowe.

[3] *Nam sub Casimiro Magno, Locteci filio, Orczacoviam orator destinatus principes Tartarorum* [...] || *Za panowania bowiem Kazimierza*

Wielkiego, syna Łokietka, mówca został wysłany z poselstwem do Oczakowa do wodzów tatarskich – Oczaków (w rękopisie niewłaściwy zapis nazwy – *Orczacovia*) – miasto na terenie dzisiejszej Ukrainy, na lewym brzegu limanu Dnieprowskiego, w odległości 35 km od ruin miasta Olbia. Zostało wzniesione na terenie starożytnej osady greckiej Alektor. Dopiero w XV w. powstała tam silna twierdza tatarska o nazwie Oczaków. W 1430 r. w jej pobliżu osiedliła się jedna z nogajskich ord przednich – orda jambolucka, zwana od bliskości do twierdzy oczakowską. Byłby to kolejny dowód na to, że przywilej Kazimierza jest fałszywy.

[4] [...] *sed et rex Casimirus abusus otio non est, sed eo tempore Leopolum et alias primarias civitates et arcas Ruthenorum subiugavit* [...] || *Król Kazimierz jednak nie zażył wypoczynku, ale przeciwnie, w owym czasie ujarzmił Lwów, inne znakomite miasta i zamki ruskie* [...] – chodzi o włączenie Rusi Czerwonej z Lwowem w 1349 r. do Rzeczypospolitej. Pisze o tym obszernie Długosz (zob. DLUG. *Annales IX*, s. 215–216).

V

Demetrius de Goray || *Dymitr z Goraja* – legendarny przodek rodu Gorajskich, domniemany podskarbi królewski i rzekomy ojciec Dymitra II z Goraja (zob. *cap. VI*). Niżej (V, 30–31) poeta na podstawie genealogii Trojanowskiego (TROJAN. [III]–[IV]) wnioskuje, że Dymitrów było dwóch, ale w mrokach historii zrosli się w jedną postać. W rzeczywistości Dymitr I z Goraja nie istniał, a ojcem sławnego Dymitra był niejaki Chodko lub Piotr z Klecia (źródła nie są w tej sprawie zgodne).

w. 1 *Ut solet angustis enasci fontibus amnis* || *Jak rzeka zazwyczaj powstaje z wąskich źródeł* – por. SIL. 577: „Ultimus erumpit lacrimarum fontibus amnis”; STAT. *Theb.* 4, 816: „ora. Fremunt undae, longusquae a fontibus amnis”; SEN. *Nat.* 3, 11, 1–2: „Quid ergo? inquit, si perpetuae sunt causae quibus flumina oriuntur ac fontes, quare aliquando siccantur, aliquando quibus non fuerunt locis exeunt? Saepe motu terrarum itinera turbantur et ruina interscindit cursum aquis, quae retentae novos exitus quaerunt et aliquo impetum faciunt aut ipsius quassatione terrae aliunde alio transferuntur. Apud nos solet evenire, ut amisso canali suo flumina

primum refundantur, deinde quia perdiderunt viam faciant. Hoc ait acicidisse Theophrastus in Coryco monte, in quo post terrarum tremorem nova vis fontium emersit”.

w. 7 *Alveus est, magnas deportat in aequora naves* || [nurt] [...] *wielkie unosi ku morzu okręty* – por. VERG. *Aen.* 10, 660: „avolsamque rapit revoluta per aequora navem”; OV. *Pont.* 1, 17: „firma sit illa licet, solvetur in aequore navis”; PROP. 3, 21, 11: „nunc agite, o socii, propellite in aequora navem”.

w. 8 *Plena valle fluens, in septem cornua fissus* || *płynąc wypelnioną doliną, rozdzielony na siedem odnóg* – por. OV. *Met.* 9, 774: „quae colis, et septem digestum in cornua Nilum”.

w. 13 *Prodit in apricum, per campos, aequora, montes* || *wypływa na świat, przez pola, równiny, góry* – por. SARN. *Annales: Ep. ded.* 2, 8: „Medeae exemplo crudeliter diffecta et disiecta membra per campos, aequora et montes manibus et digitis meis reverenter recollegi”.

w. 14 *Fertur et incedens agitatum ventilat ignem* || *szybko płynie, a postępując, rozdmuchuje gwałtowny ogień* – por. IUV. 1, 3, 253: „servulus infelix et cursu ventilat ignem”.

w. 16 *Donec ab exigua scintilla incendia surgant* || *dopóki z niewielkiej iskry nie powstaną pożary* – por. CURT. 6, 3, 11: „Parva saepe scintilla contempta magnum excitavit incendium”; LUCR. 5, 608: „accidere ex una scintilla incendia passim”; CALV. *Inst.* 4, 16, 19: „Quos ergo pleno lucis suae fulgore illustraturus est Dominus, cur non iis quoque in praesens, si ita libuerit, exigua scintilla irradiaret: praesertim si non ante exiit ipsos ignorantia, quam eripit ex carnis ergastulo?”.

w. 17 *Intus erat virtus excelsa domique latebat* || *Wewnątrz była wyborna cnota, w domu ukrywała się* – por. SEN. *Dial.* 3, 16, 32: „Sola sublimis et excelsa virtus est, nec quicquam magnum est nisi quod simul placidum”;

marginale: *Ab angustis initiis omnia usque in infinitum procedere solere* || *Wszystko zwykle postępuje od skromnego początku aż do nieskoń-*

czoności – por. PLIN. *Epist.* 8, 20, 8: „Constat pecora herbas secuta sic in insulas illas, ut in extremam ripam procedere solere”.

w. 19 *Exiguaque aura famae spatioque pusillo* || *niewielkiego tchnienia sławy i niedużego zasięgu* – OV. *Met.* 4, 136: „[...] exigua cum summum stringitur aura”; VERG. *Aen.* 7, 646: „Ad nos vix tenuis famae perlabitur aura”.

w. 20 *O generosa domus Goraisciadumque propago* || *O szlachetny domu i potomku Gorajskich* – por. epicedium Katarzyny Działyńskiej w Brodnicy, cytowane przez PAPR. *Herby, Łódzia*, s. 554: „Hic ego sarmatica Kathaerina ex gente quiesco, / Gorcanae insignis vera propago domus. / Me genuit comitum magna de gente Polona, / Haec stirps sarmatico quae bene nota solo est. / Tradita praestanti post suum virtute marito, / Działyński Raphael foedere iuncta tori. / Unica progenies ex me relictus alumnus, / In quo Dzialiniae est spes generosa domus etc.”

w. 24 *Praemia susceptos educavere labores* || *Korzyści przewyższyły podjęte trudy* – por. list króla Zygmunta Augusta, cytowany przez PAPR. *Herby, Rogala*, s. 659: „[...] ut in eo nihil desiderari potuerit, quod vel ad mores honestissimos, vel ad doctrinam pertineret, et quovis honore dignus propter indefessos publicos reipub. causa susceptos labores caetu doctorum sit iudicatus [...]” oraz s. 660: „[...] idem Stanislaus Zawacki non solum retinuit, sed virtute propria magis adauxit claresceret, nostri quoque iudicii de illius virtute et doctrina integerrimi, apud posteros perennis extare memoria, iustum esse iudicamus, propter eius publica merita, ac vere Herculeos ingenii susceptos labores (quibus excellere ut optimum, ita difficillimum est) [...]”.

w. 27 *Maiorum fama clarus meritisque vetustis* || *sławny legendą przodków i dawnymi zasługami* – por. NEP. *Dion.* 1, 2, 2: „Dion autem praeter nobilem propinquitatem generosamque maiorum famam multa alia ab natura habuit bona”; epitafium Jana Kamienieckiego cytowane przez PAPR. *Herby, Piława*, s. 381: „Ex procerum Sarmatia Kamienicki Joannes / Virtutum fama clarus ubique loci, / Debita naturae persolvens, astra petivit / Annum bis ternum tredecimum qui ferens, / Mensis secundi novorum nocte recessit”.

w. 29 *Cum duplicat virtutis opus, duplicantur honores* || *Gdy podwaja dzieło cnoty, są podwajane zaszczyty* – por. VERG. *Aen.* 10, 468–469: „[...] sed famam extendere factis, / hoc virtutis opus [...]”; LUCAN. 9, 380–381: „[...] compositae mentes / Ad magnum virtutis opus summisque labores”.

w. 34 *Possessamque diu nostrum diffudit in aevum* || *długo rozporządzaną upowszechniał w naszych czasach* – por. HOR. *Epist.* 1, 3, 8: „bella quis et paces longum diffundit in aevum?”.

w. 40 *Caelibe regina emergens et rege Pudico* || *wydobyty dzięki dziewiczej królowej i królowi Wstydliwemu* – chodzi o księcia Bolesława V Wstydliwego (1226–1279) i jego żonę św. Kingę (1234–1292).

w. 41 *Cedite Cappadoces, Indi, concedite Car<r>hae* || *Ustąpcie, Kapadoci, Indowie, odejź, Charan* – Kapadoci – mieszkańcy historycznej krainy (na terenie dzisiejszej Turcji), już w średniowieczu słynnej z powodu wydobywanej tam soli; Indowie – mieszkańcy Półwyspu Indyjskiego; o „soli indyjskiej” pisał Pliniusz Starszy (PLIN. *Nat.* 31, 77, 1); Charan – miasto na terenie Turcji, w którym według Pliniusza wszystkie budynki były zbudowane z solnych bloków (PLIN. *Nat.* 31, 78, 1: „Gerris Arabiae oppido muros domosque massis salis faciunt aqua feruminantes”);

por. PROP. 2, 34, 65: „cedite, Romani scriptores, cedite, Grai”; FLOR. 1, 5, 23: „[...] idem tunc Faesulae quod Carrhae nuper, idem nemus Aricinum quod Hercynius saltus, Fregellae quod Gesoriacum, Tiberis quod Euphrates [...]”.

w. 42 *Urbs caeso sale quadrato pro marmore structa* || *miasto wzniesione z cegieł wyciętych z soli zamiast z marmuru* – por. HER. *Hist.* 4, 185, 2: „τὰ δὲ οἰκία τοῦτοιοι πᾶσι ἐκ τῶν ἀλίγων χόνδρων οἰκοδομέαται”; tłum.: „Tych zaś wszystkich mieszkania z grup soli zbudowane są”.

w. 46 *Ochus aqua celebri mordax et reptilis Oxus* || *Ochus gryzący sławną wodą i pełzający Oksus* – Ochus – rzeka na terenie starożytnej Baktirii, prowincji państwa perskiego. Na wysokości miasta Oxiana wpływała do rzeki Oxus, która miała płynąć przy północnej granicy Indii. Według

Pliniusza w obydwu rzekach znajdowały się pokłady soli (*Nat.* 31, 73–92, *passim*).

w. 47 *Hispanae, cedant, Egelastae, Caspia porta* || *hiszpańskie Egelastae, ustępują, Kaspijska Brama* – sól pochodząca z miasta Egelastae, położonego między Castulo a Kartaginą, była wychwalana przez Pliniusza Starszego z powodu szczególnych właściwości zdrowotnych: PLIN. *Nat.* 31, 79, 10–80, 6: „Adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellavimus, nec non et Cyprio mire simili. In Hispania quoque citeriore Egelestae caeditur glaebis paene translucentibus, cui iam pridem palma a plerisque medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus, in quo reperitur sal, sterilis est nihilque gignit. Et in totum sponte nascens intra haec est”; Brama Kaspijska (w literaturze częściej *plurale tantum* – *Caspiae Portae*) to nazwa przejścia między górami Kaukazu a Morzem Kaspijskim, słonym zbiornikiem niepołączonym z innymi morzami; wspominają o tym Pliniusz (*Nat.* 1, 6, 25; 5, 99, 3; 6, 30, 2 etc.), Diodor (3, 5) i inni.

w. 49–50 [...] *Tattaei gloria, nec non / Fama Tarentini salis Ammonidesque fodinae* || [...] *sława soli tatejskiej, a także / dobre imię soli tarentyjskiej oraz kopalnie ammonidyjskie* – mowa kolejno o solach pochodzących ze zbiornika we Frygii (*palus Tattaeus*), zatoki przy porcie w Tarencie (południowa Italia) oraz o soli Amuna (jako bóg grecki Ἄμμων; czczony był także w innych kulturach starożytnych, m.in. w Egipcie jako Amun), wydobywanej w Libii, w pobliżu świątyni Amuna;

por. PLIN. *Nat.* 31, 73–92 (zob. niżej [6]); OV. *Medic.* 94: „Cumque Ammoniaci mascula tura sale”; COLUM. 6, 17, 7, 3–5 i n.: „[...] sive album in oculo est, montanus sal Hispanus vel Ammoniacus, vel etiam Cappadocus minute tritus et inmixtus melli vitium extenuat”.

w. 53 *Montes atque specus, puteos et flumina, fontes* || *góry i jaskinie, studnie i rzeki, źródła* – LUCAN. 4, 117: „hos Rhodanus; vastos obliquent flumina fontes”.

w. 54 *Sive pruinosum spectes, in littore natum* || *czy to widziałbyś podobną do szronu, zrodzoną na brzegu morza* – por. VOLSC. *Proteus* 67: „Non unum nostro genitrix in littore natum”.

w. 55 *Hircanumque salem, extremaque palude coactum* || sól birkańską, dzięki bryzie skryształizowaną w najodleglejszej zatoce – chodzi o sól wydobywaną z Morza Kaspijskiego, zob. kom. do III, 24.

w. 57 *Cogitur et crescit, saevis Aquilonibus auctus* || ścina się i zyskuje na objętości, wzmocniona srogimi akwilonami – PRUD. *Apo.* 658: „quis iubeat saevis aquilonibus [...]”; BOET. *Consol.* 1, 6, 9: „cum saevis Aquilonibus”.

w. 59 *Atque salinarum obscuris effossa cavernis* || i z ciemnych pieczar kopalń solnych wykopane – por. LUCAN. 6, 642: „haud procul a Ditis caecis depressa cavernis”; OV. *Met.* 15, 299: „vis fera ventorum, caecis inclusa cavernis”.

w. 60 *Fragmina et Indoo glebas de monte refectas* || odłamki i z góry w Indusie powstałe bryły soli – Indus – rzeka na subkontynencie indyjskim, przepływająca między innymi u podnóża Himalajów; sól wydobywano z niej już w starożytności (PLIN. *Nat.* 31, 77, 1; zob. niżej kom. do [5]).

w. 65 *Hunc genuisse duos, praestantia corpora natos* || Że on spłodził dwóch synów o wspaniałej postawie – por. VERG. *Aen.* 7, 518: „et trepidae matres pressere ad pectora natos”; OV. *Met.* 9, 452: „Cognita Cyaneae, praestantia corpora forma”.

w. 67 *Demetri nomen* παρὰ τῆς <Δ>ημητέρος *aufert* || a Dymitra imię παρὰ τῆς <Δ>ημητέρος się wywodzi – greckie παρὰ τῆς Δημητέρος oznacza „od Demeter”.

w. 73 [...] *generosus et inclitus Ivo* || [...] szlachetny i powszechnie znany Iwan – na temat Iwana zob. kom. do tytułu *cap.* VII.

w. 79 *Scebrésinum, tractusque ferax arvomque benignum* || Szczebrzeszyn, urodzajna kraina i pole obfitujące – Szczebrzeszyn – miasto położone na lewym brzegu Wieprza, na ziemi chełmskiej, w otoczeniu rozlicznych zalesionych wąwozów, ok. 30 km od Goraja. Jeszcze w końcu XIV w. otrzymał prawo magdeburskie.

w. 80 *Mellis Eleusinae Cereris castaeque Dianae* || w miód eleuzyńskiej Cerery, dziewiczej Diany – Eleusis według mitologii miała być jedną z ulubionych nizin bogini Demeter, gdzie odbywały się misteria ku jej czci.

[1] *Sicut flumina ab angustis fontibus et rivulis oriuntur et sicut magna incendia ab exigua scintilla proficiscuntur, ita semina virtutis parva esse, laboribus tamen et sudoribus convalescere in infinitumque progredi solere* || *Jak rzeki biorą początek od wąskich źródeł i rzeczek, jak wielkie pożary wzniciają się od słabej iskry, tak ziarna cnoty zazwyczaj są niewielkie, jednak wzmacniają się w trudach i potach i bez końca się rozwijają* – por. wyżej LUCR. 5, 608 oraz GERM. 134: „[...] nec iam / semina virtutis vitiis demersa resistunt”.

[1] [...] *de simulacro Palladis et de Curetum populis fabulatur antiquitas* [...] || [...] *jak starożytność baje o posągu Pallady i o ludzie Kuretów* – nawiązanie do mitu o gwarantującym pokój posągu Ateny, który został zrzucony z nieba przez wściekłego Zeusa. W miejscu upadku posągu legendarny Ilus zbudował Troję (Ilion). Pisali o tym m.in. Pseudo-Apollodor (np. *Epitome*, 5, 10–13) i Pauzaniusz (II, 23, 5); zob. więcej D’Orazio, s. 222; Kureci byli zrodzonymi z deszczu kapłanami, którzy hałasem maskowali obecność Zeusa na Krecie, by nie pożarł go Kronos (zob. np. HOM. *Il.* 9, 529 i n.; STRAB. *Geo.* 10, 3).

[3]–[4] [...] *qui tum maxime proventu salinarum Bochenensium constabat, quae repertae sunt anno Christi millesimo ducesimo quinquagesimo primo regnante Boleslao Pudico. Quarum inventionem illa prisca aetas beatae Cunegundi, coniugi regiae, feminae sanctae et continentissimae imputavit, quam ex Ungaria, quasi dotali iure* [...] || [...] *które opierały się najwięcej na przychodach z salin bocheńskich; te zaś zostały odkryte w roku Chrystusowym 1251, to jest za panowania Bolesława Wstydliwego. Ich odkrycie minione czasy przypisały błogostawionej Kunegundzie, małżonce królewskiej, niewieście świętej i wielce wstrzemięzliwej. Mówią, że z nią z Węgier, jakby prawem posagu* [...] – Kunegunda to św. Kinga, księżna, zob. kom. do V, 40; por. DLUG. *Annales* VII, s. 76: „In villagio et rure Bochnya quinque a Cracovia millaribus distante sal durum et compactum, quod extrahitur in pecibus grossis, in plerisque

locis adeo candidum, ut cristallini speciem visentibus prebeat, cuius et hactenus habetur uberrimus usus, repertum est et opidum locatum, ecclesia quoque parochialis in honorem sancti <Nicolai confessoris> erecta et a Boleslao Pudico liberaliter dotata est. <Que quidem salis repercio beate femine Kunegundi ducisse, Boleslai Pudici Cracoviensis consortis, meritis, iam tunc fulgentis virtutum iubare, ascripta est>”.

[4] *Habet autem nostra patria sal et metallicum (quod et minerale vocant) in agris Bochenensibus et Velicensibus, affatim proveniens et aquaticum, quod Drohobiciae et Coloniae pa<sim ex puteis hauritur et excoquitur || Ma zaś nasza ojczyzna sól i kruszywo (które i minerałem nazywają) na polach bocheńskich i wielickich, występujące pod dostatkiem, oraz powstające w wodzie, które w Drohobyczu i Kołomyi tu i tam ze studni się czerpie i wygotowuje* – Kołomyja – miasto nad rzeką Prut (ziemia ruska), gdzie znajdowały się składy soli; Drohobycz – miasto nad rzeką Tyśmienicą (ziemia ruska), 76 km od Lwowa, zasobne w złoża soli.

Kopalnie w Wieliczce były starsze niż w Bochni, o czym świadczy np. wpis Długosza pod rokiem 1237, kiedy to saliny wielickie już dobrze prosperowały: DLUG. *Annales* VI, s. 278: „Sed et dux Boleslaus Pudicus Cracoviensis gratificari illi volens et impensas, quas pro se et suis ducatibus de manu Cunradi Mazouie ducis eripiendis fecerat, refundere, notabiles duci Henrico cum barba redditus et introitus tam in Cracowien<si> et Sandomiriensi ducatibus quam in zuppis Wyeliczensibus theloneisque consignaverat”.

O kopalniach soli por. też: CROM. *Polonia* I, k. E: „Salis apud Bochnam et Veliscam in Satrapia Cracoviensi et apud Haliciam, Colomeiam, Solum (quod quidem a sale nomen habet) et aliis compluribus in locis Russiae. Ac in Russia quidem id ex aqua ex profundis puteis hausta decoquitur et partim in modum farinae vel nivis minutum relinquitur, partim in frustula conformatur” *passim*; CROM. *De rebus* 9, n₄v: „Caeterum in Minore Polonia cum pacatum iam principatum Boleslaus Pudicus obtineret anno Christi 1252 salis metalla apud Bochnam pagum, quod iam oppidum est, quinto a Cracovia milliario inventa sunt. Unde uberes principi redditus accessere. Kingae sive Cunegundis, uxoris Boleslai pietati et sanctimoniae beneficium id non modo Polonis, verum etiam finitimis populis perutile acceptum refertur [...]” *passim*.

Określenie *sal minerale* zostało użyte m.in. przez Macieja z Miechowa (MIECH. *Chronica* III, 52: „Anno domini M ducente quinquagesimo primo in Bochnya uillagio a Craccouia quinque miliaribus distate sal minerale in Bancis et peccis magnis repertum est, quod meritis beatae Kunegundis Boleslai Pudicis consortis est adscriptum”);

zob. ACERN. *Rox.* 1411–1414: „Sunt etiam Russis multa salsedine fontes, / ex quibus erumpit copia multa salis. / Et primum puteis felix Drohobicia salsis, / inde salem partum Russia tota vehit”.

[5] *Laudet igitur aliquis in India montem Oromenum sol<e> et renascente sale nobilitatum, qui maiorem quaestum regibus affere dicitur quam ipsum aurum et margaritas, quas ibi copia viles facit* || *Niech chwali więc ktoś w Indiach górę Oromen, wstawioną słońcem i odradzającą się solą, o której mówi się, że większy dochód przynosi królom niż owe złoto i perły, które w tamtych stronach obfitość czyni tanimi* – Oromen (góra w Indiach) miał być zbudowany w całości z soli kamiennej; por. PLIN. *Nat.* 31, 77, 1: „Sunt et montes nativi salis, ut in Indis Oromenus, in quo lapidinarum modo caeditur renascens, maiusque regum vectigal ex eo est quam ex auro atque margaritis”; o podobnym szczycie pisze Strabon (*Geogr.* XV, 1, 1–30); PLIN. *Nat.* 31, 88: „[...] totis corporibus nihil esse utilius sale et sole”.

[5] *Praedicet quisquam Cyrenensem seu Ammoniacum salem, ab arenis, sub quibus effoditur, ita nuncupatum et in medicina cum primis efficacem* || *Niech sławi ktoś sól cyrenejską albo amonijską, od piasków, spod których jest wydobywana, tak nazwaną i w leczeniu szczególnie pomocną* – sól cyrenejska to inna nazwa soli amonijskiej;

por. ISID. *Etym.* 16, 2, 2–3: „[...] Alibi quoque detractis arenis colligitur, crescens cum luna noctibus; nam in Cyrenaea ammoniacus sub arenis invenitur. Sunt et montes nativi salis, in quibus ferro caeditur, ut lapis, renascens maius: tantae alicubi duritiae ut muros domosque massis salis faciant, sicut in Arabia”.

O zdrowotnych właściwościach soli amonijskiej pisze także Aulus Cornelius Celsus, np.: CELS. 5, 18, 2, 4–6: „Aut in quo haec sunt: aeruginis rasae, turis, singulorum; Hammoniacy salis; squamae aeris, cerae, singulorum; resinae aridae; aceti cyathus”; CELS. 5, 18, 16, 1–5: „Arabis

autem cuiusdam est ad strumam et orientia tubercula, quae phymata vocantur, quod haec digerit. Habet murræ, salis Hammoniæ, turis, resinæ et liquidæ et aridæ, croci magmatis, ceræ, singulorum; lapidis eius quem pyriten vocant; quibus quidam adiciunt sulphuris”;

por. także SCRIB. LARG. 45, 1–6: „Discutit et hoc medicamentum parotidas, antequam suppuraverunt: spumæ argenteæ pondo duo, cerussæ pondo libra, salis ammoniaci pondo libra, aeris flos pondo dodrans, aceti sextarius, olei veteris sextarii duo et dimidium. Spumam, cerussam, salem per se et cum aceto terere oportet mortario, deinde oleo admixto traicere in caccabum amplum, ne extrafundatur et effervescat (effervescit enim valde)”; SCRIB. LARG 71, 1–2: „Uvam suppressit diu iacentem sal ammoniacum, galla contusa æquis”.

[6] *Bochenense vero præter saporis gratiam oculos etiam ipsos delectat* || *Bocheńska, naprawdę, pominiwszy względy smaku, cieszy jeszcze oczy* – por. PLIN. Nat. 32, 58, 4–6: „et hanc autem et omnia testacea modice colluunt cibus, quia saporis gratia perit”.

[6] *Antecellit quoque Tattacum in Phrygia et in laterculos coactum in Cappadocia* || *Przewyższa także tatejską we Frygii i zbitą w cegielki w Kapadocji* – Frygia – starożytna kraina w Azji Mniejszej, w dorzeczu rzek Sakarya i Porsuk; Kapadocja – historyczna kraina w dzisiejszej Turcji, w środkowej części Wyżyny Anatolijskiej.

[8] [...] *quæ concessa sunt eisdem Goraisciis a Wladislao, duce Opoliensi, sub rege Ludovico Loisz nuncupato, anno Domini millesimo t<re>centesimo octuagesimo septimo, eodem anno ut ex diplomate Wladislai Iaiellonis, regis Poloniae, Posnaniae concessio, apparet* || [...] *które zostały nadane tymże Gorajskim przez Władysława, księcia opolskiego, mianowanego w czasie panowania króla Ludwika zwanego Loiszem, w roku pańskim 1387, jak się okazuje z dokumentu z tego roku Władysława Jagiełły, króla Polski, wydanego w Poznaniu* – Władysław Opolczyk (ok. 1330–1401), książę opolski, palatyn węgierski; Ludwik Węgierski, król węgierski (1342–1382) i polski (1370–1382; wskazany w tekście rok 1387 nie pokrywa się z rzeczywistym czasem panowania Ludwika); Władysław Jagiełło, król polski (1386–1434), wielki książę litewski.

[8] [...] *item villae in terris Lemburgensi et Belzensi* || [...] *podobnie folwarki w ziemi lemburskiej i bełskiej* – ziemia lemburska (lwowska) obejmowała część województwa ruskiego, w sąsiedztwie ziem przemyskiej, bełskiej i halickiej oraz Wołynia (ze stolicą we Lwowie); ziemia bełska zaś to tereny w górnym dorzeczu rzeki Bug, granoczyła z Księstwem chełmskim i włodzimierskim oraz ziemiami przemyską, krzemieniecką i lwowską.

[8] [...] *hae villae: Kleczycze, Błaszkowa, Stoianicze, Januszkowicze, Smarzewa, Gorzewa* || [...] *się te wsie: Klecie, Błaszkowa, Stojanice, Januszkowice, Smarżowa, Gorzejowa* – Klecie – wieś w dolinie Wisłoki, pomiędzy Pilznem a Jasłem (2 km os Rożnowa), dość zasobna, o żyznej ziemi; Błaszkowa (Błażkowa) – miasteczko (dziś wieś) położone 13 km od Jasła, od ok. 1470 r. sąsiadujące z Kleciem; Stojanice – zob. kom. do IV, 1; Januszkowice – wieś położona na prawie niemieckim w pobliżu Jasła, w dolinie potoku Gogolewskiego, wpadającego do Wisłoki; Smarżowa (Smarżowa) i Gorzejowa – wsie w pobliżu Pilzna.

VI

Demetrius Demetriades, Ivonis frater, Regni Poloniae marschalcus || *Dymitr, syn Dymitra I, brat Iwana, marszałek Królestwa Polskiego* – Dymitr (†1400), pochodzący z Rusi Czerwonej, wywodził się z warstwy bogatego bojarstwa i był podskarbisem koronnym (od 1364 r.) oraz marszałkiem Królestwa (od 1388 r.). Zmarł w 1400 r., nie zostawiwszy męskiego potomka. Poeta podaje dokładne dane historyczne na temat podziału ogromnego majątku Dymitra (za genealogią Trojanowskiego i zachowanymi przywilejami). Był jednym ze znacniejszych ludzi swojego czasu (późniejszy przekaz o wielkich zasługach Dymitra: NIES. *Herbarz* 4, s. 187–188). Miał bezpośredni udział w powstrzymaniu Jadwigi przed niepożądanym małżeństwem z Wilhelmem, zob. Długosz (*Annales* X, s. 150: „Hedwigis autem regina exclusionem Wilhelmi ex castro moleste ferens, in civitatem ad illum facere parabat descensum. Cumque portas castrum baronum cura et mandato clausas offendisset, violare illas, petita dataque securi, manu propria nitebatur, Demetrii tandem militis de Goray precibus expugnata captum ommissit”); o Iwanie zob. kom. do tytułu *cap. VII*.

w. 1 *Demetrii, pater, imbellis ditissimi sexus* || *Dymitrze, ojcze, któremu o płci stroniącej od walki i wielce płodnej* – TAC. *Ann.* 14, 33, 9: „si quos imbellis sexus aut fessa aetas vel loci dulcedo attinuerat ab hoste oppressi sunt”.

w. 3–4 (*Iam non sexigrado, quo coepi, carmine ludam, / Nam celebrare mares aptius illud erit*) || (*już nie sześciostopową, od jakiej zacząłem, pieśnią będę grał, / albowiem do sławienia mężów stosowniejsza ta będzie*) – *sexigradum carmen* (sześciostopowa pieśń) – heksametr, metrum używane w poezji heroicznej, której bohaterami zwyczajowo byli mężczyźni.

w. 9 *Formosasque nurus, alienum in nomen ituras* || *i piękne synowe, mające iść pod obce nazwisko* – por. VERG. *Aen.* 6, 758: „Inlustris animas, nostrumque in nomen ituras”.

w. 17–23 *Dum Ludovicus obit gemini duo munia regni / [...] / Marschalci gessit nostrae Demetrius orae / Nomen et officium, gessit honoris onus / Tempestate illa, quando regina Vilhelmi / Coniugio sponsi iussa carere fuit. / [...] Nam Curosvancius arce* || *Gdy Ludwik objął dwa obowiązki w bliźniaczym królestwie / [...] / nosił Dymitr tytuł i obowiązek marszałka / naszego kraju, dźwigał ciężar zaszczytu / w owym czasie, kiedy uznano, żeby królowa wyrzekła się / małżeństwa z narzeczonym Wilhelmem / [...] albowiem ów mążny Kurozwęcki* – Ludwik to Ludwik I Wielki (Węgierski), król węgierski (1342–1382) oraz król polski (1370–1382), ojciec królowej Jadwigi; *regina* (królowa) – chodzi o Jadwigę Andegaweńską, później uznaną świętą, królową polską (1384–1399), a od 1386 r. żonę Władysława Jagiełły; Wilhelm Habsburg (1370–1406), książę Styrii i Karyntii. O małżeństwie Jadwigi i Wilhelma postanowiono, gdy oboje byli jeszcze dziećmi. Przyszła królowa była zakochana w swoim narzeczonym, którego odprawiono z zamku w atmosferze skandalu, gdy Władysław Jagiełło został uznany za lepszego kandydata na męża. Zrozpaczona dziewczyna chciała uciec za wybrankiem, jednak została powstrzymana przez Dymitra z Goraja; Dobiesław Kurozwęcki (†1397), kasztelan krakowski; zob. DLUG. *Annales* X, s. 149–150;

por. OV. *Trist.* 5, 14, 16: „ad te non parvi venit honoris onus”; CIC. *Phil.* 7, 5, 2: „quo nomine dignus est nemo, nisi qui tanti honoris onus potest sustinere”.

w. 27 *Nam tibi, Wladislaë, favet Litavasque tuetur* || *Tobie bowiem, Władysławie, sprzyja i o litewskie dba* – Władysław II Jagiełło, król polski (1386–1434) i wielki książę litewski.

w. 30 *Facta notas, meritis praemia digna refers* || *zauważasz czyny, odpłacasz za przysługi stosownymi nagrodami* – por. OV. *Ars* 2, 702: „Si modo duraris, praemia digna feres”.

w. 31 *Das Goraisciadae Turobinum* [...] || *dajesz Gorajskiemu Turobin* [...] – Turobin – miejscowość w ziemi chełmskiej, której historia sięga XII w. Znajdowała się przy tzw. trakcie ruskim, ok. 40 km od Kraśnika. Była jednocześnie osadą targową i obronną. Jej nazwa w dokumentach po raz pierwszy pojawiła się w 1389 r., właśnie przy okazji nadania wsi Dymitrowi z Goraja przez Władysława Jagiełłę. W 1592 r. Turobin odziedziczyli siostrzeńcy Stanisława Górki, starosty poznańskiego, Andrzej, Piotr, Stanisław i Jan Czarnkowscy, oraz wspomniany już Paweł Trojanowski. Spadkobiercy Górki sprzedali wieś w 1596 r. Janowi Zamoyskiemu (Kupisz, s. 23).

w. 33–34 *Moxque viro nupsit locuples et pulchra Beatrix, / De Bozidarea casta puella domo* || *I zaraz potem za męża wydała się posażna i piękna Beatrycze, / niewinne dziewczę z Bożydarowego domu* – chodzi o Beatę z Bożego Daru (Bożegodar), córkę Mścigniewa Awdańca z Mokrskra i Bożego Daru, wojewody krakowskiego; Bożydar – wieś w powiecie sandomierskim, z solidnym obwarowaniem (twierdza);

por. MART. 7, 88, 4: „Et coram tetrico casta puella viro”; PROP. 2, 16, 22: „atque una fieret cana puella domo”.

w. 37–40 *Non equidem parit illa mares, sed ut alma Dione / Mater erat pulchrae Cypridos atque parens, / Utque trium Charitum Venus est formosa creatrix / (Sive quis Eurynomen has peperisse putet)* || *Wprawdzie nie zrodziła ona mężczyzn, lecz jak płodna Dione / była matką pięknej Kiprydy i rodzicem / i jak Wenus była kształtną rodzicielką trzech Charyt / (albo jeżeli ktoś by sądził, że urodziła je Eurynome)* – według mitologii Dione miała być matką Afrodyty (łac. *Venus*), której w związku z jej narodzinami na Cyprze nadano przydomek Kiprys. Mitologia przypisuje jej liczne potomstwo, jednak nie Charyty (łac. *Gratae*), o których jest tutaj

mowa. Charyty miały być córkami albo Hery, albo Eurynome, Afrodycie zaś jedynie towarzyszyły; Eurynome była jedną z bogiń pierwszego pokolenia bogów, która według najstarszych wyobrażeń miała postać półkobiety (góra), półryby (dół);

OV. *Ars.* 3, 3: „Ite in bella pares; vincant, quibus alma Dione” oraz 3, 769: „Ulteriora pudet docuisse: sed alma Dione”; HYG. *Fab.* 23, 1: „Ex Iove et Eurynome, Gratiae”; SEN. *Benef.* 1, 3, 9, 2: „Nam praeter ista, quae Hecaton transcribit, tres Chrysippus Gratias ait Iovis et Eurynomes filias esse, aetate autem minores quam Horas”; ACERN. *Philtron* 35 i n.

w. 43 *Iudicio Paridis dignas pomoque notato* || *godne sądu Parysa i opisanego jabłka* – nawiązanie do mitu o jabłku Niezgody (łac. *Discordia*, gr. Ἐρις), które miała otrzymać najpiękniejsza z bogiń. Za rostrzygnięcie owego dylematu odpowiadał Parys (gr. Πάρις, Trojanin, syn Priama). O jabłko ubiegały się Hera, Atena i Afrodyta. Zwyciężyła ta ostatnia, a w zamian ofiarowała „sędziemu” Helenę. Efektem tych wydarzeń miała być wojna trojańska; zob. np. Ps-App. *Epitome* 3, 2.

w. 45 *Illustres veniunt sponsi, connubia poscunt* || *Znakomici przybywają zalotnicy, ubiegają się o małżeństwa* – VERG. *Aen.* 9, 600: „en qui nostra sibi bello conubia poscunt!”.

w. 46 *Invitat generis fama decusque viros* || *przyciąga mężczyzn dobre imię i dostojność rodu* – por. MART. 8, 28, 2: „Esse velis cuius fama decusque gregis?”.

w. 48 *Invitat formae gratia praecipuae* || *przyciąga wdzięk wyjątkowego piękna* – por. PLIN. *Nat.* 22, 2, 1: „Equidem et formae gratia ritusque perpetui in corporibus suis aliquas exterarum gentium uti herbis quibusdam adverto animo”.

w. 49–53 *Ergo Dobeslaus quondam Olesnicus ille / Egregiam Nympham, te, Catharina, petit. / Ambit te Andreas, Annam, Tencinius heros, / Indeque Crasnicum nomine dotis habet, / Inclitus egregiam Samotulius ambit Elisam* || *więc niegdyś znany Dobiesław Oleśnicki / stara się o wspaniałą pannę, ciebie, Katarzyno. / Bohater Andrzej Tęczyński za-*

biega o ciebie, Annę, / i stąd ma Krasnik tytułem posagu. / Słynny Szamotulczyk zabiega o wspaniałą Elżbietę – Katarzyna, Anna i Elżbieta były córkami Dymitra z Goraja i Beaty z Bożegodaru; Dobiesław Oleśnicki (1369–1440) był kasztelanem wojnickim, lubelskim oraz sandomierskim oraz wojewodą sandomierskim. Jego żoną została Katarzyna; Andrzej Tęczczyński (†1414), podstoli krakowski i kasztelan wojnicki, poślubił Annę. Ich synem był m.in. Andrzej Tęczczyński, zamordowany przez mieszczan krakowskich w 1461 r., na którego cześć powstał anonimowy *Wiersz o zabiciu Andrzeja Tęczczyńskiego*. O miłości Andrzeja do Anny wspomina Długosz (zob. DLUG. *Annales* XI, s. 144); Dobrogost Świdwa Szamotulski († między 1459 a 1462 r.), starosta generalny wielkopolski i kasztelan poznański. Ożenił się z Elżbietą.

w. 61 *Assignat validis ex fratre nepotibus arcem || przeznaczca dla mocnych synów brata zamek* – czyli dla Prokopa, Mikołaja, Andrzeja i Aleksandra, synów Iwana.

w. 66 *Armis non fusis pectora fida mares || bez sięgania po broń wierne serca mężczyzn* – por. OV. *Trist.* 3, 3, 48: „Et feries pavida pectora fida manu?”.

[3] [...] *Poloniae, Ungariae, Dalmatiae, Croatiaeque regem fuerit ||* [...] *króla Polski, Węgier, Dalmacji i Kroacji* – do XIX w. Chorwację powszechnie nazywano Kroacją (zob. jeszcze Orgelbrand, s. 90–96).

[4] [...] *quando Ludovicus rex vita functus, Hedvigim, filiam pupillam eamque unicam reliquit, quae contra senatus procerumque Regni Poloniae voluntatem Vilhelmo, Austriae duci <s> Leopoldi filio, nubere voluit [...]* || [...] *że król Ludwik dokonał żywota, pozostawił Jadwigę, osieroconą i jedyną córkę, która wbrew woli senatu i dostojników Królestwa Polskiego chciała się wydać za Wilhelma, syna Leopolda, księcia Austrii [...]* – na temat Ludwika, Jadwigi i Wilhelma zob. wyżej, kom. do VI, 17–24; Leopold III Habsburg (1351–1386), syn Albrechta II Kulawego, książę austriacki.

[7] *Haec autem peperit illi <tres> elegantes optimasque filias, veluti tres alteras Gratias leporis, venustatis et humanitatis deas, videlicet Catharinam, Annam et Elizabetham || Ta zaś urodziła mu trzy gładkie i naj-*

lepsze córki, jakby trzy drugie Gracje, boginie uroku, wdzięku i życzliwości, mianowicie Katarzynę, Annę i Elżbietę – zob. wyżej, kom. do VI, 37–40.

[8] [...] *intercedente autoritate illustrium virorum, Ioannis de Tenczin Cracoviensis, Nicolai Woinicensis et Christini Sandocensis castellanorum* || [...] *za poręczeniem prawnym wybitnych mężów, Jana z Tęczyna, kasztelana krakowskiego, Mikołaja, kasztelana wojnickiego i Krystyna, kasztelana sądeckiego – Jan Tęczyński († 28 października 1405), kasztelan i starosta krakowski; Mikołaj Białucha († 1438) z Michałowa i Kurozwęk, kasztelan wojnicki, wojewoda sandomierski, kasztelan i starosta krakowski (wnuk Dobiesława Kurozwęckiego); Krystyn z Koziegłów († przed 7 maja 1437 r.), starosta kolski, kasztelan sądecki i sędzia generalny sądecki.*

[9] [...] *cesserunt haec bona paterna: Biała, Zwolia, Kocudza, Stroza, Batorz, Gumienicze, Bieliny, Piaseczna Wola, oppidum Crasnik, Visnicz, Viszienka, Sucha in terra Lublinensi, Czernięcin, Czernięczińska Wola, Turobin, Turobińska Wola, Tarnawa, Zabno, Biskupie in terra Russiae* || [...] *przypadły takie dobra ojcowskie: Biała, Zwola, Kocudza, Stróża, Batorz, Grębienica, Bieliny, Piaseczna Wola, miasto Kraśnik, Wyznica, Wyznianka, Suchynia w ziemi lubelskiej, Czernięcin, Czernięczińska Wola, Turobin, Turobińska Wola, Tarnawa, Żabno, Biskupie w ziemi ruskiej – Biała – wieś w powiecie lubelskim, 25 km od Kraśnika; Zwola – wieś w powiecie lubelskim, 8 km od Goraja (Paprocki, *Herby*, s. 535: Białła z Wolą; NIES. *Herbarz* 8, s. 596: Białowola). Te tereny w 1245 r. najechał książę Wasylko (zob. kom. do III, 61 i n.); Kocudza – wieś w powiecie lubelskim, 6 km od Goraja; Stróża – wieś w powiecie lubelskim; Batorz – wieś w powiecie urządowskim, 20 km od Kraśnika, granicząca z Pickowicami, Tarnawką i Zakrzowem; Grębienica – osada włączona do Kraśnika, mieszkali w niej rycerze, którzy sprzedali swe dwory, a następnie opuścili wieś; Bieliny – osada w powiecie urządowskim, włączona do Kraśnika; Piaseczna Wola – wieś w powiecie urządowskim; Wyznica – wieś w powiecie urządowskim, 7 km od Kraśnika; Wyznianka – wieś w powiecie urządowskim, 5 km od Kraśnika, granicząca z Olbięcinem; Suchynia – wieś w powiecie urządowskim, 2 km od Kraśnika, granicząca z Olbięcinem, miała być połączona ze Stróżą; Czernięcin – wieś w ziemi chełmskiej, położona nad rzeką Por; Czernięczińska Wola – wieś położona przy Czernięcinie; Turobińska Wola – wieś w powiecie lubelskim, w po-*

bliżu Turobina; Tarnawa – wieś położona w powiecie lubelskim, w pobliżu Turobina; Żabno – wieś w powiecie lubelskim, 15 km od Sandomierza, sąsiadująca z Wrzawami, Pniowem i Jastkowicami; Biskupie – wieś w ziemi lubelskiej, później w chełmskiej, należała do biskupa lubuskiego, a została zagarnięta przez Dymitra z Goraja; Kraśnik zob. kom. do III, 98; Turobin zob. wyżej kom. do VI, 31.

[9] [...] *cesserunt: cesserunt: Gorai, natalis {arx et} oppidum, Chrzanow, Łada, Radzięczin in palatinatu Sandomiriensi et districtu Lublinensi, item Szczbrzeszyn, oppidum cum pertinentibus villis, Stoianicze in terra Praemisiensi cum suis villis et complures alii fundi in districtu Pilznensi, nec non in terris Sandomiriensi et Belzensi. Cuiusmodi quidem divisio peracta est Cracoviae in colloquiis generalibus anno Domini millesimo quadringentesimo quinto* || [...] *przypadły: Goraj, rodowy zamek i miasto, Chrzanów, Łada, Radzięczin w województwie sandomierskim i powiecie lubelskim, tak samo Szczbrzeszyn, miasto z przyległymi posiadłościami wiejskimi, Stojanice w ziemi przemyskiej z własnymi posiadłościami wiejskimi oraz wiele innych dóbr w powiecie pilzneńskim, a także w ziemiach sandomierskiej i bełskiej. Taki właśnie podział został dokonany w Krakowie podczas wieców walnych w roku pańskim 1405 – Chrzanów – wieś w powiecie lubelskim, leżąca 7 km od Goraja, granicząca ze Zdziłowicami i Tarnawką. Z góry położonej blisko Chrzanowa źródło bierze rzeka Łada; Łada – osada w powiecie lubelskim, położona 2 km od Goraja nad rzeką Ładą (dzisiaj Biała Łada); Radzięczin – zob. kom. do Przedm. [1]; Szczbrzeszyn – zob. wyżej kom. do VI, 32;*

wiece, czyli roki walne (colloquia generalia).

[12] [...] *item bona Botorz et Zdzilowie* || [...] *tak samo dobra Batorz i Zdzilowice* – Batorz zob. wyżej, kom do. VI, [9]; Zdziłowice – wieś w powiecie urzędowskim, położona 25 km od Kraśnika.

[13] *Imprimis vero arx Bożydar, Wrzawy, Ocyrchow, Glinnyk, Niekiszałka, Chruslina, Boyska, Wałowycze, Olbięczin, Zmylidisz, Dłotlicze, Kamionka, Nasutow, Lantawice, Nadolna, Sepnicza, Zawada, Parszczina, Ostrow, Sulosłowa, Lake, Blonie, Wola, Piawkowicze* || *Przed wszystkim zamek Bożydar, Wrzawy, Ocierzchów, Glinnik, Niekiszałka, Chruslina, Boiska, Wałowice, Olbięczin, Zmyk-Dys, Dłotlice, Kamionka,*

Nasutów, Łętowice, Nadolna, Sepnica, Zawada, Paszczyna, Ostrów, Sułostowa, Łąki, Błonie, Wola, Piawkowice – Wrzawy – wieś w ziemi sandomierskiej położona w widłach Sanu i Wisły, niedaleko Ocierzchowa i Glinnika, 8 km od Sandomierza, tuż przy niej znajdowało się jezioro Goczałkowskie; Ocierzchów – w XV w. największa wieś w parafii Wrzawy, nad Sanem; Glinnik – wieś leżąca 11 km od Sandomierza, na lewym brzegu Sanu, w powiecie urządowskim; Niekisiałka – wieś położona w powiecie sandomierskim, w pobliżu Opatowa (będącego od XV w. miejscem odbywania sejmików województwa sandomierskiego); Chruslina – wieś położona w województwie lubelskim, w powiecie urządowskim, ok. 12 km od Opola Lubelskiego; Boiska – wieś w województwie lubelskim, 15 km od Urzędowa; Wałowice – wieś w powiecie lubelskim, położona nad rzeką Wisłą, 22 km od Urzędowa; Olbięcín – wieś i folwark w powiecie urządowskim, położone w sąsiedztwie Kraśnika, Suchyni, Wyżnicy i Wyżnianki, ok. 10 km od Urzędowa; Zmyk-Dys – Niesiecki (*Herbarz* 4, s. 185), Paprocki (*Ogród*, k. A₄v) i Trojanowski (*Genealogia*, k. 75r) notują Zmykdysz, Stanisław Arnold (zob. Arnold) Zmykłyż. Miejscowości takiej nie wymieniają jednak ani *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, ani dokumenty związane z rodziną Gorajskich czy Tęczyńskich. Możliwe jednak, że doszło do zrostu dwu nazw miejscowości – jedną z nich jest Dys (w wiekach dawnych zapisywany niekiedy Dyss), którą Anna z Goraja dostała po matce. Drugiego członu zrostu nie udało się zidentyfikować; Dys – wieś w powiecie lubelskim, oddalona o 6 km od Lublina; Dłotlice – wieś w powiecie lubelskim (7 km od Lublina); Kamionka – w XV w. była miastem, położona na Wysoczyźnie Lubartowskiej, w województwie lubelskim; Nasutów – wieś w powiecie lubelskim (12 km od Lublina); Łętowice (Lantowice) – wieś w powiecie pilźnieńskim; Nadolna – Niesiecki (*Herbarz* 4, s. 185), Paprocki (*Ogród*, k. A₄v) i Trojanowski (*Genealogia*, k. 75r) również notują Nadolna, niestety nie udało jej się zidentyfikować; Sepnica – wieś w powiecie pilźnieńskim, położona nad potokiem; Zawada, Paszczyna, Ostrów, Wola – wsie w powiecie pilźnieńskim, przynależne do Sepnicy; Sułostowa – nieistniejąca dzisiaj wieś, niegdyś w powiecie pilźnieńskim, przynależna do wsi Sepnica; nazwy miejscowości Łąki i Błonie odnotowują Niesiecki (*Herbarz* 4, s. 185), Paprocki (*Ogród*, k. A₄v) i Trojanowski (*Genealogia*, k. 75r: Ląky, Błonnie), nie udało się jednak ich przyporządkować do konkretnych osad; Prankowice – nazwę tej wsi Paprocki (jw.) i Trojanowski (jw.) zapisują jako Prankowicze, Klonowic

w *Gorais* (k. 26r) Piawkowicze, jednak żadnej z nich nie dało się zidentyfikować. Być może chodzi o Pickowice lub Piotrowice.

VII

Ivo Demetriades, Demetrii Secundi, marschalci, frater || *Iwan, syn Dymitra I, brat marszałka Dymitra II* – Iwan z Klecia (†1400), brat Dymitra i syn niejakiego Chodka. O ile wiadomo, nie sprawował żadnego urzędu. Według Niesieckiego Iwan utrzymywał wojsko polskie podczas nieobecności Ludwika Węgierskiego (NIES. *Herbarz* 4, s. 187).

w. 4 *Ut germanus habet felix uxore Beata* || *jak jego rodzony brat szczęśliwy miał z posagu żony Beaty* – o Beacie zob. kom. do VI, 33–34.

w. 6 *His, inquam, domus est Goraiscia nixa columnis* || *na których to, powiadam, podporach dom Gorajski się wspiera* – por. OV. *Pont.* 3, 2, 49: „Templa manent hodie vastis innixa columnis”; STAT. *Theb.* 2, 67: „ut vero et celsis suamet iuga nixa columnis” oraz *Silv.* 1, 2, 152: „pendent innumeris fastigia nixa columnis”.

w. 8 *Christini genus et nostro demittitur aevo* || *Krystyna ród i do naszego wieku jest doprowadzony* – o Krystynie zob. I, 26–27.

w. 9–11 *Proces primus adest, Andreas dicitur alter, / Nicoleos quoque tertius est, sed nomina Magni / Quartus Alexandri tenuit fortissimus ille* || *Proc pierwszy się zjawia, Andrzej ma być drugi, / Mikołaj nadto jest trzeci, lecz imię Wielkiego / Aleksandra otrzymał czwarty, najmężniejszy ów* – o synach Iwana zob. kom. do tytułów *cap.* VIII, IX i X; *Alexander Magnus* (Aleksander III Wielki; Macedoński), osławiony król macedoński od 336 p.n.e.

w. 13 *Qui Goraiorum Lethaeo gurgite vindex* || *Ten oto wybawca Gorajskich od letejskiej topieli* – Lete zob. kom. do I, 27.

w. 14 *Asseruit rapuitque genus, manesque parentum* || *uwolnił i wyrwał ród, a duchy zmarłych przodków* – *manes* (manes) były duchami

zmarłych w mitologii rzymskiej; por. CLAUD. *Carm.* [*Bell.*] 26, 529: „non ita di Getici faxint manesque parentum”.

VIII

Procopius Ivonides alias Procz || *Prokop, syn Iwana, inaczej Proc* – Prokop, syn Iwana z Klecia, miał spędzić młodość na dworze cesarza Zygmunta, po powrocie zaś do kraju angażować się w służbę ojczyźnie na drodze politycznej i wojskowej (NIES. *Herbarz* 4, s. 188). Informacji tych nie potwierdzają inne źródła.

w. 2–4 *Parca Sigismundum quem tibi saeva rapit, / Ergo Sigismundam, pater, in solacia nati / Filiolam tristis pignora cara vocas* || *Parka sroga zabiera ci tego Zygmunta, / więc Zygmunta, ojczec, córeczkę syna na pociechę, / smutny, jako drogi dowód miłości nazywasz* – Parki w mitologii rzymskiej były boginiami losu. Nosiły imiona Nona, Decima i Morta. Później uznano je za odpowiednik greckich mojr – Kloto, Lachezis i Atropos. Poeta wymienia jedną Parkę, zapewne Mortę, przecinającą nić ludzkiego żywota; Zygmunt Gorajski – niewiele wiadomo o przedwcześnie zmarłym synu Prokopa. Jego żoną była bliżej nieznana Warszka, z którą miał nie córkę o imieniu Zygmunta, ale syna Zygmunta II. Zygmunt zaś, późniejsza żona Jana Amora Tarnowskiego (jednego ze znaczniejszych szlachciców owego czasu) i matka Jana Amora Tarnowskiego, Jana Aleksandra Tarnowskiego oraz trzech córek Elżbiety, Zofii Reginy i Katarzyny, była córką Prokopa, po którego śmierci przeszła pod opiekę stryjów (Boniecki, s. 233). Poeta nie wspomina o drugim synu Prokopa, Andrzeju, dzisiaj również zupełnie zapomnianym (Kupisz, s. 217);

por. *Ilias* 14: „implicitus, raptae flevit solacia natae”; *OV. Fast.* 3, 218: „Inque sinu natos pignora cara ferunt”.

w. 5 *Quae pupilla manet post rapti funera patris* || *Ta dziewczynka została po pogrzebie ojca* – por. *STAT. Silv.* 3, 3, 136: „maternis, Etrusce, rogis, qui funera patris” oraz *Theb.* 11, 645: „flebilis Erigone caesi prope funera patris”.

w. 7–8 *Hanc generosus Ioannes Tarnovius ambit, / Filius ut Veneris nomine dictus Amor* || *O nią zabiegał szlachetny Jan Tarnowski, / podobnie jak syn Wenery nazwany imieniem Amor* – Jan Amor Tarnowski (†1500), kasztelan wojnicki, wojewoda sandomierski, wojewoda krakowski i kasztelan krakowski, syn Jana Tarnowskiego, wojewody krakowskiego, ojciec dwóch Janów Amorów Tarnowskich (i innych dzieci, wspomnianych wyżej, VIII, 2–4) – pierwszego, mniej sławnego, z Zygmunta, drugiego, m.in. wielkiego hetmana koronnego, z Barbarą z Rożnowa. Był człowiekiem wszechstronnie wykształconym i wiele znaczącym w Rzeczypospolitej.

w. 11 *Ergo transit in affines a stirpe parentis* || *Przechodzi więc do powinowatych od rodu rodzica* – por. SIL. 2, 178: „Eurydamas, clari deductum stirpe parentis”.

w. 13 *A Goraisciadis aufert lectissima virgo* || *Z dóbr Gorajskich najwspanialsza dziewica zabiera* – IUVENC. *Hist.* I, 69: „Spiritus et veniet purus, lectissima virgo”.

w. 14 *Szczebrzesin veteri praemia digna fide* || *Szczebrzeszyn, nagrodę godną za starą wierność* – Szczebrzeszyn zob. kom. do V, 79; por. wyżej OV. *Ars* 2, 702.

w. 16 *Gorcano generi cedere iure vides* || *wsie dostają się rodowi Górków zgodnie z prawem* – po burzliwej historii własności Szczebrzeszyn w 1555 r. wyrokiem sejmu trafił do Łukasza, Andrzeja i Stanisława Górków, ponieważ byli potomkami Elżbiety, córki Dymitra z Goraja.

[2] [...] *qui pater fuit alterius Ioannis Amoris a Tarnow, patrum memoria bellatoris insignis* [...] || [...] *który nazwany został Amorem i który był ojcem drugiego Jana Amora z Tarnowa, za pamięci ojców wspaniałego wojownika* [...] – na temat trzech Amorów Tarnowskich zob. kom. do VIII, 7–8.

[4] [...] *devoluta sunt ad illustres comites de Gorka, nempe Lucam, palatinum Posnaniensem, Andream, castellanum Miedzırzecensem, et Stanislaum, qui successit Lucae fratri in palatinatu Posnaniensi* || [...] *zostały*

przeniesione prawem pokrewieństwa do znakomitych wielmożów z Górki, mianowicie Łukasza, wojewody poznańskiego, Andrzeja, kasztelana międzyrzeckiego, i Stanisława, który zastąpił brata Łukasza na województwie poznańskim – córka Prokopa, Zygmunta Gorajska, wyszła za Jana Amora Tarnowskiego, wnosząc w posagu m.in. Szczepczeszyn. Owi Tarnowscy mieli córkę Elżbietę, która z kolei została wydana za Dobiesława Kurozwęckiego. Małżeństwu urodził się syn Stanisław, który następnie miał córkę Barbarę. Panna ta poślubiła Andrzeja I Górkę i wniosła mu w posagu Szczepczeszyn. Miasto przeszło później na jego synów: Łukasza, Andrzeja II i Stanisława: Łukasz III Górka († 23 stycznia 1573 r.), wojewoda poznański, luteranin, protektor różnowierców w Wielkopolsce; Andrzej II Górka († 5 stycznia 1583 r.), kasztelan międzyrzecki, luteranin; Stanisław Górka († 23 października 1592 r.), ostatni z rodu, wojewoda poznański, jeden z najbogatszych magnatów wielkopolskich, luteranin.

IX

Andreas et Nicolaus Ivonidae || Andrzej i Mikołaj, synowie Iwana – Andrzej i Mikołaj, synowie Iwana z Klecia, będący założycielami nowych rodów. Andrzej otrzymał Stojanice i tam zapoczątkował ród Czuryłów h. Korczak. Mikołaj osiadł w Lipsku i dał początek rodowi Lipskich.

w. 17 *Vosque Curillones, antiquo foedere iuncti || i was, Czuryłowie, złączonych starożytnym przymierzem – por. OV. Trist. 1, 8, 27: „At fecere alii nullo mihi foedere iuncti”.*

w. 19 *Certe Calliopen, vates, in magna vocarem || oczywiście Kalliope, wieszczkę, na wielkie wezwałbym – o Kalliope zob. I, 4.*

[1] [...] *inter alios fratres obvenerunt bona Stojanice in tractu Praemiensi [...] || [...] pomiędzy innymi braćmi nadarzyły się dobra Stojanice w okolicy Przemyśla [...] – na temat Stojanic zob. kom. do IV, 1.*

[2] [...] *ex vi divisionis consecutus est non ignobilem pagum Lypsko, qui a corpore bonorum tractusque Scebrzesinensis [...] || [...] na mocy podziału majątku uzyskał znaną wieś Lypsko, która została oderwana od całości dóbr*

i okolic Szczepczeszyna [...] – Lipsko – wieś położona w kotlinie i otoczona lasami, ok. 40 km od Biłgoraja; Szczepczeszyn zob. kom. do V, 79.

X

Alexander Ivonides de Goray || Aleksander z Goraja, syn Iwana – Aleksander, syn Iwana z Klecia, łowczy lubelski, Grundwaldczyk. Po bitwie pod Koronowem został uznany za jednego z najwaleczniejszych. Zmarł 2 września 1428 r. Niesiecki podaje, że był świetnym mówcą i senatorem walczącym o swobody narodu (czyli szlachty), zob. NIES. Herbarz 4, s. 189.

w. 5 *Nobile Goraium, unde ferunt insignia nati || sławny Goraj, skąd synowie niosą rodowe klejnoty* – na temat Goraja zob. II, 21–22.

w. 9 *Solus Alexander, Christini dia propago || Sam jeden Aleksander, boski potomek Krystyna* – o Krystynie zob. I, 26–27.

w. 11 *Ergo quinque mares genuit, sine crimine natos || Pięciu więc spłodził mężów, synów bez skazy* – por. OV. Am. 3, 4, 39: „in qua Martigenae non sunt sine crimine nati”.

w. 14–17 *Primus Ioannes natum, vir maximus, atque / Nicolaus sequitur, patrueli nomine dictus, / Natus Alexander, patris cognominis alter, / Iunior Henrico, Andreas, aliaque Curellus || Pierwszy urodził się Jan, mąż najsilniejszy, / Mikołaj był następny, nazwany imieniem stryja, / urodził się Aleksander, drugi o przydomku ojca, / młodszy od Henryka, Andrzej, inaczej Czuryło* – Jan, Mikołaj, Henryk, Aleksander i Andrzej, synowie Aleksandra, łowczego lubelskiego. Henryk miał być arcybiskupem, Aleksander i Andrzej zmarli przedwcześnie, nie pozostawiając żadnych dzieci. Mikołaj miał jednego syna – Jana. Poza tym niewiele o nich wiadomo. O Janie zob. kom. do tytułu cap. XI.

w. 18 *Tres sine prole viros Lachezis tulit impia, nempe || Lachezis niegodziwa porwała bezpotomnie trzech mężów, to jest* – Lachezis – jedna z mojr (zob. kom. do VIII, 2–4), bogini przeznaczenia strzegąca nici ludzkiego żywota.

w. 20 [...] *verum dulcedine captus* || [...] *został uwiedziony słodyczą* – OV. *Met.* 11, 170: „*pollice sollicitat, quorum dulcedine captus*”.

w. 21 *Italiae fuit Henricus, nec velle reverti* || *Italii; mówi się, że nie chciał wracać* – VERG. *Aen.* 6, 751: „*rursus, et incipiant in corpora velle reverti*”.

w. 22 *Dicitur in patriam laetatus caelibe vita* || *do ojczyzny, zadowolony z życia w celibacie* – por. HOR. *Epist.* 1, 1, 88: „*nil ait esse prius, melius nil caelibe vita*”.

w. 27 *Nicleus vero natum genuisse Ioannem* || *Mikołaj zaś, jak podają, spłodził syna Jana* – Jan był przedwcześnie zmarłym synem Mikołaja i wnukiem Iwana z Klecia. Nie zostawił potomków.

[2] na marginesie umieszczono nieczytelną notatkę, z której można wnioskować, że w 1482 r. doszło do bliżej nieokreślonych wydarzeń wokół jakichś granic (nieczytelne).

[2] [...] *quod factus esset praesbyter cardinalis in Urbe* || [...] *że został wybrany kardynałem w Rzymie* – zgodnie ze zwyczajem gdy rzeczownik *urbs* (miasto) był pisany dużą literą, zastępował nazwę *Roma* (Rzym).

XI

Ioannes Alexandrides || *Jan, syn Aleksandra* – Jan, syn Aleksandra, łowczego lubelskiego. Nie sprawował żadnego urzędu.

w. 3 *Continuator avus magnaepque propaginis altor* || *trwając jako dziad i opiekun płodnego i wielkiego potomstwa* – por. OV. *Fast.* 3, 157: „*Non haec ille deus tantaepque propaginis auctor*”.

w. 4 *Sevit Alexandrum, fausti spem germinis atque / Radicem, de qua ramosa repullulat arbos* || *spłodził Aleksandra, nadzieję pomysłnego szczepu oraz / korzeń, z którego znowu kielkuje rozłożyste drzewo – arbos*

jest archaiczną formą rzeczownika *arbor*, -is; Aleksander zob. kom. do tytułu *cap.* XII;

por. COLUM. 5, 11, 9, 4–6: „arbore, de qua inserere voles, novellos et nitidos ramos eligito; in is dein quaerito gemmam, quae bene apparebit certamque spem germinis habebit” oraz identycznie *Arb.* 26, 8, 1–4; VIDA, *Bomb.* I, s. 36, 1–2: „Vitalis superat vis in radicibus imis, / Et trunco exciso nova vere repullulat arbos”.

w. 7 *Sic adductus in angustum sua brachia stipes* || *Tak właśnie ściśnięty w ciasnocie pień swoje gałęzie* – por. OV. *Met.* 2, 352: „illa dolet fieri longos sua brachia ramos”.

w. 9–10 *Sic accisa salix, riguum si stabit ad amnem, / Corpore truncato instaurat rediviva salictum* || *tak właśnie ścięta wierzba, jeśli stanie nad nawadniającą rzeką, / z ciała okaleczonego odrodzona przywraca wierzbowy gaj* – por. COLUM. 11, 2, 92, 1–3: „possit etiam salix decisa pridie ad lucubrationem expurgari et ad vitium ligamina praeparari” oraz *Arb.* 29, 1, 2–4: „salix humida loca desiderat, genista etiam sicca, utraque tamen circa vineam opportune seruntur, quoniam palmitibus idonea praebent vincula”.

XII

Alexander Secundus || *Aleksander II* – Aleksander Gorajski (†1504), syn Jana, pradziadek Adama Gorajskiego „młodszego”, zostawił czterech synów: Piotra, Jana, Mikołaja i Stanisława. Miał brata Piotra, o którym TROJAN. ([XIII]) tylko wzmiankuje, że był bratem lub synem Aleksandra II.

w. 3–4 *Mercurii maternus avus dum sidera dorso / Sustinet atque deos, magno sub pondere nutans* || *dziad Merkurego ze strony matki, skoro niebios na plecach / utrzymuje, a nadto bogów, chwiejąc się pod wielkim ciężarem* – Merkury – rzymski odpowiednik Hermesa. Hermes był synem Zeusa i jednej z Plejad, córek Atlasa. Pełnił funkcję boskiego posłańca, ale uznawano go także za boga kupców, złodziei, pasterzy etc. Atlas według mitologii greckiej był olbrzymem, bratem Menoitiosa, Prometeusza

i Epimeteusza. Za uczestnictwo w walce między bogami a gigantami Zeus nałożył na niego karę, która polegała na podtrzymywaniu na ramionach sklepienia niebieskiego;

STAT. *Theb.* 5, 369: „pendet et arquato iam iam prope sidera dorso”.

w. 6 *Baiulat, et magnam accingit se condere gentem* || *dźwiga, tak do zapoczątkowania wielkiego rodu sposobi się* – VERG. *Aen.* 1, 33: „tantae molis erat Romanam condere gentem”; SIL. 1, 28: „optavit profugis aeternam condere gentem”.

w. 10–12 [...] *Petrus / Primus erat germanorum tandemque Ioannes, / Ordine Nicolausque, Stanislausque sequuntur* || [...] *Piotr / pierwszy był spośród rodzonych braci, wreszcie Jan, / kolejno następują Mikołaj i Stanisław* – Piotr, Jan, Mikołaj i Stanisław Gorajscy byli synami Aleksandra Gorajskiego i Elżbiety Gorzkowskiej. Spośród nich Mikołaj i Stanisław zmarli bezpotomnie; na temat Piotra zob. kom. do tytułu *cap.* XIV.

w. 15 *Voto respondere patris, nam perfida Cl<o>tho* || *sprostali życzeniu ojca, albowiem niegodziwa Kloto* – Kloto (*Clotbo*) to jedna z mojr (zob. kom. do VIII, 2–4), bogini przeznaczenia przędąca nić ludzkiego żywota.

w. 18 *Non tamen interit proles dilecta Tonanti* || *Jednak nie ginie potomstwo upodobane Gromowładnemu* – Gromowładny (*Tonans*) to przydomek Jowisza (*Iuppiter*). W literaturze renesansu bardzo często Bogu chrześcijańskiemu przydawano epitety należące w starożytności właśnie do Jowisza (Zeusa).

XIII

Ioannes Goraiski || *Jan Gorajski* – Jan był jednym z synów Aleksandra Gorajskiego i Elżbiety Gorzkowskiej. Zgodnie z treścią niniejszego rozdziału Jan miał mieć jednego syna, Jerzego, który następnie spłodził trzech własnych: Stanisława, Jana i Jerzego. Te same informacje podaje TROJAN. *Gen.* 12: „Ioannes Gorajski habuit filium Georgium, hominem

bonitate insignem, qui genuit tres filios: Stanislaum, Ioannem et Georgium”. Według Bonieckiego (s. 233) Jerzy, syn Jana, wnuk Aleksandra II, miał czterech synów: Krystyna (o którym milczą i Klonowic, i Trojanowski), Stanisława, Jana i Jerzego. Drzewo genealogiczne wyrysowane pokolenie później w *Liber procedentiae* przez Zbigniewa Gorajskiego (Kupisz, s. 25) błędnie wskazuje, że to Mikołaj Gorajski z żoną z Kamińskich (nieznanego imienia) miał syna Jerzego (ojca Stanisława, Jana i Jerzego), a Jan zmarł bezpotomnie (*sterilis*). Ci potomkowie nie zrobili większej kariery i nie byli powszechnie znani.

w. 1 *Natus Ioanni generosa Georgius atque || Jerzy szlachtetnego rodu, zrodzony z Jana, a nadto* – zob. kom. do tytułu *cap.* XIII.

w. 2 *Unica progenies, virtuti nata colendae || jedyny potomek stworzony do godnej pielęgnowania cnoty* – zob. epicedium Katarzyny Działyńskiej w Brodnicy (zob. kom. do V, 20).

w. 5–6 *Isque Stanislaum genuit genuitque Ioannem, / Nascitur extremo sequiturque Georgius ortu || ten i Stanisława splotdził, i splotdził Jana / wziął początek z najpóźniejszych narodzin i był następny Jerzy* – zob. wyżej kom. do tytułu *cap.* XIII.

w. 7 *Omnes egregii, clari virtutibus omnes || Wszyscy wspaniali, sławni za sprawą cnot wszyscy* – FRISCH. *Nupt.* 2, s. 131, 30: „Inclitus : eximiis clari virtutibus omnes”.

w. 8 *Ingenua probitate pares: belloque, togaque || szczerą uczciwością równi: i podczas wojny, i podczas pokoju* – OV. *Pont.* 2, 1, 61: „Iam nunc haec a me, iuvenum belloque togaque”.

[1] [...] *et Petri, de quo mox dicitur, germanus [...]* || [...] *i brat rodzony Piotra, o którym zaraz zostanie powiedziane [...]* – na temat Piotra zob. kom. do *cap.* XIV.

[1] [...] *neque Christino magno illo proavo [...]* || [...] *a także [...]* *Krystyna, wielkiego owego pradziada [...]* – o Krystynie zob. kom. do I, 26–27.

XIV

Petrus Goraisky || *Piotr Gorajski* – zmarły w 1547 r. ojciec Jana Gorajskiego, rotmistrza królewskiego, oraz Adama Gorajskiego „starszego”, podkomorzego lubelskiego, a tym samym dziad Adama Gorajskiego „młodsze”. Był ostatnim katolikiem w tej gałęzi rodu. Jego synowie (Jan i Adam) przyjęli ewangelicyzm reformowany.

w. 5 *Producit non degeneres, generosus, alumnos* || *wydaje na świat niepospolitych, szlachetny, młodzianów* – por. IUV. 6, 609: „ingerit utque suos semper producit alumnos”.

w. 10 *Alter Ioannes acer, Ma<vor>tia proles* || *Jeden Jan bystry, Marsowy potomek – Mavortius* – przymiotnik od starołacińskiej formy imienia rzymskiego boga wojny Marsa, tj. *Mavors*; por. OV. *Met.* 3, 529: „Quis furor, anguigenae, proles Mavortia, vestras”.

w. 11–12 [...] *vir strenuus atque probatae / Relligionis amans* [...] || [...] *mąż dzielny i uznaną / religię miłujący* [...] – chodzi o wyznanie rzymsko-katolickie (zob. kom. do tyt. *cap.* XIV).

[3] [...] *de Adamo et Abraamo, illius filiis, verba faciemus* [...] || [...] *słowo powiemy o Adamie i Abrahamie, potomkach jego* [...] – zob. kom. do tytułów *cap.* XV i XVI.

XV

Adamus Goraiski || *Adam Gorajski* – Adam Gorajski „starszy” (†1591 r., po ciężkiej chorobie), podkomorzy lubelski (od 1589 r.), bardzo aktywnie uczestniczył w życiu politycznym i religijnym (pełnił funkcję świeckiego seniora dystryktu lubelskiego). Brał udział w najważniejszych wydarzeniach owego czasu, związanych m.in. z elekcją Batorego (1575 r.), z elekcją 1586 r., gdzie bezpośrednio partycypował w rozmaitych pertraktacjach i dyskusjach (podpisał także wici zwołujące pospolite ruszenie przeciw Maksymilianowi Habsburgowi i wszedł w skład poselstwa mającego poinformować go o unieważnieniu elekcji), poza tym bezustannie

uczestniczył w sejmach i sejmikach. Miał tylko jednego syna Abrahama z małżeństwa z Elżbietą Udrycką.

w. 2 *Martis opus, dum res vocat, haud emasculat aequi* || *dzieło Marsa, gdy wojna wzywa, nie osłabia dzielności* – por. OV. *Fast.* 5, 59: „Martis opus iuvenes animosaque bella gerebant”; VERG. *Aen.* 8, 516: „militiam et grave Martis opus, tua cernere facta”.

w. 4–8 *Nobilitas Iudaeorum populusque bidexter, / Altera namque manus gladium predebat et arma, / Ut turbatores operis depelleret hostes, / Altera quo summi raperetur numinis aedes / Intritam latere<m> et feramenta premebat* || *szlachectwo żydowskie i lud używający obydwu rąk, / jedną bowiem ręką miecz obejmował i tarczę, / by siejących zamęt odpędzić wrogów, / drugą, by szybko wznieść świątynię najwyższego Boga, / trzymał świeżą cegłę i zrobione z żelaza narzędzia* – por. Esd 4, 16–20: „Et factum est a die illa, media pars juvenum eorum faciebat opus, et media parata erat ad bellum, et lanceae, et scuta, et arcus, et loricae, et principes post eos in omni domo Juda, / aedificantium in muro, et portantium onera, et imponentium: una manu sua faciebat opus, et altera tenebat gladium: / aedificentium enim unusquisque gladio erat accinctus renes. Et aedificabant, et clangebant buccina juxta me. / Et dixi ad optimates, et ad magistratus, et ad reliquam partem vulgi: Opus grande est et latum, et nos separati sumus in muro procul alter ab altero: / in loco quocumque audieritis clangorem tubae, illuc concurrite ad nos : Deus noster pugnabit pro nobis”.

w. 9 *Sic animosus Adam, si Martia bella fremebant* || *Tak odważny Adam, jeśli huczały Marsowe wojny* – por. STAT. *Theb.* 11, 97: „non solitas acies nec Martia bella paramus”.

w. 10 *Impiger exutum vaginis arripit ensem* || *łapał ochoczo dobyty z pochwy miecz* – OV. *Met.* 13, 386: „invictumque virum vicit dolor: arripit ensem”.

w. 11 *Otia consummit precibus votisque, Tonantem* || *czas wolny spędzał na modlitwach i ślubach, Gromowładnego* – Gromowładny (*Tonans*), zob. kom. do XII, 18.

w. 14 *Ut sit utraque bonus civis belloque, togaque* || *by był dobrym obywatелеm i w czasie wojny, i pokoju* – OV. Pont. 2, 1, 61: „Iam nunc haec a me, iuvenum belloque, togaque”; zob. identycznie wyżej XIII, 8.

[1] [...] *in bello strenuus* [...] || [...] *w wojnie dzielny* [...] – NEP. Dat. 1, 1, 3–4: „pater eius Camisares, quod et manu fortis et bello strenuus et regi multis locis fidelis erat repertus”.

XVI

Abraam Goraisky || *Abraham Gorajski* – Abraham (†1615), jedyny syn Adama Gorajskiego „starszego” i Elżbiety Udryckiej, był patronem zboru ewangelickiego i szkoły w Jedlińsku. Miał syna Adama.

w. 1 *Spes in flore tua est, ergo ne decidat iste* || *Twoja nadzieja jest w kwiecie, więc niech nie słabnie ów* – por. NIG. Spec. 2034: „Spes in flore suo prodiga facta sui”.

w. 2 *Veris honor, flabris animi decussus iniquis* || *wdzięk wiosny, strącony niesprzyjającymi powiewami* – por. MART. 6, 80, 5: „Tantus veris honos et odorae gratia Florae”.

w. 3 *Tempore sic verno, sic utere floribus istis* || *w porze prawdziwie wiosennej korzystaj zatem z tych kwiatów* – por. OV. Trist. 1, 5, 26: „tempore sic duro est inspicienda fides”.

w. 6 *Ergo virtutum doctis reprimatur habenis* || *dlatego hamuje się go uczonymi cugłami cnót* – por. VERG. Aen. 11, 623: „hi fugiunt penitusque datis referuntur habenis”.

w. 8 *Floribus amissis fructu privabitur arbor* || *to drzewo, straciwszy je, zostanie pozbawione owocu* – por. BASIL. Admon. XVIII: „Denique quam plurimi callide vitia sua celare festinant, et apud quosdam videntur esse mirabiles, sed floribus amissis fructus qualis est ostenditur”.

w. 12 *Ingeniumque tibi ad virtutis munia pronum est* || *a wrodzone usposobienie jest skłonne do podjęcia obowiązków cnót* – por. np. ERASM. *Apo.* 7, 57: „Viri ac mulieris eandem esse virtutem. Idem sensit Socrates, sexum muliebrem non minus esse docilem ad omnia virtutis munia quam virilem, si pariter institutur. At vulgus sexum incusat quasi ad virtutem indocilem”.

XVII

Ioannes Goraiscius || *Jan Gorajski* – Jan Gorajski (†1579), rotmistrz królewski, pierworodny syn Piotra Gorajskiego i Anny Osmólskiej, brat Adama Gorajskiego „starszego”, podkomorzego lubelskiego, ojciec Jana, Piotra i Adama „młodszego”. Nie angażował się w sprawy wyznaniowe ani polityczne. Był natomiast aktywny wojskowo (21 lat służył ojczyźnie) i wziął udział w licznych działaniach wojennych (m.in. walczył z Tatarami na Podolu, a na Litwie i w Inflantach z wojskami Iwana Groźnego).

w. 1 *Duri Martis opus tractas, animose Ioannes* || *Twardego Marsa pracą się zajmujesz, odważny Janie* – por. wyżej OV. *Fast.* 5, 59; por. też VERG. *Ed.* 10, 44: „nunc insanus amor duri me Martis in armis”.

w. 2–3 *Magne Goraisciada, generosi sanguinis ingens / Progenitor columenque, decusque vetustae* || *wielki Gorajski, szlachetnej krwi nadzwyczajnym / praojcem i podporą, i ozdobą dawnej cnoty* – por. LUCAN. 3, 723: „excipit haec iuvenis generosi sanguinis Argus”; HOR. *Carm.* 2, 17, 4: „Grande decus columenque rerum”.

w. 5 *Bellatoris eras, quem nulla tonitrua Martis* || *wojownika byłeś, którego żadne grzmoty Marsa* – por. LUCAN. 7, 479: „unde procul nubes, quo nulla tonitrua durant”.

w. 7 *Nulla Sigismundo quondam sub principe gesta* || *Ongiś za panowania Zygmunta nie prowadzono żadnych wojen* – Zygmunt II August, król polski (1548–1572) i wielki książę litewski, ostatni z męskiej

linii Jagiellonów (†1572). Na stałe unikał wojen, choć zabiegał o poprawę sytuacji zbrojeniowej Rzeczypospolitej.

w. 11–15 *Concilium heroum celebratur in Aulide quondam, / Ilion ad magnum Phrygiosque in Troas iturum, / In quo Demophoon erat et versutus Ulisses, / Imperio Atrides insignis et aemulus Ajax, / Et quondam sociis aegre placatus Achilles* || *Zebranie bohaterów urządzono niegdyś w Aulidzie, / mające iść do Ilionu wielkiego i Frygijczyków w Troi, / na którym Demofont był i wielce przebiegły Ulisses, / władzą znakomity Atryda i współzawodniczący Ajas, / i niegdyś przez towarzyszy z trudem uciszony Achilles* – Aulida – miasto w Beocji. Według mitu trojańskiego w Aulidzie Grecy zebrali się dwa razy. Po raz pierwszy wypłynęli stamtąd do Troi, ale zabłądzili i w rezultacie doń nie dotarli. Po raz drugi po ich przybyciu do Aulidy pomysły wiatry ustały, oni zaś zostali zmuszeni, by zatrzymać się tam na dłużej i czekać na poprawę sytuacji. Uczestnikami zgromadzenia aulidzkiego byli: Demofont (brat Akamasa, syn Tezeusza i Fedry lub Ariadny), Ulisses (rzymski odpowiednik greckiego Odyseusza, króla Itaki, syna Laertes i Antikleji, najślawniejszego herosa starożytnego), Atryda (tj. syn Atreusa; chodzi o Agamemnona, króla Argos bądź Myken), Ajas (syn Telamona, władca Salaminy), Achilles (syn Peleusa i Tetydy, główny bohater trojański, niemal nieśmiertelny). Ilion i Troja to dwie nazwy tego samego miasta w Troadzie;

por. Hom. *Od.* 1, 1: „ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ”; tłum: „Gniew Achilla, bogini, głoś, obfity w szkody”; *Ilias* 19, 82: „Extulerunt, regi Argivo placatus Achilles”.

w. 16–20 *Sed si quis nostros heroas et arma videret / Radoscoviacis in agris procerumque coronam, / In Moscumque profecturos et proelia Mosco / Intentaturos, altissima corda Polonos, / Omnes Aeacidas dixisset et Hectoras omnes* || *Lecz jeśli ktoś zobaczyłby naszych bohaterów i broń / na radoszkowickich polach i najznakomitszych mężów grono, / na Moskwę mających wyruszyć i Moskwie / grożących wojną, o najdzielniejszych sercach Polaków, / powiedziałyby: oto wszyscy Ajakidzi i Hektorydzi wszyscy* – wyprawa radoszkowicka odbyła się w latach 1567–1568 (brały w niej udział wojska litewskie i polskie) i była skierowana przeciwko Rosji. Wiązała się z ówczesnie prowadzoną północną wojną siedmioletnią (1563–1570). Brał w niej udział Zygmunt II August. Uczestnicy wyprawy spędzili kilka

bezczynnych miesięcy w obozach (największy był w Radoszkowicach, na północ od Mińska). W styczniu 1568 pospolite ruszenie zostało rozpuszczone do domów.

Ajakidzi to potomkowie Ajasa, Hektorydzi zaś Hektora;

Ilias 4, 219: „Quosque alacris ruere in pugnas atque arma videret”.

w. 28 *Progenuit natos et pignora digna parente* || *synów i dzieci warte rodzica sprowadził na świat* – por. LUCAN. 6, 420: „Sextus erat, Magno proles indigna parente”.

w. 30 *Viribus ingenuis firmus, validis lacertis* || *mocny dzięki siłom wrodzonym i krzepkim ramionom* – por. LUCAN. 3, 662: „Alter: at hi tortum validis aplustre lacertis”.

w. 31 *Dignus avis, dignus cognomine patre, Ioannes* || *Jan, godny dziadów, godny imienia po ojcu* – Jan Gorajski (†1600) był najstarszym synem Jana Gorajskiego, rotmistrza królewskiego. Niewiele wiadomo o jego działalności. Uwagę przykuwały raczej działania jego braci – Piotra i Adama „młodszego”.

w. 33–34 *Nascitur et Petrus, dextra vir Pallade natus, / Quin etiam dextro Cithaerei numinis astro* || *Urodził się i Piotr, mąż zrodzony ze sprzyjającej Pallady, / a nawet ze sprzyjającej gwiazdy Kitajrońskiego bóstwa* – Piotr Gorajski (†1619), starosta uszpolski, syn Jana, rotmistrza królewskiego, i Anny z Osmólskich. Razem z młodszym bratem Adamem studiował najpierw w Szwajcarii, a później w Bazylei. Piotr sam zapisał się jeszcze na uniwersytet w Wittenberdze. Karierę polityczną rozpoczął od służby u Jana Zamoyskiego. Działał głównie na sejmiku sandomierskim i w izbie poselskiej. Był znakomitym mówcą, występował często w sprawach wiary (uważał, że istnieje potrzeba porozumienia między różnymi odłamami protestantyzmu) i uczestniczył w synodach. Po śmierci Adama „młodszego” sprawował pieczę nad jego osieroconym synem – Zbigniewem (Teofila była już zamężna, Felicjanna być może również).

Pallas – jeden z przydomków Ateny, greckiej bogini sprawiedliwej wojny; Kitajrońskie bóstwo – być może chodzi o boga góry w Beocji (nazwanej od swojego patrona Kitajron), niekiedy identyfikowanego z Nysosem, przybrany ojcem Dionizosa.

w. 35 *Se tu mireris faciem, cui gratia formae* || *Ty zdziwiłbyś się jego postaci, której piękno* – OV. *Met.* 7, 44: „non ea nobilitas animo est, ea gratia formae”.

[1] [...] *in Gorai, Radzęczin etc. heres* [...] || [...] *dziedzic na Goraju, Radzięcinie itd.* [...] – na temat Radzięcina zob. kom. do Przedm. [1], o Goraju zaś II, 21–22.

[6] [...] *et quia ut inquit Maro: Grator est pulchro veniens e corpore virtus* || [...] *bo jak rzekł Maron: „w pięknym cnota wdzięczniejsza jest ciele”* – VERG. *Aen.* 5, 344; Maron to Publiusz Wergiliusz Maron (Publius Vergilius Maro), jeden z najwybitniejszych epików rzymskich, autor *Bukolików* (*Bucolica*), *Georgików* (*Georgica*) i *Eneidy* (*Aeneis*).

XVIII

Adamus Goraiski de Gorai [...] *in Radzęczin, Osmolicze, Żukow etc. dominus et heres* || *Adam Gorajski z Goraja* [...] *pan i dziedzic na Radzięcinie, Osmolicach, Żukowie etc.* – na temat Adama Gorajskiego oraz miejscowości Radzięcin, Osmolice i Żuków zob. kom. do Przedm. [1].

w. 1–5 *Summa est Iliados Pelidae vivida virtus, / Atque Anchisiae pietas Aeneide constat, / Thebais et magna canit Statitque Camena, / Cadmi dive nepos, varium celebravit Ulissem / Summus Odyssea docta princepsque poeta* || *Najznakomitsza jest w Iliadzie żywotna cnota Pelidy, / a nadto zbożność Anchizesa w Eneidzie trwa niezmienniona, / Tebaida ciebie opiewa i Stacjusza wielka Kamena, / Kadmosa boski potomku, rozstawili zmiennego Ulissesa / Odyseja uczona i najznakomitszy i pierwszy poeta* – *Iliada* (*Ilias*) i *Odyseja* (*Odysseia*) to najstarsze europejskie epepeje, których autorstwo zgodnie z tradycją przypisuje się Homerowi (mającemu żyć w VIII w. p.n.e. poecie greckiemu ze Smyrny lub z Chios). *Iliada* liczy 24 księgi i opowiada o kilkudziesięciu dniach z ostatniego roku dziesięcioletniej wojny trojańskiej, skupiając się na gniewie Achillesa, syna Peleusa (czyli Pelidy). *Odyseja* również składa się z 24 ksiąg, a opowiada historię dziesięcioletniej tułaczki Odyszeusza (króla Itaki i herosa greckiego), wracającego do domu po wojnie trojańskiej.

Eneida (*Aeneis*) to rzymska epopeja narodowa, napisana przez Wergiliusza (70–19 p.n.e.), traktująca o drodze Eneasza, syna Anchizesa (czyli Anchizjady), z Troi do Lacjum, gdzie następnie założono Rzym.

Tebaida (*Thebais*) to złożony z 12 ksiąg poemat epiczny, opisujący walkę Polinika i Eteoklesa, synów Edypa, napisany przez Stacjusza (Publius Papinius Statius, poeta rzymski, żyjący w latach 45–96). Potomkiem Kadmosa jest Edyp (król Teb), ojciec Eteoklesa i Polinika, syn Lajosa, wnuk Labdakosa, prawnuk Polidora i praprawnuk Kadmosa;

por. VERG. *Aen.* 5, 754: „exigui numero, sed bello vivida virtus” oraz 11, 386: „insignis agros. Possit quid vivida virtus”.

w. 6 *Te mea Calliope (modo sit componere magnis || ciebie moja Kaliope (by tylko godziło się układać – o Kalliope zob. kom. do I, 4;*

por. OV. *Met.* 5, 416: „non rapienda fuit. Quodsi componere magnis”; STAT. *Silv.* 1, 5, 61: „talia despiciet (fas sit componere magnis”.

w. 20 *Sanguinis antiqui, velut internodia, patres || antenatów dawnej krwi, jak gdyby punkty łączące, ojców – STAT. Theb. 1, 678: „sanguinis antiqui: piget inter sacra fateri”.*

w. 26 *Vera cano praesentem tamen carmina testem || Prawdziwie śpiewam pieśni, terażniejszego jednak świadka – TIB. 2, 5, 63: „Vera cano: sic usque sacras innoxia laurus”.*

w. 27–28 *Atque exemplar habent, scaena versaris in ipsa / Virtutisque sacrae pleno spectare teatro || a nadto wzór mają, znajdujesz się na tej scenie / i cnoty świętej pełnej przyglądasz się widowni –* dwuwers jest metaforą świata-teatru, która ma proveniencję jeszcze starożytną (np. PLAT. *Leg.* I, 644 i VII, 803c; HOR. *Sat.* II, 7, 28; SEN. *Epist.* 80, 7; CIC. *Cato* 18, 65 etc.). Metafora obecna jest także u pisarzy chrześcijańskich (np. u św. Pawła, Klemensa Aleksandryjskiego, św. Augustyna etc.). Z tychże źródeł owa przenośnia przeszła do literatury średniowiecza, gdzie została rozbudowana przez Johna z Salisbury (w dziele *Policraticus* z 1159 r.) – człowiek jest aktorem, a świat sceną tragedii lub komedii. Osoba wstawiona rozmaitymi cnotami dostępuje nagrody – idąc do Nieba, zasiada obok Boga i aniołów, i ogląda przedstawienie odbywające się w dole, na scenie świata. W dwuwersie tym poeta jednoznacznie w centrum sceny stawia Adama

Gorajskiego, który odgrywa swoje przedstawienie, a jego wślawieni cnotą przodkowie oglądają je (i podziwiają) razem z niebianami, w tym samym Bogiem.

w. 31 *Non dubitans vera vitam cum laude pacisci || zjednął życie z prawdziwą chwałą bez wahania* – VERG. *Aen.* 5, 230: „ni teneant, vitamque volunt pro laude pacisci”.

w. 33 *Et sudoris vim tolerans, discrimine maior || i wysiłek pracy znosząc, większy nad niebezpieczeństwo* – por. HESS. *Bucol.* 17, s. 119, 11: „Verum non parvo cum sit discrimine maior”.

w. 38 *Inclinans animos commotaque pectora mulcens || kierująca się umysłem i kojąca rozszalałe serca* – STAT. *Ach.* 1, 182: „miratur comitque senex, nunc pectora mulcens”.

w. 44 *Et morum, et placidae suavissima gratia vitae || i obyczajów, i spokojnego życia najłodsza łaska* – SIL. 13, 664: „dulce tamen venit ad manis, cum gratia vitae”.

w. 48 *Tu domitor, tu non segnis desultor equorum || ty poskramiaczem, ty nie ospałym wołyżerem koni* – por. SEN. *Herc. O.* 1989–1990: „Sed tu, domitor magne ferarum / orbisque simul pacator, ades”.

w. 50 *Quadrupedis Maurus levis aut equitator Alanus || konia prędko Maur albo jeździec Alanus* – Maurowie – starożytny północno-zachodni lud Afryki, który był znany z hodowli wspaniałych koni oraz umiejętności jeździeckich (w tym stylu jazdy czy wykorzystywanych siodeł); Alanowie – sarmacki lud pasterski pochodzenia indoirañskiego; wspomnieni w marginale Getulowie – starożytni Berberowie, lud północnoafrykański pochodzenia chamito-semickiego. Brak wzmianki na ich temat w tekście głównym pozwala sądzić, że kopista mógł pominąć jakiś fragment dzieła.

w. 56 i n. *Nam contra Turcas Lachicis legionibus olim || Przeciw Turkom bowiem nigdyś zostałeś wyznaczony* – mowa tu o wydarzeniach po 1589 r., kiedy Adam Gorajski został oddelegowany do obrony granic Rzeczypospolitej.

w. 59 *Dum sua Craciadam Austriacus metatur ad <u>rbem* || *gdy Austriak rozbił pod miastem Krakowem* – Austriak to Maksymilian Habsburg (1558–1620), arcyksiążę austriacki. W 1587 r. szlachta litewska, biskupi polscy i możny ród Zborowskich podczas wolnej elekcji poparli Maksymiliana jako kandydata na króla polski. Stanisław Karnkowski 19 sierpnia ogłosił jednak królem Polski Zygmunta III Wazę. Wówczas Maksymilian wkroczył na teren Królestwa Polski i obległ Kraków. Został pobity w 1588 r. pod Byczyną przez wojska pod przewodnictwem Zamoyskiego, a następnie wzięty do niewoli i uwięziony w zamku w Krasnymstawie. Uwolniono go dopiero w 1589 r. na mocy układu bytomsko-będzińskiego;

Cracias = Kraków; zob. kom. do III, 71–72.

w. 65 *Commemoro, cum nunc viridis tibi floreat aetas* || *przypominam, gdy teraz młody tobie rozkwita wiek* – por. CLAUD. *Carm.* [Pan.] 261: „crescant virtutes fecundaque floreat aetas”; COLUM. 9, 1, 7, 7: „quare dum viridis aetas pulchritudinem corporis conservat”; PLIN. *Epist.* 1, 12, 5, 2: „quoad viridis aetas, vicit et fregit; novissime cum senectute ingravescentem viribus animi sustinebat”.

w. 67 *Sudorique trucis Gradiivi, nec tibi fervor* || *i znojem okrutnego Gradiwa, ani w tobie zapał* – *Gradius* to jeden z przydomków Marsa, określający owego boga kroczonego na czele wojsk na polu bitwy; por. SEN. *Herc. O.* 1312: „Bellona ferro; mitte Gradivum truncem”; SIL. 3, 702: „Gradivumque truncem currus iam scandere et atram”.

w. 70–71 *Vive diu, stirpis columen, meritisque studeto / Augendis, qui nunc generis velut anulus ardes* || *Żyj długo, podporo rodu, staraj się o powiększanie / zasług, który teraz jak ogniwo rodu błyszczysz* – por. STAT. *Silv.* 2, 3, 43: „vive diu nostri pignus memorabile voti”; TIB. 1, 6, 63: „Vive diu mihi, dulcis anus: proprios ego tecum”.

w. 73 *Et seriem contexturus virtutis avitae* || *i szereg ułożyć cnoty dziedzionej po przodkach* – VERG. *Aen.* 10, 752: „quem tamen haud expers Valerus virtutis avitae”; SIL. 12, 257: „adgnosensque decus Macte virtutis avitae”.

w. 74 *Iamque novum priscis annalibus argumentum* || *i już dawnym rocznikom nowego świadectwa* – por. VERG. *Ecl.* 6, 37: „iamque novum terrae stupeant lucescere solem”.

w. 75–76 *Suppedita, similesque tui Slupecia natos / Heroina tibi pariat fidissima coniu<n>x* || *dostarcz; jakoż podobnych tobie synów Słupecka, / półbogini, najwierniejsza małżonka, tobie niech urodzi* – Katarzyna Słupecka (*Slupecia*) była córką Stanisława Słupeckiego z Konar h. Rawa, kasztelana lubelskiego, zmarłego w 1575 r.;

OV. *Pont.* 1, 4, 45: „Durius est igitur nostrum, fidissima coniunx”.

w. 78 *Postea cum vitae satur ad limenque senectae* || *Później, gdy życia syty do progę starości* – zob. ERASM. *Adag.* 2, 10, 46 (1946): *Limen senectae*.

w. 80 i n. *Parte recollectus caeli puraque receptus* || *zabrany do nieba i do czystej przyjęty* – przekonanie, że Bóg gromadzi wokół siebie zasłużonych ludzi po ich śmierci, jest już obecne w *Somnium Scipionis* Cyncerona (*Rep.* 6, 13);

por. MANIL. 4, 57: „ille etiam caelo genitus caeloque receptus”.

w. 82 *Ignibus aeternis accessio pulchra resurgas* || *obys się odrodził jako dopełnienie piękne wiecznych ciał niebieskich* – OV. *Fast.* 3, 421: „ignibus aeternis aeterni numina praesunt”.

w. 84 *Magna repr<i>mit immanem Tiryntius Hydram* || *z wielką trudnością odpiera Tyrentyjczyk straszliwą Hydrę* – Tyrentyjczyk to przydomek Heraklesa, wskazujący, że heros pochodził z Tyrensu na Peloponezie; Herakles i Hydra to także gwiazdozbiory, nazwane tak już w starożytności, do których poeta wyraźnie nawiązuje w tym fragmencie;

por. VERG. *Aen.* 6, 576: „Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra”; VAL. FL. 7, 623: „sufficit, ad dirae quam cum Tiryntius Hydrae”.

Epilog

[2] [...] *recta linea agnationis tuae ab ascendentibus ad descendentes ita gradatim proceditur* [...] || [...] *prosta linia pokrewieństwa po mieczu od wstępnych do zstępnych w ten sposób kolejno przebiega* [...] – w wykazie brakuje postaci Dymitra I.

[2] [...] *ex indulgentissima tua genitrice Anna Osmolscia filium reliquit* || [...] *z najmilszej twojej rodzicielki Anny Osmólskiej* [...] *syna pozostawił* – Anna Osmólska była siostrą Jana Osmólskiego h. Bończa (zob. kom. do Przedm. [1]).

Bibliografia

- Arnold S., *Dymitr z Goraja. Przyczynek do wschodniej polityki Polski w XIV w. (dokończenie)*, „Teki Zamojska” 1921, nr 3 i 4, s. 45–49.
- Augustyniak U., *Historia Polski 1572–1795*, Warszawa 2008.
- Baum M., *Trybunał Główny Koronny 1578–1649*, w portalu: *Teatr NN.pl, Leksykon Lublin*, http://teatrnn.pl/leksykon/node/1387/trybuna%C5%82_g%C5%82%C3%B3wny_koronny_1578_1649; (dostęp: 23.02.2019).
- Boniecki A., *Herbarz polski*, t. 6, Warszawa 1903, s. 231–235.
- Curtius E.R., *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, tłum. i oprac. A. Borowski, Kraków 1997.
- Cytowska M., *Nowe uwagi o „Żywotach Królów Polskich” Klemensa Janickiego*, w: *Europejskie związki literatury polskiej*, red. J.Z. Jakubowski, J. Kulczycka-Saloni, Z. Libera, Warszawa 1969, s. 77–88.
- Cytowska M., *Victoria Deorum Sebastiana Fabiana Klonowica*, w: *Łacińska poezja w dawnej Polsce*, red. T. Michałowska, Warszawa 1995, s. 119–128.
- D’Orazio M., *Meteorite records in the ancient Greek and Latin literature: between history and myth*, w: *Myth and Geology*, ed. by L. Piccardi, W.B. Masse, The Geological Society London 2007.
- Detmerski J., *Nowe szczegóły do życiorysu Klonowicza*, „Ateneum” 1882, t. 1, s. 473–518.
- Dubas-Urwanowicz E., *O nowy kształt Rzeczypospolitej. Kryzys polityczny w państwie w latach 1576–1586*, Warszawa 2013.
- Dziechcińska H., *Biografistyka staropolska w latach 1476–1627 (kierunki i odmiany)*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971.
- Dziechcińska H., *Historiografia*, w: *Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze – Renesans – Barok*, red. T. Michałowska, współp. B. Otwinowska i E. Sarnowska-Temeriusz, Wrocław–Warszawa–Kraków 2002, s. 304–307.
- Dziechcińska H., *Parentetyka – jej tradycje i znaczenie w literaturze*, w: *Problemy literatury staropolskiej*, t. I, red. J. Pelc, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972, s. 355–390.
- Garin E., *Filozofia odrodzenia we Włoszech*, tłum. K. Żaboklicki, Warszawa 1969.
- Górak J., *Miasta i miasteczka Zamojszczyzny*, Zamość 1990.

- Grimal P., *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2008.
- Gruchała J., „*Psalmy, hymny, pieśni pełne ducha*”. *Studia o staropolskich tekstach religijnych*, Kraków 2013.
- Gruchała J., *Latin Poetry written by Polish Jesuits in the seventeenth Century. From Horatian Parody to Elogium*, w: *Motiejus Kazimieras Sarbievijus Lietuvos, Lenkijos, Europos kulturoje. Mathias Casimirus Sarbievijus in cultura Lithuaniae, Poloniae, Europae. Materies conventus scientifici internationalis anniversario quadringentesimo a die natali Poetae dedicati, Vilnae, 19–21 Octobris, A.D. MCMXCV*, Vilnius 1998, s. 175–193.
- Grzybowski S., *Jan Zamoyski*, Warszawa 1994.
- Heitzman H., *Gorajski (Gorayski) Adam b. Korczak (zm. ok. 1591)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 8, red. K. Lepszy, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960, s. 280–281.
- Heitzman H., *Gorajski (Gorayski) Zbigniew b. Korczak*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 8, red. K. Lepszy, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960, s. 285.
- Hoelker F., *Menippean Satire as a Genre: Tradition, Form, and Function in the 17th and 18th Centuries*, Chicago 2003.
- Jaeger W., *Paideia. Formowanie człowieka greckiego*, tłum. M. Plezia, H. Bednarek, Warszawa 2001.
- Karpiński A., *Sebastian Fabian Klonowic – pisarz z przelomu epok*, w: *Przełom wieków XVI i XVII w literaturze i kulturze polskiej*, red. B. Otwinowska, J. Pelc, Wrocław 1984, s. 127–143.
- Kawecka-Gryczowa A., *Ariańskie oficyny wydawnicze Rodeckiego i Sternackiego. Dzieje i bibliografia*, Wrocław 1974.
- Kazańczuk M., *Czy Bartosz Paprocki korzystał z Kroniki Galla?*, w: *Oblicza mediewalizmu II. Od recepcji antyku do recepcji średniowiecza*, red. A. Dąbrówka, M. Michalski, G. Trościński, S. Jędrzejewska, Rzeszów 2018, s. 33–51.
- Koźłataj H., *Rozbiór krytyczny zasad historii o początkach rodu ludzkiego*, wyd. F. Kojewicz, Kraków 1842.
- Kostkiewiczowa T., *Enkomion*, w: M. Głowiński i in., *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław–Warszawa–Kraków 2007.
- Kraszewski J.I., *O życiu i pismach Sebastiana Fabiana Klonowicza*, w: *Nowe studia literackie*, t. 1, Warszawa 1843, s. 115–191.

- Kupisz D., *Gorajscy w XV–XVI w. Studium z dziejów awansu społeczno-politycznego rodziny szlacheckiej*, „Almanach Historyczny” 2001, t. 3, s. 29–31.
- Kupisz D., *Zbigniew Gorajski (1596–1655). Studium z dziejów szlachty protestanckiej w Małopolsce w pierwszej połowie XVII wieku*, Warszawa 2000.
- Kusiak J., *Staropolskie struktury i satyry menippejskie. Próba typologii gatunku*, „Przestrzenie Teorii” 2008, nr 10, s. 243–255.
- Lepszy K., *Firlej Mikołaj (zm. 1588)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 7, red. W. Konopczyński, Kraków 1948–1958, s. 11–12.
- Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI w. do końca XVII w.*, oprac. K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański, Warszawa 1954.
- Łabęcka-Jóźwiakowska G., *Źródła inspiracji „Gorais” Sebastiana Fabiana Klonowica*, w: *Inwencja i inspiracja w kulturze wczesnonowoczesnej*, red. B. Niebelska-Rajca, M. Pieczyński, Lublin 2018, s. 135–149.
- Łempicki S., *Mecenat wielkiego kanclerza. Studia o Janie Zamoyskim*, oprac. S. Grzybowski, Warszawa 1980.
- Markiewicz J., Szczygieł R., Śladkowski W., *Dzieje Biłgoraja*, Lublin 1985.
- Mejor M., *Supplementum Acernianum. Nowe szczegóły do życiorysu i twórczości Sebastiana Fabiana Klonowica*, „Ruch Literacki” XLV, 2004, z. 2, s. 141–154.
- Mejor M., *Uwagi do dwóch wersji „Victoria Deorum” S.F. Klonowica*, w: *Problemy edytorskie literatur słowiańskich*, red. J. Pelc i P. Buchwald-Pelcowa, t. 1, Wrocław 1991, s. 169–179.
- Mejor M., *Wprowadzenie do lektury*, w: *Roxolania – Roksolania, czyli ziemie Czerwonej Rusi*, wyd. i tłum. M. Mejor, Warszawa 1996, s. 5–13.
- Mejor M., *Wstęp historycznoliteracki*, w: S.F. Klonowic, *Hebdomas to jest siedm tygodniowych piosnek*, wyd. i oprac. M. Mejor i E. Wojnowska, red. R. Mazurkiewicz, B. Przybyszewska-Jarmińska, Warszawa 2010, s. 9–38.
- Mejor M., *Wstęp*, w: S.F. Klonowic, *Victoria Deorum, siue Herois educatio*, cap. XXXVI–XXXVIII, wyd. i oprac. M. Mejor, Warszawa 1995, s. 5–11.
- Merczyng H., *Zbory i senatorowie protestanczy w Rzeczypospolitej*, Warszawa 1904.
- Mieszek M., „*Rodowitym rytmem pracy Janickiego dopełniam*” – *Vitae Regum Polonorum Klemensa Janickiego w przekładzie Jana Bielskiego*,

- „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica” 2014, z. 3, s. 241–256.
- Milewska B., *Wersja rękopiśmienna poematu Klonowica „Victoria deorum”*. *Uwagi do księgi dwudziestej piątej*, „Meander” 32, 1977, nr 4–5.
- Musgrave D., *Grotesque Anatomies: Menippean Satire since the Renaissance*, Cambridge 2014.
- Otwinowska B., *Elogium – „flos floris, anima et essentia” poetyki siedemnastowiecznego panegiryzmu*, w: *Studia z teorii i historii poezji*, red. M. Głowiński, Wrocław 1967, s. 148–184.
- Otwinowska B., *Elogium*, w: *Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze – Renesans – Barok*, red. T. Michałowska, współp. B. Otwinowska i E. Sarnowska-Temeriusz, Wrocław–Warszawa–Kraków 2002, s. 192.
- Piekosiński F., *Rycerstwo polskie wieków średnich*, t. 3: *Rycerstwo małopolskie w dobie piastowskiej*, Kraków 1902.
- Sarwa A., *Opowieść o Halinie, córce Piotra z Krępy*, Sandomierz 2009.
- Stankowa M., *Sebastian Klonowic, pisarz i rajca miasta Lublina, 1573–1602*, „Archeion” 46, 1967, s. 93–109.
- Starovolscius S., *Scriptorum Polonicorum hekatontas seu centum Illustrium Poloniae scriptorum elogia et vitae*, Francoforti, sumpt. Iacobi de Zeuter, 1625.
- Szczerbicka-Ślęk L., *W kręgu Klio i Kalliope. Staropolska epika historyczna*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1973.
- Szczot M., *Od Herkulesa do „żony wyćwiczonej”*. *W kręgu staropolskich satyr menippejskich*, Poznań 2013.
- Tarnawski A., *Działalność gospodarcza Jana Zamoyskiego*, Lwów 1935.
- Uruski S., *Rodzina: herbarz szlachty polskiej*, t. 4, Warszawa 1907, s. 263–265.
- Wiśniewska H., *Kalendarium życia i twórczości Sebastiana Fabiana Klonowica*, „Pamiętnik Literacki” 74, 1983, z. 3, s. 241–272.
- Wiśniewska H., *Renesansowe życie i dzieło Sebastiana Fabiana Klonowica*, Lublin 2006.
- Wojtkowska-Maksymik M., *Ocalająca funkcja pamięci w I Libri della famiglia Leona Battisty Albertiego*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Romanica” 2013, nr 8, s. 61–68.

- A Dictionary of Greek and Roman biography and mythology*, ed. by W. Smith, Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Library, 2005.
- Akta synodów różnowierczych w Polsce*, t. 3: *Małopolska 1571–1632*, oprac. M. Sipayłło, Warszawa 1983.
- Encyklopedia PWN* (wersja elektroniczna: <https://encyklopedia.pwn.pl/>; dostęp: 11.03.2019).
- Mały słownik kultury antycznej. Grecja – Rzym*, red. L. Winniczuk, Warszawa 1976.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1–15, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, J. Krzywicki (od t. 6), Warszawa 1880–1902.
- Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu*, oprac. S. Kuraś, w: *Dzieje Lubelszczyzny*, t. 3, Warszawa 1983.
- Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*, red. T. Jurek, oprac. informatyczne S. Prinke (edycja elektroniczna: <http://www.sloownik.ihpan.edu.pl/index.php>; dostęp: 11.03.2019).
- Słownik pisarzy antycznych*, red. A. Świderkówna, Warszawa 1982.
- Urzednicy małopolscy XII–XV wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990.

Indeks osobowy

Indeks obejmuje nazwiska postaci historycznych, legendarnych i mitologicznych, występujące w edycji *Gorais* Sebastiana Klonowica. Odwołanie obejmuje numer rozdziału oraz numer wersu lub akapitu.

W indeksie przyjęto skróty:

Ep. – Epilog

leg. – legendarny

marg. – marginale

mit. – mitologiczny

Przedm. – Przedmowa

Achilles *mit.* I, 45; XVII, 15; XVIII, 1

Agamemnon *mit.* XVII, 14

Ajas *mit.* XVII, 14

Aleksander, syn Iwana, z Goraja zob. Gorajski Aleksander, łowczy lubelski

Aleksander II zob. Gorajski Aleksander, syn Jana

Aleksander III Wielki zw. Macedoński VII, 10

Anchizes *mit.* XVIII, 2

Andrzej z Goraja, syn Iwana zob. Czuryło Andrzej

Atlas *mit.* XII, 3, *marg.* [3]

Atryda zob. Agamemnon

Batu-chan III, [3]

Bazyli (Basilius), syn Daniela Halickiego III, 47, *marg.* [1], [4]

Beata z Bożegodaru VI, 33, [6], [13]; VII, 4

Bolesław Wstydlivy (Boleslaus Pudicus) III, [2], [2], *marg.* [1], [7]; V, 40, [3]

Ceres (Demeter) *mit.* V, 67, *marg.* [1], 80

Czuryło Andrzej VI, [7], [9]; VII, 9, [1]; IX, 4, [1]

Czuryło de Goraj zob. Czuryło Andrzej

Czuryłowie, ród IX, 1, 17, [1]

Daniel Halicki, król halicki III, 46
Demofont *mit.* XVII, 13
Diana (Artemida) *mit.* I, [4]; V, 80
Dione *mit.* VI, 37
Dobiesław (Dobeslaus) Przedm. [7]
Dymitr z Goraja (Demetrius de Gorai), syn Janusza *leg.* V, 26, 30, 38, 63, [3], [7]; VI, [1], [8]; VII, 1, [1]
Dymitr „II” z Goraja (Demetrius de Gorai) V, 30, 67, 67, *marg.* [1], [7], [9]; VI, 1, 19, 25, 31, 31, *marg.* [4], 41, 61, *marg.* [5], [1], [3], [4], [5], [6], [8], [9]; VII, [1]

Encasz *mit.* I, 46
Eurynome *mit.* VI, 40

Febus (Apollo) *mit.* I, [4]
Filostrat (Philostratus) Przedm. [7]

Gorajscy, rodzina I, 18, 40, [2], [3], [4], [4], *marg.* [1]; II, 35, 35, *marg.* [1], [1]; III, [1], [6]; IV, 48; V, 20, [2], [7], [8]; VI, 55, 64; VII, 13; VIII, 13; IX, 18, [1], [2]; XI, [1]; XIV, [1]; XVII, 26; Ep., [1], *marg.* [1]
Gorajska Anna (z Osmólskich) Ep., [2]
Gorajska Katarzyna (z Słupeckich) XVIII, 75
Gorajska Zygmunta zob. Tarnowska Zygmunta
Gorajski Abraham XIV, [3]; XV, [1]; XVI, [1]
Gorajski Adam „młodszy” (zm. 1602) Przedm. [1], [2]; I, 28, *marg.* [1], 2, [4]; XVII, [2], [4], [7]; XVIII, 8, 19; Ep., [1]
Gorajski Adam „starszy” (zm. 1591) XIV, 11, [2], [3]; XV, 9, [1]; XVI, [1]; XVII, [1]
Gorajski Aleksander, łowczy lubelski VI, [7], [9]; VII, 11, [1], [2]; X, 1, 9, 14, *marg.* [1], [1]; XI, [1]; XII, [1]; Ep., [2]
Gorajski Aleksander, syn Aleksandra, łowczego lubelskiego X, 16, 19, [2]
Gorajski Aleksander, syn Jana XI, 4, [1]; XII, 7, [1]; XIII, [1]; XIV, [1]; Ep., [2]
Gorajski Andrzej, syn Aleksandra, łowczego lubelskiego X, 17, 20, 23, [2]

- Gorajski Henryk**, syn Aleksandra łowczego lubelskiego X, 17, 20, 20, *marg.* [2], [2]
- Gorajski Jan**, syn Aleksandra XII, 11, 19, [1]; XIII, 1, [1]
- Gorajski Jan**, syn Aleksandra, łowczego lubelskiego X, 14, [2], [3]; XI, 1, [1]; XII, [1]; Ep., [2]
- Gorajski Jan**, syn Jana XVII, 31, [4], [5]
- Gorajski Jan**, syn Jerzego XIII, 5, [1]
- Gorajski Jan**, syn Mikołaja X, 27, [3]
- Gorajski Jan**, rotmistrz królewski XIV, 10, [2], [3]; XVII, 1, 2, 9, [1], [2]; Ep., [2]
- Gorajski Janusz** zob. Janusz z Goraja
- Gorajski Jerzy**, syn Jana (Mikołaja) XIII, 1, [1]
- Gorajski Jerzy**, syn Jerzego XIII, 6, [1]
- Gorajski Krystyn** zob. Krystyn z Goraja
- Gorajski Mikołaj**, syn Aleksandra XII, 12, 16, [1]
- Gorajski Mikołaj**, syn Aleksandra, łowczego lubelskiego X, 15, 27, [2], [3]
- Gorajski Piotr**, syn Aleksandra XII, 10, 19, [1]; XIII, [1]; XIV, 1, [1]; XV, [1]; XVII, [1]; Ep., [2]
- Gorajski Piotr**, syn Jana XVII, 33, [4], [6], [7]
- Gorajski Stanisław**, syn Aleksandra XII, 12, 16, [1]
- Gorajski Stanisław**, syn Jerzego XIII, 5, [1]
- Gorajski Zygmunt** VIII, 2, [1]
- Górka II Andrzej** VIII, [4]
- Górka III Łukasz** VIII, [4]
- Górka Stanisław** VIII, [4]
- Górkowie**, ród VIII, 16
- Gradius (Gradius)** zob. Mars
- Henryk IV Prawy (Probus)** III, [7]
- Herakles (Hercules)** *mit.* XVIII, 84
- Herodot** I, [1]
- Homer** I, 43, *marg.* [2], 45; II, 49
- Horacy (Quintus Horatius Flaccus)** Przedm. [7]
- Iwan z Klecia (Ivo)** V, 73, *marg.* [2], 73, [7], [9]; VI, [3], [8], [9]; VII, 1, 5, [1]; VIII, [1]; IX, [1], [2]; X, [1], [3]; XI, [1]; Ep., [2]

Jadwiga Andegaweńska (Hedvigis), królowa polski, św. VI, 21, [4]
Jan Aleksandryda zob. Gorajski Jan, syn Aleksandra, łowczego lubelskiego
Janusz z Goraja (Ianusius de Gorai) *leg.* IV, 2, 21, 23, *marg.* [1], 35, 47, [1], [2]; V, [3], [7]; *Ep.*, [2]
Kadan (Kaidanus) III, [3]
Kadmos *mit.* XVIII, 4
Kalliope (Calliope) *mit.* I, 4, 28; II, 52; IX, 19; XVIII, 6
Kazimierz III Wielki (Kazimirus, Casimirus Magnus), król polski IV, 42, 45, *marg.* [1], [3], [4]
Kinga (właśc. **Kunegunda**), św. V, 40, [3]
Kipryda zob. **Wenus**
Kloto (Clotho) *mit.* XII, 15
Kracias (Cracias) *mit.* III, 72
Krezus (Croesus) *mit.* Przedm. [5]
Krystyn z Goraja (Christinus) *leg.* I, 26, 29, *marg.* [1], [4]; III, 9, 17, 80, 85, 94, [1], [2], [5], [6], [7], [7], *marg.* [1], [8], [8], *marg.* [2]; V, [3]; VII, 8; X, 9; XIII, [1]; *Ep.*, [2]
Kunegunda zob. **Kinga**
Kurozwęcki Dobiesław (Dobeslaus Curosvanicus) VI, 23

Lachezis *mit.* X, 18
Leon (Lew) Halicki III, 47, 47, *marg.* [1], [4]
Leopold III Habsburg VI, [4]
Leszek Czarny (Lesco Niger) III, [7]
Lipscy, rodzina IX, 7, 16, [2]
Lipski Mikołaj zob. **Mikołaj z Lipska**
Ludwik I Wielki (Węgierski), król węgierski i polski V, [8]; VI, 17, [3], [4]

Meonida zob. **Homer**
Merkury (Mercurius) *mit.* XII, 3
Maksymilian III Habsburg XVIII, 59, 59, *marg.* [2]
Mars *mit.* III, 68; IV, 41; V, 28; XV, 2; XVII, 1, 5; XVIII, 67
Memoria (Mnemosyne, Pamięć) *mit.* I, [1], [1], *marg.* [3]
Midas *mit.* Przedm. [5]
Mikołaj z Lipska, syn Iwana VI, [7], [9]; VII, 10, [1]; IX, 7, [2]

Nikokles Przedm. [7]

Nogaj III, 21, [4]

Oleśnicka Katarzyna (z Gorajskich) VI, 50, [7], [9], [13]

Oleśnicki Dobiesław VI, 49, 49, *marg.* [2], [13]

Opizo (Opiso) III, [4]

Osmólska Anna zob. Gorajska Anna

Pakośław Przedm. [7]

Pallas (Atena, Minerva) *mit.* V, [1]; XVII, 33, [7]

Parys *mit.* VI, 43

Pelida zob. Achilles

Peta III, [3]

Pindar Przedm. [2], [4], [5], [7]; XVII, [3]

Piotr z Krępy (Petrus de Krempa) III, 47, *marg.* [2], 53, [4]

Prokop (Proc), syn Iwana z Klecia VI, [7], [9]; VII, 9, [1]; VIII, 1, [1]

Przemysław II (Praemislus Secundus), król polski III, [7]

Roman Halicki III, 47, 47, *marg.* [1], [4]

Sądecki Krystyn VI, [8]

Słupecka Katarzyna zob. Gorajska Katarzyna

Stacjusz (Publius Papinius Statius) XVIII, 3

Stratokles Przedm. [7]

Szamotołska Elżbieta (z Gorajskich) VI, 53, [7], [9], [11]

Szamotołski Dobrogost Świdwa VI, 53, 53, *marg.* [4], [11]

Tantal *mit.* Przedm. [5]

Tarnowska Zygmunta (z Gorajskich) VIII, 3, [1], [2]

Tarnowski Jan Amor VIII, 1, *marg.* [1], 7, 10, [2]

Tarnowski Jan Amor „młodszy”, wielki hetman koronny VIII, [2]

Telebuga (Tole Buka) III, 21, [4]

Tęczyńska Anna (z Gorajskich) VI, 51, [7], [9], [12]

Tęczyński Andrzej VI, 51, 51, *marg.* [3], [12]

Tęczyński Jan VI, [8]

Trojanowski Paweł (Paulus Troianovius) I, [3], [3], *marg.* [1], [4]

Tyrentyjczyk zob. Herakles

Ulisses (Odyszeusz) *mit.* II, 40; XVII, 13; XVIII, 4

Wacław II (Venceslaus Bohemus), król czeski i polski III, [7]

Wasyłko (Vasilko) III, 61

Wenus (Venus, Afrodyta) *mit.* VI, 38, 39; VIII, 8; XVII, [7]

Wergiliusz (Publius Vergilius Maro) I, 46; XVII, [6]

Więclaw Czeski zob. Wacław II

Wilhelm Habsburg VI, 22, [4]

Władysław I Łokietek (Vladislaus Locticus), król polski III, 109, [1],
[6], [7], [8], [8], *margin.* [2]; IV, 44, [3]

Władysław II Jagiełło (Vladislaus Jagellonus), król polski, wielki książę
litewski V, [8]; VI, 27, 29, [4], [5], [7]

Władysław Opolczyk (Vladislaus Opoliensis) V, [8]

Wodzisław (Vogislaus) Przedm. [7]

Wojnicki Mikołaj VI, [8]

Zygmunt II August, król polski i wielki książę litewski XVII, 7, 24, 25, [2]

Indeks geograficzny

Indeks obejmuje nazwy geograficzne występujące wyłącznie w edycji. Hasło obejmuje numer rozdziału oraz numer wersu lub akapitu.

W indeksie przyjęto skróty:

- g. – góry
- m. – miasto
- margin.* – marginał
- rz. – rzeka
- sz. – szczyt górski
- w. – wieś
- wysp. – wyspa

Albidus amnis (Biaława rzeka) zob. **Wisła**

Argos, m. I, 44, *margin.* [2]

Ateny, m. I, 44, *margin.* [2]

Aulida, m. XVII, 11; XVII, *margin.* [1]

Azja (Asia) III, 29

Batorz (Botorz), w. VI, [9], [12]

bełska ziemia V, [8]; VI, [9]

Biała (Biala), w. VI, [9], [11]

Bieliny, w. VI, [9]

Biskupie, w. VI, [9]

Błaszkowa (Błaszkowa, Błażkowa), w. V, [8]

Błonie (Blonie), w. VI, [13]

Boiska (Boyska), w. VI, [13]

Bożydar (Bozydar, Boży Dar), w. VI, [13]

Bystrzyca (Bystricia), rz. III, 99

Carrhae (Harran; Charan), m. V, 41, [5]

chełmskie województwo VI, [11]

Chios, wysp. I, 44, *margin.* 2

Chruślina (Chruslina), w. VI, [13]

Chrzanów (Chrzanow), w. VI, [9]

Cracias zob. **Kraków**

Czarne Morze (Euxina aequora) III, 22

Czernięcin (Czernięczin), w. VI, [9]
Czernięcińska Wola (Czernięczinska Vola), w. VI, [9]

Delos, wysp. I, [4]
Dłotlice (Dlotlicze), w. VI, [13]
Drohobycz (Drohobicia), m. V, [4]
Dys (Zmykdysz, Dyss), w. VI, [13]

Egelasta (Egelastae), m. V, 47
Euxina aequora zob. **Morze Czarne**

Frygia (Phrygia) V, [6]

Glinnik (Glinnyk), w. VI, [13]
Goraj (Gorai, Goraium, Goray), m. II, 22, [1]; IV, 1; V, [8]; VI, [9];
X, 5, [1]
Gorzejowa (Gorzewa), w. V, [8]
Gumienice (Gumienicze), w. VI, [9]

Himalaje (Imaus, właśc. Imavus), g. III, 25

Imaus zob. **Himalaje**
Indus, rz. V, 60
Ios, wysp. I, 44, *marg.* [2]

Januszkowice (Ianuszkowicze), w. V, [8]

Kamionka, m. VI, [13]
Kapadocja (Cappadocia) V, [6]
Kaspijska Brama (Caspia Porta, Caspiae Portae) V, 47, [6]
Kaspijskie (Hirkańskie) Morze (Caspium Mare, Hircanum Mare)
III, 24
Klecie (Kleczycze), w. V, [8]
Kocudza (Koczudza), w. VI, [9], [11]
Kolofon (Colophon), m. I, 44, *marg.* [2]
Kołomyja (Colonia), m. V, [4]
Kraków (Cracovia, Cracias), m. VI, [5], [7], [9]; XVIII, 59

Kraśnik (Crasnecium, Crasnik, Krasnik), m. II, 22; III, 82, 98, [5], [7],
[8]; VI, 52; VI, [9], [12]

Kreta (Creta), wysp. I, [4]

Lemberska ziemia zob. lwowska ziemia

Lipsko (Lypsko), w. IX, [2]

lubelska ziemia II, 1, marg. [1]; II, 11; VI, [9]

lubelskie województwo II, [1]; III, [4]; VI, [9], [11], [12]

Lublin (Lublinum), m. VI, [13]

lwowska ziemia V, [8]

Lwów (Leopolis, Lemburg), m. IV, [4]; V, [8], *marg.* [5]

Łada (Lada), w. VI, [9]

Łąki (Lake), w. VI, [13]

Łętowice (Lantawice), w. VI, [13]

Nadolna, w. VI, [13]

Nasutów (Nasutow), w. VI, [13]

Niekisiałka (Niekiszialka), w. VI, [13]

Ochus, rz. V, 46, [6]

Ocierzchów (Oczyrchow), w. VI, [13]

Oczaków (Orczacovia), m. IV, 23, *marg.* [1], [3]

Olbięcín (Olbięcín), w. VI, [13]

Oromen (Oromenus), sz. V, [5]

Ostrów (Ostrow), w. VI, [13]

Oxus, rz. V, 46, [6]

Paszczyna (Parsczina), w. VI, [13]

Piaseczna Wola (Piaseczna Wolia), w. VI, [9]

Piawkowice (Piawkowicze) VI, [13]

pilzneński powiat VI, [9]

Por (Porum, Pór, Pur), rz. III, 99

Prankowice (Prankowicze) zob. Piawkowice

przemyska ziemia VI, [9]

przemyski powiat IX, [1]

Radzięcin (Radzięczin, Radenczin), w. Przedm. [1]; VI, [9]; XVII, [1]
Rodos, wysp. I, 44, *marg.* [2]
ruska ziemia VI, [9], [11]
Ruś Czerwona (Ruthenia Rubra) IV, [4]
Rzym (Roma, Urbs), m. X, 24, 26, [2]

Salamina (Salamis), wysp. I, 44, *marg.* [2]
San (Sannus), rz. II, 5, 12
sandomierska ziemia VI, [9]
sandomierskie województwo II, [1]; VI, [9], [12]
Sandomierz (Sandomiria), m. III, 54, [2], [3], [4]
Sarmacja (Sarmatia) II, 1
Sepnica (Sepnicza), w. VI, [13]
Smarzowa (Smarżowa, Smarzewa), w. V, [8]
Smyrna (m.) I, 44, *marg.* [2]
Stojanice (Stoianice, Stoianicze, Stoyanice), w. IV, 1; V, [8]; VI, [9]; IX, 6, [1]
Stróża (Stroza), w. VI, [9]
Suchynia (Sucha), w. VI, [9]
Sułostowa (Sulosłowa), w. VI, [13]
szczebrzeskie województwo IX, [2]
Szczebrzeszyn (Szczebrzesin, Scebresinum), m. V, 79, [8]; VI, 32, 62, [5], [7], [9]; VIII, 14, [1], [4]

Tarnawa, w. VI, [9]
Taurus, g. III, 26
Troja (Ilion) XVII, 12
Turobin, m. VI, 31, 54, [5], [9], [11]
Turobińska Wola (Turobinska Wolia, Wola), w. VI, [9]

Wałowice (Wałowycze), w. VI, [13]
Wieprz (Aper), rz. II, 6, 12
Wisła (Vistula), rz. II, 4; III, 72
Wola (Wolia), w. VI, [13]
Wrzawy, w. VI, [13]
Wyżnianka (Viszienka), w. VI, [9]
Wyżnica (Visnicza), w. VI, [9]

Zawada, w. VI, [13]

Zdziłowice (Zdziłowie), w. VI, [12]

Zmyk-Dys (Zmykdysz, Zmylidisz) zob. Dys

Zwola (Zwolia), w. VI, [9], [11]

Żabno (Zabno), w. VI, [9]

Spis treści

5	Wstęp
31	Gorais * Goraida
32	Magnifico Domino D[omino] Adamo Gorayski [...]
33	Wielmożnemu Panu Adamowi Gorajskiemu [...]
40	I. Gorais, in qua continetur vetustissimae Goraisciorum gentis genealogia et encomium authore Sebastiano Fabiano Acerno
41	I. Goraida, na którą składają się enkomion i genealogia najstarszego rodu Gorajskich autora Sebastiana Fabiana Klonowica
46	II. Natalis Goraisciorum locus
47	II. Rodowe gniazdo Gorajskich
52	III. Christinus Goray
53	III. Krystyn z Goraja
64	IV. Ianussius Goraiski, in Gorai, Stoianice et in Krasnik heres
65	IV. Janusz Gorajski, dziedzic Goraja, Stojanic i Kraśnika
70	V. Demetrius de Goray, Ianussii filius, Regni Poloniae thesaurarius
71	V. Dymitr z Goraja, syn Janusza, podskarbi królestwa Polski
80	VI. Demetrius Demetriades, Ivonis frater, Regni Poloniae marschalcus
81	VI. Dymitr, syn Dymitra I, brat Iwana, marszałek Królestwa Polskiego
92	VII. Ivo Demetriades, Demetrii Secundi, marschalci, frater
93	VII. Iwan, syn Dymitra I, brat marszałka Dymitra II
94	VIII. Procopius Ivonides alias Procz
95	VIII. Prokop, syn Iwana, inaczej Proc
98	IX. Andreas et Nicolaus Ivonidae, duarum familiarum genearchae
99	IX. Andrzej i Mikołaj, synowie Iwana, ojcowie założyciele dwóch rodzin
102	X. Alexander Ivonides de Goray propagat familiam et retinet nomen
103	X. Aleksander z Goraja, syn Iwana, rozkrzewia rodzinę i utrzymuje nazwisko
106	XI. Ioannes Alexandrides, assertor familiae paternae
107	XI. Jan, syn Aleksandra, obrońca ojcowskiej rodziny
108	XII. Alexander Secundus, Ioannis Alexandridae filius
109	XII. Aleksander II, syn Jana, syna Aleksandra
110	XIII. Ioannes Goraiski, Alexandri Secundi filius
111	XIII. Jan Gorajski, syn Aleksandra II

112	XIV. Petrus Goraisky, Alexandri Secundi filius, in Goray et Radzen- czin heres
113	XIV. Piotr Gorajski, syn Aleksandra II, dziedzic na Goraju i Radzię- cinie
114	XV. Adamus Goraiski, Petri filius et Ioannis rotmagistri frater natu minor
115	XV. Adam Gorajski, syn Piotra i młodszy brat Jana rotmistrza
116	XVI. Abraam Goraisky, Adami filius, succamerarii Lublinensis
117	XVI. Abraham Gorajski, syn Adama, podkomorzego lubelskiego
118	XVII. Ioannes Goraiscius, Petri senior filius, cohortibus regiis praefec- tus, eius nominis secundus
119	XVII. Jan Gorajski, starszy syn Piotra, rotmistrz królewski, drugi o tym imieniu
124	XVIII. Adamus Goraiski de Gorai, Ioannis filius, in Radzęczin, Osmolicze, Żukow etc. dominus et heres, Sacrae Regiae Maiestatis cohortium praefectus
125	XVIII. Adam Gorajski z Goraja, syn Jana, pan i dziedzic na Radzięci- nie, Osmolicach, Żukowie etc., rotmistrz Jego Królewskiej Mości
130	Declarationum totiusque libelli epilogus
131	Zakończenie objaśnień i całej książeczki
	Komentarze
133	Komentarz edytorski
133	I. Wykaz znaków i skrótów edytorskich
145	II. Podstawa edycji
148	III. Zasady transkrypcji
150	IV. Aparat krytyczny
155	Objaśnienia
225	Bibliografia
230	Indeks osobowy
236	Indeks geograficzny

